T.C.

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

YENİ TÜRK EDEBİYATI BİLİM DALI

TÜRK VE RUS EDEBİYATLARINDA "ÖTEKİ"

Doktora Tezi

LEMARA ABİBULAİEVA

ANKARA, 2014

T.C.

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

YENİ TÜRK EDEBİYATI BİLİM DALI

TÜRK VE RUS EDEBİYATLARINDA "ÖTEKİ"

Doktora Tezi

LEMARA ABİBULAİEVA

Tez Danışmanı

Prof. Dr. NURULLAH ÇETİN

ANKARA, 2014

İÇİNDEKİLER……..I

KISALTMALAR……VI

ÖNSÖZ……1

GİRİŞ……6

A. TÜRKİYE-RUSYA İLİŞKİLERİNE TARİHÎ BİR BAKIŞ…….…..6

B. "ÖTEKİ" İMAJININ OLUŞUMU VE EDEBİYATLARA ETKİSİ……....18

I. TÜRK EDEBİYATINDA RUS VE RUSYA ALGISI…….……..…22

A. TÜRK EDEBİYATINDA RUS TİPLERİ……..23

1. Asker Tipi …….……23

2. Düşman Rus Tipi…….……..30

3. Dost Rus Tipi…….71

4. Kahraman Rus Tipi……74

5. Yayılmacı Zalim Ruslar……75

6. Milletleri Birbirine Düşüren Ruslar……...93

7. Kendi Menfaatleri Uğruna Her Yola Başvuran Ruslar……..98

8. Çapkınlık Yapan Ruslar……...100

9. Rus Kadın Tipi ……101

a. Genç Kız Tipi……..117

b. Rus Hayat Kadını Tipi……123

c. Gösteriş Düşkünü Kadın Tipi……138

ç. Metres Kadın Tipi……..140

10. Sosyalist Rejimin Simgesi Olan Rus Tipi…….……145

11. Beyaz Ruslar…….…....166

a. Hizmet Sektöründe Çalışan Beyaz Ruslar…….……...167

b. Asil Sınıfa Mensup Beyaz Ruslar……171

c. Tüccar ve İşletmeci Beyaz Rus Tipi…….231

12. Rus Aydın Tipi……..232

13. Edebî Eserlerde Dünyaca Tanınmış İnsanlara Yer Verilmesi…..…..238

14. Düzen Olarak Komünizm Ve Bolşevikler……243

15. Komünizmin Gizli Servis Teşkilatları…….……269

16. İçki Düşkünü Rus Tipi……..273

17. Türklerin Sosyal Hayatını Etkileyen Ruslar……...273

II. RUS EDEBİYATINDA TÜRK VE TÜRKİYE ALGISI……...……279

A. RUS EDEBİYATINDA TÜRK TİPLERİ…….....…282

1. Uşak Tipi……...282

2. Düşman Türk Tipi…….284

3. Sadık Dost Tipi……..307

4. Casus Türk Tipi…….309

5. Hain Türk Tipi……...315

6. Kadın Düşkünü Türk Tipi…….317

7. Erkek Tipi……..319

8. Komşu Türk Tipi……...320

B. RUS EDEBİYATINDA ORYANTALİZM'İN ETKİSİ……. 322

III. TÜRK VE RUS EDEBİYATLARINDA KARŞILIKLI ETKİLEŞİM……325

A. TÜRKİYE VE RUSYA ARASINDAKİ DİL VE KÜLTÜR ETKİLEŞİMİ……... 325

1. Rusçadan Türkçeye Yapılan Tercümeler ……..326

2. Türk Yazarlarının Rus Yazarlarından Etkilenmesi……..…..…329

B. TÜRK EDEBİYATINDA RUS EDEBİYATI ETKİLERİ…….. 331

1. Türk Edebiyatı Eserlerinde Rus Edebiyatı Yazarlarına Yer Verilmesi……331

2. Türk Edebiyatı Eserleri ve Rus Edebiyatı Eserlerinde Tip Yansımaları ……..335

3. Türk Edebiyatı Eserlerinde Türklerin Ruslardan Sosyal Anlamda Etkilenmesi……..……..337

C. RUS EDEBİYATINDA TÜRK EDEBİYATI ETKİLERİ……..……338

1. Konu ve Tema Etkileşimleri……...……..338

2. Rus Edebiyatı Eserlerinde Doğu Motifleri……...341

IV. TARİHÎ SÜRECİN EDEBİYATLARA ETKİSİ……..……347

A. TARİHTE TÜRKİYE VE RUSYA ARASINDA GERÇEKLEŞEN OLAYLARIN TÜRK EDEBİYATINDA YANKISI……...348

1. Osmanlı-Rus Savaşlarının Türk Edebiyatı Eserlerindeki Yeri……..348

2. Rusya'daki Kızıl İhtilal (Devrim)…….350

a) Bolşevikler (Kızıllar)…….350

b) Beyaz Ruslar……..……353

c) Komünizm…….……354

3. Rusya'nın Yayılmacı Siyaseti…….354

B. TÜRK VE RUS EDEBİYATLARI

ESERLERİNDE METİNLERARASI İLİŞKİLER……..357

1. Ahmet Midhat Efendi'nin Fırkat ve

Lermontov'un Çağımızın Bir Kahramanı

(Geroy Naşego Vremeni) Romanları…….…..…357

2. Nabokov'un *Solgun Ateş* ve Oğuz Atay'ın

Tutunamayanlar Romanları……...…359

3. Oğuz Özdeş'in *Tuna Nehri Akmam*

Diyor (1962) Ve Boris Akunin'in

Türk Gambiti (1998) Romanları……..…… 361

SONUÇ…….……362

KAYNAKÇA……374

I. Birinci Elden Kaynaklar…….…… 374

A. Romanlar ……. 374

B. Hikâye……...……380

C. Şiir…….381

Ç. Tiyatro……...… 382

II. İKİNCİ ELDEN KAYNAKLAR……. 382

A. Ansiklopedi ve Sözlükler…… 382

B. Kitaplar…… 383

C. Süreli Yayınlar…….385

Ç. Tezler……..386

D. İnternet Kaynakları…… 387

ÖZET……...…….389

ABSTRACT…….391

KISALTMALAR:

Ank.	Ankara
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
a.g.e.	Adı geçen eser
a.g.m.	Adı geçen makale
a.g.y.	Adı geçen yayın
AÜ	Ankara Üniversitesi
bk.	Bakınız
Böl.	Bölüm
bs.	Baskı, basım
BSA	Büyük Sovyet Ansiklopedisi
C	Cilt
çev.	Çeviren
DT	Doktora Tezi
dzl.	Düzenleyen
ed.	Editör
Ens.	Enstitü, enstitüsü
EÜ	Ege Üniversitesi
G.P.U	(Sovyetlerde) Gizli Polis Teşkilatı
hzl.	Hazırlayan
İst.	İstanbul
İÜ	İstanbul Üniversitesi
krş.	Karşılaştırınız

MÜ	Marmara Üniversitesi
Med.	Medeniyetleri
Nu.	Numara
s.	Sayfa
S	Sayı
SED	Almanya Sosyalist Birlik Partisi
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
SB	Sovyetler Birliği
TDV	Türkiye Diyanet Vakfı
TDK	Türk Dil Kurumu
t-siz	tarihsiz
Yay.	Yayınları
Yay. e.	Yayınevi
yay.	Yayınlayan
YLT	Yüksek Lisans Tezi
Der.	Dergi
№	Numara

ÖNSÖZ

Bilindiği üzere, Türkiye'nin Rusya ile çok önceden süregelen ilişkileri vardır. Bu ilişkiler değişik alanlarda ve tesir gücüyle kendini göstermektedir. Çalışmamızda bu etkileşimlerin edebiyat yönünü inceledik.

Çalışmamızda bu tesirleri değişik bir bakış açısıyla değerlendirmeye çalıştık. İnsanların hayatı, yaşadıkları olayları her zaman o ülkenin edebiyatına bir malzeme olmuştur. Bunun örneklerini savaş anlatan romanlarında bulmak hiç de zor değildir. Bu tür eserlerin doğru bir çözümlemesini yapabilmek için iki yönlü bakmak lazım. Bir taraf "bizimkiler"i simgeler iken, diğeri "onlar" olacaktır. Kimi zaman "bizleri" göklere çıkaracak, karşı tarafı yerden yere vuracaktır. Söz konusu kültürel değişim olunca da "onlara" hayranlık da duyulabilinecektir.

Çalışmamızın malzemesi olan edebî eserler bir milletin aynası mahiyetini taşıdıklarından, "biz" ve "onlara" karşı nefret, hayranlık, yadırgama gibi değişik duygular çözümlememizde yardımcı olacaktır.

Bu tür çalışmaların en büyük sorunu incelenen metindeki malzemeyi çözümleyebilmektir. Şöyle ki, her milletin kendine özgü ifadeleri vardır. Bu ifadeler o kültüre mensup olmayan bir kişi tarafından yanlış algılanabilir. Mesela Türklerdeki bir çağrıya karşılık "efendim" ifadesinin sadece uşak anlamındakini bilenler için yanlış bir mesaj taşır. Dolayısıyla bir milletin edebiyat metinlerdeki ifadeleri doğru anlaşılması için o milletin kültürü az da olsa bilinmesi gerekir.

Bir noktaya daha dikkat çekmek istiyoruz, edebiyat bir milletin kültüründe klişelerin oluşmasında çok büyük rol oynar. Şöyle ki birbirini hiç tanımayan iki millet birbirileri hakkındaki bilgileri edebî eserlerden öğrenebilirler. Edebî

eserlerdeki karakter ve tiplerin etnik klişe oluşumunda da oldukça büyük bir rolü vardır.

Çağımızdaki teknolojilerin gelişmesiyle bir milletin değerleri, buluşları, bilimle ilgili deneyimleri bir diğer millete kolay ulaştığı gibi sosyal ve siyasal etkiye de sahip olmuştur. Dolayısıyla birbirleri hakkındaki imajlara da etkisi olmuştur. Çalışmamızda bu etkileşimlerin edebî eserlere etkisini araştırdık ve oluşturulan imajların doğurduğu tipleri tespit etmeye çalıştık. Bunun için Türk ve Rus edebiyatlardaki metinler bizim için araştırma malzemesi oldu. Bulunan malzemelerdeki öteki ile ilgili tipleri tespit etmeye çalıştık. Bulunan ve sınıflandırılan tipler çerçevesinde yazarların, eserlerinde bunlara ne amaçla yer verdikleri, tutumlarını, eserlere konu olan yaşanmış hayatlardaki zikredilen iki milletin ötekisini sosyal ve siyasal bağlamda ne denli etkilediğini ortaya koymak için gayret sarf ettik. Edebî eserlerdeki sözel imajlar, Türk milletinin Ruslarla ilgili oluşturdukları yargılar, değerler ve sosyal hayatlardaki yerlerini araştırdık. Böylece Türkler için Rusların kimliği ne olduğunu tespit ettik. Aynı işlemi Rus edebiyatı eserlerindeki malzemeden yola çıkarak Rusların, Türkler için oluşturdukları kimliği ortaya koymaya çalıştık.

Çalışmamızda uyguladığımız yöntem, hangi dönem, kim tarafından, hangi sözel imajları kullanarak iletmek istediği mesajı verdiğini araştırarak ortaya koymaktır. Eserlerin yazıldığı dönem oldukça büyük önem arzetmektedir. Dolayısıyla malzeme olarak kullandığımız eserleri kronolojik sırayla vermeye çalıştık. Öteki ile yapılan değerlndirmelerin ve genellemelerin hangi bakış açısıyla verildiğine dikkat ettik ve tespit etmeye çalıştık.

Çalışmamızın amacı, iki edebiyatı karşılaştırarak ortaya Türkler ve Rusların birbirleri ile ilgili oluşturdukları imaj ve kimlikleri ortaya koyarak, bu iki milletin daima etkileşim içerisinde olduklarından, bu etkileşimin hangi alanlara kadar uzandığını tespit etmektir. Dolayısıyla hem mukayeseli edebiyat araştırmacılara yardımcı kaynak mahiyetinde bir çalışma yapmak, hem de iki milletin etki alanları ortaya koymaktır.

Araştırmamızı birkaç aşamalı olarak gerçekleştirdik. Önce iki edebiyat eserlerini inceledik ve Türk edebiyatı eserlerinde Ruslara yer verilenleri, Rus edebiyatı eserlerinde de Türkler hakkında yazılmış olanları tespit ettik. Ayırdığımız bu metinler bizim için malzeme kaynağı olmuştur. Daha sonra bulabildiğimiz eserlerde imaj ve olgu taraması yaptık. Bu imajların hangi süreçlerden geçerek oluştuğunu, hangi yazarların ne gibi şartlar altında bunları kaleme aldıklarını ve hangi tarihî süreçlerin zikredilenleri etkiledikleri tespit etmeye çalıştık. Sonraki aşama ise, imajların doğurduğu tipleri sınıflandırarak inceleme yapmaktır. En son aşama topladığımız verileri sınıflandırarak ulaşabildiğimiz sonuçları irdelemektir.

Araştırmamızın **Giriş** bölümünde, Türkiye ve Rusya arasındaki ilişkileri tarih prizmasından geçirerek sosyal ve siyasal etkilere genel bilgileri ortaya koyduk. Girişin bu alt bölümünde iki ülke arasındaki tarihte gerçeleşen olaylar ve bu olayların bir birleri hakkındaki duygu ve düşüncelerin ne şekilde etkilendiği tespit ettik. Giriş'in sonraki bölümünde ise "öteki" imajın oluşumundaki evreleri ve oluşturulan bu imajların edebiyata etkisi üzerinde durduk.

Türk Edebiyatında Rus ve Rusya Algısı adlı **I. bölümde**, Türkler ve Türk edebiyatında Ruslarla ve Rus edebiyatıyla ilgili oluşmuş algı ve değerler üzerinde durduk. Bu algı ve imajların Türk edebiyatındaki yeri, tespit ettiğimiz Rus

Tipleri çerçevesinde inceledik ve daha sonra **Türk Edebiyatında Rus Tipleri** adlı bölümde, Tanzimat'tan günümüze kadar yazılmış Türk edebiyatı eserlerinde yazarların yer verdikleri Rus tipleri tasnife tabi tuttuk. Gözümüzden kaçırdığımız eserler olabilir, fakat çalışmamızda kullandıklarımız, konumuzda en yetkin eserler olduğu düşüncesindeyiz.

Rus Edebiyatında Türk ve Türkiye Algısı adlı **II. bölümde**, başlangıçtan günümüze kadar yazılmış Rus edebiyatı eserlerinde Türklerle ilgili oluşmuş imajlar, değerler ve algıları üzerinde durduk. Sonraki bölümde de, Rus edebiyatında kullanılmış tipleri sınıflandırdık. Sonraki alt bölümde Rus edebiyatında Oryantalizmin etkisini araştırdık.

Türk ve Rus Edebiyatlarında Karşılıklı Etkileşim adında **III. bölümde** zikredilen edebiyatların karşılıklı etkileşimi üzerinde durduk. Bu bölümde yaptığımız incelemeleri **Dil ve Kültür Etkileşimi**, **Türk Edebiyatında Rus Edebiyatı Etkileri, Rus Edebiyatında Türk Edebiyatı Etkileri** adlı alt bölümlerde topladık.

Daha sonraki bölümde **Tarihî Süreçlerin Edebiyatlara Etkisi** üzerinde durduk. Tarihte gerçekleşen olayların, önce milletler üzerindeki etkisini araştırdık ve daha sonra bu olayların edebî metinlerde nasıl ve ne şekilde yer aldıklarını inceledik.

Bir sonraki bölümde, zikredilen milletlerin edebî metinlerinde metinlerarası ilişkileri ortaya koymaya çalıştık.

Sonuç kısmında araştırmamızın neticelerini bir araya getirmeye çalıştık. İncelememizi edebî metinlerin tasnifinde kullanılan yöntemlere başvurduk. Yazarların kaleme aldıkları değer ve imajları, edebî metinlerin öğelerini olan zaman, mekân, şahıslar kadrosu ve olaylar zincirini göz önünde bulundurarak irdelemeye çalıştık. En son bölümde ise, kullandığımız kaynakları tasnif ederek sıraladık.

Bu araştırmanın başından itibaren bilgi, tecrübe ve önerileriyle yol gösteren, anlayışlı davranan ve hiçbir yardımı esirgemeyen sayın hocam Prof. Dr. Nurullah Çetin'e; değerli önerileriyle katkı sağlayan sayın hocam Prof. Dr. Ramazan Kaplan'a ve sayın hocam Prof. Dr. İsmail Parlatır'a minnet ve teşekkürlerimi sunmayı görev addederim.

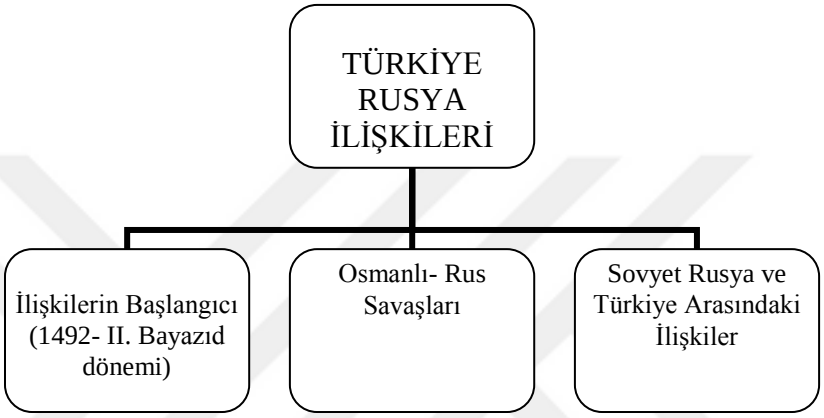
Bu çalışmam ve akademisyen karyerimde maddî ve manevî her türlü yardımı benden esirgemeyen kocam Seyt Abla İbragymov'a ithaf ediyorum.

GİRİŞ

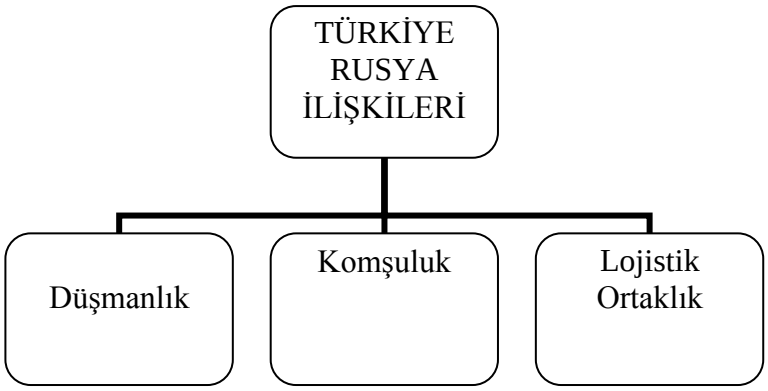
A. TÜRKİYE-RUSYA İLİŞKİLERİNE TARİHÎ BİR BAKIŞ

Genel olarak iki ülke arasındaki ilişkileri şu şema ile gösterebiliriz.

Birinci Şemada iki ülke arasındaki ilişkiler tarihî süreçler açısından verilmiştir.

Türkiye Rusya arasındaki ilişkilere oluşturulan imgeler prizmasından bakılacak olursak aşağıdaki şemayı elde etmiş oluruz.

Türkiye ile Rusya arasındaki ilişkilerin başlangıcı olarak 1492 senesi sayılmaktadır. Bu tarih, Rus Çarı III. İvan'ın II. Bayazid'e Kırım Hanı'nın vasıtasıyla

gönderdiği mektupla vücut bulur[1]. Bu dönemdeki iki ülke arasındaki ilişkiler ortak siyasî çıkarlarının yokluğunda ne olumlu ne de olumsuzdur. İki ülkenin ortak amacı yoktur.

Bir sonraki dönem ise elçilikler ve anlaşmalar dönemi olarak karakterize etmek mümkündür. 1702 senesinde Rusya'dan Osmanlı'ya ilk elçi gönderilir.

Sovyetlerin kuruluşuyla da ilişkiler komünizm merceğinden süzülerek ele alınıyordu. Dolayısıyla bu dönem Rus edebiyatı yazarlarının eserlerinde, Osmanlı başka milletleri boyunduruk altına alan, zulüm saçan bir devlet olarak ele alınmaktadır. Özellikle de Osmanlı'nın Balkanlar ve Karadeniz ülkelerindeki galibiyeti, o topraklarda bulunan Hristiyanlara yapılan zulüm olarak algılanmaktaydı. Edebî eserlerle ise bu durum Rus insanının zihninde olumsuz Türk imgesini oluşturma amacının güdülmesine hizmet etmektedir.

Rus kaynaklarında Osmanlı devleti askerî derebeylik olarak ele alınmaktadır. Bu derebeyliklerin başında sipahiler durmakta ve devamlı hâkimiyetlerini gerçekleşebilecekleri yeni topraklara gereksinim duymaktadırlar. Sovyet tarihi kaynaklarına göre XIV. yüzyıldaki genç Osmanlı devletinin gelir kaynağı savaşlar ve fethettikleri topraklarının talanından elde ettiklerinden oluşturulmaktadır.[2] Dolayısıyla Sovyet dönemi edebî eserlerinde Osmanlının siyasetine baskıcı, Türklere de sürekli savaş içinde ve başka milletleri boyundurukları altına almaya çalışan bir millet olarak ele alınmaktaydı.

Fakat bizim bildiğimiz ve gerçek olan tarihimizde, Osmanlı'nın fetihlerinde İstimâlet siyasetinin uygulandığı bilinmektedir. Sözlük anlamıyla

---

[1] Petrosyan, Yu. A.; *Osmanlı İmparatorluğu: Güç ve Ölüm (Osmanskaya İmperiya: mogushestvo i gibel), Tarihi makaleler,* "Nauka" Doğu Edebîyatı Yayınları merkezi (Nauka, Glavnaya redakciya vostochnoy literaturı), Moskova, 1990, s. 149

[2] Büyük Sovyet Ansiklopedisi, Türkiye maddesi, Moskova, 1977, C. 26, s. 375

istimâlet-meylettirme, cezp etme, çekme, gönül almadır.[3] Osmanlı kroniklerinde "halkı ve özellikle gayr-i Müslim tebaayı gözetme, onlara karşı hoşgörülü davranma, raiyyetperverlik" mânasında kullanılmıştır. Fethedilen yerlerin halkına iyi davranma, onları himaye etme, dış düşmanlara karşı can ve mal güvenliğini sağlama, dinî konularda serbestiyet verme, vergi hususunda kolaylık gösterme Osmanlı istimâletinin başlıca unsurlarıdır.

Buna karşı Anadolu'yu örnek olarak ele alırsak, Bizans yönetimi zamanlarında sürekli savaşlar, gerek askerî ve gerekse sivil ayaklanmalar, altından kalkılmayacak vergiler yüzünden yerli halk oldukça perişandı. Onlara huzuru veren ve istikrara kavuşturan yine Osmanlı yönetimi olmuştur.

Rus kaynaklarında Türkler özellikle de Karadeniz ve Balkanlar'daki Hıristiyanlara zulmeden bir millet olarak ele alınmaktadır. İlginç tarafı, Ruslar Türklerin Kafkaslar, Magrib ve Hicaz Müslümanlarını da boyundurukları altına aldıkları görüşündedir.[4]

Rusya'nın Karadeniz havzasındaki yayılmacılık siyasetinin kuvvetlenmesiyle Kırım Hanlığına ve Osmanlı devletine ilgileri daha da artmaktadır. Amaçlarına ulaşmak için Rusya'nın bu topraklar üzerindeki haklarını ortaya koymak, siyasî seçkinleri ve kamuoyunu ikna etmek maksadıyla ilmî ve ideolojik açıklamalara gereksinim duyulmaktadır. Rusya'nın bu topraklardaki siyasî "haklarını" içeren fikirler 17. yüzyıldan itibaren Rus halkının bilincine sistematik olarak yerleştirilmeye çalışılmaktadır.

---

[3] Yeğin, Abdullah; *Osmanlıca-Türkçe İslamî-İlmî-Edebî-Felsefî Yeni Lûgat*, Hizmet vakfı Yay.,İst., 1992, s. 296; Parlatır, İsmail; *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, Yargı Yay.,Ank., 2006, s.779

[4] Büyük Sovyet Ansiklopedisi, Türkiye maddesi, Moskova, 1977, C. 26, s. 375

Nitekim o dönemde iki ülke savaş içindeydi.[5] O dönem Türkiye ile Rusya arasındaki ilişkiler Kuzey Karadeniz'i paylaşamamalarından ibaretti. Rus kaynaklı tarih kitaplarında bu anlaşmazlık, Rusların Osmanlı topraklarındaki Hıristiyanların Müslüman zalimlerinden kurtarma çabası olarak açıklanmaktaydı.

Bilim çevrelerinde ise Rusya'nın bu politikası, kendisinin güçlü ve nüfuzlu bir devlet otoritesini kazanabilmesi için Karadeniz kıyılarına sahip olma gerekliliği olarak açıklanmaktaydı.

Dikkati çeken bir başka nokta ise, Rusya'nın Osmanlıyla askerî ve siyasî bir çatışmadan önce mutlaka bir kitabın yayınlanmasıydı. Bu tür kitaplarda Rusya'nın Karadeniz kıyılarındaki topraklarının bir kısmına "yasal" hakları ispatlanmaktaydı. Mesela, 1738'de yayınlanan Gotlib Bayer'in kitabında, Rusya'nın Azak kıyılarındaki "tarihî" haklarından bahsedilmektedir.

Bu noktadan dikkati çeken eser, o dönemin devlet danışmanı olan P. Levashov'un yazdığı kitaptır. Bu eserde Rus İmparatorlarının toprak taleplerinin oldukça genişletilmiş, hatta ve hatta Kırım Hanlığının topraklarında "yasal" haklarını iddia ettiklerini görmekteyiz. Eserde zikredilenlerin amacı, 1774'te yapılan Küçük Kaynarca anlaşmasının ardından, Rus işgalindeki topraklarında iddia ettiği haklarını resmî olarak kanıtlamaktaydı. Levashov, Rusya'nın fethettiği topraklardaki yerli halka uyguladığı saldırgan politikasının Avrupa kavimlerinin haklarını ve çıkarlarını koruma amaçlı olduğunu söylemektedir. Şöyle ki:

[5] 1676-1681 Türk-Rus savaşı

"Böylece bizim torunlarımız aldığımız önlemlerinden vazgeçmeden Astrahan ve Kazan'da yapılan fetihler ve soykırım örneklerindeki gibi, Kırım ve çevredeki topraklarda uygulamaya devam etsinler." [6]

Sovyet tarih biliminin gelişmesiyle de Rusya'nın Güney topraklarındaki siyaseti değişmemekte ve iki ülke arasındaki ilişkiler de herhangi bir değişime uğramamaktadır. Bunun sebebi de Marksist-Leninist yöntem bilimin zayıflığı ve Sovyetlerin dış politikalarının emperyalist şovenizm ağırlıklı olmasıdır.

Mesela Sovyet tarih bilimi I. Petro dönemindeki Türk –Rus ilişkilerine önem vermektedir. Deli Petro'nun Güneydeki Osmanlı ve Kırım Hanlığına karşı işgalci siyaseti Marks'ın Doktriniyle kanıtlanmaktadır. Şöyle ki;

"Rusya Don, Dınepr, Buga nehirlerdeki toprakları ve Kerç Boğazını yağmacılıkla uğraşan göçebe tatarların ellerinde bırakamazdı."[7]

Rusya'nın yayılmacı siyaseti, Osmanlı'nın ve Kırım hanlarının Volga, Dınepr, Don nehirlerinin ve Karadeniz sahillerindeki Hıristiyan halklarını sömürge etme ve onların topraklarında hüküm sürme isteklerinden doğmaktadır. Rus eserlerinde ise, Rusya bu tarih sahnesinde Hıristiyan milletlerinin kurtarıcısı olarak gösterilmektedir.

On sekizinci yüzyılın ikinci yarısında Rusya diğer Avrupa ülkeleri gibi "Doğu sorununda", yani Osmanlı topraklarının paylaşımında büyük rol oynamıştı. Rusya'nın Yakındoğu'ya bu kadar ilgili olması, hâkimiyetini sürmek istediği Boğaziçi ve Çanakkale Boğazlarından dolayıdır. Bütün bu uğraşların amacı ise,

---

[6] Sanin, G. A.; *XVII. yy'nın Ortasında Rusya ve Ukrayna'nın Kırım Hanlığıyla Münasebetleri;* Moskova, "Bilim" ("Nauka")Yay.,1987, s.6-7

[7] Marks, K.; "XVIII yüzyılın Diplomasi Tarihinin Aydınlanması"*, Tarih Sorunları* (*Voprosy İstorii*) Der., №4, 1989, s. 3

Rusya'nın kendini büyük bir devlet olarak kanıtlamak amacıyla Karadeniz kıyılarına sahip olması isteğidir.

On dokuzuncu yüzyılın ortalarında ise Rusya-Osmanlı ilişkileri önemli ölçüde kötüleşmiştir. Rusya'ya göre Osmanlı tabiiyetinde bulunan 12-14 milyon Hristiyana zulmedilmektedir. O dönem Rus çarı olan I. Nikolay, Osmanlı için "hasta adam" tabirini kullanmaktadır. Bu "hasta adam" yakında ölecek ve Rusya, İngiltere ile birlikte onun mirasını paylaşmak zorundadır.[8]

Devrim sonrasında Sovyet Rusya, Türkiye - Rusya ilişkileri doğrultusundaki Rus aristokrat-burjuva tarih kavramlarına bağlılık göstermiştir.

Sovyet tarih bilimi Çarlık Rusya'nın toprakları ve ekonomiyi genişletici politikalarını, Osmanlı'ya karşı saldırgan tutumunu ve Dünyaya hüküm sürme isteğini içeren tezini boşa çıkarma amacı gütmekteydi.[9]

Sovyet Rusya, Türk–Rus ilişkilerindeki düşmanlığı, Osmanlı'nın antlaşmalara riayet etmemesine, daima onları bozmasına, tabiiyetindeki Hıristiyanlara zulmetmesine ve Rusya'nın Karadeniz sahillerine çıkma isteğine karşı durmasına bağlamaktaydı.

Sovyet tarih biliminin öğretilerinde, 1918-1923 arasındaki Türk Cumhuriyetinin oluşumunda, 1917 Lenin liderliğindeki Devrimin ve Sovyet devletinin önemli etkilerinin olduğuna inanılmaktadır. Bunun yanı sıra, Antant devletlerinin genç Türk Cumhuriyeti'ne karşı tavrı yargılanmaktadır. Rusya federasyonu ve Türkiye Cumhuriyeti arasında kurulan diplomatik ilişkilerin rolü önemsenmektedir. Ayrıca, 2 Haziran 1920'de Mustafa Kemal Atatürk'ün hükümetini

[8] Rogojın, Nikola M.; *Rusya'nın Dıs Siyaset Tarihi*, Uluslarası İlişkileri Yay.,Moskova, 1995, s. 368

[9] Obılyev, V. S.; *I. Petro Dönemindeki Rusya'nın Dış* Siyaseti, Milletlerarası Dostluk Üniversitesi (Universitet Drujbı Narodov) Yay.,Moskova 1990, s. 5

tanıyan ilk devletin Rusya olduğu ve kurulan yeni devlete on milyon ruble değerinde altının yanı sıra silah, mühimmat ve gıda yardımının yapıldığı söylenmektedir. Rusya'nın Türkiye'ye yaptığı bu yardımlar, Sovyet araştırmacılar tarafından, genç devletin emperyalistlere karşı vereceği savaş yardımı olarak değerlendirilmektedir.

1920'li yıllarda Türkiye-Rusya arasındaki ilişkiler başarılı bir şekilde gelişti ve bu ilişkiler, iki ülke açısından yararlıydı. 16 Mart 1921 tarihinde Moskova'da Rusya Federasyonu ve Türkiye arasında " Dostluk ve Kardeşlik" sözleşmesi imzalandı. 13 Ekim 1921 tarihinde Kars'ta Türkiye ve Kafkasya milletleri arasında sözleşme yapıldı. 2 Ocak 1922'de ise Türkiye Ukrayna[10] arasında antlaşma yapıldı. Sovyet tarihçileri askerî çatışma halinde olan İngiltere ve Yunanistan'ın eylemlerini kınamaktadır.

Bunun yanı sıra, Sovyet tarihçileri, Türkiye'nin iç siyasetini değerlendirirken, istikrarsızlıktan bahsetmektedirler. Yani, işçi sınıfının ve köylülerin haklarını yeterince savunmaması, kamunun her türlü yaşam alanında sosyalist değişimlerin hayata geçirilmesinin isteksizliği, Türkiye Komünist Partisi'ne zulmedilmesi Sovyetlere göre, Mustafa Kemal'in büyük ve orta Türk burjuvazisinin dediklerini yaptığına bağlanmaktadır.

Stalin dönemindeki ilişkileri "soğuk" olarak ifade edebiliriz. Kafkaslarda ve Kırım'da yapılan soykırımlara, yerel elit ve toplumun ileri gelenlerine karşı yapılan zulümlere her zaman bir kılıf uydurulmaktaydı. Bu kılıf Türkiye'nin lehine Sovyetlere karşı yapılan ispiyonculuk, bu muhtar cumhuriyetlerde Türk yanlısı bir siyasî rejim kurmak için girişimde bulunulduğu iddia edilmekteydi.

[10]BSA, "Türkiye", Sovetskaya entsiklopediya yay. Moskova, 1977, C. 26, s. 377

Başlangıçta Türkiye Sovyet ilişkileri Lenin - Atatürk ilişkileri prizmasından geçiriliyordu. Daha sonra Türkiye, Batı yanlısı bir siyaset yolu seçtiğinden iki ülke arasındaki ilişkilerde ve ayrıca uluslararası arenada siyasî ve ekonomik zorluklar ortaya çıkmıştır.[11]

İkinci Dünya Savaşı'ndaki Türkiye'nin dış siyasetine ise kendi ülke çıkarlarının aleyhine Batı emperyalizmin ve ABD'nin çıkarları lehine davranıldığı görüşü savunulmaktadır. Türkiye'nin bu savaşta tarafsız bir tutumdan yana seçim yapmasına karşın, Almanya ve taraftarlarına endüstriyel hammadde, ulaşım altyapısı, Çanakkale ve İstanbul boğazlarının kolay kullanımı gibi yardımlar sağlamaktaydı.

Yine, İkinci dünya savaşının öncesinde iki ülke arasındaki anlaşmanın bozulmasında Sovyetler Türkiye'yi suçlamaktadır. 1939 yılında Türkiye Dış İşleri Bakanı Saracoğlu'nun Moskova ziyaretinde, Türkiye tarafından 1925 Türk- Rus tarafsızlık anlaşmasının tasdiki istenmişti. Fakat Türk tarafı bunu yapmayı reddetti.

Sovyetlerin Türkiye'ye bir başka sitem sebebi ise, Almanya'nın Sovyetlere saldırmadan dört gün önce Türklerle "Dostluk ve Tarafsızlık" anlaşmasının imzalanmasıydı. Böylece bu anlaşma Almanlara askerî ve siyasî bir yardım niteliğinde olmuştur.[12] Türkiye Cumhuriyeti'nin İkinci Dünya Savaşı sırasında ise Almanya ve taraftarları ile işbirlikçi Sovyetlere karşı olarak nitelendirilmektedir.

Bunun yanı sıra Türkiye'nin ABD ve İngiltere ile yakınlaşması da kınanmaktadır. Dolayısıyla Sovyet diplomasi takımı Türkiye Rusya arasında 1925'te yapılan "Dostluk ve Tarafsızlık" anlaşmasının 19 Mart 1945'teki feshi ihbarının yerinde olduğunu savunmaktadırlar.

---

[11] Potshveriya, B:M; *İkinci Dünya Savaşı Sonrası Türkiye'nıin Dış Siyaseti*, Nauka (Bilim) Yay.,Moskova, 1976, s. 11

[12] a.g.e., s. 12

Temmuz-Ağustos- Eylül 1946'da yapılan Potsdam Konferansında Karadeniz sahillerine inme yani İstanbul ve Çanakkale boğazlarının kullanımı hakkındaki yönergelerinin gözden geçirilmesini teklif etmişti. Bu, Rus tarafına göre, Türkiye'ye hiçbir zarar vermeyecekti. Fakat bu konferansa katılan hiçbir ülke taraftarlık göstermedi.

1953'te Sovyetler Karadeniz ve Boğazlar sorununa daha yumuşak bir biçimde yeniden dönmeye denedi. Fakat bu sefer Ankara'da bu teklife olumlu bakılmadı. Şubat 1957'de SSCB Türkiye ile olumlu komşuluk ilişkilerinin sağlanmasını denedi, fakat Türkiye buna olumlu bakmadı. Büyük ihtimalle bu tavrın altında, Rusya'nın kendi bünyesinde bulunan Türk soylu milletlere yaptığı zulümlerin kınanması yatmaktadır.

1960'lı yıllardaki iki ülke arasındaki ilişkiler sadece Türkiye'nin girişimleri ile tek taraflı olarak gerçekleştirilmektedir.

Söylemek gerekir ki, SSCB'nin çöküşü ve Sovyetlerin kalıntıları üzerinde kurulan bağımsız devletlerin çıkması, uluslararası ilişkiler ve jeopolitik düzenleme değişiklikleri, geçmişte ve günümüzde Rus Türk ilişkileri değerlendirilmesinde, eski Sovyetlerde ve yeni Rusya'da tarih bilim geleneğini değiştirmedi.

Bunun yanı sıra, Rusya'nın büyük toprakları kaybetmesinden kaynaklanan saldırgan tutumu, ülkenin dış siyasetine de yansımıştır. Ayrıca Türk Rus ilişkilerine eserlerde düşmanlık tonuyla yer verilmesinin sebebi de askeri ve siyasî rövanşizmin ta kendisidir.

Düşmanlığı empoze eden kitaplarından bahsedecek olursak **Shırokorad'ın *Türkiye- Beş Asır Karşı Karşıya (Rusya'nın Dostları ve Düşmanları)* (2009)** kitabı, bu konudaki eserlerin listesinin başında gelir. Eserin konseptine göre, Osmanlı Altın

Ordunun mirasçıları olduğundan yağmacı hedeflere sahiptiler. Yazara göre, Rusya'nın Türkiye'ye karşı duruşu ve düşmanca tavrı, kendi (!) Karadeniz sahillerindeki Ortodoks inancını ve Slav uygarlığını korumaktır.[13] Ve yine eserdekilere göre, Rusya'nın Türkiye ile yaptığı 1921 senesi anlaşması, Kars ve Ardahan şehirlerinin iade edilmesi oldukça gereksizdi.[14] Bunun yanı sıra Sovyet Rusya'nın, özellikle Lenin ve yönetiminin genç Türkiye Cumhuriyetine ve Mustafa Kemal Atatürk'e yapılan yardımları sert bir üslupla kınanmaktadır.

Sovyetlerin dağılmasından sonraki Türk Rus ilişkilerini analiz ederken Shırokorad, Türk yönetiminin kendilerini eski sultan zannettiklerini söylemektedir. Türkiye aktif olarak Kuzey Kafkasya ve Orta Asya halklarının işlerine müdahale etiğini ifade ediyor. Türkiye'de, Kırım Hanları olan Girayların anıtı törenlerle açılmakta ve Tatar milliyetçilik faaliyetlerinde bulunan vakıf ve kuruluşlara maddi destek sağlanmaktadır.[15]

Yazara göre, Türkiye Karadeniz'in Boğaziçi ve Çanakkale boğazlarındaki sularda Rusya'nın askeri gemilerine aşırı takılmakta, uluslar arası denizcilik kurallarını ihlal etmektedir. Araştırmada ayrıca, Türkiye Rusya arasındaki askeri denizcilik ilişkileri 1769 senesindekiyle aynıdır.[16] Yazarın bir diğer korkusu ise, Rusya'nın Karadeniz'deki nüfuzunu kaybederken Türkiye daha da güçlü olacaktır.

Türk Rus ilişkilerinin uzun bir geçmişini gözden geçirdiğimizde, Rusya'nın yönetim yapısı ne olursa olsun, analiz ederken bu ilişkilerin Rus kuruluş

---

[13] Shırokorad, A.; *Türkiye- Beş Asır Karşı Karşıya (Rusya'nın Dostları ve Düşmanları) (Turtsiya-Pyat' Vekov Protivostoyaniya (Druzya i Vragi Rossii)*), Veçe Yay.,Moskova, 2009, s. 358

[14] a, a.g.e., s. 358

[15] a.g.e., s. 381

[16] *Yeni Rus Ansiklopedisi*, Baş muharrir Nekipelov, A. D., Ansiklopedi (Entsiklopediya) Yay.,Moskova, 2004, s. 246

vizyonunu tanımlayan ve dünya nüfuzuna sahip akademisyenlerin bu konudaki düşüncelerini etkileyen önemli faktörlerin bir dizisi tashih edilmelidir.

İlk olarak, Türkiye Rusya ilişkileri Rus-Bizans ilişkilerinin prizmasından geçirilmektedir.

İkinci olarak, 1453 Bizans Konstantinopolis'in düşüşü ve Osmanlı Devleti'nin, Altın Ordu'nun hukukî ve siyasî geleneklerini ve bunun yanı sıra saldırgan dış politikaları bünyesinde sindiren Moskof devletinin güçlendirilmesi ile paralel olarak gerçekleştirilmekteydi. Tam bu sırada Moskova'nın siyasî çevrelerinde dış siyasetini destekler mahiyetinde "Moskova- Üçüncü Roma, Dördüncüsü yoktur" ideolojisine sahip dinî ve siyasî bir doktrin oluşturulmaktadır. Bu doktrin Karadeniz ülkeleri- Osmanlı ve Kırım Hanlığı- ile ilgili yüzyıllar boyunca yaşayacak olan imajların oluşumunu belirlemiştir. Tarihte ilk olarak dinî ilkelere dayanan bu doktrine göre, bütün Ortodoks milletleri Kiev Rusya'sının bünyesinde ve Kilisesine bağlı olarak bulunmaktadır. Böylece dış siyasetindeki saldırgan politikaları dinî dogmalar çerçevesinde gerçekleştirilmektedir. O dönem dünya siyaseti İslam dünyasına hoşgörüsüzlüğü bir ideoloji olarak öngörmekteydi.

Üçüncü olarak, bu güne dek, Türk Rus ilişkileri Kırım ve orada yaşayan milletin çerçevesinde oluşturulmaktadır.

Dördüncü olarak, her ne kadar devrim sonrasında Rusya'nın yönetimi yeniden gözden geçirilmiş ise de, tarih biliminde önceki düzenin mirasına sahip çıkılmaktadır. Özellikle de bu bakış açısı Osmanlıya yönelik analizlerde söz konusudur.

Mevcut Rus tarih bilimi, gerek bilimsel yöntemlerinde ve gerekse Türkiye Rusya ilişkileri çerçevesindeki bakış açısında eski geleneklerine bağlılık

göstermektedir. İki ülke arasındaki ekonomik ve kültürel bağların güçlenmesiyle bile, Rusya'da Türkiye'ye yönelik kamusal ve bilimsel bilincinin değiştirilmesi mümkün olamamaktadır. Dolayısıyla Rus kamuoyunda Türklerle ilgili olumsuz imajlar oluşturulmuştur. Tarihten bu yana Osmanlı topraklarına sahip olmak için yola çıkılan ve düşmanlık imajlarıyla "ötekiyi" sindirmeye çalışan bu ideolojinin meyve verdiğini günümüzde de görmekteyiz. O kadar ki bu olumsuz imajlar günlük hayatta bile önümüze çıkmaktadır.

Örnek olarak birkaç kalıplaşmış ifade, deyim ve atasözü verebiliriz;

"Beklenmedik misafir Türk'ten beter."(Nezvannıy gost' huje Tatarına)

"Türk önce yapar sonra düşünür." (Turok snaçala delayet potom dumayet)

"Aptal Türk." (Turok- pridurok)

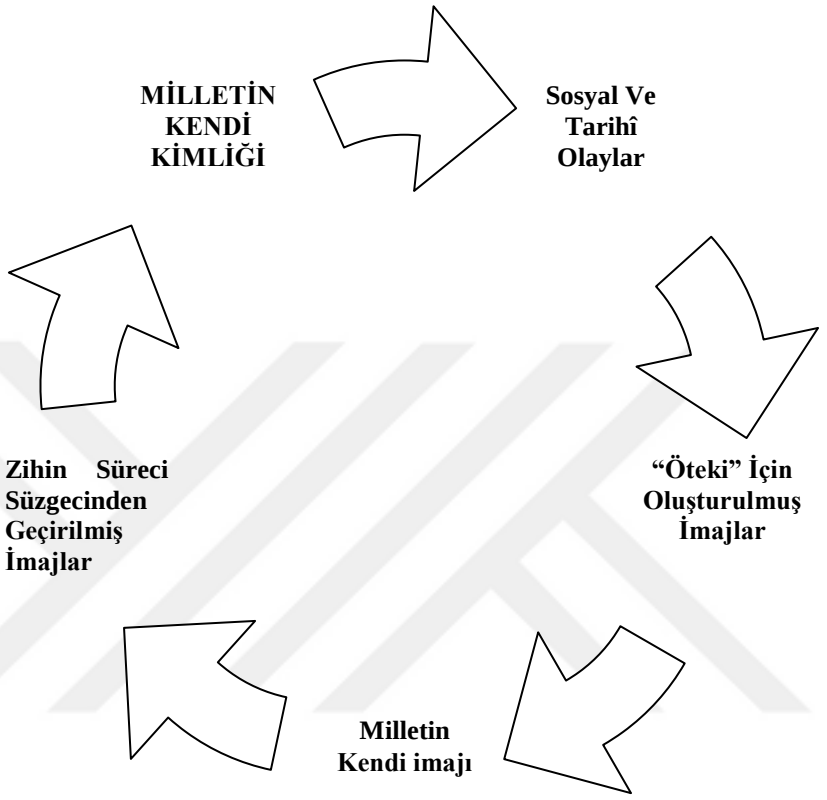
"O Türk değil ki hain olsun". (Çto on Turok Çto-li v svoih strelyat')

B. "ÖTEKİ" İMAJININ OLUŞUMU VE EDEBİYATLARA ETKİSİ

Çalışmamızın malzemesini iki farklı milletin edebî eserleri oluşturmaktadır. Bu iki millet "farklı" kelimesinden de anlaşılacağı gibi, hiçbir etkileşimde bulunmadan bile kendi zihinlerinde bir diğeri için değişik imgeler ve olgular oluştururlar. Bu olgular zihinsel süreçlerin etkisiyle bir birleri hakkında "öteki" imajı oluşumunda büyük rol üstlenmektedir.

Bir millet "öteki" imajı oluştururken, kendi millî veya sosyal grubunun kimliklerinde taşıdıkları değerleri çok önemlidir. Ferdi olduğu grubun, milletin kimliğine ulaşabilmeleri için onu, farklı bir kimlik ve değerlerle karşılaştırma

sürecinin çok önemi vardır. Şöyle ki, kendi saçınızın siyah olduğunu anlayabilmeniz için bir arkadaşınızın beyaz saçlara sahip olması gerekir. Lacan buna "ayna evresi" terimini kullanmaktadır.[17]

Yani insanlar kendi millî veya kolektif kimliklerini oluştururken, sosyal ve tarihî olayların etkisinde "öteki" kimliği kendininkileri ile karşılaştırmaktadırlar. Oluşturduğu bu kimliğini kendi değerleriyle ölçer, biçer ve "öteki" için değişik imajlar oluşturmaktadır. Oluşturduğu bu imajlar zaman ve zihin süreçlerinden geçirilmekte ve sonucunda kendi kimliğine ulaştırılmaktadır.

Zikrettiğimiz bu süreçlerin çerçevesinde üretilen imajlar daha sonra sözel libaslara bürünmekte ve edebiyat malzemesini oluşturmaktadırlar.

[17] Emel Kefeli, "Kültürler Arası İlişkiler Açısından Seyahatler: Fransa Sefaretnâmesi, *Journal of Turkısh Studises*, (Orhan Okay Armağanı II) *Festschrift in Honor of Orhan Okay II*, (Ed. Nâzım H.Polat), Volume 30/II, Harvard Üniv. Yakındoğu Dilleri ve Med. Bölümü Yay.,2006, s.186

Tarihe bakıldığında, iki millet ve ya iki devlet olsun, herhangi bir ilişkide bulunduklarında (savaş olsun, kültürel alış veriş olsun), o ülkelerdeki insanların hayatlarında, kültürlerinde ve hatta düşünce tarzlarında bile bir değişikliğin oluşmaması mümkün değildir. Bu tesirler her zaman için iyi bir değişim veya yaklaşımın göstergesi olmayabilir. Şöyle ki, her ne kadar birbirlerinin tesirleri altında kalsalar da, onlar her zaman biri diğeri için yabancı kalacaklardır. Yabancı ise bilinmeyeni ve sevilmeyeni, bazen de hayran duyulanı simgeler.

Bir noktaya daha dikkat çekmek istiyoruz, edebiyat bir milletin kültüründe klişelerin oluşmasında çok büyük rol oynar. Şöyle ki birbirini hiç tanımayan iki millet birbirileri hakkındaki bilgileri edebî eserlerden öğrenebilirler. Edebî eserlerdeki karakter ve tiplerin etnik klişe oluşumunda oldukça büyük bir rolü vardır.

Türkiye ve Rusya iki komşu devlettir. Bunun getirisi olarak sosyal olsun, kültürel olsun her türlü alışverişte bulunurlar. En basiti de, ticarî ilişkileri de vardır. Bütün insan ilişkileri ve hatta insan hayatı edebiyat için malzeme olur, edebî eserlerde yerini alır. Mesela **Sabahattin Ali'nin, "Bir Gemici'nin Hikâyesi" (1930)** adlı hikâyeden yola çıkarak, iki devlet arasındaki ticari ilişkilerinin varlığından bahsedebiliriz.

"Diğer bütün tayfalar gibi kaçakçılık yapar, Rusya'ya ruble, Mısır'a esrar götürerek kazandığı paraların birazını anasına gönderir, üst tarafını İskenderiye'de Habeş, İstanbul'da Rum, Sivastopol'de Rus kadınlarına yedirirdi."[18]

Bütün bu alış verişlerde birbirleri ile ilgili değişik yargılar, değerler çatışması yaşarlar. Bunun sonucunda da öteki için bir kimlik oluştururlar. Bununla da

[18] Sabahattin Ali; "Bir Gemici Hikâyesi", *Resimli Ay*, Ekim 1930, s. 8

kalmayarak ötekinin kendisi için oluşturduğu kimliği araştırır ve bu nispet sonucunda oluşturduğu imajları yeniden gözden geçirme ihtiyacı duyar.

Bir başka örneğinde, **Sabahattin Ali'nin "Viyolonsel" (1928)** adlı bir hikâyede, Türkiye sığınan beyaz Rusların buradaki hayatının bir parçası olduklarını ima ediyor. Şöyle ki, Türkiye'nin ucra bir köşesinde bir kafede sanatçıya rastlanır. Çaldığı enstruman da, Türkiye'de çok nadir rastlanan viyolonseldir. Mekânda bulunan herkez konuyla ilgili kendi fikrini paylaşır. Rus bir adam da buna dahildir.

"Rus: -Hayır, bu belki cemiyetin haksızlıklarından kurtulmak için buraya gelen birisi ki, sanatı kendisine teselli vasıtası yapmış...- diye, mütalaasını yürüttü."[19]

Konu geçen adam, belki viyolonsel çalanın hayatıyla paralel kurarak, zamanında kendisinin de yapılan haksızlıklardan kaçarak Türkiye'ye kaçmak zorunda kaldığını hatırlamıştır.

[19] Sabahattin Ali, "Viyolonsel" , *Meşale*, 01.10.1928, s. 7

I. TÜRK EDEBİYATINDA RUS VE RUSYA ALGISI

Türkiye ve Rusya gibi iki komşu ülkenin yüzyıllardan beri süregelen dostluk veya düşmanlık ilişkileri mutlaka "öteki" imajın oluşturulmasına sebep olmuştur. Bu imaj günlük hayatta, diplomasi düzeyinde veya bireyleri etkileyecek formlarda oluşmuş olabilmektedir. Fakat genel olarak bir milletin zihnindeki algısı değişik bilim dallarının araştırma konusu olabilmektedir. Şöyle ki, bizim araştırmamızın kaynaklarını edebî metinler oluşturmaktadır. Çalışmamızda, Türk edebiyatı ürünlerinin metinlerindeki Rusya algısı yazarların düşünceleri, fikirleri ve önyargıları olduğu gibi; Türk toplumunda Ruslar hakkında oluşan olumlu veya olumsuz imajlarının da nasıl yansıtıldığı araştırılmaktadır. Zaman sürecinde oluşturulmuş bu imajlar edebî metinlerde olumlu veya olumsuz edebî kişilikler, yani tipler olarak kendini göstermektedir.

Türk edebiyatındaki Rus imajını ve onu destekleyen tipleri irdelemeye başlamadan önce şunu belirtmek isterim ki, ne Rus edebiyatında ne de Türk edebiyatında "ötekiyi" vermek için yazarlarının eserlerinde yer verdikleri tipler çoğu zaman ön planda değildir. Buna rağmen kimi eserlerde silik tiplerin kullanılmasının yanı sıra, etkisi güçlü olan tiplerin çizilmesine de başvurulmuştur. Güçlü tiplerin çizildiği eserlere baktığımızda, görülen o ki, bu tekniğe başvurma sebebi, insanların hayat mücadelesini ölümsüzleştirmektir.

A. TÜRK EDEBİYATINDA RUS TİPLERİ

1. Asker Tipi

Önceki yüzyıllarda başlayan Rusya'nın yayılmacılığı, Boğazları elde etme ve sıcak denizlere inme isteği ve Panslavizm politikaları Osmanlı'yı Rusya'ya cevap vermeye zorlamıştır. Bu cevabın neticesinde 1853 Kırım Harbi ve 1877-1878 Osmanlı-Rus savaşları patlak vermiştir. Düşmanlık üzerine kurulmuş bu ilişkiler kamuoyunda da negatif yankı bulmaktadır. Bu ilişkilerin sonucu olarak düşmanlık imajının oluşumu söz konusu olmuştur. Bu imajın bir uzantısı olarak eserlerde Asker Tipi karşımıza çıkmaktadır.

Tanzimat dönemi yazarlarının eserlerinde Rusya'nın bu yayılmacılığa ve zulme oldukça çok yer verilmektedir. Ayrıca yazarlar, Rusya'nın yaptığı zulmü anlatmada Osmanlı topraklarıyla sınırlı kalmaksızın, düşman devletinin Kafkaslardan Balkanlara kadar estirdiği dehşetten de bahsetmektedirler. Bu yazarların başında Ahmet Midhat Efendi gelmektedir.

Zaman zaman yazarların bu tipe karşı düşmanlık, kin ve nefret duyguları besledikleri gibi, kimi zaman ya tarafsız ya da eserlerinde yer verdikleri askerlerin bu şekilde davranmaya zorunlu olduklarını ifade etmişlerdir.

Eserleri inceleme sonucunda, Tanzimat'tan günümüze doğru yazarların olumsuz tutumları önce tarafsız daha sonra ise olumluya değişim göstermektedir.

Ahmet Midhat Efendi'nin *Letâif-i Rivayât* serisinin beşinci kitabı içinde yer alan**, *Firkat* (1871) isimli** romanında Memduh Bey'in Guşacuk adında bir Çerkez kıza aşkı ele alınır. Memduh, okuduğu Kafkasya seyahatnamelerinden etkilenerek o coğrafyaya yolculuk eder. Orada bir Çerkez ailesinin yanında kalır.

Yazar yerli halkı misafirperver ve kahramanlık özellikleri ön planda olarak çizmektedir.

Memduh, yanında kaldığı ailesinin kızı Guşacuk ile tanıştırılır ve ona âşık olur. Guşacuk kötü adamlar tarafından kaçırılınca Memduh onu aramak için yola koyulur. Ahmet Midhat eserinde "general" tipini çizer. Guşacuk'u kaçıran adamlar onu "Moskof içine" götürerek generale satar, genç kız ona kendisini teslim etmeyince adam kızar ve satın aldığı adamlara onu iade eder.

Eserde olumsuz çizilmiş bir Rus imajıyla karşı karşıyayız. Ezelden beri süregelen düşmanlıkları yazar, nefret simgesi olan "Moskof" kelimesi ile ifade etmektedir.

Ahmet **Midhat'ın, *Dünyaya İkinci Geliş Yahut İstanbul'da Neler Olmuş* (1874)** adlı romanında, yeniçerinin biri tarafından sarf edilen kelimeler yer almaktadır.

"Yeniçerilerden birinin bir münazara esnasında "Hâşâ Moskof olurum da Nizam-ı Cedit olmam" dediği tevârîhte mukayyettir."[20]

Romanın konusu III. Selim zamanıdır, tarihî bir romandır. Anlatılanlar o dönemde yapılan yeniliklerdir. Bu ifadeden Rusların düşman olmaları sonucunu çıkarabiliriz. Fakat her ne kadar Ruslara benzerlikten bile kaçınılıyorsa da, sözlerin sahibi yeniçerilere göre askeriyede yapılan yenilikler Ruslardan daha tehlikelidir.

Reha Çamuroğlu'nun *Son Yeniçeri* (1999) adlı romanı Rusya ile Osmanlı savaşlarını ele almaktadır. Eserde Çariçe II. Ekaterina'nın döneminde

[20] Ahmet Midhat Efendi, *Dünyaya İkinci Geliş Yahut İstanbul'da Neler Olmuş,* yayına hazırlayan Kazım Yetiş, TDK Yayınları, Ankara 2000, s. 67

yapılan savaşlar söz konusu edilmektedir. Yani romanda on sekizinci yüzyılın olayları yer almaktadır. Roman kahramanı Rus asıllı, Michaul oğlu Petru'nun Sarı Abdullah'a dönüşüm süreci anlatılmaktadır. Zikredilen şahıs Osmanlıya esir düşer ve ilk izlenimlerini şöyle dile getirir:

"Esirdim. (...) hayatımdaki ilk Türkçe sözcükleri burada öğrendim. "kâfir, deyyus, geri dur, domuz, hınzır"[21], burada Türkçeye aşina olmaya başladığı süreç zikredilir.

Yeri geldiğinde eserde Bektaşilikten, müritler ve mürşitlerden bahsedilir, adından da anlaşılacağı gibi yeniçerilerin son dönemi kaleme alınır.

Romanda Ruslara "Moskof" (*Moskof'a kök söktürmüştü*[22]), "kâfir" ve hınzır gibi kelimeler kullanarak hitap edilir, fakat bütün bunlar dönemi aksetmek için kullanılmış gibidir. Yazarın belli bir tarafa sempatisi gözlemlenmiyor. Zaten eser Ruslardan dönme birisinin ağzından kaleme alınmıştır.

Atilla Birkiye, *Bir Yıldız Kaydı* (2002)[23] romanında "ötekiler" Bolşevik Rusların yanı sıra Trabzon'u gemileriyle kuşatan Ruslarla gündeme gelmektedir. Rus gemileri Trabzon'u bombalıyordu. Fatih'in toplarından sonra şehir ilk kez hem de Hıristiyanlar tarafından bombalanıyordu. Herkes şehirden kaçmaya bakıyor, kadınlara tecavüz edileceğinden korkuluyordu. Ruslar kenti üç gün boyunca bombaladılar. Şehirden kaçanların arasında Zehra da vardı. Üç gün sonra ailesiyle şehre indiler. Evlerine bir şey olmamıştı, fakat Zehra burada kalmak istemiyordu. Kocası onları Sürmene'ye, amcasının konağına götürdü.

[21] Çamuroğlu, Reha; *Son Yeniçeri*, Everest Yayınları, cep boy, 1. basım, İstanbul, 2009, (1. baskı 1999, 10. baskı 2007), s. 11
[22] Çamuroğlu, Reha; a.g.e., s.384
[23] Birkiye, Atilla; *Bir Yıldız Kaydı*, Es Yayınları, İstanbul, 2002

Romanda Rusların gemileriyle şehri ikinci defa daha kuşatıp bombaladıklarından bahsedilmektedir.

Eserde yazarın Ruslara tarafsız bir yaklaşımı söz konusudur. Eserinde Ruslara yer vermesi, o günkü olayların hatırasını canlı tutmak amacından ileri gelmektedir.

Orhan Kemal'in *Cemile* (1942) adlı romanında, işçi mahallesindeki insanların verdiği hayat mücadelesi ele alınıyor. Hikâyede işlenen zaman, 1934, yer ise Adana'dır. Olay örgüsü fabrikada işçi olarak çalışan Boşnak kızı Cemile ile aynı yerde kâtiplik yapan Necati'nin aşkları etrafında kurgulanıyor. Konumuzla ilgili olarak, Necati'nin teyzesinin bir Rus askeri için sarf ettiği şu sözleri alalım;

"Beş yaşındaydım, dedi, kâfir Moskof'un memlekete geldiğinde. Bugün gibi hatırlarım. Biz de ablamla nur içinde yatsın, korktuk, el ele tutuştuk kaçtık... yol da uzun sarı bıyıklı bir kafir yolumuzu kesti, bizi sevdi, para verdi"[24].

"Moskof" ibaresinin kullanılmasının düşmanlıktan gelmesi açıkça görülüyor. Fakat bir düşmanın insancıl davranması, çocukları sevmesi ve hatta onlara harçlık vermesi de sözlerin sahibesini belli ki şaşırtmıştır.

Hakan Gezik'in, *Buz Yarası, "Birinci Dünya Savaşı'nda Rus İşgali, Ermeniler ve Kurtuluş"* (2005) adlı tarihî romanında Birinci Dünya Savaşı'nın son dönemleri ve Ermenilerle Rusların işbirliği ve bunun sonucunda yapılan katliam anlatılmaktadır.

[24] Kemal, Orhan, *Cemile*, Epsilon yayıncılık, İstanbul, 2004, s. 129

Romandaki Rus asker tipi oldukça olumsuz çizilmiştir. Bu olumsuz imaj tarihî gerçeklerle ele alınmıştır.

Türkler için en zararlı olanlar ise Rus ordusunun içindeki Ermenilerdir. Ruslar onlara bağımsızlık sözü vererek Türklere karşı kışkırtmaktadırlar. Bunlar Türklerin mallarını gasp ediyor, kadınlara tecavüz ediyor ve insanları öldürüyorlar.

Romanda Ruslara düşman asker tipi olarak yer veriliyor. Ruslar tarafından köy işgal edildiğinde, o zamanlar küçük bir kız olan Fehime hayal dünyasında çizilen bir imaj olarak karşımıza çıkar. Rusların köpek başlı olduklarını söyler. Rus zabiti bu sözlerine gülmüştür.

" Köpek başlı insanlar! Evet, babam onlardan bahsederken hep köpek başlı insanlar ifadesini kullanırdı. "Köpek başlılar, Köpek Başlı İnsanların Memleketi, Köpek Başlı Kavim…" inanır mısın ben onları görmeden önce, omuzların üzerinde gerçekten bir köpek başı taşıdıklarına inanırdım."[25]

Böylece, eserde Fehime'nin ağzından halk arasındaki Rus imajı çizilmektedir. Bu imaj oldukça olumsuz bir imajdır. Yine Fehime'nin anlattıklarından öğreniyoruz ki, köyde bir Rus askerin dolaştığını gördüklerinde halk saklanacak delik arardı.

Romanda Ruslar işgalci, düşman, insanlar arasında fitne sokan, yani olumsuz bir imajla çizilmiştir. Yazar amacına uygun olarak Ruslar için "Mavera-i Kafkas'tan gelen o zalimler", "İt Barak soyu", "vicdansız", "köpek başlı insanlar soyu" gibi kelimeler sarf etmiştir.

"Kim seni bu hale getirdi dayı, kim kanlı ellerini üzerinde temizledi?"

"İt Baraklar" dedi adam. "Mavera-i Kafkas'tan gelen o zalimler…"

[25] Gezik, Hakan; *Buz Yarası, "Birinci Dünya Savaşı'nda Rus İşgali, Ermeniler ve Kurtuluş", Dharma Edebîyat Yayınları, İstanbul,* 2005, s. 193–194

"Buzcu Yusuf'a göre Kafkas dağlarından ötede iki kavim yaşardı. Bunlardan biri Turan soyuydu öteki ise zulmün adı olan İt Barak soyu. Ne vicdan vardı onlarda ne de acıma duygusu. Anadolu'yu işgal edenler işte bu İt Barak soyuydu. Köpek başlı insanların soyu…"[26]

Eserde değişik etnik gruplar çizilmiştir. Bunların arasında Ermeniler ve Rumlar vardır. Ermeniler Ruslarla işbirliği yapmış, ellerini katliam ettikleri insanların kanlarına bulamışlardı. Bu gerçekleri Rum olan Papaz Simeon'un hatırladıklarından öğreniyoruz.

Ruslar köye geldiklerinde onlar için sofralar kurulmuş, Rum kızları onları eğlendirmekle görevlendirilmişti. Fakat daha sonra Ruslar Rumların akıllarını çelmiş ve onları buralardan göç etmeye ikna etmişlerdi. Papaz Simeon onlara mazeret bulmuştu.

"Boşalan Rum köylerini düşündü yaşlı adam; Rusların peşlerine takılıp giden onca aileyi. Devletlerine asi olmamışlardı, düşmanla işbirliği yapmamışlardı; peki neden düşmanın peşine takılıp doğduğu toprakları terk etmişlerdi onlar. (…) "Biz Ermeniler gibi ne silahlı çeteler kurduk, ne de masum sivilleri katlettik… bizim buraları terk etmemize neden; Hıristiyan kardeşlerimizin yaptıkları fenalıkların hesabını Müslüman komşularımıza vermekten korkmaktı sadece."[27]

Papaz Simeon, Ermenilerin yaptıklarını da doğru bulmamaktadır:

"O Ermeniler yok mu o Ermeniler? Asıl yılana ağı verenler onlar… iş onlara kalsa, köyde taş üzerinde taş kalmayacaktı. Müslüman komşularımızı korumak için işgalcilere az dil dökmedik."[28]

[26] Gezik, Hakan; a.g.e., s. 41
[27] Gezik, Hakan; a.g.e., s. 191
[28] Gezik, Hakan; a.g.e., s. 193

Hatta Ruslar ilk geldiklerinde yerli halka çok iyi davranmış, daha sonra Ermenilerin doldurmasıyla köylülere davranışları çok değişmiştir.

"Önceleri iyi göründü Ruslar. Ama Ermeniler onları ayarttı. Ergan köyünün, Gelinsi'nin, Vank'ın… eski komşularımız parmaklarıyla köyden birilerini işaret ediyorlardı, bakışlarıyla… Tekmil köylünün katlini ister gibilerdi."[29]

Papaz Simeon köyün çocuklarına halk arasında yaygın olan "İt Baraklar" efsanesini de anlatır.

"… İt Baraklar Asya'nın kuzeyinde ormanların içinde yaşarmış. İnsanlara fenalıkları dokunan bu kavim yaşadıkları coğrafyada insan nesline aman vermezlermiş."

"Oğuz Han isimli bir hükümdar küçük bir çocukken onların hikâyelerini dinleyerek büyümüş. Küçük bir çocukken ilerde onlarla savaşmayı kafasına koymuş. Güçlü bir yiğit olduğunda adamlarını toplayıp İt Barak kavmine bir akında bulunmuş… köpek başlı insanların kadınları da kendilerine yardım etmişler… Birlikte İt barak kavmini kırmışlar… Her biri gözüne kestirdiği bir kadını eş olarak almış. Zira İt Barakların kadınlarının güzellikleri dillere destanmış; aynı zamanda onlar dünyanın en güçlü, en savaşçı kadınlarıymış… Vaktiyle Oğuz Han onların tamamını kırdığı için, bu kavim bir daha insan soyuna zarar veremez."[30]

Anlatılan bu Türk efsanesini Papaz Simeon'un ağzından dinlememiz oldukça ilginçtir.

Romanda bir de olumlu Rus asker tipi mevcuttur. Çeçen olarak söylenen bu Rus askerinin adı Boris'tir. Köylülerden süt alarak onlara parlak Rus şekeri vermektedir.

[29] Gezik, Hakan; a.g.e., s. 171
[30] Gezik, Hakan; a.g.e., s. 195

Eserde Ruslara düşmanlık dostluğa dönüşmektedir. Şöyle ki Erzincan Mütarekesi imzalanınca Türk ve Rus askerleri birbirine kaynaşırlar.

2. Düşman Rus Tipi

Türkiye ve Rusya gibi iki ülkenin yüzyıllardan beri süregelen ilişkileri vardır. Bu ilişkiler değişik imgelerin ortaya çıkmasında büyük bir pay sahibidir. Bu imgelerin bir kısmı kültürel etkileşim sonucu, yani dünyada gerçekleşen olayların iki ülkenin kültürlerine etki etmesinden çıktı. Bir kısmı da giriştikleri savaşlar dolayısıyla düşmancıl yaklaşımın etkisiyle ortaya çıktı. Savaş sırasında oluşan bu tür imgelerin düşman tipini oluşturması beklenen bir sonuçtur.

Halid Ziya Uşaklıgil'in *Bir Ölünün Defteri* (1891) 1889 yılında Hizmet Gazetesi'nde tefrika edilmiştir, daha sonra ise, 1891'de yayınlanmıştır. Roman, başkahraman olan Vecdi'nin hatıra defteri etrafında oluşturulmaktadır. Eserde Ruslara dolaylı olarak değinilmektedir. Roman zamanı 93 Harbi'dir. Bu savaş Vecdi için bir çıkış yolu gibidir. Vecdi arkadaşı Husamettin ile Nigâr adında bir kıza âşık olurlar. Husamettin aşkından fedakârlık eder, fakat bu onu psikolojik bunalımlara sürekler. Vecdi de böyle bunalımlı günlerinden birinde gazetede Harp ile alakalı haber okur ve savaşa katılır. Vecdi için cepheye gitmek hem bunalımdan kurtulmak için hem de hayatını ölümle sonuçlandırmak için çıkış yoludur. Cephede korunmak bir yana atılan mermilere ölmek istercesine sinesini siper etmektedir. Nihayetinde savaşta sol kolunu kaybeder. Onun ölümüyle roman da son bulur. Hem eserin hem de Vecdi'nin hayatının sonunda hatıra defterini arkadaşı Hüsamettin'e verir.

Romanda Ruslar ile yapılan savaş bir insanın ruhunda çektikleri ile özdeşleşir. Vecdi'nin hissettikleri cephede olanlarla örtüşür.

"…Tepenin kenarında, sahranın üzerinde muhtelif istikametler üzerine imtidad eden, kâh bir kenardan bir yılan gibi akıp giden o insanlardan müteşekkil hatlar muhtelif fasılalarla ateş püskürüyor, birbirini müte'akıb kurşun sesleri vahşi bir musıkî gibi havada yuvarlanıyor; bir az ötede topların bir canavar iniltisi gibi ini'kas eden sedaları taşlara, kayalara çarparak fezada kayb olup gidiyordu… Harb! Her an değişen levhaları gözlerimin önünde bu dehşet manzarası, harb, bu muydu?[31] "

Eserde Ruslar ne olumlu ne de olumsuz olarak çizilmişlerdir. Toplumsal bir olay birey üzerindeki etkileriyle okuyucuya sunulmuştur.

Mizancı Mehmed Murad'ın *Turfanda Mı Yoksa Turfa Mı?* (1891) adlı romanında Ruslar Türklerle yaptıkları savaş dolayısıyla karşımıza çıkar.

Mansur Bey, bir Osmanlı ailesinin çocuğudur ve tıp öğrenimini almak için Fransa'ya gönderilir. Bu olay, Cezayir'in Fransa sömürgesi altında olduğu sıralara denk gelir. Tıp öğrenimini tamamlayarak İstanbul'a döner, zaten romandaki olaylar bu noktadan başlar. Mansur Bey milliyetçi değerlere sahip bir gençtir ve İstanbul'da karşılaştıklarıyla müteessir olur. Memleketinde Türkçe kelimelerin yerini Fransızca sözcükler almıştır.

[31] Halit Ziya Uşaklıgil, *Bir Ölünün Defteri,* Hilmi Kitabevi, İstanbul, 1944, *s.112*

"Komisyoncunun sözlerinden yalnız "beş frank" sözü Mansur Bey'in hoşuna gitmedi. Beş frankın azlığından yahut çokluğundan değildi. Darul-hilâfe limanında "frank" yerine "kuruş" sözünü işitmeyi arzu etmesindendi."[32]

"Mansur Bey hotelin kapısına geldiği zaman üzerinde yalnız Fransızca olarak Hötel d'Amerique'i gördü. Türkçe yazıdan, rakamdan eser göremedi…"[33]

İstanbul'a geldikten sonra amcası olan şeyh Salih Efendiyi bulur ve onun evinde kalır.

Eserde Mansur Bey aracılığıyla Osmanlı'nın eksiklikleri ortaya çıkarılarak onlara çözüm yolları aranmıştır. Sonuç olarak da Osmanlı'nın kurtuluşu çalışkan, millî değerlere sahip genç nesillerle mümkün olabileceği ispatlanmaya çalışılmıştır.

Mansur Bey amcası Salih Efendi ile sık sık Osmanlı durumuyla ilgili tartışmalara girer ve Osmanlı'nın geri kalmışlığını eğitim sistemindeki eksikliklerinden ileri geldiğini söyler. Örnek olarak da Deli Petro'nun eğitim ve ekonomi reformlarıyla gelişme gösteren Rusya'yı verir. Osmanlı'nın karşısında düşman olan Rusya eğitim ve reformlarına ağırlık verdiği için daha da tehlikeli duruma gelmektedir.

"- Bence bu gibi meyusiyetkârane fikirler cehl ve aczin neticesi bulunan evhamdan ibarettir. Küçücük Prusya az müddet içinde bir devlet-i muazzama oldu. Deli Petro'dan evvel Rusya neydi, şimdi nasıldır?"[34]

Dolayısıyla ondan daha üstün olmayı planlayan Osmanlı'nın tek çıkış yolu bu konulara ağırlık vermektir.

---

[32] Mizancı; Mehmed Murad; *Turfanda mı Yoksa Turfa mı?* Yayına Hazırlayan Taceddin Şimşek; Akçağ Yayınları, Ankara 1999, s. 12
[33] a.g.e.,s. 15
[34] a.g.e.,s. 145

"Mansur cevap vermedi. Esbab-ı muvaffakiyeti temin etmek lazım olduğunu söyledi. Umum Müslümanlar için bugünkü vecibenin hilafet-i mukaddesenin tezyid-i kuvvet ve miknetine, tevsi-i nüfuzuna hizmet için vakf-ı vücut etmek olduğunu iddia etti. Bu vecibe hakkıyla ifa olunursa teferruatın istihsaline mânia bulunmayacağını anlattı. Nihayette,

— Hâsılı, ecnebi idaresinde bulunan dindaşlarımıza hizmet etmek isterseniz içlerinden mümkün mertebe çok vaizler, muallimler, çiftçiler, tabipler, mühendisler yetiştirmeye çalışın. Mektepler mi tesis edeceksiniz, yoksa teessüs etmiş ecnebi mekteplerine adam mı göndereceksiniz hep bir neticeye gider. Lakin hudut haricinde gönderilmek (..) ehl-i İslam da temin etmek üzere memuren izam edilecek erbab-ı gayreti mahsusan tesis olunacak millî mektepten yetiştirmek lâzımdır."[35]

Reformlarla bu kadar başarıyı yakalayan Rusya eserde yayılmacı ve zalim politikalarıyla eleştirilir. Özellikle de Balkanlar'daki halkı Osmanlı'ya karşı kışkırtmakla suçlanır.

"Tarikâta kapılıp iğfal edilenlerden maişet-i maddiye itibariyle istifade eden bir kavim gösterebilir misiniz?... Meselâ "Sırbistan" ne demek olduğunu bilmem. Köylere gidiniz… Vergi çoğalmış, vezaif tezaüd etmiş, hukuk-ı şahsiye eksilmiş, askerlik terakkilerine sekte vermiştir… köylülerin içinde yüzde doksanı idare-i Osmaniyeyi dört gözle arıyorlar"[36]

Ayrıca Rusya ve Hindistan'da bulunan fikir ve meslek sahibi olan Müslümanları ortak bir amacı elde etmek için merkeze, yani Osmanlı'ya davet eder. Böylelikle daha güçlü olacaklarına inanır.

[35] a.g.e.,s. 152
[36] a.g.e., s. 151

Bu arada Şeyh Efendinin eşlerinden birinin kardeşi Reşit Bey enişteşinin mal varlığına ablası dolayısıyla konmak ister. Amacına ulaşmak için Şeyh Efendinin oğlunu öldürür ve kızı Sabiha'yı zehirler. Fakat genç kız son anda Mansur Beyin yardımıyla kurtarılır. Reşit Bey bu sefer konağı yakar. Bunu öğrenen Mansur Bey onu cezalandırmak ister ve kısa bir boğuşmadan sonra onu denize atar.

Mansur Bey'e göre memleketin kalkındırılması köyden başlamalıdır. Bunun için Aydın'da bir çiftliğe yerleşir. Köyde okullar açar. Bu meselenin onun için ne kadar önemli olduğunu yaptıklarından öğrenmekteyiz.

"Manisa'dan iki öğretmen getirtti. Maaşlarını kendisi vererek iki okul açtırdı. Sarıklı öğretmenler Mansur'un yeni yöntem öğretimini biraz geççe ve güççe kabul ettiler ise de âkıbet ettiler ve hüsn-i semerelerini görünce memnunen sarıldılar."[37]

Çiftlikte Zehra ile yakınlaştılar ve daha sonra da evlendiler. Mansur Bey, bir iplik fabrikası kurar. Daha sonra, 1877–1878 Osmanlı-Rus harbine gönüllü doktor olarak katılır. Oradan arkadaşı Doktor Mehmet Efendi'ye mektuplar yazar ve savaşan Osmanlı ordusunun bulunduğu zor şartlardan bahseder. Dürüstlüğü yüzünden başı derde girer ve Şam'a sürülür. Orada karısı Zehra ve oğlundan uzakta hastalanır ve vefat eder.

Enis Behiç Koryürek "Moskova" (1915) adlı şiirinde Ruslara düşman olarak davranmakla kalmayarak, onların yaşadıkları ülkelerin de kötü olayların yaşandığı bir yer olarak görür. Bu ülkede her şeyde bir habislik, bir kötülük vardır. Hatta şöyle ki, sokakların dizilişi bile her an sokmaya hazır olan bir hayvan olan

[37] a.g.e.,s. 283

yılana benzetilir. Ayrıca Ruslar düşman ise, yaşadıkları ülke de o düşmanlığın gövdesi olarak ejderha gölgesine benzetilir.

Bir memleket. Bir memleket ki bütün

Hiyânetlerle kararmış ülkesi.

Sûr'u, burcu ve bârûsu- Türklüğün

Hasmı olan- bir ejderha gölgesi.[38]

Şair bu millete ve onların ülkesine duyduğu nefreti ve sebebini şu kelimelerle açıklar;

Bu şehirden nefret duyar hayalim.

Mazilerde o beldenin müfterisi

Bulutundan kararmıştı Hilâlim;

Ruhumda var "Moskova"ya kanlı his.

(...)

İntikamın tanrısına yalvardım:

Ey kuduzlar memleketi, harâb ol!

Moralizade Vassaf Kadri'nin *Şimal Rüzgârı* (1915) romanı Türk- Rus ilişkilerinin tarihî geçmişine ışık tuttuğu için önemi büyüktür. Eserdeki olaylar İstanbul'un fethinden sonra başlar ve gelişir.

Romanda Bizans'ın çöküşü ve Türklerin zaferi kazandıran özellikleri okuyucuya Bizanslıların yaptığı gözlemlerle iletilir. Şimal Rüzgârı, rahip Vesito'nun Vatikan'a gönderdiği raporlarının adıdır. Rusya da kendilerinin casusu olan papaz İşelyo aracılığıyla Türkler hakkında bilgi toplar. Ruslar İşelyo ile Konstantinopolis'e

[38] Koryürek, Enis Behiç; "Moskova", *Donanma Mecmuası*, İstanbul, 18 Ocak 1915, Sayı 29 (77), (Koryürek, Enis Behiç; *Miras ve Güneşin Ölümü*; yayına hzl. Fethi Tevetoğlu, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1971, s. IX)

atanan rahip Teodorof'un aracılığıyla tanıştırılır. Teodorof kız kardeşi ve kızıyla gelen Teodorof, İşelyo ile arkadaşlık kurar. Daha sonra kız kardeşinin aslında Teodorof'un metresi olduğu anlaşılır. İşelyo da kısa bir zaman sonra Teodorof'un kızıyla ilişki yaşamaya başlar. İki kadın da hamile kalır. Teodorof kendi çocuğunu doğar doğmaz öldürür, İşelyo ise kendi oğlunu, idam edilen Bizans Prensinin varisi olarak kabul ettirir. Bilinmeyen sebepten dolayı Teodorof, kızı ve aynı zamanda İşelyo'nun oğlu olan torunu Prens Aleksandır ile Kiyev'e dönerler. Maddi sıkıntısı olan İşelyo ise Ruslar adına Türkler hakkında bilgi toplamaya kabül eder. Ruslar, Bizansa karşı zafer kazanan millet için istihbarat toplar. Bu doğrultuda Kiyev'de kurulan Tarih-i Encümeni komitenin amacı, Rusya'nın siyasetini belirtmeye yarayacak istihbaratları toplamaktır.

İşelyo mektuplarında Fatih Sultan Mehmet'in özelliklerini anlatır. Görevi, Türkleri sadece askerî ve siyasî görüşlerini aktarmak değil, sosyal hayatlarına dair de bilgi vermektir. Türklerin çalışkan ve zeki olduklarından bahseder ticaretteki başarılarını anlatır. Fakat bir zayıf noktaları vardır ki o da gururları. Dolayısıyla Türkleri alt etmek için onların gururlarını okşamanın yeterli olduğunu söyler.

Ruslara göre, Türkleri sindirmek için onları ticaretten uzaklaştırmak gerekir. Bu da Türk çocuklarının ticaretten uzaklaştırılmasıyla olur. Türk çocuklarının yanına yabancı mürebbiyeler sokulmakla şu fikrin yerleştirilmesi amaçlanır:

"*Çocuk bey çocuğudur. Hiç tüccar, esnaf olur mu?"*[39]

Türkleri yok etmek için gösterilen bir başka yol da, onların ahlâklarını yok etmektir. Ruslar, Türklerin ayaklarını kaydırmanın kolay bir iş olmadığının ve belli

[39] Moralızade Vassaf Kadri, *Şimal Rüzgârı*, Akçağ Yayınları, (Yay. Hzl.: Zeki Taştan) Birinci Baskı, Ankara 2006, s. 82

bir zamana ihtiyaç duyulacağının bilincindedirler. Bunun için Fatih'in veliahdını bularak taht kavgası başlatmak ve veliahtın sarayına casus kadın yerleştirmekle başlanması gerektiğini düşünürler.

Caydırıcı bir başka yol da, Türklerin hükümdarlarına duyduğu itaat duygusunu zayıflatmaktır. Bütün bunları gerçekleştirebilirlerse Hıristiyanlar kaybettikleri her şeyi geri kazanabilirler.

Türklerin imanını zayıflatmak için de bir komite kurulur. Bu komite çoğunlukla dinlerini değiştirmiş kadınlardan oluşmaktadır. Bu kadınlar, halk arasında yaydıkları hurafeler ve batıl inançlarla Türklerin maneviyatlarını zayıflatmakla görevlidirler. Ayrıca genç ve güzel olan bu kadınların devlet adamlarıyla da evlendirilmeleri istenir. Bütün bu yaptıklarının meyveleri de gelecekte toplanacaktır.

"Milletler için hayatın vahid-i kıyasisi sene değil asırdır… Sene kazanmak, asır kazanmak istiyoruz. Bir iki asır sonra Türkler şimdiden göstermiş oldukları şecayayı kaybetmeye başlar ise, işte o vakit Hristiyanlık şarkta eski satvetini metin esaslar üzerine elde etmeye başlamış olur."[40]

Rahip Vesito'nun Vatikan'a gönderdiği raporda Rusların Bizans'ın çöküşünden sonra farklı bir telaş içinde olduğunu söylemektedir. Sanki Bizans'tan sonra kalan meydanı kendi ellerine geçirmek istemektedirler. Kanıt olarak da Rahiplerin Rusya'ya davet etmeleri ve Ortodoks Fener Kilisesi'ndeki gücünden faydalanmak istediklerini belirtir.

Romanın sonunda ikinci bir romanın da yazılacağı belirtilir, adının da *Konstantiye'de Rus Casusları* olacağı söylenir. *Şimal Rüzgârı*, Türk Rus ilişkilerinin en eski tarihten başlayarak anlatılması açısından önemlidir. Fakat yazıldığı tarih çok

[40] a.g.e.,s.87

sonra olduğundan günün problemlerinin de romana aktarıldığı hissedilmektedir. Mesela, Türklerin ticaretten uzak durması, dinde yozlaşmaları, devlete itaatsizlikleri ve yabancılara fazla güvenmeleri gibi olanları sıralayabiliriz.

Müfide Ferid'in (Tek) ***Aydemir*** **(1918)** romanında Turancılık fikri yoğun bir biçimde işlenmektedir. Eser ayrıca ideolojik romanın özelliklerini taşımaktadır. Yazar eserine Rusların Turan'da ve orada bulunan Türklere yaptıkları zulümleriyle gündeme gelmektedirler.

"... eziliyorlar ve onları ezen düşman akıllı, medeni... Onları akılla, mantıkla, hesapla ve bir gaye ile eziyor: Temsil. Temsilin Rusya'da aldığı şeklin şiddet ve kuvveti başka hiçbir memlekette görülmemiştir. Türklük içerisine yerleştirilen Rus muhacirleri bugün yüz binlerle, milyonlarla sayılacak dereceye varmıştır. Bu, Türklüğü boğan bir Rus tufanıdır. Bundan başka dinî, millî, medenî bütün vasıtalarla da Türklerin Ruslaştırılmasına çalışılıyor. Mektepler Ruslaştırılıyor Mescitler Ruslaştırılıyor ve neticede dimağlar Ruslaştırılıyor. Rus lisesinden çıkan, sefih Rus zabitleri arasına karıştırılan yarı bilgin Rus muhibbi Türkler yok mu?.. Rus Türklüğünün en öldürücü azası bu zavallılardır. Çarlık, bu zavallılardan birisini bütün Rusya Müslümanlarına müftü yapmaktan çekinmedi... Milletin Ruslardan gördüğü eza, hakaret de pek müthiştir. Meselâ Rusya'da ekseriya şu levhaya tesadüf edersiniz: "Buraya domuz, köpek, Tatar ve Yahudi girmesi memnudur." Vapurlarda, trenlerde onlara, mahkûmlara edilmeyen muameleler yapılır.[41] *"*

[41] Müfide Ferit Tek, *Aydemir,* Kaknüs Yayınları, Birinci Baskı, İstanbul 2002, s. 15-16

Bu satırlar arasında Rusların ezici, zulmedici düşman vasıflarıyla anıldığı anlaşılmaktadır. Romanın kahramanı Aydemir Türkleri birleştirme, bir araya toplama fikirleriyle yanıp tutuşan Turancı bir gençtir. Rusların zulümlerine Orta Asya'da bulunduğu sıralarda bizzat kendisi şahit olur. Ürgenç'e gittiği bir gün bölgede tek olan medresenin kapatıldığını öğrenir. Yerli halk çok üzgündür. Ruslar küçük bir mescitin açılmasına bile izin vermiyorlar. Çünkü dinsiz halka hükmetmek ve parçalayarak yutmak daha kolaydır. Onu rahatsız eden en büyük sıkıntı ise, Orta Asya Türklerinin millî kimliklerini kaybetmesidir. Bütün amelleri bunun gerçekleşmesinin önüne geçmektir.

Eserde Rusların yanı sıra Orta Asya'da yaşayan Türk tiplere yer verilmiştir. Rusların satın aldığı ve kendi kirli amellerini yaptırdığı Diken Musa; medresede vaaz veren ve Aydemir'in faaliyetlerinin kendi çıkarlarını zedeleyeceğinden ona karşı çıkan Ahunt Ömer; Rus zulmünden nasibini alan, babası Ruslar tarafından Sibirya'ya sürülen ve Ruslardan intikam alma peşinde olan Halil Kamerî bu tiplerden birkaç örneği teşkil etmektedir.

Yahya Kemal Beyatlı, *Mektuplar Makaleler* (1922) adındaki fikrî yazıları içeren eserinde, Türklerin Ruslarla asırlardan beri süregelen düşmanlıklardan bahsetmektedir. "Bir Kafile" adlı makalesinde ise Şehzâdebaşı kıraathanesinde bir kahve içmek için oturduğunda, o mekânın ardı arkası kesilmeyen dilencilerin akınına uğradığından bahsetmektedir. Bu dilencilerin ezelden beri düşman olan iki millete mensup olması da yazarın dikkatini çekmiştir.

"İki yüz sene gırtlak gırtlağa harb eden Türk ve Rus Şehzâdebaşı'nın bu kıraathanesinde her türlü gayızdan, iğbirardan, serzenişten âzâde bir ülfetteydiler.

Ne elini açan Rus'un yüzünde hicap, ne de küçük sadakayı uzatan Türk'ün hatırında mâziden kalma biraz toz vardı."[42]

Bu düşmanlıklara rağmen iki millet de aynı kaderi paylaşmaktadır. Türklerin bulunduğu durumlarından her ne kadar Ruslar mesul ise de, düşmanın zor durumunda yardım eli uzatan yine de Türkler oldu.

"Rus muhâcirleri bu şehre gelir gelmez, Asya'nın en âsil milleti olduğumuz için, evvelâ bizlere ellerini uzattılar. İki yüz senelik kini bir anda unuttuk. Bir merhalede de birleştik, onlar dileniyor, biz dileniyoruz."[43]

Sadri Ertem'in *Bir Varmış Bir Yokmuş* (1933) adlı romanında Kırım Savaşı öncesinden başlayarak Lozan Antlaşmasına kadar geçen zaman dilimi içerisinde Türkiye (Osmanlı) - Rusya ilişkileri gündeme getirilmiştir. Ruslar Osmanlı karşısında bir düşman olarak çizilmiştir. Romanın daha ilk sayfalarında "kâfir" Rus Karadeniz Boğazından geçilerek Osmanlı'ya sahiplenme isteği dile getirilir.

"—Çarlık yine harbe hazırlanıyor. Belki bu defa Boğazdan içeri girmek isteyecektir.

—Hangi Boğazdan?..

—Karadeniz Boğazından.

—Allah, Allah düşündüğün şeye bak Paşacığım, ben de seni bir akıllı adam sanırdım. Boğazları geçmek o kafirin ne haddine?.."[44]

Yazar, Türklerin bu tutumunu da ayrıca eleştirir. Düşman ülkeye saldırmak üzereyken Abdülmecit yönetimindeki Osmanlı devleti yeni saray için yer

[42] Yahya Kemal Beyatlı, "Bir Kafile", *Mektuplar Makaleler,* İstanbul Fetih Cemiyeti, gözden geçirilmiş 2. Baskı, İstanbul, 1990, s.283
[43] Yahya Kemal Beyatlı, *(Mektuplar Makaleler), s.283*
[44] Sadri Ertem, *Bir Varmış Bir Yokmuş,* İstanbul Devlet Matbaası, İstanbul, (*Bir Varmış),* 1933, s. 5–6

aramakta, gönül eğlendirmekle vakit geçirmektedir. Yani, dünyadan bî-haber, eğlenceye dalmış gafiller ve Rusları hafife almaktadırlar.

Olayların 1840'larda geçmesine rağmen, eserde bir kıyas olarak Deli Petro ve onun politikalarından bahsedilir. Petro, eğitim, ordu ve ekonomide yaptığı reformlarla bilinmektedir. Şöyle ki, sanat ve meslek eğitimi almak üzere 250 kadar genci Avrupa'ya yollamıştır. Bu olayın eserde yer almasının sebebi, geleceği görebilen Petro ile, çökmekte olan Osmanlı devleti arasında kıyaslama yapmaktır.

Avrupa'ya gönderilen bu gençlerden birinin babası, oğlunu yolcu ederken şu sözleri sarfeder;

"Çocuğum sen ucuz mum yapmayı öğren… Rusya'da Ortodoks kilisesi bulundukça sırtın yere gelmez. Ruslar ekmeksiz kalırlar, susuz yaşarlar, elbise bulamazlarsa bir incir yaprağını edep yerlerine koyarlar, gezerler. Çay içmeden dururlar. Domuz eti yemeden senelerce günlerini gün ederler. Şaraba dudaklarını asırlarca dokundurmasalar olur. Fakat Rus mumsuz kilisesiz olamaz. Her mahallede on kilise, her kilisede yüz aziz vardır. Nereye adım atarsan bir haç, bir şamdan görürsün. Kiliseler durdukça bu şamdanlarda mumlar yanacaktır."[45]

Rus asıllı olan bu Yahudi'nin sözlerini dinleyen oğlu mesleği öğrenir ve Rusya'ya dönüşünde bir mum fabrikası kurar. Roman kişilerinden biri olan Simirnof, bu gencin torunudur. Dede yadigârı olan fabrikayı işletmektedir. Fabrika yönetiminden olan Papaz Yoref mumlarının fiyatlarının düşürülmesini ister. Bu doğrultuda ucuz hammadde bulunması ile mum fiyatlarının de düşmesi sağlanmaya çalışılır. Bunun için telef olmuş hayvanlar ve hatta düşman Türklerin *"tombul,*

[45] a.g.e.,s. 13

tombul yağlı"[46] vücutları mum yapımında hammadde olarak kullanılmak üzere Çarlık yönetimine bir istekte bulunurlar.

Eserde Ruslar ayrıca çıkarcılık fıtratıyla gündeme gelirler. Rus yöneticileri savaş çıkarmak niyetinde olarak avam halkın ayaklanmasını sağlamak amacıyla Kudüs'ün Ortodoks anahtarını çaldırtmakla yaptıkları hain planı faaliyete geçirmek amacıyla yola koyulurlar. Savaşta da, barışta da önemli olan çıkarlarının sağlanması politikalarını şu sözleriyle açıklarlar;

" – Sulh te dedi, bir harptir. Kazanılmadığı zaman harp başlar. Bu bozulan bir silahın yerine daha sağlamını almaktan cephe tebdilinden başka bir şey değildir. Sulh te olsun harp te olsun davamız birdir. Kazanmak, çok kazanmak, daha çok kazanmak."[47]

Zaten Simirnof'un arkadaşı Şavalof, onlara çıkar kazandıracak savaşın başlaması bir an meselesidir der. İstedikçe istedikleri kadar savaş başlatabilirler. Dönemin Osmanlı yönetimi için de "Hasta Adam" tabirini kullanarak, yapmak istedikleri işi daha da kolaylaştırdıklarını ifade eder

"Şark meselesi sağ oldukça, Türkiye'de Hasta Adam kıvrandıkça harpten daha kolay ne var ."[48]

Osmanlı'nın Rusya'ya kalmasını da II. Napoleon'nun yönetimindeki Fransa istemiyordu. Dolayısıyla Osmanlıyı silahlandırarak ve Rusya- İngiltere arasını bozarak kendi çıkarları doğrultusunda hareket ediyordu.

"Hürriyete susayan bir millete yardım edeceğiz. Onu silahlandıracağız."[49]

[46] a.g.e.,s. 15
[47] a.g.e.,s. 22
[48] a.g.e.,s. 18
[49] a.g.e., s. 25

Rus mum fabrikası sahipleri hammaddenin ucuzluğu, Fransız fabrikatörleri de Türklere silah satabilmek için Osmanlı Rusya arasında çıkacak savaşı dört gözle bekliyorlardı.

Bu arada Rusya'da Çar köşkünde davetler veriliyor, devletin mühim meseleleri konuşuluyordu. Romanda Rusya'nın merkezi Petersburg'un ve dolaylı olarak da Rusların imajı çizilmektedir.

" Petersburg soğuğu fakiri zengini, yerliyi, yabancıyı, aşağı yukarı aynı şekilde giyindirdiği için gözlere ancak müphem hayaller görünüyordu. (...)

Grand Dükün sarayı bu akşam ve ölü Baltık sahilinde gülen, konuşan bir bahardı. On dokuzuncu asrın ortasında Petersburg suvaresi Tüileri sarayındaki kadar ince, ferasetli, narin olamazdı. Maamafih bu senelerde Tüileri ve Petersburg sarayında kadın kokusu, aşk nağmesi, romantik mevzu güzel sanatleri bahsi gibi iki imparatorun sahtiyan çizmelerinden sızan kokular da dolaşırdı.

Kazak kültürü, step havası, Rus sarayında bir acayip Asya daüssılası gibi kanatlanırdı."[50]

Yani aşk meşk meselelerinden daha ciddi konular da tartışılıyordu sarayda. Osmanlı ile savaş da bu konuların başında geliyordu. Osmanlı padişahı ise elmaslı kadeh bulma gayretlerinden başka hiçbir şey ile ilgilenmiyordu. Şöyle ki, Rusya'nın elçisi Mençikof'un gemisi Boğaza demir attığı sıralarda, Padişah, elmaslı kadehini öğrenmek amacıyla gittiği falcıdan dönmekteydi.

Rus imajı yabancılar tarafından ise şöyle tarif ediliyordu;

"Bıçaklı kamalı Kafkas oyunu Rus sarayının havyarıydı. Votkadan sonra bir parçaydı. Ecnebiler Rusları votka, havyar ve cins cins oyunlarıyla tanırlar."[51]

[50] a.g.e., s. 34–35

Sonunda Kırım savaşı başlatılır, çıkarları peşinde koşanlar ise amaçlarına ulaşırlar.

"Kırım muharebesinin başlamasını Petersburg mum fabrikatörleri ile Paris silah fabrikatörleri aynı sevinçle karşıladılar. Birbirlerine ziyafetler çektiler. Ve Türklerden bahsettiler."[52]

Ruslarla yapılan muharebenin vahşetine diyecek yoktu.

"Sinop'ta yakılan Osmanlı donanması ve gemilerin içinde boğulan binlerce delikanlı mum yapılmak üzere gizlice Petersburg'a gönderildi.

Eflâk ve Buğdandan ilerleyen Gorçakof ordusu yalnız askerlerle döğüşmedi. Kadın, çocuk, ihtiyar, hayvan ne varsa, mum yapılabilecek her şeyi Çarın memleketine taşıdı. Mum ucuzladı. İsaya; Meryem'e mum adayanla bol, bol ışıklandılar. Silah fabrikaları ellerindeki stok malları dünya pazarına gönderdiler."[53]

Fakat savaş beklediklerinden daha uzun sürünce barış planlarını yapmaya başladılar. Barış da, savaş da hepsi onların çıkarlarınaydı. Nihayet savaş bitiyor. Savaşın bitiş sebeplerini yazar şu şekilde kaleme almaktadır.

"... silah fabrikaları sahipleri düşündüler:

— Boyuna adam ölüyor. Sonra bu silahları biz kime satacağız.

Mum fabrikaları sahibi düşünüyordu:

—O kadar çok insan ölüyor ki bir zaman sonra Rusya'da şamdanlara mum dikecek sağ insan kalmayacak."

Sulh imzalandı..."[54]

---

[51] a.g.e. s. 35
[52] a.g.e. s. 51
[53] a.g.e.,s. 51
[54] a.g.e.,s. 52

Hüseyin Nihal Atsız'ın "Yakarış II" (1936) adlı şiirinde Türklerin eski şanlarından bahsediliyor. Gerekirse bugün de Türkün destanının tekrar yazılabileceğini dile getiriyor. Şiirde Ruslar düşman olarak ele alınırken onların da hakkından gelinebileceğinden söz ediliyor.

"*Gövdesini elbette döndürürüz kalbura*

Bir geçerse Moskofun elimize yakası(...)"[55]

Yine bir başka şiirinde **Hüseyin Nihal Atsız** Turan kanının şanından bahsetmektedir. Adı **"Macar İhtilâlcileri"** olan bu şiirde ezeli düşmanı olan Ruslarla mücadeleden bahsediliyor. Şair tezat sanatını da kullanarak vermek istediği mesajı daha da çarpıcı hale getiriyor. Macar Türkleri çarpışma sırasında öldüler fakat yenilmediler. Kanlarıyla şanlı tarih yazdılar.

"Bataklık milleti Moskof sürülerine

Gösterdi Macarlar Turanlık şanını.

Binlerle öldüler... Ölmek, yenilmek değil,

Yüceltmektir sanını..."[56]

Rusları ise bataklık milleti olmakla itham ediyor, yani bataklık gibi verimsiz, başkalarına zarar veren bir millet sıfatlarıyla bir tutuyor.

Mithat Cemal Kuntay'ın *Üç İstanbul* (1938) adlı romanına kısaca göz atacak olursak, yozlaşan İstanbul'un yozlaşmış insanlarını ve her ikisinin de üç

[55] Atsız, Hüseyin Nihal; *Bütün Eserleri 5, Yolların Sonu, "*Yakarış", İrfan yayımcılık, Yedinci Baskı, İstanbul, 2004, s.12
[56] Atsız, Hüseyin Nihal; a.g.e. "Macar İhtilâlcileri", s.55

dönemini ele alıyor. Bu insanlar arasında sadece kendi çıkarları uğruna çalışanlar, tembeller, birilerini jurnal ederek çıkar sağlamaya çalışanlar, ikiyüzlüler, birbirinin kuyusunu kazanlar vardır. Ayrıca romanda, Osmanlı'nın yıkılış dönemi de işlenmektedir.

Romanın figüratif kadrosunun başında gelen Adnan adında bir genç ise, değişik yollar arayarak sınıfını değiştirmeye çalışan Osmanlı aydın tipidir. 93 Harbinde annesi ve teyzesiyle İstanbul'a sığındığında sekiz yaşındaydı. Fakat şimdi bir konak sahibidir.

Eserde, 93 Harbi ve olayları ele alınıyor. Dolayısıyla Ruslar Türklerin düşmanları olarak işlenmektedirler. Düşmanlığın bir ifadesi olarak da Ruslardan bahsedilirken onlara "Moskof" denilmektedir. Mithat Cemal eserinde iki tipik özelliğe sahip Ruslara yer vermiştir. Birincisi, 93 Harbinde Osmanlı'ya karşı savaşan düşman Ruslar, ikincisi ise Kızıl İhtilalın patlamasıyla Rusya'dan İstanbul'a kaçan Beyaz Ruslardır. Bu başlık altında düşman tipini incelediğimizden, Beyaz Rusların veriliş amacı ve özellikleri ile ilgili tespitlerimiz konu ile alakalı bölümde incelenecektir.

Romanda Adnan adında bir gencin hayatı, "Yıkılan Vatan" adında yazdığı siyasî romanı ve İstanbul'un geçirdiği üç dönemi anlatılmaktadır. Adnan'ın yazdığı romanıyla aynı olarak eserin ilk bölümünde 93 Harbine yer verilmiştir. Bu bölümde Ruslar karşımıza düşman olarak çıktıklarından, onlar için nefret ifadesi olarak "Moskof" ve "gâvur" kelimeleri kullanılmaktadır.

Adnan'ın babası harpte şehit düştükten sonra, o dönemde küçük çocuk olan Adnan, annesi ve verem hastası olan teyzesiyle, diğer muhacirler de olduğu gibi İstanbul'a sığınmışlar. Teyzesinin ölümüne sebebiyet veren bu amansız hastalığa annesi de yakalanacak ve bu hastalıktan hayatını yitirecekti. Eserde çektikleri zorluklar şöyle aktarılmaktadır.

" Sekiz yaşındayken onun sarışın olması lazımdı. Fakat o, Kuzguncuk'taki yalıya muhacir geldiği gün mordu. 93'ün şubat ayı, takvimin bütün şubatlarından soğuktu. Kış, Moskof ve muhacirlik el ele vermişler, (...)"[57]

Adnan'ın hayatındaki bu dönem o kadar derin yara açmış olacak ki, kendi yazdığı romanında o günleri anlatan bir bölüm yazmış, adını da "Muhacir Çocuğu" diye koymuştu.

Ruslar romanın, Adnan'ın da eserinde olmak üzere, karşı cephede bulunan ve düşmanlık imgesiyle ele alınmıştır.

"Moskof atı ve neferinin altı ayaklı vahşetle kovaladığı Türk muhacirine nisbet başka muhacirler seyyah kadar eşyalı, erzaklıdır.

93 harbinde üç şeyin hududu yoktu: Hastalığın, açlığın ve vatan toprağının!..

Alevde iki göz, demirde 32 diş: Bu, Moskof ordusu, Moskof süngüsü idi! 93'te ölümün uykudan uyanmış gibi sersem bir hâli vardı: Kudurmuş kurt bile, kazalaşan kader bile ölümü bu kadar haksız bir şekle koymamıştır. Dünyanın her yerinde aczin muhterem olan dört şekli (çocuk, kadın, hasta, ihtiyar) Moskof bayrağı

[57] Kuntay, Mithat Cemal; *Üç İstanbul*, Sander Yayınları, Birinci baskı, İstanbul, 1976, s. 50

altında yürüyen ölümün ilan ettiği müsavat önünde bir asker gibi demirle öldürüldü. 93 muhacirinin Edirne'de gömleği, Ayestafanos'ta eti, İstanbul'da derisi yoktu."[58]

Yazar, göçmenlerin çektikleri sıkıntıların anlatımına oldukça büyük bir yer ayırmıştır. Şöyle ki, her tarafın savaş ateşiyle kıvranması dolayısıyla buraya göç eden insanlarla doluydu. Muhacirler kimi camilerde, kimi dışarıda paltoların üzerinde geceyi geçiriyorlardı. Bazıları uyudukları bu yerlerde ertesi sabah gözlerini açamadan hayatlarına veda ediyorlardı.

Eserde, Osmanlı'nın Rusya ile giriştiği bu savaşta, Abdülhamit yönetiminin Ruslar ve Çara karşı ezikliği dile getirilerek yermeye çalışılmıştır. İstanbul insanlık dramına şahit oluyordu. Bununla ilgili bir bölümde 1899'da yapılan Osmanlı Bankası baskınından bahsedilmektedir.

"Ermeni ihtilalında 25 Ermeni'yi Osmanlı Bankası'ndan çıkmaya Sultan Hamit kimi gönderiyor? Zaptiye Nazırı'nı mı? Hayır! Moskof Baştercümanı Maximoff'u!.. siz ne diyorsunuz Nail Beyefendi? Hangi devle;, hangi imparatorluk? Diyarbekir'de bir Türk bir Ermeni'nin nasırına bassa devletler Galata'ya bir düzine karakol gemisi gönderiyor.(...)

Avrupa Efendimiz'den korkar mı bilmem; fakat Efendimiz eskiden Moskof Çarından korkuyordu, sonra elçisinden korkmaya başladı, şimdi tercümanından korkuyor."[59]

Bankayı basan Ermenileri dışarıya çıkarmak için Abdülhamit'in Rusya baş tercümanı Maksimof'u görevlendirmesi kötü karşılanır.

Maksimof, ayrıca kendilerine çıkar sağlamak amacı edinen insanlar tarafından evlerine konuk olur, onun adına özel davetler verilir. Bu insanlar arasında

[58] age, s. 31–32
[59] a.g.e.,s. 100–101

Adnan'ın arkadaşı Hidayet de vardır. O da Maksimof'u konağına davet eder, daha sonra bu olaydan saray yönetimi haberdar olur ve Hidayet'e özel ihsanlarda bulunur.

Romanda, Osmanlı değişik yönleriyle Rusya ile karşılaştırılır. Bunlardan biri de yönetim konusudur. Bu karşılaştırmanın geçtiği bölümde, yazar, Adnan'ı Erkânıharp Müşiri ile tartışmaya sürükler. Adnan Erkânıharp Müşirinin kızı Belkıs'a tarih dersi vermekteydi. Osmanlının durumunun kötü gitmesindeki sebepleri tartışmak üzere konuşmaya başladılar. Adnan bu olumsuzlukların baskıcı yönetimin bir sonucu olarak insan yokluğuna değinir. Fakat Erkânıharp Müşiri aynı durumun Rusya'da da olmasına rağmen, Osmanlı gibi zor günleri geçirmemesine dikkat çeker.

"- İstibdat mı? dedi, Rusya'da istibdat yok mu? Fakat Rusya'daki istibdadın içinden bir Tolstoy, bir Dostoyevski çıktı. Siz de onlar gibi yazın; zarar yok, biz burada yasak edelim, Avrupa'da, Amerika'da okurlar. Bir Anna Karenina yazdınız mı?"[60]

Müşir'in her şeyin yetiştirme tarzı ve eğitimiyle alakalı olduğunu savunması, Türkiye'nin bu durumda olmasının nedeninin de aydın ve kültür yetersizliğine bağlanması söz konusudur. Adnan ise birçok aydının cephede harcanmasına dikkat çekmek için, Rusya'daki aydınların değerinden bahseder.

"... Tolstoy'un yazılarını Çarın karısı ağlayarak okuyordu. Tolstoy, Sivastapol Hatıraları'nı yazdığı vakit, Rusya'nın bu büyük çocuğu harpte kaza kurşunlarıyla ölmesin diye, Çar irade etti: Sivastapol'da askerlik eden Tolstoy'u cephe arkasına aldılar Paşa Hazretleri! "[61]

Eserde düşmanlık, bir de Ermeni yönü ile de ele alınmıştır. Şöyle ki Osmanlı'ya karşı savaşan Rus ordusunun generalleri arasında Ermeni asıllı olanları

[60] a.g.e.,s.210
[61] a.g.e.,s.210

da vardır. Dolayısıyla Rusların sınırı geçtikten sonra Ermenilerle işbirliği yaparak Türkleri kıstırmış olmalarından bahsedilir.

Romanın adından da anlaşılacağı üzere, eserde farklı üç İstanbul'dan bahsedilmiştir. Bu farklar dönem itibariyledir ve Abdülhamit Dönemi İstanbul'u, İttihat ve Terakki İstanbul'u ve Mütareke yıllarındaki İstanbul'dur. İstanbul'un bu üç döneminde sosyal ve siyasî yaşamın incelenmesi yapılmıştır.

Çöken bu İstanbul'un içerisinde Batılılaşmayı yanlış anlayan tipler de karşımıza çıkmaktadır. Adnan bunlardan biridir. Çıkarları ve ihtirasları doğrultusunda particiliğe soyunur, değişik kadınlarla birlikte olur, kısaca ahlâk değerleri oldukça düşük bir aydın tipi olarak karşımıza çıkar.

Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun *Panorama* (1953–1954) adlı romanında bir Rus kahramanın olmamasına karşın, Ruslar halk arasında bilinen düşmanlıkla işlenmiştir. Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşuyla yapılan inkılâplardan sonra değişik insanlar üzerindeki tesirler anlatılmıştır. Bazıları Türkiye'nin bu inkılâplarla olumlu yönde değişeceğini düşünürken, bazıları ise yapılan değişikliklerden rahatsız olup, Hacı Emin Tahıncızâde gibi evinden çıkmayanlar da vardır.

Roman değişik insanların hayatlarını konu edindiğinden her bir topluluğu veya aileyi kapsayan bölümlerden oluşmaktadır. Konumuzla ilgili kısım *Panorama-I,* "Hayat ve Mektuplar" bölümü ile başlayarak, İzmir'de bulunan ve Dış Ticaret Ofisinde müdürlük yapan Cahit Halid ile Diyarbakır Lisesi'nde edebîyat ve felsefe hocası olan arkadaşı Ahmet Nazmi'nin mektuplarında, Türkiye'nin durumunu tartışmaktadırlar. Cahit Halid, Türkiye'de yapılan inkılâpların zorla

yerleştirilmemesi gerektiği düşüncesindedir. Bu zorlamaları Rusya ve Almanya'daki rejimlerle karşılaştırarak şu sözleri sarfeder;

"İnkılâbın bir zorlama ameliyesi olduğunu kabul etmekle beraber, Rusya'da, Almanya'da birçok barbarca tezahürlerini görüp işitmekte olduğumuz bir terör rejimi taraftarı da değilim (...) halkın polis ve jandarma yumruğuyla ileriye itilebileceğine asla ihtimal vermeyenlerdenim. (...) Nietzche bile mezardan başını kaldırıp da gestapo'ların, Gepeu'ların işlemekte oldukları cinayetleri görseydi 'köle ahlâkı' adını verdiği merhamet ve müsamaha teorilerine dönmekten ve bu eşkıya bozuntusu halk efendilerinin suratına tükürmekten kendini alamazdı"[62]

Bütün bu inkılâpların başarılı gerçekleşmesi için Kemalizm'e sadık kalınması gerektiğini ifade ediyor. Cahit Halid'e göre Kemalizm'in ne faşizmle ne de komünizmle ilgisi vardır.

" Biz 'İnkılâpçıyız!' derken, ne 93 İnkılâpçıları gibi bütün insanlara hürriyet ve müsavat getirmek, ne de Oktober [Ekim] ihtilalcileri gib bir sınıfı öbür sınıfa hâkim kılmak iddiasında bulunuyoruz. (...)

"Biz 'Milliyetçiyiz' derken, yüreğimizde uyanan duygu, nazi usulü bir kendini beğenme, bir kendini herkesten üstün tutma, bir âleme ders ve nizam vermeye kalkışma complex'i değildir."[63]

Ayrıca belirtmek gerekmektedir ki, Ankara'nın bürokrasisi "Karpiç" adındaki bir Rus lokantasına gitmekte ve orada kendi bürokrasi işlerini halletmektedirler. Dolayısıyla söylemek mümkündür ki, "Karpiç" Ankara'nın gözde mekânlarından biridir.

---

[62] Karaosmanoğlu, Yakup Kadri; *Panorama*, İletişim Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 2002, s. 114
[63] a.g.e., s. 115

Yine *Panorama-I'deki* "Kundak Oyunu Ve Kundakta Bir Komünist" adlı bölümünde ise, Fuat Yugoslavyalı Sırpça çevirmeni olan bir gencin, Hulusi İdris'in sözde sosyal adalet anlayışına karşı memleketinde duyduğu Kemalizm'in komünizm ve faşizmden başka bir anlayış olduğunu söylemesi üzerine Rusya'daki komünizmi kötüler. Ona göre Ekim Devriminden sonra gelişen Leninizm anlayışı, Marksizm'den ayrılmıştır.

"Azizim, hep Marx; Lenin Marx deyip duruyorsunuz. Fakat görüyorum ki, Oktober İhtilalı'ndan beri Leninizm'in Marxizm'den ne kadar ayrılmış olduğunu farkında değilsiniz. Size bir tek sual soracağım: Bana söyler misiniz, bugün Rusya'da bir komünist nizamın örneği olarak gösterilen bu polisli, ordulu, bürokrasili devlet mefhumu Marxçı doktrinin hangi prensibine, hangi düsturuna dayanmaktadır."[64]

Ayrıca Sırpça çevirmeni olan bu genç, memleketinde öğretilen teorileri "Moskof'un Porç Çorbası"na benzetmektedir. Yani Moskof kelimesiyle halk arasındaki düşmanlık yaklaşımı ifade ediliyor.

Panorama- II romanında ise II. Dünya savaşı konu edilmekte ve Almanya-Rusya ilişkilerine ışık tutulmaktadır. Türkiye'nin halkı için ise Almanya ve Rusya, İngiltere ve Fransa gibi işgalci ülkelerdir. Halk arasında "Moskof gâvuru" olarak adlandırılan Ruslar, Boğaz'da üs talebinde bulunmaktadır. Halk buna tepkili, Hacı Emin Tahincizade Efendi ve onun gibi düşünenler Almanların buna müsaade etmeyeceklerini ifade eder.

[64] a.g.e., s. 320

İnsanlar Türkiye'nin kimin tarafında yer alacağını tartışmaktadırlar. Nihayet Türkiye Almanya ile "adem-i tecavüz"[65] paktı imzalamaktadır.

Romana kısaca bakacak olursak, Rusya'nın dolaylı olarak Türkiye'deki sosyal hayatına etkisinden bahsedilmiştir. Ayrıca Rusya'nın totaliter rejimi de eleştirilmiştir.

Kemal Tahir'in *Esir Şehir* romanının ikinci kitabı olan ***Esir Şehrin Mahpusu* (1961)** eserinde soyut bir Rus kahramanının olmamasına karşın, halka mensup olan mahkûmları tarafından sergilenen düşmanca bir tavrın şahidi olmaktayız. Şöyle ki, Zekeriya Hoca adında bir zat iftira sonucunda hapse atılmıştır. Zekeriya, Seferberliğin ikinci yılında askermiş. Çanakkale'de savaşmış. Çanakkale'de Alman ve Fransız ordularıyla savaşmışlar, fakat Zekeriya Almanların Rusya ile muharebe ettiklerinden bahsediyor. Fransızlara karşı savaş verdikten sonra Rusya'nın yaşadığı çöküşle birlikte çöl harbine başlamak zorunda kaldıklarını da şöyle dile getiriyor;

"O sıra biz Çanakkale'de düşmanı denize dökmüşüz. Alaman Rus'u iyice kötületmiş… Coşmuş ki güç yeteceği kalmamış. Fransız'ı ha bitirdi, ha bitirecek. Derken Rus'un içi bozuldu."[66]

Oğuz Özdeş'in ***Tuna Nehri Akmam Diyor* (1962)** adlı eserinde Türklerin Ruslara karşı savaştıkları ve Türkler gibi cesur bir millete galip gelemeyince Bulgar ve Romenlerin işbirliğine başvurdukları tarihî olaylar ele alınmaktadır.

---

[65] a.g.e. s. 443

[66] Tahir, Kemal; *Esir Şehir-II, Esir Şehrin Mahpusu,* Sander Yayınları, İstanbul matbaası, İstanbul, 1970, s. 51

Eserin ilk baskısı 1962'de yapılmıştır. Roman, Bulgar ve Romenlerin Ruslara kanarak Osmanlı'ya ihanet etmeleri üzerinde durulmuştur. Eseri özel kılan, romanda birçok tarihi kişiliğin figüratif kadroda yer alması ve Bulgar-Türk casuslarının arasındaki rekabeti anlatmasıdır.

Romanda anlatılan olaylar 26 Ağustos 1877 tarihinde başlar. Plevne savaşı dönemin önemli savaşlarından biridir, dolayısıyla Osman Paşa, Rus Çarı II. Nikola ve Grandük Romanya Kralı cephede bulunurlar. Rus Kralı Romanya Kralına yapılan bu savaşın öneminden bahsederken şu sözleri sarf eder:

"Osman Paşa'nın bize karşı yeni bir taktikle hareket ettiği anlaşılıyor. Eğer biz üçüncü Plevne savaşını da kazanamazsak, yalnız Rusya ve Romanya değil, Hıristiyanlık da mahvolabilir!... "[67]

Rus Çarı Osman Paşa'dan korkar duruma gelmiştir ve savaş yerine daima onu düşünmektedir. Zaman zaman da böyle bir strateji uzmanının karşısına nasıl çıktığını sorgular olmuştur.

Eserde sık sık Bulgar ve Romenlerin Osmanlı'ya karşı giriştikleri casusluklara yer verilmektedir. Etraftaki köylerde yaşayan Bulgarlar Osman Paşa'nın taktiklerini Ruslara ulaştırmaya çalışırlar. Saffet, Kaya ve Remzi adlı Türk casusları ise onların oyunlarını bozmaya uğraşırlar.

Osman Paşa bu üçlü işbirliğine çok üzülür, çünkü Romen ve Bulgarların Rus işgali altında olmaları Paşa'ya göre bağımsızlıklarını kaybetme anlamına gelmektedir.

"Petro'nun planının yalnız Türk topraklarına giden yolların nereden geçtiğini, Romanlar de Bulgarlar da unutuyorlar. Bir milletin dostunu ve düşmanını

[67] Özdeş, Oğuz; *Tuna Nehri Akmam Diyor*, Tekin Yayınevi, 6.Baskı, İstanbul 1983, s. 9

tanımaması çok hazin sonuçlar doğurur... Romenler ve Bulgarlar, bu hazin âkıbete er geç bir gün ulaşacaklar ve Türk idaresinde yaşadıkları günleri hasretle anacaklardır."[68]

Kaya ise eserin bir başka yerinde şöyle der:

"Ruslar önce verirler sonra alırlar."[69]

Remzi ise yakalanan iri bir Rus askerinin "domuz" gibi olmasını civar köyleri talan ettiklerine bağlar. Saffet ise Rusların köyleri talan ettiklerini, Çarın savaşı kazanmak için köylünün elindeki her şeyi aldıklarını belirtir.

Eserde Rus askerlerinin saldırıya başlamadan önce Çarın da katıldığı dinî törenlerin düzenlediklerinden bahsedilir. Ayrıca Rusların vahşetleri esirlere karşı davranış biçimiyle de dile getirilir.

Plevne savaşı Osmanlı'da çok dikkatle takip edilir. Osman Paşa ve Türk askerlerinin kahramanlıkları için İstanbul'da şarkılar söylenir:

"Kahpe Moskof kesti yolu
Almak ister İstanbul'u
Plevne bir toprak kale
Düşman sarmış sağı solu...
Türke pusu kurdu Moskof
Bunca yiğit vurdu Moskof
Osman Paşa karşı durur
Almak ister yurdu Moskof."[70]

[68] a.g.e., s. 74
[69]. a.g.e., s. 90
[70] a.g.e., s. 94

Romanın sonunda Osman Paşa yaralanarak Ruslara esir düşer, Türkler de teslim olurlar. Osman Paşa Harkof şehrine gönderilir, üç ay sonra imzalanan Ayastafanos antlaşmasının neticesinde İstanbul'a döner.

Romanda Ruslar düşman olarak olumsuz yönleriyle ele alınmıştır.

Turancılık fikriyle yanıp tutuşan bir başka şair ve yazarımız Atsız'ın başlattığı temayı devam ettirmektedir. **Dilâver Cebeci**, ***Bütün Şiirleri*** adlı kitabında Turan konulu birkaç şiirine yer vermiştir. Mesela **"Bozkurt Çağrısı" (1973)**[71] adlı eserinde Türklerin biraz daha aktif olması gerektiğinden bahsetmektedir, "paslanmış hançerin pasını bin can" dahi silemez.

"Devir Moskof kal'asını,

Dağıt Turan'ın yasını.

Sen vurmazsan, belâsını

Bulur mu Bozkurt bulur mu?"[72]

Bu dizelerle Türklere düşmanlara yaptıklarını ödetme çağrısı yapılmaktadır. Türklerin Ruslara haddini bildirmedikleri halde belâsını, yani yaptıklarının cezasını çekemeyeceklerini dile getirilmektedir.

"Türk ve Turan" adlı şiirinde ise Türklerin düşmanlarından bahsedilmektedir.

"Urum, Bulgar, Moskof ve Çin,

Ölümlerden ölüm seçin.

Ol müntakîm hakkı için,

Türk ve Turan yazacağım."[73]

[71] Sanatçının bu şiiri ***Hun Aşkı*** **(1973)** adlı şiir kitabında yer almaktadır.
[72] Cebeci, Dilâver; *Bütün Şiirleri*, Ötüken Neşriyat Yayınları, İstanbul, 2003, s.111

Ahmet Hikmet Müftüoğlu'nun *Gönül Hanım* (1970) adlı romanında Ruslar düşman olarak ele alınmıştır. Eser, Tasvir-i Efkâr gazetesinde tefrika olarak yayımlanmaya başladı ve Nisan 1920 yılında 33 tefrika olarak tamamlanmıştır. Romanda Türk gençlerine Anayurdu tanıtma amacıyla dedelerin Orta Asya'da yaşadıklarıyla ve kurdukları medeniyetle ilgili bilgiler mevcuttur.

Romanda, Birinci Dünya Savaşı sırasında gerçekleşen olaylar yer alıyor. Üsteğmen Mehmet Tolun savaş sırasında Ruslara esir düşmüştür. Önce Kafkasya'da, Hazar Denizi'nde ıssız bir adada, sonra Ural'ın doğusunda İrbit şehrinde bir süre tutuklu kalır. Daha sonra ise Krasnoyarsk şehrine altı kilometre uzaklıktaki "Grodok" adında harp karargâhına getirilir. Bu kampta Türk subaylardan başka Alman, Avusturya ve Macar subayları vardır. Dolayısıyla Tolun harp okulunda öğrendiği Rusça ve Almancasını geliştirmeye imkân bulur.

Şehirden erzak alma sırası Mehmet Tolun'a geldiği gün aldığı erzakları erle gönderir, kendisi de bir kitapçıya uğrayarak ısmarladığı kitapları alarak bir lokantaya geçer. Lokantada Tatar asıllı genç bir adam ve bir kızla tanışır. Konuşma sırasında Türklerin Orta Asya'da bıraktıkları medeniyete değinirler. Daha sonra bu konuları konuşmak üzere ara sıra buluşurlar. Ali Bahadır Bey Kaplanof ve kız kardeşi Gönül Kaplanof, tanıştıkları bu Türk subayla amaçlarının bir olduğunu anlarlar ve yanına Macar Kont Zichy'yi alıp Türkistan'ı dolaşarak araştırma yapmaya karar verirler.

[73] a.g.e., s.112

Eserde, Ruslar, Türkleri ayrıştıran bir unsur olarak çizilirken, Türkçülük – Turancılık fikri de işlenmiştir. Ayrıca Türklerin miskin miskin otururken, Avrupalı ve Rus bilim adamlarının Türk tarihini araştırma çalışmaları yaptıkları dile getirilir.

Mehmet Tolun ve arkadaşları kurdukları "Gönül Hanım Sefer Heyeti" olarak yolculuğa hazırlıklar yapmaya başlarlar. Erzak, edevat ve tıbbi malzemeler Kaplanoğlu'ların Udinsk kasabasındaki acentelerine önceden stoklanır. Sahte pasaport işlemleri tamamlandıktan sonra dört arkadaş yola çıkarlar. Yolculukları trenle başlayacaktır. Tren istasyonundaki bir memur pasaportlarını kontrol ederken okuyuculara, Rusların fiziksel özelliklerinden bahsederken bir de onların içkiye düşkün olmalarına değinir.

"Mavi gözlü, koyu lepiska saçlı, bıyığı traşlı, çatal sakallı bir zat ilerledi, sarhoşça bir selam verdi."[74]

Heyet Moskova'dan Çin'e doğru yola koyulurlar. On günlük tren yolculuğundan sonra atlarla devam ederler. Seferleri sırasında Avrupalı bilim adamlarının yaptıkları araştırmalardaki eksiklikleri tamamlarlar. Gezdikleri coğrafyalar onlarda burasının Turan ilkesinin gerçekleşmesi gerektiği yer olduğu fikrinin yeniden canlanmasını sağlar.

"Ne muazzam güzellik, burası bütün Ural-Altay kavimlerinin manevî payitahtı olmalıdır, medeniyet merkezi olmalıdır. Bütün İslâv milletlerinin kıblesi Petersburg, İngilizce konuşanların mihrâbı Londra olduğu gibi… Boğaziçi'nin iki kıyısında kurulacak birkaç üniversite, Asya'daki Türk kavimlerin irfana susamış gençlerini doyuracak birer ilim kaynağı mevcut olsa. "[75]

[74] Müftüoğlu, Ahmet Hikmet; *Gönül Hanım,* Millî Eğitim Basımevi, İstanbul 1971, s. 13
[75] a.g.e., s. 18–19

Eserde Macarların da Türk ailesine mensup olmaları ve Ruslar tarafından gördükleri zulüm sonucunda onlara karşı besledikleri düşmanlık işlenmiştir. Bunu Kont Zichy'nin savaşa gittiği sırada ailesinin büyük babasından gelen geleneği ile evlendikleri iki yüzüğü oğullarına verirken bir Rus gelin istemeyişlerini şöyle dile getirirler;

"Sakın bunun birini güzel bir Rus prensesinin parmağına takıp getirme."[76]

Bu sözleri gizli düşmanlığın ifadesi olarak da algılamak pekâlâ mümkündür.

Daha sonra Kont ve Tolun Türkiye'ye dönerler, fakat Kaplanoğlu ailesiyle ticari ilişkileri devam eder. Bahadır Bey, Kont'a ve Tolun'a Rusya'dan lastik galoş ve kürk, Mehmet Tolun ise Rusya'ya Hereke halılarıyla, portakal ve mandalina gönderecektir.

Daha sonra İhtilal patlak verir ve Bahadır Bey ve kız kardeşi Gönül Hanım İstanbul'a gelirler. Mehmet Tolun ve Gönül Hanım evlenerek Bebek'teki evlerine yerleşirler.

Oğuz Özdeş'in *Şeyh Şâmil* (1977) romanında, Çeçen halkının Ruslara karşı verdikleri özgürlük mücadelesi ele alınır. Eserde 1786 ile Şeyh Şamil'in öldüğü 1870 yılına kadar bir zaman işlenir. Fakat yazar, romanın yazıldığı döneme de göndermelerde bulunur.

Eserde kronolojiye önem verilmiştir. Dikkatleri çeken bir başka nokta da eserde yer verilen olayların gerçekçi bir şekilde verilmesidir. Ayrıca Ruslarla yapılan savaşlar ayrıntılı bir biçimde verilmiştir. Ruslar kadınlara yaptıkları zulümlerle ve

[76] a.g.e., s. 112

çocukları öldürmeleriyle gündeme taşınmıştır. Romanda işgalci ve zalim Ruslar üst düzey yöneticileriyle temsil edilmektedir. Bunlar Kafkas bölgesinin valileri ve askerî yöneticileri (General Fezenin, General Klulikivon, General Voronstof, Albay Lazarof, Yermanof, Nedelof) ve hatta bazen Çar II. Nikola, Prens Bekoviç ve Çariçe Ekaterina gibi tarihte önem taşıyan şahsiyetlerdir.

Eserde dikkatleri çeken bir başka nokta ise figüratif kadronun tarihi kişiliklerden oluşması ve kurgusal kahramanlara yer verilmemesidir.

Ruslar zalim olarak verilirken, Çeçenler kahraman, özgürlüklerine düşkün ve bu özgürlüklerine ne pahasına olursa olsun kavuşmaya çalışan bir millet olarak tasvir edilmiştir. Ruslar orduları ve teçhizat bakımından daha güçlü olmalarına rağmen, zalimliklerini her yönüyle göstermektedirler. Mesela, Çeçenlerin bulundukları ormanları ateşe vermekte, halkın içtiği su kuyularına zehir katmaktadırlar. Bu eserde Ruslarla ilgili verilmiş bir başka olumsuz imaj da sözlerine sadık olmamalarıdır. Mesela, Şeyh Şamil'in oğlu teslim edilmesine karşın kuvvetlerini geri çekecekleri vaadinde bulunurlar, fakat yapmazlar ve acımasız bir saldırıda bulunurlar[77]. Şeyh Şamil'in oğlu Cemalettin, bir Rus çocuğu gibi yetiştiği askeri okulundan çıkarak başarılı bir subay olur. Hanedandan İlena (Yelena) adında bir kızla romantik ilişkiler yaşar. Anlaşma gereği Cemalettin'in babasının yanına gönderildiğinde hamile olan bu kızla yaşanan aşk yarım kalır.

Romanda Çeçenler dinlerine sahip çıkan ve özgürlüklerine kavuşma adına cihatta bulunan bir millet olarak gösterilirken, Ruslar zalimlikleri dolayısıyla kazandıkları olumsuz imajla çizilmişler.

[77] Oğuz Özdeş, *Şeyh Şâmil,* Tekin Yayınevi, İstanbul 1977, s. 64

Eseri inceleme sırasında dönemin siyasî durumunu göz ardı etmemek gerekir. Yazar o dönem komünizm ve Rus taraftarları için çizdiği imajlarla ve onları ön plana çıkarmakla sanki bir mesaj vermek istemektedir.

Mehmet İhsan Uslu'nun "Şeyh Şamil Ve Rus Çarı" (1979) adlı şiirinde Şeyh Şamil'in Ruslara esir düşmesi ve onunla Çar arasında tarihlerde de yerini alan bir olay nakledilmektedir. Düşman olmasına rağmen Rus Çarı Şeyh Şamil'e oldukça iyi davranmış, onu misafir etmiştir.

"En sonunda Ruslara Esir düşen Şeyh Şamil
En büyük misafirdi yoksa bir esir değil.
Pek hayrandı Çar, Gazinin civanmertliğine
Bir ziyafette sordu İmam Hazretlerine." [78]

Şiirin devamında Çar, Şeyh Şamil'e "eğer ben size esir düşseydim" sorusuna, "kellenizi uçururdum" cevap verir. Çar bu cevaba çok şaşırır. Şeyh'in açıklaması ise, bana karşı işlediğiniz kusurları affederdim, fakat siz milletime zulmettiniz, bunu cezasız bırakamam, diye olur. Eserde Rusların Şeyh Şamil gibi şahsiyetlere hayranlığı işlenmiştir.

Bir başka düşman tipi tasviriyle **Memduh Şevket Esendal'ın** Meslek Gazetesi'nde 1925 yılında tefrika edildikten sonra yayınlanan ***Miras*** **(1988)** adlı romanında karşı karşıya kalmaktayız. Eserde Silahtar Ali Paşa'nın ölümünden sonra aile içerisindeki çatışmaları ve akrabalarının kalan köşkü ve mirası paylaşamamaları anlatılmaktadır. Roman üç çatışma üzerinde kurulmuştur; bunlar ekonomik çatışmalar, karı-koca ilişkileri ve siyasî çatışmalardır.

[78] Uslu, Mehmet İhsan; " Şeyh Şamil ve Rus Çarı", Kars, 1979

Eserde 93 Harbi ele alınmaktadır. Osmanlı-Rus savaşı patlak verdiğinde İstanbul'a göçler başlar. Silahtar Ali Paşa konağına muhacirler yerleştirilir.

"Plevne düştükten sonra, kış ortasında Şıpka'yı geçen Rus orduları İstanbul üstüne yürümüşlerdi. Bu Rus ordusu önünde aç, bitap, yorgun bir insan dalgası gelip İstanbul kapılarına döküldü… Yol kenarında terk edilmiş çocuklar, devrilmiş arabalar yahut donmuş adamlar gözünün önüne geldi.

Kimse başını çevirip bakmıyor, düşen düşüyor; yürüyebilenler yahut şimendifere binmeye muvaffak olanlar canlarını kurtarıyorlardı. Kırlarda köpekler bile insan eti yemekten usanmışlardı… Konakta oturan muhacirler, dünyanın en büyük facialarını görmüş, gözleri önünde çocukları, babaları, kocaları öldürülmüş, anaları ve kardeşleri yakılmış insanlardı. Dünyada mukaddes ve aziz ne varsa terk etmiş bulunuyorlardı."[79]

Ruslarla yapılan savaşı acımasızlığı, insanlık faciası bu kelimelerle hayat bulmaktadır. Ruslarla ezeli düşmanlık Türklerde olumsuz bir imajla yüklü olarak "Moskof" kelimesiyle çağrıştırılmaktadır. Romanda, Mesut Dadı'nın kullandığı ifadeler örnek gösterilmiştir. Bu şahıs övmek istediği birisine *"beyzade*", hoşuna gitmediğine *"dışarıklı"* veya *"Türk"*, nefret ettiği birisine ise *"Moskof"* derdi. Muhatabını daha da küçümsemek adına ise bu kelimeyi *"Meskof"* olarak telaffuz ederdi.[80]

Şemsettin Ünlü'nün, *Toprak Kurşun Geçirmez* (1988) adlı romanında Osmanlı - Rus savaşı konu edinilmiştir. Ruslar bu eserde ezelî düşman olarak ele alınmıştır.

[79] Memduh Şevket Esendal, *Miras,* Bilgi Yayınevi, İkinci Baskı, İstanbul, 2003, s.18–19
[80] a.g.e., s.60

Aslında eser, yazarın 1877-78 Osmanlı-Rus savaşından başlayarak Kurtuluş savaşı yıllarına kadar getirmeye düşündüğü serinin ikinci romanı ve *Yukarışehir* romanının devamıdır. Eserin başında Yukarışehirli gençlerin askere çağrılmaları ve onların doğu cephesine doğru gittikleri anlatılmaktadır.

"Anımsatma" adlı bölümde Türk-Rus ilişkilerine değinilmiştir. Rusların kendi topraklarında yaşayan Türklere yatıkları ile Osmanlı'nın kendi bünyesindeki azınlıklara davranışları kısaca anlatılmıştır. Kısaca yazar, bu iki millet arasında yüzyıllar süren düşmanlıklarının sebep ve sonuçlarını ortaya koymaya çalışmıştır. Sonuç olarak 93 Harbinin Rusların sıcak denizlere inme politikasının bir uzantısı olduğunu hissettirmiştir.

Eser Kars, Ardahan ve Erzurum'da Ruslara karşı verilen mücadeleyi anlatmaktadır. Romanın figüratif kadrosunun gerçek kişilerden oluşması ve olayların kronolojik olarak verilmesi esere tarih kitabı havasını vermiştir. Yazarın eserindeki sunumu bir savaş muhabirinin olayları anlatılmasından farklı değildir. O kadar ki, okuyucusuna, ordulardaki askerlerin sayısı ve durumu, onların cephedeki durumu ayrıntılarıyla verilmiştir.

Türkler, Yusuf adındaki Yukarışehirli bir gencin bakış açısıyla verilirken, Ruslar sadece yaptıkları zulümleriyle, savaştaki pozisyonlarıyla verilmiş, somut bir kişiliğe bürünmemiştir. Saldırı stratejileri, zulümleri uzun uzun anlatılmış, fakat bu fiilleri yapanlar tasvir edilmeyerek sadece birkaç isimle zikredilmiştir.

Türkler Ruslarla uzun yıllardan beri savaş içerisindedir. Dolayısıyla halkın olumsuz duyguları esere olumsuz imajlar kazandırmıştır. Yusuf'un annesi oğlunu cepheye uğurlarken, bu savaşa anlam veremez ve Ruslara beslediği olumsuz duyguları şu sözlerle ifade eder:

"Kimin, kimin toprağında, malında, canında gözü varsa gözü çıksın!.. bunca yaş yaşadım, gün gördüm, aklım almadı bu gâvurun açgözlülüğünü!.. Aldısı ne verdisi ne? Hepsi divanelik…."[81]

Kuşçu Bacı adındaki bir başka Yukarışehirli kadına göre de Ruslar fırsatçı bir millettir;

" Ne zaman padişah değişmiş de bu Rus gâvuru ayağa kalkmamış kız bacım?"[82]

Romanın gerçekçiliği, sadece çizilmiş olan bu halk mensuplarıyla kalmamış, tarihî kişiliklere de başvurulmuştur. Mesela, Rusya'nın Başbakanı olan Korçakof'un Avrupa'ya gönderdiği bildiriden bahsedilir:

"Rusya'nın Osmanlı Devleti ile savaşmaya kararlı olduğunu açıklayan bu bildiriden sonra, 23 Nisan günü İstanbul'daki Rus işgüderinin geri çekildiği; aynı gün, Petersburg'daki Osmanlı işgüderine, Rusya'nın kendisi, Osmanlı Devleti ile savaş halinde bildiğine dair notanın verildiğinden…"[83]

General Tergusakov, General Avinov, General Lazarov ve Rus Kafkas ordusu başkumandanı Loris (Boris) Melikov gibi asker üst düzey yöneticileri de tarihi kişiliklerden birkaçıdır.

Daha önce de belirttiğimiz gibi, eserde istatistikler, orduların cephedeki pozisyonları ile ilgili veriler bir muhabir tarafından verilmiş gibidir. Aşağıdaki metin alıntısı da buna bir örnek teşkil etmektedir.

"Ordu Komutanı Loris Melikov, Soğanlı geçitlerindeki Türk savunmasının, daha çok güçlenmesine zaman bırakılmadan, çökertilmesi gerektiği

[81] Ünlü, Şemsettin; *Toprak Kurşun Geçirmez*, Remzi Kitapevi, İstanbul 1988, s.19
[82] a.g.e., *s. 35*
[83] a.g.e., s.70

görüşündeydi. Kendi emrindeki birliklerle Kars Kalesi'ni kuşatırken; ordunun güney kanadında, Eleşkirt yöresinde bulunan General Tergukasov'a, hiç duraksamadan Soğanlı üstüne saldırıya geçmesini buyurdu.''[84]

Asker ve teçhizat sayılarıyla ilgili bilgiler de dikkat çekicidir.

"Eylül ortalarında, Rus birliklerindeki savaşçı sayısı elli altı bine, top sayısı üç yüze ulaştı. Türk ordusunda ise yirmi altı bin asker, altmış altı top vardı.''[85]

Fakat Türk askerlerinin merak ettikleri ve neye benzediklerini bilmeden uydurdukları efsanevi hikâyelerdeki Ruslar da süregelen savaştan yıpranmış, güçlerinden kaybetmeye başlamışlardır.

"... Sekiz aydır her gün yüz yüze bulundukları Rus ordularının durumundan belliydi... En az Osmanlı devlet düzeni kadar, belki de daha bile çok, çürümüş, kokuşmuş olduğu ortadaydı Çarlık Rusyası'nın... ''[86]

Eserde Ruslar, karşı taraf ve düşman olarak ele alınmıştır. Türk askerleri de savaş ilerledikçe Rusların da kendileri gibi insan olduklarını fark eder. Kurşundan etkilenir, düşmanını görünce korkarlar. Bu Yusuf'un gözlemlerinden de anlaşılmaktadır.

"Tüfekleri ellerinde, dizginleri kollarında, pınarın başına toplanmış Rus süvarilerini, evlerinden, işlerinden, sevdiklerinden uzağa, ta Koyunpınarı mezrasına getiren şeyin ne olduğunu bulup çıkarmaya çalıştı kendi kendine... Aşağılandığını; yılgınlığa, kulluğa zorlandığını algıladı sonraları; ışıltılı kara gözleri, kinle, öfkeyle doldu!''[87]

---

[84] a.g.e., s.110
[85] a.g.e., s.160
[86] a.g.e., s.238
[87] a.g.e., s.87

Bir başka yerde Yusuf'un Rus askerini öldürürken hissettikleri ile karşımıza çıkar.

"çoban sopası gibi, dipçiğini savurarak üstüne gelen, uzun boylu, iri yarı bir Rus erinin saldırısına uğradı. Yüzü ter içinde, gözleri kanlı kanlıydı Rus'un: "Tatarski… polye… polye!.." diye Rusça bir şeyler homurdanıyordu üstüne üstüne gelirken. Güçlükle korudu kendini. Yana sıçradı, dizleri üstüne çöktü; sol böğrüne ateş etti adamın… Sarsak bir dev gibi, tek topuğu üstünde döndü, savruldu adam; yaralı böğrü üstüne kapandı inleyerek."[88]

Eserde Ruslar savaş kurallarına uymayan davranışlarda bulunmakta, esirleri kurşuna dizmekte, işkence yapmakta ve gördükleri yerde Türkleri öldürmektedirler. Oltu'nun işgalinde yaşananlar buna somut örnektir:

"Albay Komorov, iki Kazak alayı ile dört piyade taburundan oluşan birliklerini boş evlere dağıttı; her biri iki yüz atlıdan, iki süvari kolunu, Bardiz yolu üstüne, örtme görevine gönderdi. Keşif müfrezelerinin Akdağ otlaklarından çevirip köye indirdiği iki sürünün çobanlarını salıverdi; sürülerine el koydu. Koyunları eşitçe bölüştürdü bölüklere. Evlerin köşe bucağında öylece bırakılmış eşyanın yağmalanmasına bakmadı bile."[89]

Ruslar amaçlarına ulaşmak için Ermenilere özgürlük vaat ederek Osmanlı'da kargaşa çıkarma amacını gütmekteydi. Ermeniler de onlara kanarak Ruslara erzak yardımı yapmaktaydılar.

Ayrıca eserde Ermeni asılı olmasına rağmen Rus karakter olarak çizilmiş bir şahsiyet vardır. Ermeni asıllı, Bakü doğumlu olan Bagrat Şamian, Ruslara Türk cephesinden istihbarat vermekle görevlidir. Fakat Türklere esir düşer, kendisinin Rus

[88] a.g.e., s.116
[89] a.g.e., *s.100*

ordusundan kaçan Azeri Mirza Kerim olduğunu söyler. Fakat Türklere verdiği bilgiler inandırıcı gelmez ve gözleri üstünde olur. Gerçek ortaya çıkar ve Ahmet Muhtar Paşa ve General Melikov pazarlığı sırasında bir Türk subayına karşılık olarak iade kararı alınır. Fakat Bagrat kaçmaya çalışır ve daha sonra ölü olarak bulunur.

Esere genel olarak baktığımızda, Ruslar zâlim, karşı taraf, düşman olarak çizilmiştir. Cephedeki durumlarından ayrıntılarıyla bahsedilmesine karşın somut bir Rus karakteri mevcut değildir. Ruslar, Türklerin vatanını işgal etmeyi amaçlayan bir güç olarak verilmiştir.

Selma Fındıklı'nın, *Saray Meydanı'nda Son Gece* (1999), romanında Fikret ve Erzurumlu Didar arasındaki aşk işlenmektedir. Fikret, annesi ve babası öldükten sonra Rüştiye Mektebi'ndeki Fransızca hocası olan Kazım Bey ile Erzincan'dan İstanbul'a gider. Yolda Kazım Bey'in ablası Murassa Hanımın yanına uğrarlar. Fikret orada Kazım Bey'in yeğeni Didar'a tutulur. Didar da ona karşı boş değildir. Fakat kız daha sonra başka biriyle evlendirilir. Kocası ona hiç dokunmaz, çünkü sevdiği başka bir kız vardır. Evli olmasına rağmen sık sık o kızın yanına gider. Bir sene sonra da karım bana çocuk veremiyor diye ikinci defa evlenmeye karar verir. Annesi de buna hiç karşı çıkmaz. Tam tersine oğlunun arkasında olduğunu söyler.

Adam evlenir, iki çocuğu olur. Didar da onlarla birlikte yaşar. Romanda 1906 ile 1919'lı yıllara yer verilmektedir. Didar'ın kocası Fehim Bey askere alınarak cepheye gider. Çocuklarla kadınlar evde tek başına kalırlar. Diğer ailelerde de durum aynıdır. Çok zaman geçmeden Erzurum'u Ruslar işgal eder. Didar, Fehim Beyin

ikinci karısıyla çocuklarını, annesini ve Ermeni dadısı Maran'ı da alarak şehirden göç ederler. Yolda Didar'ın annesi vefat eder.

Fikret ise hocası Kazım Bey ile İstanbul'a gider. Orada "Kızıl Sultan" Abdülhamit'e karşı mücadele edenlerin saflarına katılır. Daha sonra yakalanır ve işkence görür. Fakat bu zaman zarfında Didar'ı unutamaz. Daha sonra Bağdat cephesine gider. Orada da ağır yaralanır. Yaraları az iyileşince Erzincan'a döner, fakat burada da duramaz.

"Dolaştığı her semt, zindanlarda işkence görüp de sağ kurtulmuş, ama eli, ayağı sakatlanmış vatanperverlerle benzeyen kırık dökük evlerle yüz yüze" gelmişti. Buna dayanacak gücü kalmamıştı. *" Rus'un boşalttığı evler, kışlalar haraptı"*[90].

Eserde Ruslara işgalci olarak yer verilmektedir. Yazarın ifadelerine başvuracak olursak;

"Ocağımız yıkılmış… Rus gelip Erzurum'un üstüne oturmuş…"[91]

"Erzurum'a babasının mülküymüş gibi yerleşen Rus ordusuyla, onlara yardım eden arkadaşları(…)"[92]

Romanda bir tek Rus ordusunun yaptığı zulümlerden bahsedilmiyor. Ayrıca onlarla işbirliği yapan Ermenilerle ilgili örnekler de verilmektedir. Şöyle ki;

"Feryatlar yükselmeye başladı umarsız yolculardan. Erzurum'u boşaltmamız yetmemişti. Canımızı, kanımızı da istiyorlardı. Gelişinden korkup yollara döküldüğümüz Rus ordusu bile bu denli zalim olmayacaktı belki…"[93]

---

[90] Fındıklı, Selma; *Saray Meydanı'nda Son Gece*, Remzi Kitabevi, 2. Baskı, İstanbul, 2000, s. 157
[91] *a.g.e., s.94*
[92] a.g.e., *s. 97*
[93] a.g.e., *s. 106*

Attila İlhan'ın *Bıçağın Ucu* adlı romanında Ruslara düşmanlık Komünizme düşmanlık şeklinde işlenmiştir. Suat'ın kocası Halim ilerici gençlerle işbirliği yapmaktan gözaltına alınır. Sorgusu yapıldığı sırada her cumartesi Doğan Bey'in evine gittiğini, orada da Galib Çakır adında bir aktörle tanıştığını ifade eder. Buradaki derslere katılmasını aktör olmak istemesinden dolayı olduğunu söyler. Sorguyu yapan polis memuru şu sözleri sarf eder;

"(...) Demek tiyatoracı olmak istediğin için, kızıl yoldaşların cümbüşüne katılıp, bir ağızdan Volga-Volga şarkısını söylüyordun, başka maksadın yoktu: Allah'a Peygambere sövüp saymak, Moskofların Almanları yenmesine dua etmek, hele o vatan haini Nazım Hikmet'in şiirlerini okumak hep aktör olmak istediğinden! ,,[94]

İsmail Bilgin'in, *Sarıkamış Beyaz Hüzün* (2005) adlı eserinde Ruslar düşman olarak ele alınmıştır**.** Bu roman yazarın önsözünde de belirttiği gibi, askerimizin Sarıkamış'ta ne tür zorluklarda savaştıklarını ve imkânsızlıklar çepeçevre onları sarmışken verdikleri mücadeleyi ve şehitlerimizi anlatmak için ele alınmış bir eserdir. Yazarın da belirttiği gibi *"bu harekâtta* askerimiz Rus'tan çok tabiat ile mücadele etmiştir".[95]

Romanda bire bir Rus kahramanları yoktur. Zaman zaman Türk askerlerinin mücadele ettikleri karşı ordunun askerleri tasvir ediliyor. Rus subayların göğüsleri madalyalarla dolu olarak anlatılıyor.

Bu romanda Rusların bir düşman olarak anlatılması, Türkülerden destek alınarak kaleme alınmıştır. Şöyle ki,

---

[94] İlhan, Attila; *Aynanın İçindekiler-I, Bıçağın Ucu*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1973
[95] Bilgin, İsmail; *Sarıkamış Beyaz Hüzün,* Timaş Yay.,15. baskı, İstanbul, 2009, s.7

"Denizin dalgasına

Kapının halkasına

Ben yolladım yârimi

Urusun kavgasına"[96]

(...)

"Yüz sene var ki, Moskof'un derdi,

Yurdumuzun bağrını deldi

Marş, marş hadi arkadaş

Göğsünü ger, Kafkasları aş!"[97]

Ruslar için "Rus", "Moskof" ve "Urus" kelimeleri kullanılmıştır. Yazar Rusları bir düşman olarak ele Almanın yanı sıra ayrıca Ermenilere yardım etmelerinden dolayı yadırgamaktadır.

Nazan Şara Şatana'nın *Asar Şamil Ve Rus Terzi* (2006) adlı romanında Ruslar, dost ve düşman olarak iki çizgide ele alınmıştır. Bu bölümde düşmanlık özellikleriyle öne çıkan tipler incelenecektir.

Eserde 1917 Deviminden sonra Dağıstan halkının yaşadıkları anlatılmaktadır. Rusların Dağıstanlılar üzerindeki baskı politikaları ele alınmıştır.

Figüratif kadrosunun başında gelen Şamil, Moskova'da mühendislik tahsilini yapmış Dağıstanlı bir gençtir. Fakat memleketteki durumlarından haber alınca vatanına döner ve diğer Dağıstanlı gençlerle örgütlenerek Ruslar'a karşı gizli mücadeleyi yürütmektedirler.

Ruslar, Dağıstan halkına değişik zulümler yapmaktadır, özellikle de dinlerini yaşatmamak için her türlü baskı uyguluyorlar. Dolayısıyla cenaze ve diğer

[96] a.g.e., s. 13
[97] a.g.e., s.91

dinî törenler çok kalabalık olmuyor. Dua okurken hocaların sesi biraz fazla çıkarsa askerler onları hemen susturuyorlar. Ayrıca Türkçe yasaklanıyor ve Dağıstanlıların isimleri değiştiriliyor. Ruslar herkesi adım adım takip ediyor ve her olayı iyice araştırıyorlar. Düşman tiplerinden biri, karakol çavuşu Gelingenkof'tur. Gençleri karakoluna getirerek onlara işkence yaparak sakladıkları silahların yerini öğrenmeye çalışır.

3. Dost Rus Tipi

Ahmet Midhat Efendi'nin *Acâyib-i Âlem* (1882) romanı önce Tercüman-ı Hakîkat gazetesinde tefrika şeklinde yayınlanmıştır. Seyahat notlarından oluşan eserde, zaman zaman ansiklopedik bilgilere yer verilmektedir. Romanda Subhi Bey ve Hicabi Bey adında iki arkadaş İstanbul'dan Kuzey kutbuna ı yolculuk yapmaktadırlar.

İki arkadaş âlemin güzelliklerini görmek için İstanbul'dan yola çıkarak Odesa şehrine varırlar. Burada on beş gün kalarak şehri gezerler. Şehir küçük olmasına rağmen oldukça modern görünüme sahiptir. Liman şehri olduğu için çok güzel otelleri vardır. İki arkadaşı özellikle hastaneleri hayrete düşürür.

Doğayla ilgilenen, böcek-çiçek örnekleri toplayan ve bu araştırmalarıyla dünyanın sırlarını çözmeye çalışan ve elindekileriyle kani olmayarak dünya turuna çıkmalarını teklif eden Suphi Bey'in tavsiyesiyle Odesa'nın "bahçıvanlık mektebini" ziyaret ederler. Buradaki hocalar onlara oldukça dostça ve nazik davranırlar. Zaten iki arkadaş bu şehirde ilk defa Ruslarla tanışır ve bu tanışma sayesinde Ruslar hakkında oldukça olumlu fikirler edinirler.

Sevinç Çokum *Hilâl Görününce* (1984) adlı romanında 1853-1856 arasında yapılan Kırım- Rus savaşı ve vuku bulmuş olayla yer almaktadır. Eserde, genel özellikleriyle ifade edecek olursak, Kırım Türklerinin Ruslara karşı verdikleri mücadeleye yer verilmektedir. Sevinç Çokum, eserinde Ruslarla ilgili daha çok olumsuz düşünce ve imajlara yer vermiştir. Buna rağmen olumlu özelliklerine sahip bir tek tip vardır. O da Rus General Levitski'dir. Levitski hiç Ruslara benzemez, aydınlık ve sevimli bir yüzü vardır. Haksızlığa hiç tahammül etmemektedir. Ayrıca Türklerinin Kırım'dan göç ettirilmelerine karşı olan biridir. Eserin dipnotunda onunla ilgili bilgi verilir.

"Askeri levazımat dairesinde çalışan bir general. Kırımla ilgili hatıraları 1879'da ölümünden sonra Vesnik Yevropı Dergisi'nde yayınlanmıştır."[98]

Gregoroviç'in daha çok araziye sahip olmak amacıyla şikâyet edilen ve tutuklanan Şahbaz Bey'i kurtarabileceği düşüncesiyle Kırımlılar, Generel Levitski'den yardım istemeye düşünürler. Fakat daha sonra vazgeçerler.

Nazan Şara Şatana'nın *Asar Şamil ve Rus Terzi* (2006) romanında Dağıstanlıların özgürlüklerine kavuşmak için Ruslara karşı verdikleri mücadele kaleme alınmıştır.

Eserdeki olaylar, 1917 Devriminden sonra gelişmektedir. Ruslar hem dost hem de düşman olarak ikili çizgide verilmiştir. Düşman Rus tipi ile alâkalı bulguları ilgili bölümde zikretmiştik. Bu bölümde Rusların dost olarak ele alınan özelliklerini irdelemeye çalışacağız.

[98] Çokum, Sevinç; *Hilâl Görününce,* Ötüken Neşriyat, 6. Baskı, İstanbul 1999,s.164

Şamil, Ruslara karşı direniş mücadelesi gerçekleştiren Dağıstanlı bir gençtir. Mücadeleleri için halı dükkânından silahları çıkartmak için âşık olduğu Sümeyra adında bir kızla göstermelik evlilik yaparak, mühimmatı çeyiz eşyaları arasında saklar. Yol boyunca Ruslar onları sürekli kontrol eder. İşte bu durumda çocukluk arkadaşı olan ve şimdi de asker olan Sergei adında bir genç onlara yardım eder. Daha sonra karakolun basılmasında Şamil, suç zanlısı olarak tutuklanır ve işkenceler görür. Arkadaşları onu kaçırırlar. Sergei onlara Şamil'i kaçırmaya yardım eder ve hatta yaralı Şamil için doktor getirir. Şamil arkadaşlarına bu olayı örnek göstererek, herkesi aynı kefeye koymamak gerektiğini söyler.

"...sizler Moskova'da bizim memleketimizdeki kadar başarılı değilsiniz. Şamil'i de karakoldan bir Rus askeri kurtardı. Aynı Rus askeri onun hayatını ikinci kere de doktor getirerek kurtardı. Burada yapılan Rusların yanlışlarını görmek, bizlerin, o yanlışları yapmamamızı sağlamak... " [99]

Yani, eserin felsefesi, insanları belli kalıplara sokmadan, millet olarak değil de her insanı bir fert olarak değerlendirmek gerektiğidir.

Daha sonra Sümeyra ile Şamil Moskova'daki Dağıstanlılarla irtibat sağlamak amacıyla yola çıkarlar. Tren yolculuğu yapmaktadırlar. Sümeyra, Ruslardan arkadaş olmaz deyince, Şamil, Rusların hepsinin kötü olmadığını söyler. Eserde söylenmek istenen, Rusların bir millet olarak kötü olmadıklarıdır. Bütün kötülüklerin komünist rejiminden ve bu rejimi zorla yaşatmak isteyenlerden kaynaklanmasıdır.

Trende Katyuşa (eserde Katyoşa olarak geçer) ve müzisyen kocası İgor İberov çiftiyle tanışırlar. Eserde bu insanlar da iyi olarak anlatılmaktadırlar.

[99] Şatana, Nazan Şara; *Asar Şamil ve Rus Terzi*, Truva Yayınları, Birinci Baskı, İstanbul 2006, s.115

4. Kahraman Rus Tipi

Türk edebîyatının bazı eserlerinde Ruslara hayranlık içeren ifadelere rastlamak mümkündür. Bu tür tespitleri günümüze daha yakın eserlerinde, yani Cumhuriyet dönemi eserlerinde ve özellikle de rejim olarak komünizmi tasvip eden yazarların eserlerinde görmek mümkündür. Türk yazarları, özellikle de 1990'lı yıllar sonrasında sınırları açılan ve parçalanan SSCB'ye merak duyarlar. Yazarlar, hem kendilerinin hem de okuyucularının merakını gidermek amacıyla çeşitli eserler kaleme almışlar. Bu yazarların başında Alev Alatlı gelmektedir. Eserlerinde Rus kültürüne hayranlığını, Ruslar hakkında değişik yönleriyle bilgiyi eserlerine taşımıştır.

Alatlı, eserlerinde okuyucuya Ruslar hakkında tarihî, kültürel ve sosyal ağırlıklı ansiklopedik tarzda bilgiler vermiştir. Yazar, kaleminden çıkmış ve nehir roman tarzında yazılmış üç romanında, roman kişileri arasında Kahraman tipini ele alan yazarlardan biri olması ile de olarak da önem arz etmektedir.

Alev Alatlı, *Gogol'un İzinde* serisinin ikinci kitabı olan ***Dünya Nöbeti*** **(2005)** adlı romanında eğitimli oldukları halde (birçoğu üniversite bitirmiştir) geçimlerini fahişelik yaparak sağlayan kadınlara antitez olarak kahraman kadın tipini okuyucuların önüne sermiştir. Şöyle ki, II. Dünya Savaşı sırasında çocuğu olmayan kadınlar askere alınıyor, silah ve hatta uçak kullanma eğitiminden geçirilerek kadınlar birlikleri oluşturuluyor. Artık muharebe alanlarında kadınlar erkeklerle omuz omuza vererek aynı dava uğruna savaşıyorlar.

"Sabiha Gökçen'den sonra, dünyanın ilk askeri uçağı uçuran kadınlar Sovyet kadınları oldu. (...) Valentina Grizodubova, uzun menzilli bombardıman uçaklarını uçuran üç yüz erkek pilotu kumandanlığına getirildi." [100]

5. Yayılmacı Zalim Ruslar

Rusların, daha büyük coğrafyaya hükmetme istekleri, yayılmacı siyaseti, Türklerin Ruslar hakkında oluşturdukları olumsuz imajların neticesinde ve düşmanlıklarıyla doğru orantılı olarak edebîyat eserlerinde de yankı etmektedir. Tanzimat dönemindeki eserlerinde Ruslara karşı düşmanlık ezelî düşman, "Moskof" ve "gâvur" gibi olumsuz imajların doğrudan etkisi hissedilirken, daha sonraki dönemlerin eserlerinde bu düşmanlık, farklı olarak komünizm rejimine karşı duyulan nefretle de ortaya çıkmaktadır.

Ahmet Midhat'ın, *Paris'te Bir Türk* (1876) romanında 1867 yılında geçen olaylar anlatılır. Ruslar bir Leh roman kahramanı vasıtasıyla verilir. Kendisi Ruslara karşı mücadelede bulunmuştur. Babası ve ailenin diğer erkekleri Ruslar tarafından öldürülmüştür. Gardiyanski (Leh), evlenip çocuk sahibi olmak istemez. Dünyaya Rusların katledeceği insanı doğurmamak içindir.

"... biz iki kardeş müddetü'l-ömr teehhül etmemeye ve lâşemize ağlamaktan helak olacak karılar, veyahut Moskof kurşunlarına hedef olacak erkekler tevlit etmekten ise, etmemeye karar verdik."[101]

Gardiyanski kardeşiyle Ruslara esir düşmüştür. Yaraları iyileşene kadar onlara iyi davranılmış, zulmedilmemiştir.

---

[100] Alev Alatlı, *Dünya Nöbeti (Gogol'ün İzinde II)* , Everest Yayınları, İstanbul 2005, s. 251
[101] Ahmet Midhat; *Paris'te Bir Türk*, Haz. Erol Ülgen, TDK Yay.,Ank., 2000, s.93

"Allah için söyleyelim. Moskofların insaniyete en muvafık bir hareketleri var ise o da, esirlere ve bilhassa yaralılarına güzel bakmalarıdır."[102]

Fakat daha sonra Sibirya'ya sürgüne gönderilmişlerdir. Gardiyanski Ruslardan "demir pençeli birer canavar" olarak bahseder. Esaretten kaçmasına yine onun kadar Rusların zulmünden şikâyetçi olan Çeçen ve Tatarlar yardım eder. Çeçen bir köyde kalır. Yanında bulunduğu ailenin çocuğuna Rusça öğretir, ondan da Çeçenceyi öğrenir. Daha sonra Suhum'dan bir gemiye binip İstanbul'a, oradan da Varşova'ya geçer. Ailenin bütün malvarlığını satarak Ruslara karşı yaptığı mücadelede kullandığını söyler. Paris'te bulunmanın sebebi de Lehistan uğruna mücadele olarak açıklanır.

Bu romanda Ruslar Türklerin bakış açısıyla değil, başka bir milletin bakış açısıyla verilir. Ruslar zalim bir millet olarak verilmiştir. Zulümlerinin sınırları çizilmeyecek kadar geniştir. Bu yönü vurgulamak için Ahmet Midhat sadece Gardiyanski'nin çektiklerini anlatmakla kalmayıp, Rusların zulmünden muzdarip olan diğer milletlerden de (Çeçenler, Tatarlar) bahsetmektedir.

Ahmet Midhat'ın eserlerinde dikkatimizi çeken bir nokta eserlerinde Kafkas halklarının çektikleri zorluklara yer vermesidir. Bunu da ailesinin Kafkas göçmeni olmalarına bağlıyoruz.

Ahmet Midhat'ın, *Kafkas* (1877, tamamlanmamış) romanının zalim, despot tiplerinden biri de Gospodin Syentinayos. Despot olmasına rağmen Türkler hakkında şu sözleri sarf etmektedir:

[102] a.g.e., s. 94

"... Bizde Müslümanlar değil, kendi milletimiz Moskoflar, İslavlar, Ortodokslar bile Türkiye Hıristiyanları kadar hür olmadıklarını itiraf edecek misiniz?[103] *"*

Rusların yayılmacı politikası **Tarık Buğra'nın *Ayakta Durmak İstiyorum* (1966)** adlı tiyatro eserinde de konu edilmiştir. Bu eserde Ruslar Macaristan'da yerli halka karşı yaptıklarıyla ele alınmışlar. Macaristan için Mitinya, Rusya için Agonya simgesel adları kullanılmıştır. Ruslar, Agonyalılar, Macaristan'a gelerek yerel halktan bazılarını rüşvetle satın alarak onları yönetim makamlarına oturtmuşlar. Bunu Macar, Mitinyalı, bir kolej müdürünün ağzından şöyle öğreniyoruz:

" Biz Mitinyalıyız. Mitinyalılar çok eski bir millettir. Uygar ve mutlu... idik. Sonra Agonyalılar gelip yerleştiler memleketimize. Orduları ile kendi düzenlerini de getirdiler. Aldattıkları, korktukları, satın aldıkları Mitinyalileri, aldanmayan, korkmayan, satın alınmayan çoğunluğu yerine koydular. Mitinya'nın asıl sahipleri imiş gibi gösterdiler. Böylece de o güzel Mitinya zifir gibi karanlığın içinde eridi, kayboldu gitti."[104]

Bu sözleri yanına gelen bir genç kıza söylemektedir. Adı Mari'dir. Mari'nin babası Agonyalılar'ın Mitinyalıların başına koydukları adamlarından bir tanesidir. Hatta öyle ki babası Agonyalılar'ı Mitinya'ya bizzat kendisi çağırmıştı. Genç kız bundan utanç duymaktadır.

Eserin devamında yazar Mitinyalı birkaç gencin portresini, ruhsal yapılarını vermektedir. Çoğunluk olarak bilinçsizler. Agonyalılar'ın düzenledikleri partilere katılmaktadırlar. Bir gün Erin'in kitabında arkadaşı Helen bir mektup bulur.

---

[103] Ahmet Midhat; *Kafkas*, Haz. Ülgen, Erol – Andı, Fatih, TDK Yay.,Ank., 2000, s. 55
[104] Buğra, Tarık; A*yakta Durmak İstiyorum*, Ayyıldız Matbaası, 1. baskı, Ankara, 1966, s. 14

Diğerleri ile birlikte mektubunu okurlar. İçinde bir şiir vardır, Mitinya'nın kurtuluşuyla ilgili bir şiir.

"Ümitsiz… ve yorgun

Sonsuzluğunda boşluğun.

Boş.

Adı mitinya… idi.

Ya da ben öyle sanırdım."[105]

Gençler Erin'in hiçbir akrabasının olmadığını bilmektedir, fakat arkadaşı bu mektupların amcasından geldiğini söylediğinden, onun gizli işlerinin olduğunu tahmin etmektedirler.

Okul müdürü gençlere daima direnebileceklerini ve hayatlarının böyle devam etmesi gerekmediğini dile getirir. Hatta girdiği derste de çocuklara ders başlangıcında, ortasında ve sonda şu sözleri tekrarlamaktadır:

"Hürriyet diye bir şey olduğunu unutmayınız çocuklar; çünkü en çetin esareti bile bu sayede ama ancak bu sayede kaldırabilirsiniz."[106]

Şubat… Agonyalılar yüzlerce insanı katleder, bunların arasında gençlerin kolejinde okuyanından yetmişi aşkın genci de katletmişlerdir. Gençler olayların farkındalar ve karşı koymaya planlamaktadırlar. Onların önderliğini üstlenen Erin düşüncelerini dile getirir.

"Şubatta yüzlerce insan boğazlandı, çok daha fazlası da kamplara sürüldü; kim bilir nerelerde çürüyorlar, yuvadan, yurttan uzak? Agonya sürgünlerinden Agonyalılar bile ödü kopuyor. (...) asıl acısı şu: Bir veya birkaç kalleş yüzünden millet birbirine kuşku ile bakar oldu. (...) Mitinya güvensizlik havası

[105] a.g.e., s.36
[106] a.g.e., s. 44

içinde boğuluyor. Bu da Agonyalılar'ın tanklarından, tuzaklarından, mitralyözlerinden çok daha korkunç, daha çökertici, ümit kırıcı."[107]

Gençler Agonyalılar'a karşı mücadele vermeye karar verirler. Fakat her yaptıklarından karşı tarafın haberi olur. Birisi kalleşlik yapmaktadır, fakat kim? Bir gün Erin, Molin adında bir adamın Agonyalılar'dan biriyle konuştuğunu duyar. Zaten kızı Zera da Agonya subaylarıyla arkadaşlık kurmakta, onlardan hediyeler (iç içe giren matruşka bebeği gibi) kabul etmektedir. Erin onu öldürür, fakat müdürden Mitinyalılar'ın çıkarları doğrultusunda Agonyalılar'a yanlış istihbarat ulaştırmakla görevli olduğunu öğrenince çok üzülür.

Mitinya'da durum daha da vahimleşir. Gençlerin partisi Parti Gençlik Teşkilatı ve Hür Öğrenciler Teşkilatı diye ikiye bölünür. Her gün ayaklanmalar yaşanır. Agonyalılar'ın tepkisi de kendisini uzun bekletmez, birçok genç tutuklanır. Ölmek istemiyorlarsa,

"Demir Zincir Paktının feshi ve Agonyalılar'ın Mitinya'dan çekilmesi hakkındaki konferans bugün açılmıştır. Kabine diktatörlüğe karşı ve bağımsızlık için çalışan üyelerden kuruludur ve ihtilalin muvaffak olduğunu ilan etmiştir. Sendikalar hür çalışmalarına başlayacak ve işçi istekleri üzerinde görüşmeler başlayacaktır.(...) Hükümet sizlerden söylentileri de, kendi tahmin ve yorumlarınızı da bırakarak işte bu gerçeklere göre karar vermenizi, boş ve yıkıcı direnişten vazgeçmenizi istemektedir. Hepinizin sevdiği ve saydığı Hoygi radyoda hükümeti desteklediğinizi ve evlerinize, işinizin başına döndüğünüzü ilan etmeniziz istiyor."[108]

[107] a.g.e., s. 55-56
[108] a.g.e., s. 89

Hükümet tutuklanan bu gençlerden uğrunda ölmeyi bile göze aldıkları değerlere ihanet etmeleri bekleniyordu. Bu arada Yansı adında arkadaşlarının da onları ispiyonladıklarını da öğrendiler.

Tutuklanan hiçbir genç, ölümü göze alıp çarpışmaya devam edenlerin maneviyatını çökertmemek için bu anlaşmayı kabul etmediler ve askerler tarafından ölüme götürüldüler.

Kenan Hulusi Koray'ın *Osmanoflar* (1938/2004) adlı romanı önce *Vakit* gazetesinde tefrika edilmiş, 2004 yılında ise İnci Enginün tarafından yayına hazırlanarak basılmıştır. Romanda 20. Yüzyılın başında, Bulgaristan'da yaşayan bir Türk ailesinde cereyan eden olaylar kaleme alınmaktadır. Eserde Osmanlının son yılları bu ailede geçen olayları, yabancılaşmaları, geçimsizlikleri ve sıkıntılarıyla verilmektedir. Eserde Ruslar, bölgedeki yıkıcılıklarıyla, insanları birbirine düşürmeleriyle, amaçlarına ulaşmalarını din adamlarının aracılıklarıyla yaptıkları anlatılmaktadır.

Osmanoflar ailesi Karnabad kasabasında iki yüzyılı aşkın süredir yaşamaktadırlar. 1850'lı yıllarda ise kasabaya azınlık milletler gelmeye başlar. Her şey iyi iken, Osmanoflar'ın diğerleriyle dostane ilişkileri var iken ve onların hâkimiyetine kimse dil uzatmıyor iken, Rusların bölgedeki ayrıştırıcı siyaseti uygulamaya başladıklarıyla bütün ilişkiler alt üst olur. Ruslar bölgede bir manastır kurarlar. Moskova'dan gelen bir keşiş Osmanoflar'dan müsaade dahi almadan manastır kurmaya başlar. Buna kimse aldırış etmez. Çünkü Türkler için bir Rus'un, Ortodoks din adamının onları ziyaret etmesi domuzun aralarına girmesine benzetilir.

Kilise etrafında Bulgarlar birleştirilir ve Osmanoflar'a karşı kışkırtılmaya çalışılır. Rusya'dan çıkarken Papaz Velkof'un ruh hali şöyle çizilmektedir;

"Garip papaz!... Moskova'dan yola çıktığı dakikalarda, Karnabad, gözlerinin önünde yeşil bir tarladan farksız değildi. Yeşil bir tarla! Ve altın başakları İsa'nın yahut bir aziz olan Velkof'un ismini henüz bilmiyordu. Velkof, Karnabad'da bir manastır değil, belki de kendi ismini vereceği bir kasaba düşünüyordu. Fakat, kim diyecekti ki, Osmanoflar, Karnabad'da bir kaya gibi sert karşısına çıkacaklar!..."[109]

Osmanoflar, manastırın bölgede yol açacağı tehlikeleri hissederek, bir gece, manastırın yarısını havaya uçururlar. Rahip Velkof da ölür, fakat manastırın yenileme ve inşasına izin verilmediği halde, manastırdan geri kalan yıkıntılarda rahipler faaliyetlerine devam etmektedirler. Rahiplerin yaptıklarının ne kadar tehlikeli olduğu Yusuf Osman'ın ağzından şöyle ifade edilmektedir:

"Elli sene evvel kasabanın içerisine gelen Aleksi Velkof'u ne yapalım?... Osmanoflar Aleksi Velkof'u öldürdüler; fakat bir maddeyi öldürdü Osmanoflar; Aleksi Velkof'un ruhu… O ne oldu? O yaşıyor… Karnabad'da ve Osmanofların silahına rağmen. Nasıl? İşte bunu halledemeyeceğiz."[110]

Kenan Hulusi Koray, eserinde, Osmanlı Devleti'nin çöküşünü, küçük Bulgar kasabasında yaşayan bir Türk ailesinin içindeki olaylar çerçevesinde vermiştir. Çok açık söylenmese de, bölgedeki Rus tehlikesinden bahsederek, Rusların yıkıcılıklarının on dokuzuncu yüzyıldan beri sürdüğü ve Panslavist fikrin öncülüğüyle yapıldığı zikredilmektedir.

---

[109] Kenan Hulusi Koray, *Osmanoflar*, Yay. Haz: İnci Enginün, Doğan Kitap, İstanbul 2004, s. 47

[110] a.g.e., s.73

Sevinç Çokum'un *Hilal Görününce* (1984) adlı romanında Kırım'da yaşayan Türklere karşı Rusların zulmü işlenmiştir. Eserde 1853-1856 yılları arasında Kırım'ın Bahçesaray adlı şehrinde geçmektedir. Yerli halk olan Tatarlar, Rusların işgali altında sıkıntı çekmektedirler. Buna rağmen millî kimliklerini koruma gayesiyle hayatlarını sürmektedirler. Romanda Kırım'ın doğa güzellikleri de anlatılmıştır. Geçmişten bu güne kadar yaşanılanlar (1856'ya kadar) bu doğal güzelliklerle iç içe verilmiştir. Ruslar ise, bütün bu güzel hayatı tehdit eden bir unsur olarak ele alınmıştır.

Eserin anlatıcı konumunda olan Felekzede Arif Çelebi, belgesel niteliklerini taşıyan romanın gerçekçilik olgusunu arttırmaktadır. Arif Çelebi, okuyucularına romanın başında Kırım'ın tarihine kısa bir bakış sunmaktadır.

"…o vakitler Altınorda Devleti'nin sınırları, adı sanı dünya üzerinde hesaba katılmayan Moskova Prensliğine doğru bir hançer gibi sokulmuş idi. Türk cengâverleri Ruslara göz açtırmazdı. Rus Prenslerinin Saray Vilayetine gelip yüz sürmeleri âdet olunmuş idi. Moskof, araya bir kara çalı gibi girip, can ile cânânı kâh el ele tutuşup, kâh ayrı düştüler. Sonunda Çariçe Katerina'nın hükmü ile Kırım'a hileli yoldan el kondu. O günden sonra yüzü gülmeyen Kırım Türk'ü öz vatanında hicret etmeye başladı… Kırım Harbinden sonra öz yurdunu bırakanların sayısı pek çoktur. Geriye kalanlar ise, yakın tarihlerde Rusya'nın içlerine sürülüp, bağları bahçeleri ellerinden alınmıştır. Rusya'nın ileri gelen kimseleri o güzel sahilleri, kendileri için yazlık mekân haline getirmişlerdir. Kırım Harbi sırasında, Kırım

Türklerinin başlarına gelenleri anlatan bu defter, bir tarih kitabı olmayıp roman derler ki, Frenk icadıdır."[111]

Aslında bu satırlarda romanın yazılış amacı, kısa özeti de verilmiş olur. Ruslara karşı olan düşmanlığının çok eski tarihlerden beri süregeldiğini de eserin bilge kişisi olan Nizam Dede'nin ağzından şöyle sarf edilmektedir.

"*Evvel zamanlarda han ordusu sefere çıkmak için hilâlin doğuşunu beklermiş. Hilâl göründü mü, o gün sefer için kutlu bir gün sayılıp yollara düşülürmüş… Moskof'un üstüne o kutlu günde gidilirmiş."*[112]

Eserde Ruslar, Kırım halkına on sekizinci yüzyıldan beri yaptıkları zulümleriyle ele alındıklarından, figüratif kadrodaki Rus tipler, düşman olarak olumsuz özellikleriyle ele alınmıştır.

Ayrıca, Rusların Osmanlıların arasını açan bir millet gösterilmesi de söz konusudur. Şöyle ki Şirin'in annesi Zehra Hanım, Osmanlı kadını tipini temsil etmektedir. Aynı zamanda kökleri Kırım'a da bağlı olduğundan Kırım'ın Osmanlı'dan ayrılmasına iki yönlü bakarak şu tespitlerde bulunmaktadır.

"Ah bu Kaynarca… Osmanlıyla bağımızı kopardı. Bizi bir başımıza koydu. Onlar da Türk, biz de Türküz. Neden bizim adımız Tatar kondu? Bu ayrılığı yaratan bil ki Moskof'tur…. Kırım'ın istiklâli, Osmanlının buradan çekip gitmesine bağlıdır diye, aramıza fitne sokan o değil mi?... Moskof'tan dost olur mu? İşte sonunda Kırım'ı ilhak etti. Önce bir başına bıraktı, yalnız kodu. Sonra, içimize fesat soktu. İlim yuvalarına el attı, bilgisizliği bilgi diye yaydı. Ondan sonra da saldatını (askeri) üstümüze saldı."[113]

---

[111] Çokum, Sevinç; *Hilâl Görününce*, Ötüken Neşriyat, 4. Baskı, İstanbul 1993, s. 10-11
[112] a.g.e., s.15
[113] a.g.e., s. 50

Bahçesaray'daki türbelerin bekçiliğini yapan Seyit Ali Çavuş ise Kırımlılarla Rusların düşmanlıklarının çok eskiye dayandığını söylemektedir.

"Ruslar Kırım'ın altını üstünü getirmişler. Münnih derler bir iblis, kadın çocuk demeden katliama girişip, Karasu şehrini ateşe vermiş. Ondan sonra da Bahçesaray'ı yakıp yıkmış. Ben beşikteyken de Potemkin derler bir zebani, Kırım'ı yerle bir etmiş… Bu Şahin Giray için, gözü han olmanın ötesinde bir şey görmezdi derler. Asrileşmek istemiş ama, kökümüzü kurutmaya kalkmıştır. Millet ayaklanınca da Potemkin'in ordusu içeriye girmiştir… Sen kalk Rusya'dan medet um! İran taraflarında zaptedilecek toprağa han olmayı kabul et. Öz vatanını da Moskof'a bırak! Olacak iş mi? Sonunda tacı tahtı elinden alınıp orta yerde sefil bir vaziyette kalıverdi. İşte Rus'un oyunu böyle olur. "[114]

Kırım savaşı sırasında da yerli halka yaptıklarını şöyle dile getirir;

"Görüyor musun Moskof'un yaptığını ay oğul?... Lanet olası iblis Nikolay'ın askerleri dört dönüyor Bahçesaray'da. Karmış, kışmış oralı değiller. Kar bunları besliyor oğul. Kar iyi geliyor bunlara. Katı kışta dokuz canlı oluyorlar. İçlerini domuz yağı kaplamış. Bana mısın demiyorlar. Beni paçavra gibi dışarı attılar."[115]

Roman, Rusların yaptıkları zulümleri anlatmak üzere yazıldığından bu tür ifadelere sık sık rastlanılmaktadır. Ali Çavuş Potemkin için zebani, Ruslardan bahsederken de İblis ibaresini kullanmaktadır. Rusların zulümleri değişik yönleriyle anlatılmıştır: Kültürel asimilasyon olarak şehirlerin ve yer isimlerinin Rusça karşılıklarıyla değiştirilmeleri, yemek vermek istemeyen halkı öldürmeleri, Osmanlı'ya yardım edenleri sürmeleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Kırım'da

[114] a.g.e., s.62
[115] a.g.e., s.274

yaşayan Rusların zulümleri de anlatılmıştır. Yerli pomeşçik (çiftçi) Gregoroviç, Akmescit'te büyük çiftliğin sahibidir. Fakat civar köylerdeki topraklara da el koymak istiyor. Savaşta düşman olarak Kırım'ı ele geçirmeye çalışan Rusların yanı sıra, bundan faydalanarak kendi isteklerini elde etmeye çalışan Gregoroviçler de var. Eserde Gregoroviç'e karşı çıkan Arslan Bey adında bir Kırımlı vardır. Arslan Beye göre bu kadar kötü adamları toprağın taşımaması lazım. Dolayısıyla Ruslara mahsül veren toprağa darılır.

"Bu adamı tanımak istiyordu. Kalgaylar şehrindeki şu toprak parçası demek şimdi bir Rus'un elindeydi. Ona bağrında yetişen meyveyi sunuyor, buğdayını, aşlığını esirgemiyordu. Bu nasıl işti böyle? Küsmeliydi, çatmalıydı, bir tek ot bile yeşermemeliydi üzerinde."[116]

Gregoroviç gücünü Kırım'ı işgal eden Ruslardan alıyor.

" ...arkasını Çar'a dayıyor. Hazine toprakları müdürü nasıl olsa, buralarda tek Türk bırakmamaya niyetli... Türkleri Kırım'dan çıkartmak içi kanun hazırladığı ortalığa yayılmıştı ya, bu it, ona güvenir. Çarın şimdi kanunla uğraşacak hâli mi var?... bu İgor Gregoroviç, ortalığın karışıklığını fırsat bilenlerden...".[117]

Gregoroviç toprak meselesi yüzünden Şahbaz Beyi tutuklatır. Bunu yapabilme gücünü yine de sırtını dayadığı Ruslardan almıştır.

" ...böyle olsun istemezdim. Gaddar bir insan değilimdir. Kendisi arandı. Yoksa ben sulh içinde eğlenip gülelim isterim. Şiirden anlarım, ince sanatlara meylim vardır. Şahbaz bana saygı göstereceği yerde, meydan okudu. O çayırı

[116] a.g.e., s.94
[117] a.g.e., s.160

vermem onlara. Mahkeme mahkeme dolaşsın, senedini sepetini göstersin, alamaz… Arkamda dağ gibi Rusya var."[118]

Gregoroviç bununla yetinmez, Tatar köylülerinin mallarına göz diker, toprak yüzünden sürekli onlardan şikâyet eder, genç kızlara göz diker. Yine böyle bir şikâyet üzerine Arslan Bey sürgüne gönderilir.

Ruslar kendilerini hep asıl, başkalarından üstün görürler. Gregoroviç de onlardan biri olarak eğlence geceleri düzenler. Bu eğlencelerde kadınlar dans eder, sakilik yaparlar, Çingeneler de insanları eğlendirmekle görevlidirler. Böyle bir geceye Arslan Bey tanıklık eder. Gregoroviç'in evinden şöyle bahseder.

"Uzun bir masa, oymalı koltuklar, yağlı boya tablolar, kocaman vazolar, altın, gümüş kupalar ve şamdanlar hiç tanımadığı bir dünyanın parıltısını, rengini aksettiriyordu. Hele resimler o kadar canlıydı ki, şaşırdı. Şömineni üstündeki Gregoroviç'in resmiydi. Yağız atı ve o… Ya o koltuklar… Arslan Bey böyle koltuklarda hiç oturmamıştı… Gregoroviç onlardan birine oturup resmini seyrediyor olmalıydı. Aynaya bakar gibi… Şeytanın kibri…"[119]

Eserde Türk köylülere zulmeden başka Ruslar da anlatılmıştır. Mesela çete üyeleri olan Dimitri, Andrey, Aleksi ve İvan adında kossaklardır.[120] Bunlardan biri olan Dimitri şöyle anlatılmıştır.

"…kara sakallı, koca burunlu ön iki dişi kırık biridir. Baykuş nasıl bakarsa, öyle bakar… omuzları geniş, güçlü kuvvetli biridir."[121]

---

[118] a.g.e., s.174
[119] a.g.e., s.192
[120] Eserde "kossak" olarak anılan bu eşkiyaların asıl adı "korsaklar"dır. Sebebi, savaş sırasında yerli halkı yağmalamak amacıyla Korsak ordusundan ayrılmış olduklarından bu ismi taşımaktadırlar.
[121] a.g.e., s.352

Arslan Bey Kırım'ın bağımsız olması gerektiğine inanan biriydi. Ona göre başlarında Ruslar olduğu sürece Kırım Türklerinin durumu değişmeyecek. Grigoroviç gidecek, yerine başka onun gibisi gelecek, Nikolay gidecek Aleksandr gelecek. (Nikolay'ın intiharından sonra tahta Aleksandr geçmiştir.)

"Gözünün önüne İgor Gregoroviç geldi. Hayır Nikolay… Nikolay'ı hiç görmemişti ama Gregoroviç'ten farksız biri olmalıydı. Ama Nikolay ölmüştü. Gregoroviç ise sağdı. Nikolay öldüyse ne çıkar diye düşündü. O gider, bir Aleksandır gelir. Gregoroviç yine bildiğini okur."[122]

Romanda söz edilen tarihten başka bir kişilik de Çariçe Katerina'dır. Eserde Bahçesaray sarayında bir zamanlar bulunması sebebiyle anlatılır. Giray Bey, anlatılanlara göre onu şöyle tasvir eder:

"… Demek şu bahçede kasnaklı eteğini sürüye sürüye o da dolaşmıştı. Hayır! Onun eline ne gül ne yelpaze… Olsa olsa kırbaç yaraşırdı…. Sürüdüğü ağır esanslar, bahçedeki gülleri soldurur, baktığı her gonca açmadan kururdu. Sonra altın odaya geçer, altın sırma işlenmiş kırmızı kadife örtülü sedire uzanırdı. Azman köpeği de dizleri dibinde olurdu. Hizmetkârlar, Kırım bağlarının üzümlerini ve iyi cins şaraplarını altın bir tepsi içinde sunarlardı. Katerina gözleri yarı kapalı, sıcak denizlerin hayâlin i kurardı. Sonra canı eğlence ister… az sonra içeriye ellerinde balalaykaları ile üç kossak girerdi. Katerina'nın sevmeye, hüzünlenmeye, içli şarkılar dinleyip göğüs geçirmeye hakkı var mıydı?…"[123]

Eserde Kırım-Rus savaşının başlangıcı, öncesi, sonucu, tarihi ile ilgili ansiklopedik bilgiler verilmiştir. Sevinç Çokum, Rusları düşman olarak çizerken

[122] a.g.e., s.294
[123] a.g.e., s. 66

eserinde olumsuz imajlara yer vermiştir. Eseri özetleyecek niteliği taşıyan aşağıdaki ifadeler bunun tam kanıtıdır.

"... Azgın dinli Rus, kan kokusunu aldı mı duramaz, çapula, yağmaya, zulme başlar. Köyleri talan eder..."[124]

Nermin Bezmen'in gerek **Kurt *Seyit & Shura*(1992)** ve gerekse ***Kurt Seyit & Murka*** adlı romanlarında da zalim Rus tipi mevcuttur. Bu tipler genellikle Menşeviklere ve yerel halka vahşet yaşattıran kızıllardır. Birinci romanda bu Kurt Seyit'in askerî okulundan Petro ve onun edindiği "yeni" arkadaşlarıdır. Bunun yanı sıra adını bilmediğimiz, fakat roman boyunca yaptıkları insanlık dışı işlerle gündeme gelen ihtilalciler de vardır.

Kurt Seyit & Murka adlı romanda ise bu tipteki örnekleri Mehmet Eminof'un yanında kalan son oğlunu ve gelinini idam eden askerler olarak karşımıza çıkmaktadır. Daha sonra Rusların yayılmacı politikalarına örnek bir olaydan bahsediliyor. Annesiyle babası kurşuna dizilince Mehmet'in torunları olan Hasan ve Havva evlerinden alınarak kimsenin bilmediği bir yetimhaneye götürülmektedir. Orada da her şey unutturuluyor ve beyinleri yıkanıyor.

" Aluşta'nın kilometrelerle uzakta, yetimhaneye dönüştürülmüş bir okul binasının yüksek taş duvarların çevirdiği avlusu ağlaşan çocuklarla doluydu. (...) Onlara, çok inandıkları Allah babadan ekmek istemeleri ve beklemeleri söylenmişti. İkinci günün sonunda yine ağlamaktan bitap düşmüş vaziyette, avludan alınıp yatakhanelere götürüldüler. Ve nispeten anlayabilecek yaşta olanlara izah edildi ki, onca ağlamalarına rağmen anne babaları onlara cevap veremeyeceği gibi, Allah

[124] a.g.e., s.226

baba da yakarışlarını duymamaktadır. Ama eğer Stalin babadan ekmek isterlerse, dedikleri olacaktır.

Komünist Rusya'nın yeni, taze nesli, geçmişle bağlantısız, ana babalarının neler yaşadıklarını, nasıl öldürüldüklerini, sürüldüklerini bilmeden, Stalin babanın ve Sovyet'in çocukları olarak yeni hayatlarına başlamak zorundadırlar. (...) küçük Hasan Eminof ve Havva Eminova'nın izleri, işte bu kamplardan birinden sonra bilinmeze doğru, ayrı istikametlerde kaybolacaktır."[125]

Yani kendi ideolojileri yürütebilmek için onlardan nefret eden nesil değil, köklerini bilmeyen, ebeveynlerini tanımayan bir nesle ihtiyaçları vardı. Bunu da bu şekilde çok kolay yetiştirebiliyorlardı.

Bu romanda bir başka vahşete tanık oluyoruz, kedi halkını düşünmeyen Sovyetler vatandaşlarını açlığın acımasız pençesiyle boğuşmaya mecbur bırakıyorlar. Bu yetmiyormuş gibi bir de ihtilal sonrası sürgünlere başvuruluyor.

" 1929-1930'da ise, otuz beş bin Kırımlı Ural Dağlarına, Sibirya ormanlarına iş kamplarına sürüldüler. Tek suçları bir zamanlar toprak sahibi olmalarıydı. Yeni kurulmakta olan kolhoz teşkilatına karşı çıkacakları zannıyla ortadan kaldırılmak istenmişlerdi. Erkekler, arabalara doldurulup götürülürken, kadınların, çocukların haykırışları tüm Kırım'ı sarmıştı. Sürgünlerin Kırım'ın cennet topraklarından, ılıman ikliminden sonra tundranın, buzulun soğuğunda yaşayamayacakları o kadar belliydi ki."[126]

Bu sürgünden sonra 1929 Aralığında Kırım'ın Alakat ayaklanması Bolşevikleri iyice çileden çıkartmış olmalı ki, 18 Ocak 1930'da Kırım'a gelen askerler sorgusuz sualsiz tutuklama ve işkenceye girişmişlerdi. Tutuklananların çoğu

[125] Bezmen, Nermin; *Kurt Seyit & Murka*, PMR Yay., 25. baskı, İstanbul, 2008, s. 264-265
[126] a.g.e., s. 504

ise hemen kurşuna diziliyordu. Fakat bu da yetmiyor ve zulmetiyle bilinen Stalin, Kırım'ı Kırımlılardan tamamıyla arındırmayı planlıyordu. Fakat II. Dünya Savaşının başlamasıyla ve Kırım'ın Almanlar tarafından işgaliyle Stalin'in bu emellerini az da olsa etkilemişti. Bunu telafi etmesi gerekiyordu. Çıkış yolunu Kırım Türklerini vatan haini ilan ederek bir kişi kalmayacak şekilde sürmekte buldu. Savaşla gelen Almanlar, Kızıl orduda asker olanların akrabalarını yakalayıp kurşuna diziyorlardı. Kalanlar ise Ruslar tarafından zulme uğruyordu. Ve en sonunda 18 Mayıs 1944 tarihinde Almanları Kırım'dan süren Sovyetler yirmi dört saat içinde yerli halk olan Kırım Türklerini (Tatarları) anavatanlarından Sibirya ve Orta Asya olmak üzere dört bir tarafa dağıtmıştı. Sürülenler arasında yaşlılar, kadın ve çocuklar vardı. Genç erkekler ise Rusya ve Sovyetler ordusunun askerleri arasında Almanları işgal ettikleri topraklardan kovmakla meşguldü. Sürgüne gönderilenlerin yüzde altmışı yollarda öldü. Bir kısmı da gittikleri topraklardaki iklim şartlarına uyum sağlamadıkları için canlarını vermişti. Sürüldükleri trenlerde yollardaki molalarda yemek olarak tuzlu balık veriliyordu. Su ise dördüncü günün sonunda verildi. Birçoğu bu eziyet sonrasında vefat etti. Tren yolu etrafı soydaşlarının bedenlerini gömmeye izin verilmediği için cenazelerle doluydu.

Bütün sürgünlerden sonra Stalin bir de Kırım'ın tıpkı simgesi haline gelmiş, deniz sahilini süsleyen selvileri de kestirir ve daha sonra da bir ziyarete geldiğinde artık Gürcistan'a benzedi gibi bir ifade kullanır. Amacına sonunda ulaşmışlığın ifadesi olarak bu sözler bir milletin ve ona ait bir kültürün o topraklardan silinmişliğinin ifadesidir.

Halil Çolak'ın "Savaş Var" (2008), adlı şiirinde Rusların yayılmacı politikalarından bahsederken, yakın tarihimizde gerçekleşen bir olaydan bahsedilmektedir: Rusya'nın bir bahane bularak Karabağ'a girmesidir. Şiirde dünyanın değişik yerlerinde yapılan savaşlardan ve zalimlerin zulmünden müteessir olan Türklerin halinden bahsedilmektedir. Amerika Afganistan'a, Rusya da Gürcistan'a girmiştir.

"Özgürlük der hak der girer içine
Sokak da vurur tekme atar leşine
Liderler düşmüş kendi nefsi peşine
Dünya kan gölü, törede savaş var

Zalimler mazlumları yere sererken
Bahaneyle Rusya Gürcistan'a girerken
Karabağ'ım zulümden feryat ederken
Türk Doğu Türkistan'da yine savaş var ."[127]

Eserde zalimlerin yaptıklarına bir kılıf uydurmak bahanesiyle gösterdikleri gerekçelerden bahsedilmektedir. Her biri güya o ülkede bir haksızlığa müdahale etmek amacıyla girer, fakat yazarın düşüncesine göre, yaptıkları vahşetler güç gösterisinden başka bir şey değildir.

Mine Gökçe Kırıkkanat'ın *Destina* (2008) adlı romanında Ruslar dünyanın merkezine oturmak, istediklerini bütün milletlere dikte etme gayeleriyle gündeme gelirler. Eser fantastik bir romandır ve olaylar 2023 yılında geçmektedir.

[127] Çolak, Halil; "Savaş Var", Ankara, 2008

Rusya, Amerika ve Avrupa Birliği ülkelerini karşısına alarak, Ortodoks-Katolik çatışmalarında Ortodoksluğu dünyada egemen kılmak amacıyla çaba sarf etmektedir. Olaylar İstanbul'da geçmektedir.

Eserde Rusların güçlenerek bütün dünyaya söz geçireceklerinden bahsedilmektedir. Bu durum, dünya için tehlikeli olduğu kadar, İstanbul ve Türkler için de tehlike arz etmektedir. Ruslar, Ortodoksluğun merkezi olarak gördükleri İstanbul için hak iddia etmeleriyle gündeme gelirler. Dünyada yeni savaş var, fakat bu savaş Müslümanlık ve Hıristiyanlık arasında değil, Ortodoks-Katolik kiliseleri arasındadır. Dünyadaki din adamları Roma'nın ilk imparator Konstantin'in varisinin patrikhanenin başına koymak üzere aramaktadırlar. Ruslar patrikhanenin başına kendi adamını koymak için hileler yapmaktadırlar. Ortodoks kilisesi adına iki Rus casus çalışmaktadır. Biri Yuriy Kramar, ikincisi ise Andrey Kuliyev'dir. Kramar eşcinsel olarak karşımıza çıkar. Yazarın Andrey, Kuliyev hakkında verdiği bilgi ise Rusluğun imajıyla ilgili karşımıza çıkmaktadır.

"Sibirya köpeklerine benzer buz rengi, çekik gözleri, açık kumral saçlarıyla gerçek bir Rus'tur."[128]

Eserin tezi ise, dünyadaki bütün savaşların bitmesi, asıl savaşın Hıristiyan mezhepleri arasında çekişmeler olarak baş göstermesi olarak işlenmektedir. Rusların siyasî görüşünün ise hiç değişmeyeceği şu şekilde dile getirilmektedir.

"Bölgenin stratejik coğrafyası ve Ortodoks başkentteki fenerin, Rusya'nın sıcak denizlere açılımını aydınlatacağı da unutulmamalı. Dinsel saflaşma çağında, fener bekçiliğini Rus bir patriğin yapması tabii ki elzem."[129]

[128] Kırıkkanat, Mine Gökçe;. *Destina,* Literatür Yayıncılık, Üçüncü Baskı, İstanbul 2008, s.6
[129] a.g.e., s.8

Ruslardaki üst düzey yöneticilerine bağlılık ve katı disiplinleri eserin kullandığı imajlar arasındadır. New York'taki Ruslar bile demokrasi gibi laubali ilişkileri tasvip etmiyorlar.

Romanda ayrıca Rusların İstanbul ve Çanakkale Boğazlarına ulaşmak için İstanbul'u koz olarak kullanmaları, tarihten beri süregelen dış siyasetinin uzantısı olarak karşımıza çıkmaktadır. Yazar, Rusların dünya hâkimiyetini ele geçirmek isteklerinden gelecekte de vazgeçmeyeceklerinden şöyle bahseder:

"...Tıpkı soğuk savaş dönemindeki şablona döndük. Rusya'ya karşı Avrupa ve Amerika işbirliği. Dünyanın Yahudi-Hıristiyan kültürden gelmeyen öte yarısı da bu iki kampa göre pozisyon alıyor zaten. Eskisi gibi. Sadece markalar yenilendi. Rusya'ya artık dinsiz komünist diye değil, Ortodoks faşist diye karşı çıkıyoruz. Bizler de demokratik Hıristiyanlıktan, muhafazakâr Hıristiyanlığa terfi ettik."[130]

Yukarıda eserden yaptığımız alıntılarla teyit ederek zikrettiklerimizden, Rusların gelecekte de amaçlarına ulaşmak için her türlü entrikalara başvuracakları, istekleri uğruna her yolu deneyecekleri sonucu çıkmaktadır.

6. Milletleri Birbirine Düşüren Ruslar

Düşmanlık imajını ele alan eserlerin yazarları, bu imajların oluşumunda Rusların siyasetlerinde çizdikleri yollarındaki amaçlarına ulaşmak için yaptıklarıyla bu olumsuz imajlarına sahip olduklarını dile getirmişlerdir. Bunun getirisi olarak, Rusların başka devletlerin topraklarına sahip olmak amacıyla, o topraktaki insanları

[130] a.g.e., s.156

birbirine düşürerek amaçlarına ulaştıkları işlenmektedir. Bu fikirleri eserlerine taşıyan yazarları daha çok Tanzimat ve Meşrutiyet dönemlerinde görmekteyiz.

Ahmet Midhat'ın *Arnavutlar Solyotlar*(1888) adlı romanında tek Rus tipi vardır o da Pop'tur.[131] Romanda Solyotlar arasına karışıp onları Arnavutlara karşı kışkırtmak amacıyla kullanılan Rus ajanları temsilen verilmiş bir tiptir. Pop, Solyotlarla Arnavutları kışkırtarak birbirine düşürmek için elinden geleni yapmaktadır. Rusların Osmanlıya karşı yerel halkı ayaklandırmak amacıyla (Mora ayaklanması) Arnavut Rüstem ile Solyot kızı Eftimi'nin kızını linç ettirmekle ilk kan döktürmeleri işlenir. Papaz Samüel halkı kışkırtmalara karşı sağduyulu olmaya çağırır. Yapılan bu provokasyonların altında Pop'un parmağının olduğunu anlamıştır. Ayaklanmaların önüne geçmek için birkaç kişiyle toplantı yaparlar. Aralarında Rüstem de vardır. Çareler düşünülür.

"- Bunun çaresi var ama sen yapamazsın! Fakat şayet tecrübe edersin diye söylüyorum, çaresi evvele Arnavut beyleri, ağaları ile cidden ittifak etmek. Bak geçen muharebede sathi bir ittifakın ne büyük faydası gördük (...)

-... Muktedir beylerden dokuzu ile ittifakımız berkemaldır.

— Bu ala! İkinci çare Pop Efendi'yi ve maiyetindeki yüzbaşıyı Soli'den çıkarmaktır."[132]

Görüldüğü gibi, papaz yaklaşan felaketin ve bunun kimin tarafından hazırlandığının farkındadır ve elinden geldiğince önlem almaya çalışır. Fakat ne yapıldıysa nafile, kışkırtmaların önüne geçilemedi, kanlar döküldü,

[131] Pop - Ortodoks papazı. Ortodoks Hıristiyanlarında en düşük rütbeli din adamı.
[132] Ahmet Midhat; *Arnavutlar Solyotlar*, Yay. Haz. Nuri Sağlam, TDK Yay.,Ank., 2002, s. 172

"(Eftimi) *Hem ağlayıp, hem de "Kıydılar Mükrime'ye! Caniler, hainler, barbarlar! Diye feryad ediyordu."*[133]

Bu olaylardan sonra halkın kızgınlığının önüne geçmek mümkün olmadı. Ayaklanmaların önünü kesmek amacıyla Tepedelenli Ali Paşa'nın birlikleri Solyotların hepsini öldürür ve böylece onlar sadece tarih olarak kalırlar. Romanda tek Rus tipine yer verilmesine karşın Rusların genel bir politikası çizilmiştir. Şöyle ki, romanda Rusların Balkanlarda Panslavizm'i yaymak amacıyla din kurumlarına sızmaları ve başka dine mensup milletleri ortadan kaldırma çabaları işlenmiştir.

Oya Baydar'ın 1991 Sait Faik Hikâye armağanını alan "**Elveda Alyoşa" (1991)** adlı hikâye kitabındaki "Brandenburg Kapısı'nda Ölüm"[134] adlı eserinde, Ruslar arka planda anlatılarak Almanlar arasında kavga tohumlarını nasıl ektikleri işlenmektedir. [135]

Eserin konusu Almanya'da bulunan bir milleti ikiye ayıran ve 9 Kasım 1989 yılında yıkılan duvardır. Söz konusu duvarın tarihçesinden şöyle bahsedebiliriz: II. Dünya savaşının sonunda savaşı kaybeden Almanya ve başkenti Berlin işgal kuvvetlerince Amerikan, Fransız, İngiliz ve Sovyet bölgesi olarak dörde bölündü. Kısa süre sonra Batı ittifakı benzer şekilde olan yönetim birimlerini birleştirdi ve tek bir yönetim bölümüne dönüştü. Sovyetler ise bu birleşmeye karşı çıktı. Batılı işgal kuvvetleri Sovyetlere karşı Almanya'yı tekrar inşaya girişip komünizme karşı karakol kurmayı amaçladılar. Sovyetler de bu girişime karşı Doğu Almanya´da yeni

[133] a.g.e., s. 174
[134] Baydar, Oya; *Elveda Alyoşa*, "Brandenburg Kapısı'nda Ölüm", Can Sanat Yayınları, 6. baskı, İstanbul, 2008, s.117
[135] Bu hikâye kitabının ilk baskısı 1991 senesinde çıkmıştır. Ancak çalışmamızda 6. baskıya ait metin kullanılmıştır.

bir rejim kurmaya girişti. Ekonomisi sosyalizme dayanan, siyasî yönetimi otoriter olan Doğu Almanya'dan Batı'ya kaçışlar da oluyordu. Sovyetlerden kaçış büyük ölçüde Berlin'den gerçekleşiyordu. Zamanla tel örgü ve mevzuat değişiklikleri de batıya kaçışı engelleyemez duruma gelmişti. Sovyetler, Batı Berlin'i Sovyetlerin içinde bir fesat yuvası, kapitalizmin kalesi, karşı propaganda merkezi olarak gördüğü için Berlin Duvarı'nı örmeyi çözüm olarak benimsedi. Duvar 1961'de kurulmuştur; ancak Doğu ile Batı Almanya arasındaki katı sınır daha 1952'de çizilmişti. Ancak sadece Berlin metrosunu kullanarak 1955 yılına kadar 1950'lerin başında büyük bir ekonomik büyüme yakalayan Batı Almanya'ya 270 bin insan kaçmıştır. Berlin Duvarı bunun üzerine dönemin SED lideri Walter Ulbricht'in bir şeyler yapılması gerektiği konusunda Sovyet liderlerine danışması ve onaylarını alması sonucu kurulmuştur.

Yazar bu olayları eserine taşımıştır. Almanya Nazilerin yönetimindeyken yerel halk oldukça sıkıntı içindeydi. Yazarın ifadesiyle:

"...yıkıntılar arasında barınmayı, bilinmeyen bir düşmanın önünden kaçmayı –Alman orduları, yani kendi ordularımız mı, Ruslar mı, Amerikalılar mıydı düşman-, yıkıntılar arasında oynamayı bilmezsin."[136]

Hatta öyle ki, kendilerini Rusların gelip onları kurtaracaklarına inananlar da çoktu.

"Geceleri soğuktan, açlıktan, top seslerinden, karanlığı delen bomba yangınlarının alevlerinden korkup ağlamaya başladığımda, "Ruslar gelip bizi

[136] a.g.e., s.124

kurtaracak," derdi annem. Bunu kimseye, çocuklara bile söylemememi tembihlerdi sıkı sıkı."[137]

"Kardelenlerin ve kır lalelerinin bomba çukurlarında boy atmaya çalıştıkları bir bahar günü, anlaşılmaz dilleri, gürültülü kahkahaları, yorgun, ama güleç yüzleriyle, tanklarının üstünden, yol boyu dizilmiş çocuklara ekmek atarak geldiler. Onları, yıkık duvarların üstüne tırmanmış uzaklara bakarken, ilk ben gördüm. "Ruslar geliyor, kurtulacağız!" diye avaz avaz bağırarak eve koştuğumu, annemin avucuyla ağzımı kapatmaya çalıştığını, nicedir tuttuğu gözyaşlarını bıraktığını, kardeşlerimin, "Şimdi elimizdesiniz artık pis Naziler!" diyerek köy çocuklarını dövmeye çıktıklarını ve asıl, askerlerin attığı ıslak kara tayının un ve çamur karışımı tadını anımsıyorum."[138]

Fakat beklenildiği gibi değildi. Sovyetler burada da yapacaklarını yaptı ve SSCB'nin kurdukları rejime uymayanların akıbeti hazin oldu. Yüzlerce insan öldürüldü.

"Berlin'de 9 Kasım gecesi bir kanal boyu. Sularda şimdi sözleri anımsanan bir ölü."[139]

Aslında buradaki ölü, duvar ve rejimin yok olmasının simgesidir.

7. Kendi Menfaatleri Uğruna Her Yola Başvuran Ruslar

Kemal Tahir'in *Hür Şehrin İnsanları 2* (1976) romanında işlerini rayına oturtmak için namusundan bile vazgeçen bir kadın tipiyle karşı karşıya kalmaktayız.

[137] a.g.e., s.125
[138] a.g.e., s.125–126
[139] a.g.e., s.130

Şöyle ki, kocasından bile zengin bu kadın, Madam Karazof, kendi işini özenli bir planlanma süzgecinden geçirerek faaliyete geçmektedir. İki fabrika sahibi bu kadın üçüncü bir fabrika kurma planları kurmaktadır.

"Piyasayı her gün yoklar, uzun vadeli hesaplar yapar, mevzuu tayin ettikten sonra, etrafındaki müşkülatı bertaraf edecek, işin seyrini kolaylaştıracak vasıtaları hazırlar, sonra girişirmiş.

— Madam yamandır, (...) Başka kadın olsa parmaklarını saymağa şaşırır. Bu sanki akılları yatakta buluyor. Her erkeğin aklından biraz alıyor. Zevkini bilir. Lakin aklını hiç kaybetmez." [140]

Başka zengin bir kadının kocasının aklını çelerek, eşinden borç almaya ve Madam Karazof'a ortak olmayı kabul ettirir. Daha sonra da çıkarları doğrultusunda başvurmayacağı çare yoktur. Fabrikayı kurduktan sonra, koyduğu sermayesini çıkarmaya bakmaktadır. Yazara göre, kocası tarafından cinsel istekleri yerine getirilmeyen bu kadın kendini bu şekilde doyuma ulaştırıyor, erkeklerden öcünü almış oluyordu.

" (...) tasarladığı kârını alır almaz bir hissesini diğer ortaklara satacak yahut, diğer ortakların hissesini alacaktı. (...) Kadınlığı sayesinde alacağını ucuz almakta, satacağını pahalı satmaktaydı."[141]

Madam Karazof'un kız kardeşi Tamara, ablasının işlerini erkeklerin aklını çelerek yapmaktan başka bir de kumar oynama zaafının olduğunu da söyler. Kumar merakının Rusya'da da var olduğunu anlatır.

---

[140] Tahir, Kemal; *Hür Şehrin İnsanları 2,* Tekin Yayınevi, Yaylacık Matbaası, 3. Baskı, 2. Cilt, İstanbul, 1995, s. 438

[141] *a.g.e., s. 446*

Madam Karazof, çıkar adına erkekleri kullanır, fakat kendisini kullandırtmaz. Şöyle ki soylarında Kazaklık kanının mevcudiyetinden kaynaklanan ata binme merakı vardır. İstanbul'da da ata biner. O sırada bir Türk zabitiyle tanışır, fakat bu gencin onu kullanmaya çalıştığını anladığında derhal onu bırakır.

Bu tipte bir Rus örneğini de, **Ahmet Midhat'ın *Kafkas* (1877)** adında bitmemiş romanında rastlamaktayız. Romanın başkahramanı Kaplan Bey Katerina adında bir Rus kızına âşık olmuştur. Kaplan bey Çerkezlerin lideridir, Katerina ise eğitimli, güzel bir kızdır. Ailesi Sohum'a Rusların işgalci politikalarının sonrasında yerleşmiştir.

Gençler evlenmek ister, fakat babası ve kızın dadısı buna karşı çıkarlar. Babasının gerekçesi dindir.

"Yalnız şunu düşünmelisin ki Abazadır. Sen Rus. O Müslüman'dır."[142]

Kaplan Bey Müslümanların gayr-ı Müslim ile evlenmede bir yasak koymadığını açıklar. Dadısı Özden'in bu evliliğe karşı olmasının sebebi ise kültür farkından doğan evlilik müessesesine bakış açılarının farklılığıdır. Bunu sarf ettiği şu sözlerden kolaylıkla anlayabiliriz. Katerina Kaplan Beye olan aşkını savunmak için onun olumlu yönlerini açıklamak amacıyla şu sözleri sarf eder:

"...Bir haftalık bir aylık muhabbet için bir kızı aldatmak bizim Ruslarda görülür denaetlerdir. Karısı da öyle erkeği de. Bir erkek bir haftalık on beş günlük muhabbet için karıyı aldatır ise, o karı kendisini aldatılmış saymayıp belki o da on

[142] Ahmet Midhat; *Kafkas*, Haz. Ülgen, Erol – Andı, Fatih, TDK Yay., Ank., 2000, s. 38

beş günlük muhabbet için erkeği aldatılmış olmakla iftihar eyler. Bir Çerkez bir kızı sever ise ölünceye kadar sevmek için sever"[143].

Özden ise:

"evet, sizden başka beş cariyeyle beraber sevmek için sever"[144].

Osmanlı Rus savaşı başlar. Katerina'nın babası savaştan dolayı Ruslara karşı ayaklanmalarından korkar. Çıkış yolu olarak da Çerkez beylerini kendi tarafına çekmekte görür. Bu beylerden biri de Kaplan Beydir. Kızının onunla ilişkilerini bilen babası Katerina'dan yardım ister. Kızı da yardım etmeyi kabul eder. Gerekçe olarak da

"Koca Kafkas, top tüfek zapt etmek mümkün olmadığı hal, topsuz tüfeksiz itaat altına hıfz etmek mümkün olabilir." [145]

Bu sözler Rusların menfaatleri uğruna tüm yolları deneyeceklerine işaret etmektedir.

8. Çapkınlık Yapan Ruslar

Ahmet Midhat'ın *Kafkas* adlı romanında Sohum kalesinin kumandanının karısı kocasının askerlikte yükselmesine yardımcı olduğu için bütün çapkınlıklarına göz yumulmaktadır. Kadının Rus yanlısı olan Çerkez bir zabitle (Selim Komaro) ilişkisi vardır.. Kadın St. Petersburg'un ihtişamlı hayatını bırakıp bu sakin, hareketsiz yerde can sıkıntısından bu tür ilişkilere girmektedir. Ahmet Midhat bunu yadırgamıyor, hatta Rus tarihi okuyan herkesi bu tür kadınlara rastlayabilir, der. Aslında burada II. Katerina'ya gönderme yapılmaktadır.

---

[143] a.g.e., s. 88
[144] a.g.e., s. 88
[145] a.g.e., s. 38

Romanda bu kadın oldukça şehvetperest biri olarak çizilmiştir. Şöyle ki, Selim Komaro onu darıltmamak için Rusların bazı huylarından bahsetmemeyi tercih etmektedir, fakat kadın:

"Moskoflar barbar mı diyeceksin? Barbarız işte. Senin gibi seve seve doyamadığımız âşıkları öldürüp kanını içerek onunla hararet-i müştehiyânemizi teskin ederiz. Evet, Moskof olduğumuz için sizi bu kadar severiz. Moskof'tan başka bir karı bul da kendini bu kadar sevdir bakayım.

Selim- Gördünüz mü bir kere nasıl darıldınız?

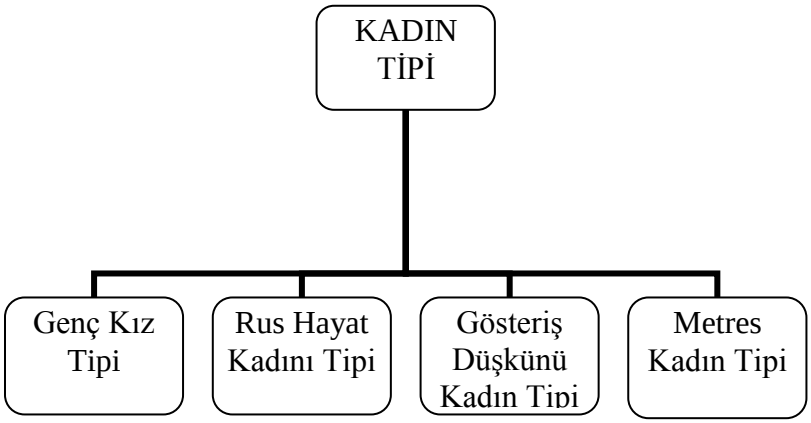
Madam- Vallahi hiç darılmadım. Çünkü sen bana Moskof dediğin zaman içinde aşkta ziyade ifrat, muhabbette şehvetperestlikle ifrat gibi manaları anlarım."[146]

9. Rus Kadın Tipi

Kadın tipi Türk yazarlarının eserlerinde değişik sebeplerle ele alınmıştır. Kimi zaman olumlu veya olumsuz kimi zaman ise bir amaç gütmeksizin, eserinin önemsiz bir parçası olarak, gelişigüzel ele alınmıştır.

Şema ile gösterilecek olursa kadın tipi, şu şekilde karşımıza çıkmaktadır.

[146] a.g.e., s.50

Mithat Cemal Kuntay'ın, *Üç İstanbul* (1938) adındaki romanında Belkıs adındaki roman kişisi, asil sınıfa mensup Bayan Çarikof ile arkadaşlığıyla gündeme gelir. Madam Çarikof, Çar yanlısı, beyaz Ruslardan olan ve Birinci Dünya Savaşı yıllarında Rusya'nın İstanbul Elçisi Mösyö Nikola Çarikof'un eşidir. Nikola ahlâkî değerlere sahip olduğundan sefalet içinde vefat etmiştir. Madam Çarikof ise ders vererek geçimini sağlamakta, ara sıra çay partileri düzenlemektedir.

"Bebek'teki ufak evde faziletin kibri fukaralığın klişe olan soğuk terbiyesine düşmekten onu kurtarıyordu. Kadın, küçük evinde mağrur kalabiliyordu. İnsanların bir tarafından bir yıkık gibi sarkan parasızlığa Madam Çarikof'un tahammülündeki katılık galip silahın donuk vakarını veriyordu."[147]

Fakat Belkıs'ın Madam Çarikof ile arkadaşlığı onun asaletinden değil, elçi eşi olduğundandır. Bu çay partilerinin birinde Belkıs, hayatının akışını değiştirecek Prens Sergey İvanoviç Nebinski ile tanışır.

Cevdet Kudret Solok'un *Sınıf Arkadaşları* (1943) adlı romanında değişik hayatlar ele alınmıştır. Şöyle ki eserin oluştuğu bölümler Süleyman adında

[147] Kuntay, Mithat Cemal; *Üç İstanbul,* Oğlak Yayınları, 5. Baskı, İstanbul 2006, s.512

bir çocuğun sınıf arkadaşlarının isimlerini taşımaktadır. Bu uygulamayla birlikte yazar, İstanbul'da yaşanılan hayatın değişik insan tabakalarından örneklerini vermektedir. Türkiye savaş içerisindedir ve İstanbul kuşatılmıştır. Bu şartlar içerisinde değişik insanlar değişik davranış biçimi sergilemektedir. Bazıları savaşı fırsat bilip servetlerini kazanır, bazıları eski servetlerinin kırıntılarını harcarken işgalcilerle iyi geçinmeye çalışır, bazıları ise memleketlerini terk ederek canlarını kurtarma pahasına İstanbul'a sığınmışlardır.

"... harp içinde hiç yoktan büyük servetler edinen yeni bir sınıf türemişti. Bunlar, şimdi, paranın neler yapmağa muktedir bulunduğunu denemek istiyordular.

Sonra eski servetlerinin son kırıntılarını harcıyan bir eski asilzadeler zümresi vardı ki, kendilerini yeni vaziyete uydurarak bundan bir takım faydalar elde etmek ve böylece, eski rüyalarını yeniden hakikat haline getirmek hevesinde idi. (...)

Üçüncü zümre Ruslardı. Bu sıralarda İstanbul'a göç eden "Beyaz Rus" kafileleri şehrin her tarafına yayılmıştı. Bunların han köşelerinde yaşamağa başladıkları yeni hayat alışmış bulundukları eski muhteşem hayata hiç benzemiyordu."[148]

Son olarak anlatılanlar, Beyaz Ruslardan başkası değildir. Eski şaşaalı hayatlarını, köşklerini memleketlerinde Devrimcilere bırakarak buraya gelmişlerdir. Fakat Rusya'da sürdükleri muhteşem hayatlarından bir iz bile kalmamıştır. Hayatta kalabilme mücadelesini vererek kimisi yeni zengin olmuşlara hizmet etmekte, kimisi de sokaklarda çiçek satarak geçimlerini sağlamaktadır.

"Yeni zengin, bu devlet düşkünü insanların sefaletine göz yumamazdı. Düşmüşlere yardım etmek onun insanlık borcuydu. İnci gibi general kızlarının

[148] Solok, Cevdet Kudret; *Sınıf Arkadaşları*, Ahmet Halit Kitabevi Yayınları, İstanbul, 1. baskı, 1943, s. 138

Mahmutpaşa yokuşunda çiçek satması yakışık alır mıydı? Mücevherin basma içinde saklanması günahtı; bu güzel vücutlara ancak ipekli kumaşlar yakışırdı.

Soylu Rus kadını İstanbul'da iyi giyinmek için iyice soyunmak gerektiğini hemen anlamıştı.

Bu alanda birçok Türk kadınları da, örnekleri bulunan Rus kadınlarından geri kalmamaya çalışmakta idiler: uzun yokluk seneleri İstanbul'da kadını evden sokağa çıkarmış, bunlar karınlarını doyurmak için ilk zamanlarda yalnız gözlerinin nurunu ve ellerinin emeğini satmağa çalışmışlar, fakat bir lokma ekmeğin her şeyden değerli olduğunu anladıkları zaman kendilerini de feda etmişlerdi. İstanbul'da artık kıymet hükümleri değişiyordu.

Bütün bu insanların birbirleriyle ve ayrıca işgal kuvvetleriyle teması şehrin içinde cehennemî bir sefahet hayatı yaratıyordu. Beyoğlu, gece sabahlara kadar bir ışık denizi içinde yüzüyordu, sanki donanma vardı.

İstanbul'un asıl sahipleri, beride, evlerine kapanmış, lambalarını söndürmüş, seslerini kesmiş, korku ve hayret içinde bekliyordular…''[149]

Bir zamanlar ihtişamlı hayat süren bu kadınlar ince bellerine güç gelecek işlere karşı başlarını dik tutmak zorundadırlar. Görüldüğü üzere eserde anlatılan kişilerin gerçek manada sınıf arkadaşları olduğu halde, hepsi değişik sınıflara yani farklı hayat şartlarında yaşayan bireylerden oluşan tabakalara mensupturlar.

Eserde Beyaz Rus kadınlarından biri başkahraman Süleyman'ın bir deneyimini anlatma amacıyla dile getirilmektedir. Şöyle ki, sıcak bir yaz günü arkadaşı Kevkep onu Florya Plajina götürmüştü:

[149] a.g.e., s.172

"Ben o zaman kadar kadının erkek üzerinde nasıl bir etki bıraktığını bilmezdim. O yana baktığım zaman ilk duyduğum his bir şeye dokunmak isteği oldu.*"*[150]

Eserde Rus kadınlara hayranlık duyulmaktadır. Bu hayranlığı yazar Süleyman'ın ağzıyla şöyle dile getirmektedir;

"Benden beş adım ileride bir kadın yüzükoyun uzanmıştı. Yanı başında oturan arkadaşıyla Rusça konuşuyordu. Her halde Türkiye'ye göç eden Beyaz Ruslardandı. (...) Hiç pürüzsüz, mat bir cildi vardı. Bacakları birbirine yapışacak kadar muntazamdı ve uzundu. Ayak bilekleri ince ve biraz kemikli idi."[151]

Bu kelimelerle kadınlara ilgili hiçbir deneyimi yaşamamış bir gencin, Rus kadınlara hayranlığı dile getirilmektedir.

Ece Ayhan "Beyaz Rus Kadın" (1955) adlı şiirinde Beyaz Rus kadının dramını şöyle dile getirir:

Üç masa ötede bafra içen bir tanrı
bacak bacak üstüne atmış
penceresinde bir şehirde bir sokak
Sokakta bir beyaz rus kadın
iskemleler arakasından koşar
beyaz rus kadın kaçar
Bir tiren şimdiler
bankadaki işini bitirmiş pantolununu giymekte
sen bir devsin ne diye bu evde otursun

[150] a.g.e., s. 172
[151] a.g.e., s. 173

ne diyee

bozdurup bozdurup kullanırsın

ne diye elindeki bir tanrıyı

sigara içten parmaklarıyla

seninki hala penceresinde

beyaz rus kadın kaçar.

Şiirde Türkiye'ye sığınmış ve hayat mücadelesini veren bir Beyaz Rus kadınının dramı dile getirilmektedir.

Attila İlhan, yazdığı birçok eserde Beyaz Ruslara yer vermiştir**.** Rusya'daki Kasım devriminden kaçan Menşevik Rusların Türkiye'nin sosyal hayatını bir şekilde etkilemiştir. Bununla birlikte bu insanların kendine özgü hayatları vardır. İşte böyle bir kaybolmuş hayat yazarın ***Zenciler Birbirine Benzemez*** **(1957)** adlı romanında yer almaktadır. Mehmet Ali adında bir genç arkadaşlarıyla birlikte Fransa Paris'e giderler. Orada bir akşam kafede otururken içeri genç bir kadın içeri girer. Bu kadın Mehmet-Ali'nin dikkatini çeker. Onunla yaşamak ve hatta farklı bir ilişki kurmak ister. Fırsat kollayarak kadınla tanışır. Kadın adının Marie Therese, olduğunu, fakat arkadaşlarının onu Marie-Te. olarak çağırdıklarını söyler. Birlikte sinemaya giderler. Mehmet Ali kadının davranış biçiminden hayat kadını olduğunu anlar. Onu önce Amerikalı zanneder. Kadın da bunu ikrar eder. Fakat daha sonra ona yalan söylediğini aslen Polonyalı olduğunu itiraf eder. Fakat bu da doğru değildir. Kadın Rus'tur, bunu şu sözlerden anlamaktayız;

"Marie-Te. Birden bire anlaşılmaz bir dille bir şeyler söylüyor. Mehmet Ali bir an, fakat kaypak ve hızlı bir an zannediyor ki bu Marie-Te., iki saat içinde

tanımadığı bir adama orasını burasını peşkeş çeken, ne idüğü belirsiz bir serüven kadını değildir de, kendi halinde yorgun ve yoksul bir çocuktur.

(...)

Sonra tekrar canlanıyor:

-*...Annem beni nasıl çağırırdı öğrenmek ister misin, Robert?*(bu ismi Mehmet-Ali'ye kendisi takmıştı) *Maruşka*[152]*, derdi. Maruşka!"*[153]

Marie-te.'nin II. Dünya Savaşı sırasında bir Alman subay sevgilisi vardı. Fakat savaş bitince Nazi diye yargılanıp asılarak idam edilmişti. Bu olay genç kızın içinde bir ukde olarak kalmıştı.

Marie, Mehmet-Ali'ye bağlanır, bununla kalmaz onu diğer kadınlardan kıskanmaya başlar. Mehmet Ali ise baştan beri bu ilişkinin zamanla canını sıkacağını düşünmekteydi. Genç adamın istediği günü birlik hafif bir ilişkiydi. Fakat kızın yaşadıkları hiç de öyle değildi. Ama nihayetinde ilişkiyi başlatan ve bitiren de Mehmet-Ali'dir. Günlük bir macera peşinde olan genç adam tanıştığı kadını Care de l'Est etrafındaki otellerden birine götürdü. Bu ilişkinin duygusallığı, otel odası sınırlarından çıkamadı.

Mehmet Ali bu ilişkiyi ve arkadaşlarıyla yaşadıkları duyguları, Dostoyevski'nin romanlarındakileri ilişkilere benzetmektedir.

"Dostoyevskiy'in bir romanını hatırlıyoruz. Üniformalı Rus talebeleri. Aç, diz boyu sefalet içinde. İşçi kızlarla kırıştıran. (...)

[152] Rusçada aslı Mariya olan bir kadın isminin küçültülmüş bir şekli. Sevgi ifadesi taşımaktadır. Fakat doğrusu, Maryüşka'dır
[153] İlhan, Attila; *Zenciler Birbirine Benzemez*, Dost Yayınları, 1. baskı, Ankara, 1957, s. 98

Marie-Te. odaya girer girmez hemen soyunuyor. Vücudundaki bütün tüyler de saçları gibi kızıl. Bu bize bir öğürtü veriyor. Ama yine de onu kollar aramıza alıp büyük büyük öpüyoruz."[154]

Önceleri okuyucuda hayat kadını izlenimi uyandıran Marie-Te. aslında kendi halinde, duygusal, sevdiği bir erkeği sahiplenmeyi bilen bir kadındır.

Rus kadın tipine, **Attila İlhan'ın *Aynanın İçindekiler-I, Bıçağın Ucu* (1973)** adlı romanında da rastlamaktayız. Eserde Nadejda adında bir kadın kahramanı mevcuttur. Kendisi, Rusya'dan ailesiyle kaçmayı başarmış, İstanbul'a ulaşma için bir hayli gayret sarf etmiş bir Beyaz Rus'tur. Nadejda hakkında bilgileri Suat'ın izlenimlerinden öğreniyoruz. Nadejda Suat'ın Fransızca öğretmenliğini yapmıştır. Suat'ın ilk izlenimleri daha sonra Rus edebîyatı klasiklerinden olan Tolstoy ve Dostoyevski'nin eserlerinde okuduğu kahramanlarıyla örtüşecektir.

"Kutsal Rusya: hiç kalkmayacakmış gibi, stepleri ve ormanları kaplamış, süt mavi kar örtüsü. Uzaktan, troykaların iç titreten çıngırakları. Kiliseler, kiliseler, kiliseler! Yağlı ve kömür sakallı Ortodoks babaları, kutsal resimlerin önüne çökmüş, kavga eder gibi iri iri dua ediyor. Bir mahzen, mahzende bir meyhane, meyhanede döke saça votka içerek tartışan üniversite öğrencileri: hepsi yoksul, yarısı üniformalı, yarısı veremli. Ioraslav[155] *yöresindeki yazlık konağında nazlı bir prenses, yalnızlıktan ve can sıkıntısından eriyip tükeniyor. Fransızcadan başka dil konuşmayan Avrupa görmüş derebeyleri, elde kırbaç, yoksulluğun karanlık*

[154] a.g.e., s. 115–116
[155] Şehrin asıl adı Yaroslavl'

mağarasındaki simsiyah müjikleri dövüyor. İlkbahar. Volga'nın buzları çözüldü çözülecek."[156]

Suat'ın bu şekilde Nadejda'yı "can sıkıntısından eriyip tükenen bir prenses" olarak tasvir etmesi gerçeğe hiç de yakın değildir. Gerçi Nadejda kendisi de kendisini tam anlamayan, geçmişini tam hatırlamayan bir kadın olarak karşımıza çıkıyor. Şöyle ki, geçmişte yaşadıklarını anlatırken her seferinde farklı bir biçimde anlatıyor.

"O saf gülümsemesiyle ilk bakışta tertemiz bir kız ama, kaşla göz arasında, kimbilir hangi bilinmez gücün etkisiyle değişiveriyor. Hem değişirken yaşadığı ânı da değiştiriyor, bulunduğu yeri de. Şurdan geçerken iki rasgele söz mü söyledi, en bayağı eşyaya ruhunun derinliklerine bir şeyler katıverir sanki, nereye baksan alışılmamış bir sevincin garip parıltıları (...) Konuşunca hiç yoktan bir hayal dünyası kurar, hayal kurmasa yaşayamaz ya, karşısındaki her şeye söz geçirebilen büyücü etkinliğine ne demeli."[157]

Yazar bunu yolculukta yaşadığı travmaya bağlamaktadır. Çariçin'den Odessa'a giderken babası vagonda ölüyor. (Onu törenle bırakın da normal bir şekilde bile gömemiyorlar.) Nadejda'nın İstanbul'da sonlanan yolculuğu anlatılırken Beyaz Rusların çektiği sıkıntıları dile getiriyor. Çünkü Nadejda'nın yaşadığı dram, o dönemde birçok Beyaz Rus'un yaşadığı türdendi.

"Romanof'lara son nefesine kadar yürekten bağlı Evgenyi Fedoroviç (Nadejda'nın babası)*, işte bu trende, korkudan tir tir titreyen karısıyle kızının kollarında ruhunu teslim etmiş. Şanına yaraşır bir tören şöyle dursun, gömememişler*

[156] İlhan, Attila, *Aynanın İçindekiler I, Bıçağın Ucu,* Bilgi Yayınevi, Birinci Baskı, İstanbul 1973, s. 290
[157] a.g.e., s. 292

bile! Çünkü, ağır step karanlığını dağıta dağıta şafak sökerke, yol açılıyor. Yürekleri parçalansa da, cesedi orada bırakıp canlarını Odesa'ya dar atıyorlar. Odesa'da kirli, yapışkan bir kar. Sokaklarda korkulu bir rüyadan kaçmış, başka bir korkulu rüyaya sığınmaya hazır, birtakım bakımsız ve dağınık insanlar, birbirlerine ve talihsizliklerine çarpa çarpa dökülüyorlar. Onlar, ana kız, zar zor başlarını sokacak bir gemi bulup, hayli çarpıntılı bir yolculuktan sonra, Galata rıhtımına ayak bastıkları zaman, yine kar yağıyor ama, yeryüzünde Kutsal Rusya diye bir ülke yok artık: O da Evgenyi Fedoroviç'le birlikte öldü."[158]

Nadejda, çok narin bir yapıya sahiptir. Ayrıca bir içtenlik ve çocuksu tavırları vardır. Hiç kimse ona kızsa da onun kalbini kıramıyor, hatta öyle ki bir şey istediğinde kimse ona hayır diyemiyor. Kendisi bu kadar uzun süre Türkiye'de kalmasına rağmen hala Türkçeyi düzgün konuşamıyor. Ama bu durum da ona kimsenin küsmesine veya kızmasına sebep olmuyor. Bütün bunları içtenlik ve sokulganlığına borçludur.

"Başkasının yakınlığını, besbelli, aralıksız yalnızlığından kurtulmak için arıyor. Bulamayınca kösülüvermesi, boşta kalan yakınlaşma çalışmalarının, onu enikonu zehirlemesi bundan! Yakınlıklar sözde kaldı mı rahat etmiyor, ille somutlaşacak, tutulabilir gerçeklikler kazanacak: bu yüzden hemen ellerini uzatır, ellerini olmazsa dudaklarını! Sokulganlığı, okşamaktan hoşlanışı, bundan."[159]

Nadejda Haluk Beylerin (Suat'ın babası) evindeki ilk günden itibaren Suat'la çok iyi arkadaş olmuştur. İlişkileri sadece Fransızca dersleriyle sınırlı kalmayarak, ikisi sırdaş olmuşlar. Nadejda sık sık Suat'ı koynuna alıyor ve sarılıyor.

[158] a.g.e., s. 291
[159] a.g.e., s. 292–293

Suat yatılı bir liseye yazdırılıyor. Babası çok hasta, ölüm döşeğindedir artık. Suat evdeki değişikliklerin olduğunu sezmekteydi. Fakat annesinin hareketlerine bir anlam veremiyordu. Bir gün erkek tıraşı yaptırdı, kaşlarını inceltmekten vazgeçti, sigaraya ve erkek gibi küfretmeye başlamıştı. Hatta bir gün Nadejda'yı da çok dövmüştü. Evin komutası Hayrun'un (Suat'ın annesi) eline geçmiş, kocasının yerini almış, onun yerine ise Nadejda geçmişti. Bunun sebebini daha sonra anlamaktayız, Suat'ın annesi Hayrun hanım Nadejda ile lezbiyen ilişki içerisindedirler. Bu da Suat'ı evi terk etmesine sebep oluyor.

Nadejda, ***Aynanın İçindekiler*** serisinin ikinci kitabı olan ***Sırtlan Payı*** **(1974)** isimli romanında da rastladığımız bir tiptir. Suat'ın babası ölmüş, annesi ise Nadejda ile yaşamaya devam etmektedir. Hayrun daha da çok değişmiştir. Erkeklere has bütün özellikleri benimsemiştir. Sigara içmekte ve erkek kesimi pantolonları giymektedir. Fakat Suat'ı sinirlendiren bu değil, annesinin iyice Nadejda'ya kaptırmış olması ki annesi babasından kalma yadigar olan evi Nadejda üzerine geçirmesidir.

Attila İlhan'ın ***Aynanın İçindekiler*** serisinin ikinci kitabı olan ***Sırtlan Payı*** **(1974)** isimli romanında diğer Rus kadını tipi daha karşımıza çıkar. Eser 1960'lı yılları anlatmakla birlikte Miralay Ferid'in 1919 yıllara ait hatıraları gündeme getirilmektedir. Miralay Ferid, Milli Mücadele olmak üzere birçok muharebeye katılmış bir askerdir. Gittiği lokantalarda ve kaldığı otellerde değişik insanlarla karşılaşmıştır. Bunlardan birileri de yaşlı Kont İgnatiyef ile onun genç karısı

Ekaterina İgnatiyeva'dır. [160] Bunlar, Kızıl İhtilal zamanında Rusya'dan kaçmış Beyaz Ruslar ve Miralay Ferid'in Asmalıçeşme'deki bir otelde komşularıdır.

Kont İgnatiyef, sürekli karısını aramakta ve herkesten onu görüp görmediklerini sormaktadır. Kocasının bu tutumunda Ekaterina'nın payı vardır.

"Yaşlı Kont, genç ve hoppa karısını uçan kuştan kıskanır, Ekaterina İgnatiyeva ise, onu çileden çıkarmak için elinden geleni ardına koymazdı. Paluze beyazı, gözleri hareli, erkeklerle içini çeke çeke konuşur, besbelli soylu, eğitimi görmüş fakat son derece sorumsuz bir kadındı bu."[161]

Zerrin Koç'un *Islak Kentin İnsanları* (2000) adlı romanında babası Sibirya'da ölünce annesi başka bir adamla Türkiye'ye kaçan, eserde "Rus Gelin" olarak bahsedilen bir kadın tipi işlenmiştir. Bu kadın Beyaz Rus özellikleriyle de zikredilmez ise de, Feyzi Bey'in onunla tanışması ve yaşaması, Beyaz Rusların Türkiye'ye gelme dönemlerine denk gelmektedir. Kadın Türkçe bilmez, konuşulanlarla da çok ilgilenmez. Feyzi bey tarafından sıkça dövülür. Feyzi Beye her ne kadar erkek evlat verdiyse de, kocası tarafından şiddet görür. Kocasına göre her kadın nikâhı hak etmez. Zaten onunla birinci eşinden kalan çocuklarına baksın ve hizmet etsin diye yaşamaktadır.

"...Bu köye geleli adını bile neredeyse unutmuştu. Kimse adını sormamıştı, Köylü onu: "Rus kızı," diye çağırıyordu. Bu köyde, kendisini mal gibi gören bu adamla yaşamak zorundaydı. Kimi kimsesi yoktu. Babası Sibirya'ya sürülünce anası

[160] Yazarın Rus soyadlarının inceliklerini bilmesi göze çarpmaktadır. Genellikle Rus soyadları Türk yazarlar tarafından doğru yazılmamaktadır. Mesela, Kocası İgnatyev İse karısı İgnatyeva olur. Bu eserde sadece soyadının duyulduğu gibi yazılmasından kaynaklanan bir hata vardır. (İgnatiyef- İgnatiyeva, ikisi de "f" ile değil, "v" ile yazılmalıydı.)

[161] İlhan, Attila; *Aynanın İçindekiler II, Sırtlan Payı,* Bilgi Yayınevi, Birinci Basım, Ankara, 1974, s.116

bir adamla kaçmıştı. Bir kervana sığınarak göçmüştü Rusya'dan. Yolculuk boyunca, para yerine kervancının kadını olmuştu… Feyzi'nin yanında bulmuştu kendini. Rüzgârın önüne katılmış yaprak gibiydi. Feyzi'ye sığınmıştı… Hiçbir şey adına umudu yoktu. Bu köyün dışında tek yer bilmiyordu… Çocukluğu da onun bunun elinde geçmişti… Kapı önünden alınan, kapı önüne konurdu."[162]

Bu kelimelerde yerli halkın yabancılara davranışı, öteki olgusuna yaklaşımları açıkça görülmektedir.

Elif Şafak'ın *Bit Palas* (2002) adlı romanında bir Agripina Fyodorovna Antipova adında Rusya'dan devrim sonrasında Türkiye'ye kaçan bir Beyaz Rus kadın tipi ile birlikte, 2000'li yıllarda Pavel Antipov'un kurdurduğu Bonbon Palas'ın yeni sakini olan bir kadın tipi daha çizilmişti yazar tarafından. Bu kadın, Rusya'da işadamları grubunda bir Türk erkekle tanışarak evlenen ve İstanbul'da Bonbon Palas'a yaşamak üzere gelen Rus kadını Nadya'dır. Nadya'nın İstanbul ve yaşayacağı apartman hakkındaki ilk izlenimleri şunlardır;

"(…) İstanbul'a gelirken, kendisini bekleyen ortam hakkında hiç hayal kurmamıştı. Buna rağmen Bonbon Palas'a vardığında ufak çapta bir hayal kırıklığı yaşadı. Bundan sonra yaşayacağı apartman, şimdiye değin oturduklarından daha eski ya da daha harap falan değildi. Tam tersine üç aşağı beş yukarı aynısıydı. Mesele de buydu zaten, bu aynılık. Çünkü yerleşmek üzere yeni, yepyeni bir yere gitmek gidip de, eski hayatından solgun çehresiyle karşılaşmak orada, hayalkırıklığı yaratır insanda."[163]

[162] Koç, Zerrin; *Islak Kentin İnsanları*, Can Yayınları, İkinci Baskı, İstanbul 2000, s.95
[163] Şafak, Elif; *Bit Palas*; , Doğan Kitap Yayınevi, 13. Baskı, İstanbul, 2010, s. 185

Nadya diğer eserlerindekilerden farklı olarak ev hanımlığıyla ortaya çıkmaktadır. Daima evde oturan, kocasını işten beklerken güzel yemek yapmaya çalışan bir kadın tipidir. Kocası ise bol bol içki tüketen, belli bir işi olmayan, zaman zaman orada burada bulduğu seslendirmelerden kazandığı parayla evini geçindiren bir adamdır, Nadya'nın kocası Metin Çetin. Ayrıca içkiliyken son derece asabi olduğundan sık sık Nadya'yı dövmektedir.

Erkan Karagöz'ün *Rus Kızı Vasilisa* (2002) adlı romanında Kızıl İhtilalden kaçar ve yeni yaşamda tutunmayı zor başarabildiği için kendisini içkiye verir, Vasilisa adında Rus bir genç kızdan bahsedilmektedir. Vasilisa diğer Beyaz Ruslardan farklı bir sebeple İstanbul'a gelmiştir. Vasilisa'nın kocası Trofim Beyaz Rusların ordusunda subaydır, bundan dolayı genç kadın kocasından boşanmıştır. Fakat kocasından boşansa da, onun Beyaz Ruslarla işbirliğinden dolayı Rusya'da hâlâ sıkıntı çektiği için İstanbul'a kaçmak zorunda kalmıştır.

İstanbul'da kalan genç kız kendisini bu şehre yabancı hisseder. Her ne kadar Petersburg'a tarihî eserlerle, büyüklüğüyle benzese de kendisini yabancı hisseder.

"İstanbul... Yüzü tanıdık, kendisi yabancı kent. Sen Petersburg'un boğaza düşmüş yansısı. Seninle işim ne?"[164]

Beyaz Rusların çektiği sıkıntılardan genç kız da nasibini alır. Sıkıntıları kendisini içkiye vererek halletmeye çalışır. Kendisi de birçok Beyaz Rus gibi İstanbul'un eğlence hayatında bulmaktadır.

[164] Karagöz, Erkan; *Rus Kızı Vasilisa*, Gendaş Kültür Yayınları, İkinci Baskı, İstanbul 2003, s. 8.

"...yeni doğmuş bir ülkenin eğlence yaşamının mutsuz aktörleridir. Mutsuzluklarıyla alay edercesine çalgılar çalıp dans ederler."[165]

Ahmet Ümit'in *Beyoğlu Rapsodisi* (2003) adlı romanında günümüzde yer alan olaylardan bahsedilmektedir. Eser polisiye roman tarzında yazılmıştır. Selim, Kenan ve Nihat adında üç arkadaşın bir cinayeti çözmeye çalışmaları romanın vak'a kurgusunu oluşturmaktadır.

Eserde Rus karakter, Katya adında bir genç kızdır. Tercümeler yaparak geçinmektedir. Katya beş yıl önce bir Türk erkekle tanışmış, onunla evlenmek için Türkiye'ye gelmiştir. Dağcı olan Katya'nın kocası bir tırmanış sırasında dağdan düşer ve ölür. Katya'nın arkadaşı Melek onu karakterize edecek şu sözleri sarfeder:

"Onun kadar güçlü bir insan görmedim. Onun yerinde başka insan olsa çoktan yıkılmıştı... Ne yapsın Rusya'ya dönüp? Nasıl geçinecek, ne yapacak? Yüzlerce Rus kadını Türkiye'ye gelip bizim hayvanlara etlerini satıyor. Hiç değilse Katya'nın öyle bir durumu yok. Sermet'ten kalan bir evi var... Arada Kenan'ınki gibi işler buluyor. Hem İstanbul'u çok seviyor."[166]

Böylece Melek İstanbul'daki bazı kadınların kendilerini erkeklere sattıklarını dile getirmektedir.

Katya komünizme sempati duymaktadır. Buna rağmen Beyaz Rusları geri çevirmeyen Türklere de minnettardır. Ayrıca Sovyetlerde Türkler de olmak üzere hiçbir millete karşı nefret duygularının aşılanmadığını söyler:

"Eski Rusya'da, yani Sovyetler Birliği'nde kimse halklara düşman olmazdı. Belki hükümetinizi sevmeyenler vardı, ama kimse Türklere düşmanlık

[165] a.g.e., s.10
[166] Ahmet Ümit, *Beyoğlu Rapsodisi*, Doğan Kitap, 22.Baskı, İstanbul 2007, s.80

duymazdı. Irkçılık yasaktı. Okullarda başka ulusları küçük görmenin yanlış olduğunu öğretirlerdi hep."[167]

Hikmet Hükümenoğlu'nun *Küçük Yalanlar Kitabı* (2007) adlı romanında asil sınıfa mensup, fakat daha çok kadınlığıyla öne çıkarılmış bir tip olan Sofiya Aleksandra adında bir kadına yer verilmiştir. İstanbul'a Beyaz Ruslardan olmasına karşın Kızıl ihtilalden çok önce babası ve sadece Rusça konuşmakta ısrar eden dadısıyla yerleşmiştir. Babası Çar'ın ordusunda yarbaydı, fakat ailesinin şöhreti ve zenginliği elmas ticaretinden kaynaklanmaktadır. Rusya'daki durumunun bozulduğunu fark eden Sofiya'nın babası bütün servetiyle İstanbul'a taşınmaya karar verir. Fakat Rusya'ya hâlen ara sıra gitmektedir. Bu seferlerinden birinde İhtilal patlak verir, kaçmak isteyen herkes gemilere doluşur, fakat eski yarbay gemiye yetişemez ve vurularak öldürülür.

Yazar Sofia'yı tasvir ederken şu kelimeleri kullanır:

"kendi içinden yayılan ışıkla karanlıkta bile parlayan sarı saçlarını…"[168]

Rusya'dan kaçırdıkları serveti sayesinde zorluk çekmemektedir. Hatta birçok Türk'ten de daha iyi bir hayat sürmektedir. Bunu şoförü Osman Bey'in sözlerinden anlamaktayız.

"İstanbul'da Türklere iş yok Küçükbey, hanımım olmasa senin de, benim de sokaktaki dilencilerden farkımız kalmaz."[169]

---

[167] a.g.e., s.98
[168] Hükümenoğlu, Hikmet, *Küçük Yalanlar Kitabı*, Everest Yayınları, Birinci Baskı, İstanbul 2007, s. 49
[169] a.g.e., s.95

a. Genç Kız Tipi

Ercüment Ekrem Talu, *Kundakçı* (1926) eserinde, namusuna düşkün, terbiyeli, çalışkan, Beyaz Ruslardan olan, Kızıl İhtilalden sonra babası Bolşevikler tarafından öldürülünce İstanbul'a kaçan, Nadya adında bir genç kız karşımıza çıkmaktadır.

Polis Hemşinli bir garsona Rusça belgeyi okutur ve cesedin yirmi dört yaşındaki Odessa'lı Nadya Yovanova'ya ait olduğunu tespit eder:[170]

"Zavallı kız! Mel'un bir herifin hevesatına kurban oldu. İntihar etti... Ah erkekler! Bizimle oyuncak gibi oynuyorlar, sonra kırıp bir köşeye atıyorlar."[171]

Peyami Safa'nın *Fatih - Harbiye* (1931) romanında Doğu- Batı karşılaştırması, gençlerin Batı'nın ihtişamına kapılarak kendi kültürlerinden taviz vermeleri işlenmiştir. Eserde Neriman adında bir genç kızın bu iki kutup arasında gidip gelmesi yer almaktadır. Neriman, Doğu'nun simgesi olan, Fatih'te oturmaktadır ve geleneksel eğitim almıştır. Fakat Harbiye taraflarında oturan akrabalarının hayatlarına gıptayla bakarak bu hayatın özlemini çekmektedir. Bir baloya katılmak için akrabalarının yanına fikir almak üzere gider ve onlardayken siyah elbise içinde, yaslara bürünmüş yaşlı bir kadın görür. Bu Rus kadın yakın zamanda kızını kaybetmiştir. Kızının Rus sevgilisi vardı ve hayatlarını devam ettirebilmek için gazinolarda gitar çalmaktadır. Fakat maddi zorluklara rağmen bir tülü evlenemiyorlar. Günün birinde, bu kıza Rum olan zengin bir genç evlenme teklifi yapar. Kız bu teklifi kabul eder ve bir dairede yaşamaya başlarlar, fakat genç kız Rus sevgilisi yanındaki huzuru bulamamaktadır. Gitar çalarak geçimini sağlayan Rus gencin yanına dönmek ister, fakat o kabul etmez. Kız da intihar eder.

---

[170] Talu, Ercüment Ekrem, *Kundakçı*, Matbaa-i Ahmet Kamil, İstanbul 1926, s. 46.
[171] a.g.e., s.176.

Yazar, genç kızın özelliklerini sayarken Türkiye'ye sığınan Beyaz Rusların hayatlarıyla ilgili gözlemlerini de aktarmaktadır.

"Bu, tahsil görmüş bir kızdır ve sathî şeylere kıymet vermez, hakikî güzellik arar. Musikî, mütalâa ve samimiyet… Rus genciyle yaşarken kız bunların hepsini buluyordu. Fakat Rum genciyle yaşarken bulamıyor… Etrafını alan yeni insanlar mânasız. Hâlbuki Rus kızı, eski sevgilisiyle yaşarken, etrafında hep görgülü, samimî adamlar var. İhtilâlden kurtulmuş Beyaz Ruslar. Bunların hepsi fakir. Fakat hep kıymetli adamlar. Hele başlarından o kadar şey de geçince büsbütün anlayışları artmış, sefalet onları terbiye etmiş."[172]

Bu hadise Neriman üzerinde bir hayli etkili olur.

Esat Mahmut Karakurt'un *Kadın İsterse* (1960) adlı romanında oldukça olumlu özelliklere sahip bir Rus genç tipi karşımıza çıkmaktadır. Militer ateşe olarak görevlendirilen ve Moskova'da bulunan Binbaşı İrfan Bey'in âşık olduğu Nadya adında bir Rus kızıdır. General Biyaviç'in tek kızıdır.

Eserde Nadya çok iyi özelliklere sahip bir genç kız olarak anlatılmıştır. Üstü kapalı olarak bir Türk subayının ancak bu kadar mükemmel bir kıza âşık olabileceği mesajı verilmiştir.

"…babası, halk tarafından çok sevilen bir generaldir. Sonra, kendisi hakkında da şimdiye kadar, en küçük dedikodu, en ufak bir kötü söz işitilmemiştir. Aksine, onun hür düşünüşü, özellikle uygar cesareti de, güzelliği kadar ünlüdür

[172] Safa, Peyami, *Fatih – Harbiye*, Ötüken Neşriyat, 18. Baskı, İstanbul, 1999, s.99–100

Moskova'da… "Rahat yaşamak istiyorsak, yaşamak isteyen ulusları bırakıp, kendi evimize dönmeliyiz" diyen ilk Rus kızı, Nadya Biyaviç'tir."[173]

Nadya, romanlarda sözü edilen diğer Rus kadınlarından farklı olarak namuslu, çağdaş ve dürüst biridir.

Şebnem İşigüzel'in *Sarmaşık* (2002) adlı romanında Nadya adlı bir genç kıza rastlamaktayız. Aslında romanın Nadya'nın İstanbul'a gelmesi ve daha sonra cinayete kurban gitmesi etrafında şekillendiğini söyleyebiliriz.

Nadya Rus senkronize yüzme takımıyla yarışmalara katılmak üzere Paris'e gider. Rusya o dönemde oldukça zor günler yaşamaktadır. Nadya Tatyankova arkadaşlarıyla şık mağazaları dolaşarak hayal kurarlar. Fakat paraları yoktur. Federasyonun onlara verdiği parayla Fransa'da bir öğün yemek ancak alınabilir.

"Organizasyon komitesinin verdiği para, Paris'te bir öğün yemek yemelerine olanak tanıyordu. Aç sayılabilirlerdi. Gümrük'te Nadya'nın bavulundaki şekerli ekmeğe el konulmasaydı bütün kafile doyardı. Herkes Nadya'nın bavulunda bulunan şekerli ekmeklerle dalga geçmişti. Zavallı Nadya, gümrük görevlisi bunları bulduğunda, kulaklarına kadar kızarmıştı. Gösteri öncesi tıka basa yemeleri zaten tavsiye edilen bir şey değildi. Ama gösterinin çok öncesinde, en azından akşam yemeklerinde, onları sıkı ziyafet sofralarının bekliyor olması gerekirdi. Gelin görün ki durum böyle değildi. Annesi bunu düşünerek, orada aç kalacaklarını hissedip, şekerli ekmekleri kızının bavuluna koymuş, o da itiraz etmemişti."[174]

---

[173] Esat Mahmut Karakurt, *Kadın İsterse,* İnkılâp ve Aka Yayınevleri, Dördüncü Baskı, İstanbul 1975, s. 110

[174] İşigüzel, Şebnem; *Sarmaşık*, Everest Yayınları, 2. baskı, İstanbul, 2002, s.26

Millî takım sporcuları sefil durumdaydılar. Bir de buna Rusya'nın "Kursk" denizaltısının Barents denizinde geçirdiği kazanın eklenmesi, durumu daha da vahim kılıyordu. Bu denizaltında Nadya'nın nişanlısı Aleksi vardı. Durumları hakkında hiçbir haber alınamıyordu.

"Nadya Tatyankova, su perileri içinde en tatlı olanı, en yumuşak bakanı, aynı zamanda en dertli görüneniydi. Sevgili nişanlısı, batan denizaltı Kursk'taydı çünkü. Denizin altında, karanlıkta. Paris'e gelmeden bir hafta önce cereyan etmişti bu olay. Henüz denizin dibinde ne olup bittiği bilinmiyordu."[175]

Gösterinin sonuna doğru yaklaşırken Nadya havuzun dibinde Aleksi'nin hayalini görür. Onu kurtarmak ister, ona doğru yüzer, fakat hayal kaybolur. Takımın da gösterisi fiyasko ile sonuçlanır. Haberlerde denizaltındakilerin artık kurtulamayacağını ve bütün mürettebatın öldüğünü öğrenirler. Nadya biletini İstanbul'a değiştirir ve ablası Ludmilla'nın yanına gider. Ablası Ludmilla İstanbul'da fahişelik yapmakta ve bir gece kulübünde striptiz yaparak para kazanmaktadır. Nadya, İstanbul'da Nobel ödüllü ilk Türk yazarın yanında asistan olarak çalışmaya başlar. Fakat bir türlü bu şehre alışamaz ve kendini ablası gibi yabancı hisseder. Zaten Nadya her zaman her şeyden endişe duyardı. Nişanlısı Aleksi ile ilişkilerinde de durum aynıydı. Evlendikten sonra ikisinin arasında olanların sıradan olacağını ve birbirinden soğuyacaklarını düşünmektedir.

"Aleksi'nin tıpkı işiz bir mühendis olan babası gibi atletle oturacağı ve her şeye küfür edeceği bir mutfak masasına savrulacağını biliyordu. Alex yıllar sonra bezgin, dertli, kederli mutfak masasına oturmuş, her akşam patates püresi

[175] a.g.e., s. 28

kaşıklamalarına ve lahana çorbası içmelerine küfürler savuracak ama yine de onu sevecekti."[176]

Nadya, Salim Abidin'in yanında çalışarak ona asistanlık yapmaktadır. Salim Abidin nörolojik bir hastalığa yakalanmıştır. Çok iyi yazar olmasına rağmen artık harfleri tanıyamamaktadır. Nadya onunla çok vakit geçirir, ona kitap okur ve bazı resimleri birlikte incelerler. Ara sıra da Boğaz turuna çıkarlar. Fakat daha sonra Nadya kaybolur, uzun aramalar sonucunda da cesedi Boğaz'da bulunur. Roman sonunda da yazar Nadya'nın katilinin kim olduğunu tam söylemez. Fakat şüpheliler arasında Salim Abidin da vardır.

Yazar, eserinde Salim Abidin vasıtasıyla Ruslarla ilgili değişik gözlemleri dile getirmektedir. Salim Abidin gözaltındayken savcının Nadya'nın olası intihar teşebbüsü sorusuna şöyle cevap vermektedir:

"Nadya sessiz bir kızdı. Ne düşündüğünü anlayamazdınız. Ruslar böyledir. Şifrelerini çözemezsiniz."[177]

Bir başka yerde de anlamını veremediği ve Nadya'nın ya hayal ürünü olup da inandığı ya da yalan olan bir olaydan bahsetmektedir. Şöyle ki;

"Bebek açıklarında biraz durduk. Büyük bir yük gemisi geçti yanımızdan. Nadya adını okudu: ANNA KOVALEVSKAYA. Adını unutmamışım çünkü. Çünkü Nadya, büyükannesinin adının buna benzer bir şey olduğunu söylemişti (...) Nadya, büyükannesinin Leningrad'da yaşadığını, dokuz yüz gün süren Nazi kuşatmasından sağ çıktığını, bütün ülke dağılıp gelirleri düştüğünde onun 'O ablukadan çıktım ya şimdi yaşadıklarımla karşılaştırdığımda, şu an cennette gibiyim,' dediğini anlattı."[178]

[176] a.g.e., s. 31
[177] a.g.e., s. 172
[178] a.g.e., s. 174

Fakat daha sonra ablası Ludmilla'dan büyükannesinin çoktan öldüğünü ve Leningrad'da yaşamadığını öğrenmekteyiz.

O gün Salim Abidin Nadya'yı son defa görmüştü. O gün Nadya'nın ona söylediği başka bir şey vardı, sanki bir şey hissediyormuşçasına,

"Biliyor musun Rusya'da trafik kazasından ölürsen, öldüğün yere sembolik bir mezar yapılır"[179], demişti.

Salim Abidin Nadya'nın günlüklerini bulup okur. Asistanının kendisi hakkında yalanlar uydurduğunu fark eder. Bu durumda Nadya'yı Dostoyevski'nin *Suç Ve Ceza'daki* Sonya'sına benzetir.

"Onun hayatında yalanın başka bir anlamı vardı: belki Dostoyevski'nin Suç ve Ceza'sındaki kahramanı Raskolnikov'un dediği gibi, Nadya için de "sevimli bir şeydi yalan." Yalan sevimli bir şeydi ve Nadya'yı gerçeğe götürüyordu."[180]

b. Rus Hayat Kadını Tipi

Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın *Ben Deli Miyim?* (1925) adlı romanında iki akıl hastasının normal insanlarının dünyasını anlama gayretlerinden ve dolayısıyla da eleştirelerinden oluşan bir romandır. Bu eserde karşımıza çıkan Rus hayat kadını tipi, Beyoğlu'da bulunan ve bu iki adamın ara sıra gittiği randevu evinin sahibi Madam Fedrona'dır.

[179] a.g.e., s. 174
[180] a.g.e., s. 231

"...kırk beşlik bir Rus karısı, adeta iri yarı bir dişi Kazak'tır. Beyoğlu'nda önemli bir randevu yeri işletir. Karı, her şeyden evvel derin bir psikologdur. Sanatı teknikman idare eder... Beyoğlu, şimdiye kadar çeşitli kollara ayrılmış böyle bir fuhuş evi görmemiştir."[181]

"*Kendimi Petrograd, Moskova sokaklarında coşkun Bolşevik konuşmacıların karşılarında sandım..."*[182]

Bazı Beyaz Rusların olmadıkları halde asil sınıftanmış gibi davranmaları dile getiriliyor. Zaman fırsat zamanıdır.

"...Bu aralık kim kime?... Memleketlerinden, tahtlarından süpürge sopasıyla kovulan krallar, padişahlar, prensler dünya yuvarlağının her yanına çil yavrusu gibi dağıldılar. Bunlardan birinin sırmalı şöhretine bürünmek zor iş değil."[183]

Kemal Tahir'in *Hür Şehrin İnsanları 2* (1976) adlı romanında bu tip kadınların değişik örneklerine rastlamaktayız. Şöyle ki, Kızıl İhtilâl'den sonra İstanbul'a gelmiş ve kendi geçimlerini bu meslekle sağlayan kızları yazar eserinde, "Haraşo[184] kızlar" olarak adlandırmaktadır.

" – (...) Mesela bugün mutlaka plaja gideceğim. İnşallah bir Haraşo yakalarım. (...)

[181] GÜRPINAR, Hüseyin Rahmi, *Ben Deli Miyim?,* Özgür Yayınları, Altıncı Baskı, İstanbul 1996, s.61
[182] a.g.e., s.298
[183] a.g.e., s.71
[184] Haraşo kelimesinin Rusçada tamam, kabul, olur gibi anlamları vardır. İhtimal o ki, yazar eserinde, hayat kadınların erkeklerin her isteğini yerine getirdiklerinden, tamam dediklerinden böyle tabir kullanmaktadır.

— Haraşolar akıllarını kayıp mı ettiler ki, sana razı olacaklar. (..)"[185]

Eserde, bu tipte bir de bu işi para kadar zevk için yapanlar da vardır. Madam Karazof'un kız kardeşi Tamara da bunlardan biridir.

" Hovarda kadındır. (...) "Ablam donunu çıkardıkça akıllanır. Ben tersine aklımı kaybederim…"diye güler."[186]

Kemal Tahir'in bu eserinde bütün bu kadınlar beyaz Rusların İstanbul'un renkli hayatının değişik aşamalarını çizmek amacıyla yer almışlardır.

Cemil Beyin avukatlık yazıhanesinde çalışan Murat, patron vasıtasıyla bu kadınla tanışmıştır. Tamara belli bir süre Cemil Beyin metresliğini de yapmıştır. Çok kültürlü, duygusal ve zengin olan bu kadın, ihtiyacı olmadığı halde para karşılığında erkeklerle birlikte olmaktadır.

"Şişli'nin en meşhur parçası… geceliği iki yüz lira…"[187]

Tamara, Celil Beyin bir işini kadınlığıyla halletmek üzere İstanbul adliyesindekilerin katılacağı partiye davet edildi. Parti çıkışında Murat da ona evine kadar eşlik etti. Yolda Rusya'dan bahis açılınca Tamara acısını ve memleket özlemini şu sözlerle dile getirdi. Olanlardan da Bolşevikleri sorumlu tutuyordu.

"Bir şeyler kaybederek yaşıyoruz... İnsan arsız mahlûk. Hep bir şeyler kaybediyoruz. Hiç de umursamaz görünüyoruz... doğmamış olmak lâzım geliyor. O zamansa kaybetmenin zevkinden bile mahrumuz (...).

Beni memleketten bunlar koğdular… Ama gene de onlara hiç kızmıyorum. Ben bazen ne düşünürüm bilir misin? Orada olsaydım derim… Bir Kolhoz[188]*'da amele olsaydım. Ayağımda yırtık çizmeler… Ama üzerimde baba Rusya'mın gedik*

[185] Tahir, Kemal; *Hür Şehrin İnsanları2,* Tekin Yayınevi, Yaylacık Matbaası, 3. Baskı, 2. Cilt, İstanbul, 1995, s. 426–427
[186] a.g.e, s. 438
[187] a.g.e., s. 438
[188] Sovyetler Birliğinde devlete ait topraklarında amelelerin çalıştığı bir köy örgütüne denir.

yüzü… Sırtımda onun toprağı… onun toprağı bana erkekmiş gibi geliyor. Hani sevilen bir erkek… Ona sıkıca dayanırsın. (…)" [189]

Murat o gece Tamara ile bir defaya mahsus olarak birlikte olurlar. Bundan sonra ise Tamara bu durumun tekrarlanmayacağını ifade ederek artık onun ablası olduğunu söyler. Bu şekilde geçirdikleri bir geceden sonra Murat ile Tamara iki kardeş, iki sırdaş gibi olurlar. Tamara, Murat'a karşı samimi duygular beslemektedir. Murat'ın bir ablası kadar yakın davranmakta, bir arkadaşı ve sırdaşı kadar da onunla sıkıntıları paylaşmaktadır. Bunu şöyle ifade etmiştir;

"Seni, bana memleketimden bahsediyorsun diye seviyorum, demişti, biz de kendi aramızda hep memleketten bahsederiz ama, hepimiz de kin duyarak konuşuruz! Bu da insanı kolayca bıktırıyor. Sen bizim memleketi bildiğin kadar biliyorsun ama, sözlerinin kinle alakası yok! Ben de meğer buna muhtaçmışım!"[190]

Her ne kadar bu arkadaşlıklarını farklı biçimde yorumlayanlar olduysa da ikisi de birbirine manevi desteği sağlamaya devam etmektedirler.

Alev Alatlı'nın **Gogol'un İzinde** nehir romanında portakal saçlı İrina adında bir kız karşımıza çıkmaktadır. Eserde Güloya Gürelli adında bir Türk kadın ülkesindeki hem özel hayatındaki hem de ülke genelinde var olan sıkıntılardan uzaklaşmak amacıyla Rusya'ya gider. Uçakta Theresa adında, Amerika'da doğmuş ve yaşayan, fakat aslen Rus Yahudi'si olan bir kadınla tanışır. Eserin ilerleyen bölümlerinde Theresa'nın Aleksi adında bir sevgilisi olduğunu öğrenmekteyiz. Güloya'nın Rusya'ya geldiği günün akşamı Aleksi'nin doğum günü partisi verilir, Güloya da bu partiye davet edilir ve birçok insanla burada tanışır. Portakal saçlı kız İrina ile de burada tanışır. İrina, Leningrad Politeknik Enstitü mezunudur. Eserde

[189] a.g.e., s. 532
[190] a.g.e., s. 604

geçen bir diğer roman kahramanı Svetlana gibi, kadın tüccarlarının ağına düşen kızları simgeler. Olga Şved, Rus aydın tipini simgeleyen bir kadındır, romanın ikinci kitabında Rus kızların fuhşa sürüklenmesinin sebepleri şöyle açıklanır:

"Günümüzde kızların hepsi kendilerini kanıtlamak, bağımsız olmak, akıllarına estiği gibi yaşamak istiyorlar. Aceleciler. Sonuçta aileler dağılıyor, kişisel ilişkiler bozuluyor, arkadaşlıklar yerini kokuşluk çıkar ilişkileri alıyor. Özellikle de bağımsız kadınlar denilenler, kederli bir portre çiziyorlar. İsteklerine kavuşmak için yakınlarını ezmek, aşağılamak gibi bir tutum içine giriyorlar. Bu defa yanlış anlaşılmaktan yalnızlıktan acı çekiyorlar."[191]

"Bir materyalist için varoluşunun tezahürü de materyal olmak zorunda. (...) Böyle insan için tevazu aşağılanmakla eşdeğer. Gururlarının bilinçli bir şekilde ayaklar altına alınması anlamına geliyor. Bu duruma düşmemek için, kızlar en derin sulara atlamaktan çekinmiyorlar. (...) Gurur, bizde temel bir haslet olarak öğretilmişti. Hakir görülen ahlâktı. Bağımsızlığın bir takım istenmeyen sonuçlara gebe olabileceğini anlamamız için aradan epey bir süre geçmesi gerekti."[192]

Olga Şved'e göre, Moskova Fizik Enstitüsünün diplomasına sahip bir kadının kendisini fahişelikten koruyamamasının nedeni, Rus kadınının gerek ataerkil ailesi, gerekse erkek toplumu nezdinde bir tavuk kadar bir değere sahip olmamasına bağlamaktadır. Alev Alatlı, bu ifadeleri doğrulayıcı nitelikte bir Rus *"Tavuktan kuş, kadından insan olmaz"*[193] atasözüne gönderme yapmaktadır.

[191] Alatlı, Alev; *Gogol'un İzinde-II, Dünya Nöbeti;* Everest Yayınları, İstanbul, 2005, s. 280
[192] a.g.e., s. 280–281
[193] a.g.e., s. 250

Alper Akçam, Türk işçilerin gittiği yerlerde parayla tuttukları hayat kadınlarının bir örneğini kitabıyla aynı adı taşıyan **"Kiev'de Aşk"(2008)** isimli hikâyesinde yer vermiştir.

" Hiç böyle sevişmemiş olacaktı Gala. Hiç böyle sevilmemiş… Alışık olduğu, görevi onu tatmin etmek olan birisinin edilgenliği yerine dünya hazlarının ufkunu yırtan coşkunla sarılacaktın çekingenliğine…

Sonra bir günah olacaktın onun için Gala. Masanın üstüne bıraktığı para kadar kirli…"[194]

Bu tipe ayrıca **İbrahim Altun'un *Sürtük ve Kalpazan*** adlı romanında karşılamaktayız. Yazar romanda roman yazma sürecine yer vermektedir. Romanı yazan yazar eserini tamamlamak için İstanbul'dan Urfa'ya, oradan da Gaziantep'e geçer. Gaziantep'te bir pavyona gider ve yabancı olduğu belli (çünkü buradaki hiçbir kadına benzememektedir) bir kız görür. Böyle birisini burada gördüğü için şaşırır. Daha sonra kız dans için sahneye çıkar ve Murat'ı (yazar kahramanın adı) büyüler. Daha sonra İrina'yı ona sataşan erkekten kurtarmaya çalışır ve böylece tanışmış olurlar. Murat kıza orada âşık olur. Birlikte içki içerler, İrina'nın sahneye çıkma vakti gelince de telefon numaralarını birbirine vererek ayrılırlar. Murat garsonla şişirilmiş hesap için tartışır ve daha fazla tatsızlığın çıkmaması için cebindeki bütün parasını vererek oradan ayrılır. Fakat hiç rahat değildir. İrina'yı bu tür mekânlara yakıştırmaz, onu elinden tutup oradan çekmek ister, fakat parasız olduğu için cesaret edemez. Bunu şu şekilde dile getirir:

[194] Akçam, Alper; *Kiev'de Aşk, "*Kiev'de Aşk", Cumhuriyet Kitapları Yay.,İst., 2008, s. 15

“ Gerçek bir azize olmalı bu kız, diye geçirdim içimden. Ne kadar mahcup ve mütevazıydi. Kafamı çevirip pistte hala bozuk bir plak gibi şarkısına devam eden kadına baktım göz ucuyla. Sonra diğer masadaki kadınlara, bardaki erkeklere ve saz heyetine baktım. Oradaki hiç kimse onun gibi güzel, onun kadar zarif değildi.”[195]

İrina onun için, okumayı sevdiği Rus yazarlarının eserlerindeki kadın kahramanlarından bir tanesidir. Altı sene klasik bale eğitimini almış, *Kuğu Gölü* balesinde sahneye bile çıkmış, şimdi ise dans okuluna gitmektedir ve dansta iyi bir kariyer yapmak ister. Fakat kız kardeşi hastalanınca Moskova'dan memlekete dönmek zorunda kalmış, parasız kalınca da göbek dansı öğrenerek, Türkiye'ye gelip bu şekilde sahneye çıkmaya başlamıştır.

“Sonya'yı, Nina'yı, Nataşa'yı düşündüm. Ama onlar İrina'dan daha hakikatli, daha merhametliydi. Sonya sonunda Raskolnikov'a sahip çıkıyordu. Ama zamanımızın fahişeleri demek daha acımasızdı. İnsanın gözüne yaşına bile bakmıyorlardı.”[196]

Ayşe Çolakoğlu, ***Bir İmparatorluğun Sancılı Yılları Kıskaç*** adlı romanında Osmanlının son yıllarını eserine taşımıştır. Roman, 1884 yılında başlayarak Millî Mücadele yıllarını kapsamaktadır. Ali Bedri ile Tahir, Mekteb-i Sultani'de karşılaşır ve arkadaş olurlar. Ali Bedri eğlenceye düşkündür ve gittiği Fransa'da zevk adına ne varsa her şeyi öğrenir. En zayıf noktası da kadınlara düşkünlüğüdür. Tahir ise küçüklüğünden beri memleketinin sorunları ile ilgilenmiş, okulu bitirince de basit bir memuriyete başlasa dahi gittiği Trablus'ta İttihat ve Terakki'ye katılmış, her savaşa katılmıştır. En sonunda da Çanakkale'de ağır yaralanarak gözünü kaybetmiştir. Bu kadar zıt yapılarının olmalarına rağmen iki

[195] Altun, İbrahim; *Sürtük ve Kalpazan,* Doğan Kitap Yay.,İst. 2008, s.29
[196] a.g.e, s.162

genç sonuna kadar arkadaş kaldılar. Zaten annesi ve babası vefat eden Tahir'i Çanakkale savaşından yaralanarak döndüğünde Ali Bedri'nin annesi olan Aslı iyileşene kadar ona bakmıştır.

Tahir Çanakkale savaşından sonra Karadeniz'e tapu dairesine bir memur olarak gönderilir. Oraya gidince Kırım ve Rusya'yı düşünür. Koskoca İmparatorluk devrilmiş, Kızıl İhtilal olmuş ve bütün değerler değişmiştir. Bunu düşünürken şöyle dile getiriyor:

"Karşıda Kırım Vardı herhalde. Koskoca Çarlık da devrilip gitmiş, eli Petro'ların Korkunç İvan'ların kemikleri sızladı mı bilinmez ama toprağın altında kalmışlar, geçmişin acımasız eskiliğinde kaybolup gitmişlerdi. Rusya'da ayaklar baş oldu deniliyordu."[197]

Fakat memleketinin hali onu daha çok endişelendiriyor. Şöyle ki Osmanlı'da başlar ayaklar kadar bile akıllı değiller.

Bu romanda Tatyana adında bir dansöz tipi vardır. Dans öğretmeni Sonya ile Türkiye'ye gelmiş. Yazar Tatyana ile ilgili başka her hangi bir bilgi vermemektedir. Geçimini bir kulüpte dans ederek sağlamaktadır. Eğlenceye düşkün olan Ali Bedri Tatyana'yı gittiği bir gece kulübünde görür ve âşık olur. Zaten duyduğu söylentilerden sonra onu görmek için can atmaktadır.

"Tatyana İstanbul'a geldikten az sonra, onunla bir kez sevişen erkeğin bir daha büyüsünden kurtulamadığı dedikodusu yayıldı. Bu Ali Bedri'nin dayanamayacağı kadar baştan çıkartıcıydı ve tabi denemeye karar verdi".[198]

[197] Çolakoğlu, Ayşe; *Bir İmparatorluğun Sancılı Yılları Kıskaç,* Doğan Kitap Yayınları, 1. baskı, İstanbul, 2007, s. 107
[198] a.g.e., s. 109-110

Tatyana'yı Ali Bedri'den başka bir de İngiliz zabiti Riley Rawlings sevmektedir.

"O çılgın Rus'u gördüğü günden beri aklından çıkartamıyordu. Daha önce birlikte olduğu kalın bilekli, soluk benizli, soğuk İngiliz kadınlarıyla hiç mi hiç ilgisi yoktu bu kadının. (...) Ne orduda ne de sivil hayatta kimsenin pek dikkatini çekmeyen sıkıcı Rawlings, böyle bir kadına sahip olmak ve gücünü-iktidarını ispat etmek için yanıp tutuşuyordu. Bir taraftan da kadının alaycı bakışları yok etmek için dayanılmaz bir istek duyuyordu; için için kızıyor, belki de nefret ediyordu."[199]

Fakat Tatyana ona karşılık vermediği ve onunla birlikte olmadığı için bir gün onu kamçılayarak dövdükten sonra tecavüz eder. Tatyana'nın yanına gelen Ali Bedri bunu görünce küplere biner ve soluğunu Rawlings'in dairesinin yanında alır. İki genç erkek arasında tartışma başlar. Riley silahını çıkarır. Erkekler yerde yuvarlanırken silah patlar ve Riley Rawlings ölür. Ali Bedri mutfak kapısında bir kadın görür. Evden kaçmış kendi karısı Leyla olduğunu görünce çok şaşırır.

Leyla da Ali Bedri'nin karısı ve Kızı Güzide'nin annesidir. Asıl adı Rebeka'dır, Beyoğlu'nda yaşayan, annesi babası olmadığı için teyzesi ve eniştesinin yanında kalan Yahudi bir kızdır. Nişanlısı onu bırakıp başka biriyle evlendiği için bunalımdayken Ali Bedri'nin arkasına hiçbir şey sormadan takılıp gelmiş, Ali Bedri ile birlikte olmuştu. Aslı oğluna artık evlenmesi gerektiğini söyleyince de bu sessiz kadını annesinin yanına getirerek bu senin gelinin demişti. Şimdi bu kadını Rawlings'in yanında görünce bir anlam verememişti. Leyla ise evden kaçtığı gün parası olmadığı için nezarete alınmış ve daha sonra da Rawlings tarafından ev işlerine bakması için evine almıştı.

[199] a.g.e., s. 118-119

Nihayetinde Ali Bedri, Rawlings'i öldürmüştü ve İstanbul'dan kaçması gerekiyordu. Tahir burada da arkadaşını bırakmamıştı. Plan hazırlandı, Tahir'in arkadaşları sayesinde Anadolu'ya kaçacaklardı. Fakat yolda yakalandılar. Yazar onların sonları hakkında bilgi vermemekle birlikte, Ali Bedri'nin yaralandığını biliyoruz.

Ali Bedri Millî Mücadele'ye katılmadı, ama onların yapmak istediği bir şeyi yaptığı için onlar ona sahiplenmişti. Aynı kahramanlığı Tahir da yapabilirdi, fakat bu bilinçli bir tercih olacaktı. Bu da ikisinin arasındaki farkı ortaya koyuyor.

Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın *Kokotlar Mektebi* (1929) adlı romanı, "Kokotlar Mektebi"ni açan asıl adı Şarlot (Charlotte Prunier) olan Ulviye Melek adında yabancı bir kadının roman yazarına gelerek onlar gibi olanlar hakkında eser yazma ricasıyla ortaya çıkmıştır. Ulviye Hanım, yok edemeyeceğini düşündüğü zinayı estetikleştirerek ve çirkinlikten arındırarak böyle bir okul açmayı amaç edinir.

Ulviye Hanım, önüne geçilmeyen ve yok edilemeyen zinayı estetik değerler katarak meşrulaştırmaya çalışır. Eserde fuhuş yapılan mekânlar çokça anlatılır. Ulviye Hanım'ın öğrencileri yoksul ailelerin, cinsel istismara uğramış kızlarıdır.

Romanda bir tek Rus kahraman vardır, o da Bolşeviklerden İstanbul'a kaçan Prenses Diçenski'dir. Prenses Dibesko'nun Doğu'ya dair *Sekiz Cennet* kitabını okumuş ve etkilenmiştir. Prenses Diçenski Türkçeyi edebîyatla öğrenmiş ve yazarının ifadesiyle "bazı ham ediplerimizden" daha esaslı öğrenmiştir.

Kendisinden eserde şöyle bahsedilmektedir;

“ Romanof hanedanının dönerkebabı gibi ateşte kızartıldığı sırada başka bir ad altında yaşamaya başlamış. Fakat Bolşeviklerin ellerinden büsbütün kurtulamamış, zindandan zindana dolaştırılmış.”[200]

Daha sonra Sibirya’daki cezaevinden kaçmış ve Avrupa’ya gitmiştir. Orada geçimini piyano ve dans dersleri vererek sağlamış. Oradaki izlenimlerine göre eski eğitim, incelik, zariflik ve soyluluk sönmeye başlamış. Bunun için Prenses, paraca zengin fakat eğitim açısından fakir olanlar için bir nevi görgü dersi icat eder ve kısa zamanda ün salar.

Fakat Prensesin asıl ustalığı şuhluktadır. Metres olabilecek kızları tek bakışta anlar ve onlara bu meslekte usta olmalarını öğretir. Böylece Prenses’in öğrencileri, meslektaşların tersine kendi kıymetlerini bilir, çabuk düşen kadınlardan olmazlar.

Ulviye Hanımla Prenses Diçenski çok iyi arkadaşlardır ve okullarındaki öğrencilerinin eğitimini birlikte üstlenmektedirler.

Yazar eserinde onların anlayışını ve değişen İstanbul hayatını gözler önüne seriyor. Teessüfle ahlâk ve görgü anlayışlarının değiştiğini söylüyor. Bir hastalıktır almış başını gidiyor.

Diçenski’ye göre evlenmek sosyal bir gelenektir. Fakat metreslik aşk işidir. Karısının dırdırından kaçan kocasını yumuşak göğsünde uyutarak dünya ve ailesiyle ilgili bütün olumsuzlukları unutturabilmek ise herkesin harcı olmayan bir beceridir.

[200] Gürpınar, Hüseyin Rahmi; *Kokotlar Mektebi*, Atlas Kitabevi, 3. baskı, İstanbul, 1982, s. 100

Değerler değişmiş, ahlâksızlık bir sanat anlayışına dönüşmüştür. Diçenski, kızların yapacakları metreslik mesleğini şirin göstermeye çalışıyor ve bu ahlâksızlığa şöyle bir kılıf uyduruyor:

" Usançtan zevk hayatı sönüyor sanılan erkeği siz yeniden gençleştirecek, neşelendirecek, kanına, sinirlerine canlılık ve güç vereceksiniz.(...) Erkek, aşkınızın yüreğine doldurdu atılımla çalışacak, hem insanlığa yararlı olacak hem sayenizde kazanacak ve sizin için para toplayacak."[201]

Yazar Prensesin ağzından dönemin edebîyatçı ve tiyatroculara da laf sokmayı ihmal etmez.

" Türkiye'de tiyatro temelinden çatısında kadar var olmayan bir şeydir. Ama Türkler bu sanatın bütün gerekli şeylerin kendilerini sahip bulurlar. (...) Edebîyat gelince, bu zavallı, kendilerini dâhi sanan birkaç çocuğun elinde oyuncak olmuştur. Çünkü insan Türkiye'de dâhi olmazsa budala kalır."[202]

Prenses gazetecileri de ilgisiz bırakmaz. Onların bilgisiz olduğunu söyler, Türkiye sınırları dışında hiçbir şeyi bilmezler;

"Yedikule surlarını, Edirne sınırlarını geçtiler mi gözleri kararır. Bilgileri bulanır. Göbelk'i piyanist, Pastör'ü çoban sanırlar."[203]

Bu satırlarda olsun, romanın diğer satırlarında olsun yabancının bakış açısından ziyade sanki bir Türkün bakış açısı verildiği hükmünü çıkarmak hiç de zor değildir. Daha önce dediğimiz gibi, yazar, gerek edebîyat, gerekse kültür hakkındaki düşünceleri kahramanı ağzından verme tekniği kullanmıştır.

[201] a.g.e., s.103
[202] a.g.e., s. 107–108
[203] a.g.e., s. 116

Prenses Diçenski, öğrencilerine "erkek tavlamaya yetecek kadar" yüzeysel bilgi verir. Yazar, *"Artık vücudu para etmediği için zinanın felsefesiyle yaşıyor"*[204] olarak bahsettiği bu kadını daha çok moda ve nezaket kurallarını öğreten birisi olarak okuyucuya sunuyor.

Eserde Prenses bir Rus kimliğiyle ortaya çıkmamıştır. Daha çok o dönemin ahlâksızlaşmasını ve yabancı olan her şeye olan merakı daha etkili çizmek için bu tipe başvurulmuştur. Kadın bir Beyaz Rus'tur (Menşevik), fakat bu özelliğiyle de öne çıkmamıştır. Ayrıca İstanbul'da bulunan diğer Menşevikler hakkında da bahsedilmemiştir.

Rus hayat kadını tipi bir başka romanda daha karşımıza çıkmaktadır. **Şebnem İşigüzel'in *Sarmaşık*(2002)** adlı romanında Ludmilla adında bir genç kızdır bu. Sovyetler Birliğinin yıkılmasıyla birçoğu gibi o da ekmek parası kazanmak için İstanbul'a gelmişti. Fakat yaptığı iş biraz farklıydı. Beyaz kadın ticareti ağının bir parçasıydı artık Ludmilla. Romanda kız kardeşi Nadya su balesini yapan millî sporcudur. Fransa'da başarısız bir gösteriden sonra ablası Ludmilla'nın yanına gelmiş ve Nobel Ödüllü ilk Türk yazar olan Salim Abidin yanında yardımcı olarak çalışmaya başlamıştır. Fakat daha sonra bir cinayete kurban gitmiştir. Ludmilla işte kayıp kardeşi Nadya'yı aradığı günlerde karşımıza çıkar.

Bu kızıl saçlı genç kız *"Türkleri şanslı, İstanbul'u karanlık bulan Ludmilla"*[205], oldukça soğukkanlı biriydi. Yazara göre onu "fahişe" yapan bu soğukkanlılık olmalıydı.

[204] a.g.e., s. 196
[205] İşigüzel, Şebnem; *Sarmaşık*, Everest Yayınları, 2. baskı, İstanbul, 2002, s.45

Romanın bir diğer kahramanı renkkörü hatalığına yakalanmış Ali Ferah, Ludmilla'yı ilk gördüğünde âşık olur. Ludmilla'yı resmedilecek bir obje olarak görür. Renkkörü olduğu halde, kırmızı rengi hâlâ ayırt edebîlmektedir, Ludmilla'nın saçlarının da Oidipus Kırmızısı olduğunu tahmin eder

"Oidipus kızılı başının üzerinde siyah kürkten bir kalpak taşıyordu. Kürkün parlak uzun tüyleri yüzüne ışıltı saçmıştı. Başındaki kalpağın biraz daha genişini elinde tutuyor. İçine ellerini saklamış. Siyah, neredeyse bileklerine kadar uzanan bir paltosu var. Paltosunun düğmeleri, onun buradan, ucuz bir yerden alındığını işaret edip, uçsuz bucaksız Rusya bozkırlarında, bir Rus güzeliyle karşılaştığımız rüyasından bizi uyandırmaya gücü yetecek kadar belirgin duruyordu."[206]

Ali Ferah Ludmilla'yı İstanbul'daki kötü hayattan kurtararak onunla birlikte Rusya'ya gitmeyi istemektedir. Genç kız Türkiye'ye ev parasını kazanmak için gelmiştir. Ali Ferah da onun hayalini gerçekleştirerek Rusya'da bir kır evi (daça) alarak onunla birlikte geçireceği dakikaların planını kurmaktadır. Rusya'daki insanlar maddi sıkıntılar çekmektedir, fakat genç ressamın bu tür problemi yoktur. Onun çektiği can sıkıntısıdır. Hayalinde de romanlarda okuduğu ve filmlerde izlediği Rusya'da Ludmilla'sıyla birlikte olmaktır.

"Yeni yaşamımızda ona hep derin tatlı uykular vaat edecektim. Rusya'daki daçamızın verandasında bir salıncakta ağır ağır sallanarak uyuyacak, yorgunluğu mutluluktan olacaktı. Ben de onun ayaklarının dibine oturup, bir çemberin dönüşü

[206] a.g.e., s. 150-151

gibi huzur veren hayatımıza şükredeceğim. Müzelere girebilecek resimleri, ömrümün son yirmi yılını şefkat ve mutlulukla geçirirsem, belki yapabilirdim."[207]

Ali Ferah, bunun karşılığında hayatının en kıymetli şeyini bile kaybetmeye razıdır.

"Sonsuz mutluluk ve huzur içinde yaratıcı olmam İmkânsız olsa da, buna razıyım."[208]

Ara sıra Ludmilla'ya olan sevgisinin azaldığını düşünse de, onu ihtiyarlamış ve şişmanlamış olarak hayal etmeye başlasa da pozitif düşünmesi gerektiğini kendine empoze etmeye karar verir ve yine kendisini bir daça hayaline kaptırmaya başlar,

Kışları Moskova'da lapa lapa yağan karın altında geniş kapılı evimizde, yazları Hazar Denizi kıyısında, yeşillikler içinde kamelyalı bir daçada Ludmilla'yla çok mutlu olacağım. Sadece kendim için resim yapacağım."

Ali Ferah'ın bu hayalleri Ludmilla'yı da sevindirir. Genç kız Rusya'ya dönmek için can atmaktadır. Fakat striptiz yaptığı gece kulübüyle var olan anlaşma gereği bir ay hiçbir yere gidemeyeceğini belirtir. Ludmilla Kızıl Kızlar grubundaki kız arkadaşlarıyla Aksaray'da bir gece kulübünde dans etmektedir.

Genç kız böyle bir hayat sürmesine karşın oldukça dindardır. İstanbul'daki Bulgar kilisesine giderek az da olsa burada kendisini saran yabancılık hissini hafifletmektedir.

Ludmilla, Ali Ferah'ın annesi gibi on iki yaşındayken aile dostu olan Boris amca tarafından cinsel tacize uğramıştı. Ailesi çıkarları doğrultusunda bu duruma göz yummuştu.

---

[207] İşigüzel, Şebnem; (*Sarmaşık*), a.g.e., s. 155-156
[208] İşigüzel, Şebnem; (*Sarmaşık*), a.g.e., s. 156

"Boris amca Ludmilla'yı hayatta en çok seven ve mutlu eden kişi olarak kaldı. Yeniyetme aşklar, sümüklü oğlanlar, çapkınlar, hızlılar, merdiven boşluğunda Ludmilla'yı düzmeye yeltenenler, hiç kimse onun yerini alamadı. Boris amca günahlarını affettirmeye çalışan bir dindar olarak, aylık seksen dolar gelirle Moskova'da yaşıyor. Ludmilla bir yetişkin olduğunda da defalarca birlikte oldular. Boris amca artık çoktan bunun bir günah olmadığını kabul etmişti. Çünkü Ludmilla büyümüştü. Boris amcanın karısı kendinden küçük bir oğlanla kaçmıştı, bu ilişkinin yeterince dedikodusu yapılmış, her ikisi de toplum içinde hor görülmüşlerdi ama her şey unutulmuştu işte. İnsanın en büyük mucizesi unutmak. Yeni bir hayata başlamaları için her şey hazırdı. Ludmilla'nın ailesi, Boris'in çevresi. Bu defa da ülke dağılmıştı. Ludmilla aşklarını, sevgilerini eski bolluk günlerindeki gibi yaşamak istiyordu. Aylık 80 dolara geçinmek zorunda oldukları bir sabaha, Boris'in kollarında da olsa uyanmak istemiyordu. Boris onun isteklerine cevap vermedi. İstanbul'a gitmesini onaylayan ya da onaylamayan tek bir kelime bile etmedi. Ludmilla'nın sevdiği, taptığı şey de buydu. Boris amcanın sessizliği. Buna ellisinden sonra ulaşmıştı. Okuyor, dinliyor ve çok az konuşuyordu."[209]

Yazar, bu satırlarda Rusya'da yaşananların korkunçluğunu, var olan değerleri bütün çıplaklığıyla dile getiriyor.

Ludmilla Ali Ferah'tan daça için aldığı para ile Türkiye'deki sevgilisini bırakıp Boris'le yaşama planları kurar. Böylece karakterindeki adilik ortaya çıkmış oluyor. Ama bunu Türklerden öğrendiğini söylüyor;

[209] a.g.e., s. 259

"Daçanın ve Moskova'daki kışlık evin parasını ondan (Ali Ferah)alacak, ama onun yerine, koluna Boris amcasını takacaktı. Türklerle düşe kalka, onlar gibi cin oldum diye düşünüp güldü."[210]

Düşündüğünü de yapar. Ali Ferah'tan ev için gerekli parayı alır, onu da Ludmilla'sıyla yaşayacağı daçanın hayalini kuruyor şeklinde İstanbul'da bırakır, kendisi de Rusya'ya döner.

c. Gösteriş Düşkünü Kadın Tipi

Ahmet Midhat'ın *Gürcü Kızı Yahut İntikam* adlı romanında Kazan'a sürgüne gönderilen Gürcü prenses Meryem anlatılırken orada bulunan Rus kadınlarından bahsedilir. Onlar için asalet çok önemlidir, fakat asaletleri kadar onun göstergesi lüks hayat da önemlidir. Nitekim Prenses gelince onu çok merak ederler, fakat lükse düşkün olmayan bir hayat sürdüğünü görünce merakları söner, hatta böyle bir yaşam tarzı asaletine yakıştıramazlar. Bunu romanda geçen şu kelimelerden anlamaktayız:

"...tarassut ve tefahhusa memur olan erkân-ı hükümetten maadasına gelince bâdî-i emirde Prenses Meryem'in ne biçim kadın olduğunu görmek merakına düşen Kazan'daki Rus kibarı bu felekzede kadıncağızı birkaç defa görerek hâl ve şanında unvân-fürûşluk, safa-perestlik, sefâhat-perverlik gibi kadınlarca medâr-ı

[210] a.g.e., s. 261

rekabet ve vesîle-i müsâbaka olan şeylerden ari ve beri görünce ilk verdikleri ehemmiyeti çarçabuk izale ederek adını bile anmamaya başlamışlardı."[211]

Ahmet Midhat'ın *Gürcü Kızı Yahut İntikam adlı* romanında bir başka asalet ve gösteriş düşkünü tipinin bir temsilcisi olan, sözde gürcü Prensiyle evlenen (Kalatosof), zengin fakat makam sahibi olmayan bir kadındır.

" Kalatosof bir hayli zaman bilâd-ı Kafkaya'da serseri ve sergerdân olarak… süründükten sonra bir aralık gaybubetle iki üç sene sonra Tiflis'te yine meydana çıktığı zaman oldukça kibardan ve zengin bir Rus karısının zevci olmak üzere meydan almış. Rivayete göre bu kadını Rusya'nın Volhini eyaletinde tezevvüç eylemiş imiş. (...) Rivayâta nazaran orada kadını bulup ilk mülâzemete başladığı zaman kendisini Gürcü prenslerinden olarak tanıttırmış (...) zengince bir kadın için mani-i izdivaç olacağı derkâr ise de mezbure bir prens unvanının meftunu olmasıyla mücerret kendisine Prenses Kalatosof dedirtmek için o serseriyi dâire-i zevcediyetine kabul eylemiş."[212]

Kocasının prens olmadığı konusundaki yalanını öğrendiğinde hamiledir, yumuşar ve ondan ayrılmaz. Zaten bir süre sonra da vefat eder. Fakat onun evlenme müessesesine yaklaşımı tamamen prenses olma isteğinden ibarettir.

ç. Metres Kadın Tipi

Ahmet Hamdi Tanpınar'ın *Sahnenin Dışındakiler* (1973) romanı 1950 yılında *Yeni İstanbul Gazetesi'*nde tefrika edilmiştir. Yazarın ölümünden sonra ise

[211] Ahmet Midhat; *Gürcü Kızı Yahut İntikam,* yay. hzl. Kazım Yetiş, TDK Yayınları, Ankara 2003, s. 136–137
[212] a.g.e., s. 107

yayınlanmıştır. Bu eserde İstanbul, onun millî mücadele sahnesinin dışında kalışı ele alınmıştır. Bu sahne dışında kalanlar arasında o şehirde yaşayanlar da vardı.

Cemal Anadolu'dan dönünce Tepebaşı'nda bir Rus lokantasında otururlar. İhsan olanlardan ve bu olaylarda insanların nasıl etkilendiğinden bahseder. Bu arada gözlerine Uncu Hasan Bey adında biri takılır. Yanındaki kadın ise onun metresi olan Beyaz Rus kadın Yuneşka'dır.

" Solgun yüzlü fakat şişmanca adam… Bu harp içinde kazandığı parayı kaybetmeyen nadir insanlardandır. Adı Uncu Hasan Beydir. (…)Yanındaki kadın Rus'tur. Güzel kadın değil mi? Hasan Bey ona epeyce para yedirdi."[213]

Eserde geçen iki metres tipi vardır. Bunlardan biri de Beyaz Rus kadını Yuneşka ve onun arkadaşı İda'dır. Bu iki kadın aynı evi paylaştıkları gibi aynı kaderi de paylaşmaktadırlar. İkisi de hayatlarını sürdürebilecekleri bir erkeği bulana kadar geçimlerini sağlamak amaçlı değişik adamlarla yatıp kalkmaktadırlar.

"Bu iki kadının sürdükleri hayat, bana kadın dediğim mahlûkun, hayatın mutlak şekilde yarısı olduğu halde çektiklerini anlatmağa kâfiydi. Uzviyetlerinin, erkek iştihasının, yanlış kurulmuş hayatın, kendi bünye hususiyetlerinin cezasını, her gün her saat ayrı bir işkenceile ödüyorlardı. Yuneşka, maddesini yandakilerin ellerine terk ederek, İda, etrafındaki her şeye çılgın denilebilecek bir isyanla kadın talihinin kötü tarafını yaşıyordu.

İda'nın en büyük isteğitek bir erkeğin olabilmekti. Fakat bir türlü onu seçemiyordu."[214]

[213] Tanpınar, Ahmet Hamdi; *Sahnenin Dışındakiler*, Dergâh Yayınları, Dördüncü Baskı, İstanbul 1999, s. 202
[214] a.g.e., s. 261–262

Cemal da Yuneşka'dan hoşlanır ve onunla tek başına karşılaşmak amacıyla ara sıra lokantaya uğramaya başlar. Bu arada romanda değişik Türk erkeklerinin Yuneşka ile birlikte olduğunu anlatırken, o dönem İstanbul'unda bir metres Rus kadınına sahip olmanın moda haline geldiğine işaret etmektedir.

Cemal Yuneşka ile buluşmayı, eski sevdiği Sabiha adında bir kızla ilgili malumat toplamak amacıyla da tanışmak ister. Şöyle ki, Yuneşka, Sabiha'nın kocasının metresidir. Ayrıca Muhtar (Sabiha'nın kocası) Yuneşka'nın abisi Mihailof adında bir adamla kokain ticareti yapmaktadır.

Cemal'in ağzından Yuneşka hakkındaki şu bilgileri öğrenmiş oluruz;

"... ben Yuneşka ile tanıştım. Bu kadını Hasan Beyin yanında ilk defa gördüğüm gün, elimi sıkış tarzı bana mânâlı gelmişti... Yuneşka vasıtasıyla Hasan Bey ile Sabiha arasındaki münasebete dair bazı şeyler öğrenebilirim, ümidine kapıldım ve bu kadınla tanışmak çarelerini aradım. Tepebaşı lokantalarına birkaç defa uğradıktan sonra isteğimde muvaffak oldum. Yuneşka hemen o gün beni Tarlabaşı'ndaki evine götürdü. Garip bir kadındı. Mizacındaki soğukluğu sanki uysallığıyla telafiye karar vermiş gibi idi. Onun için tanıdığı erkeklere, uzviyetini kendisine ait olmayan bir şey gibi teslim eder ve sonra sanki çok uzaklardan, âdeta zihnindeki bir noktadan bir türlü anlamadığı, sırrına varamadığı bu didişmeyi, merakla, hatta merhametle seyrederdi."[215]

Attila İlhan'ın *O Karanlıkta Biz* (1988) adlı romanında Almanya ve Rusya'da komünizm eğitimi alan Ahmet Ziya'nın**,** daha sonra İstanbul dönüşünde Elke adında bir Alman sevgilisinin yanı sıra, soylu olan ve Kızıl Devrimden kaçan

[215]a.g.e., s. 261

Yelizaveta İvanovna adında bir Rus metresi olmuştur. Onunla İstanbul'da Markiz pastanesinde 1935 yılında tanışmıştır. Ahmet Ziya'nın karısı bakımsız, serbest aşk yaşayan ve cinselliğini istediği gibi sarf eden bir tiptir. Bu durumu da Clara Zadkine gibi kadınların hayat felsefelerine bağlamaktaydı. Durum böyle olduğu için, kocası ara sıra zarafet ve bakımlı kadınlarla birlikte olmaktaydı. Yelizaveta İvanovna şöyle tasvir edilmektedir;

" ela gözleri daima uykulu, etine dolgun, kumru gibi uğuldayan bir "barina"[216]; ihtilalden kaçmış Rus soylusu: bilekleri kuğu boynu tırnakları kızıl ellerinden, yaldızlı cıgara eksik olmaz; vodkayla ülfeti eski, şampanyaya fevkalâde mültefit; Rusça'dan başka üç dil konuşur; inanılmaz mücevherlerini satarak, Bekâr Sokağı'ndaki görkemli dairesinde yaşıyor. Ahmet Ziya'yı gözü tutmuştu (...) Yevgeniy Onegin'i andırıyormuş; Rusça dertleşebilmeleri, çabası"[217]

Yelizaveta İvanovna bohem hayatı sürdürmenin yanı sıra kokain düşkünüdür. Ahmet Ziya ile bu kadar çabuk yakınlaşmasını, gencin Rusça bilmesi ve dolayısıyla onunla dertleşebilmesine bağlamaktadır. Ahmet Ziya Yelizaveta İvanovna ile birlikte olduğu sıralarda birçok Beyaz Rus ile tanışmıştır. Onları SSCB'nin Almanya Savaşı sırasında tekrar düşünür. İkinci Dünya savaşı sırasında da Almanlar İstanbul'da bulunan Beyaz Rusları SSCB aleyhinde kullanmak istemesiyle tekrar gündeme otururlar.

" Kurbanzade'nin iddia ettiği gibi,- Naziler'in Sovyetler'e 'nahoş bir sürpriz' hazırlamakta olduğunu sezinlemişti, nasıl sezinlemez? Dr. Lewerkühn, İstanbul'daki "Beyaz Rus döküntüleriyle, harıl harıl, temas arıyor: son derece gizli,

[216] Barina- Rusça soylu ve zengin kadın anlamında kullanımının yanı sıra, asil sınıfa mensup olan kadınlar için de kullanılmaktadır.
[217] İlhan, Attila; *O Karanlıkta Biz*, Bilgi Yayınevi, 1. Baskı, İstanbul, 1988, s. 129

karanlık temaslar: Tarabya'da, Tokatlıyan'ın en lüks dairelerinde, sivri tırnak uçlarından kan damlayan, vodka sarışını, güngörmüş kontesler; 'Suvarof, Kutuzof ve bilumum Çarlık nişanlarıyla mahmul', sakalları darmadağın, pos bıyıkları nikotin sarısı, Kolçak veya Denikin ordusu generalleri; Cihangir'deki, Tophane'ye sarkan gece sokaklarında, perdeleri inik siyah Mercedes-Benz arabaların içerdiği, eroin düşkünü, iç lahana beyazı, tombul 'barina'lar!.."[218]

Yelizaveta İvanovna ise 1938 yılında en büyük arzusu olan Fransa'ya gitmek hayalini gerçekleştirir. Daha sonra ise Yelizaveta'nın eski arkadaşlarından aldığı habere göre, kadın Abdülmecit'in torunlarından bir prensle Monte Carlo'da hayatına devam etmektedir.

Eserde bu bağlamda adı geçen bir başka kadın da yine İstanbul'a kaçmış Beyaz Ruslardan, Nadya adında biridir. Ahmet Ziya, Nadya ile 1938 yılında Almanya dönüşünde bir plajda tanışmıştır.

"(...) cam kırığı gözleri, pırıl pırıl; su çıkışı esmer teninde tuzlu damlalar, şimşek gibi çakıyor; adı Nadya, anası Rum, babası 'beyaz' Rusmuş; Tepebaşı'ndaki revünün balesinden; (...)"[219]

Ahmet Ziya'nın karısı Doktor Melek'te bulamadığı cinsellik, Nadya'da onun için bir girdap halini almıştır. Öyle bir girdap ki ne yaklaşan savaş ne de "Donanma Davaları" kalıyor aklında, hepsi uçup gidiyordu. Eserde Ahmet Ziya'nın bu tutkusuna birkaç paragraftan başka yer verilmemiştir.

Atilla Birkiye, *Bir Yıldız Kaydı* (2002), adlı romanında bu tip kadınlar çok önemli rol oynamamakla birlikte, yaşanılan zamanda bu tür ilişkilerin varlığından

[218] a.g.e., s. 250-251
[219] a.g.e., s. 77

bizi haberdar etme görevi üstlenmektedir. Zamanında roman kahramanının Büyükbabası bu tür ilişki sürdürmekteydi, fakat eşi buna çok üzülünce bu yaşam tarzından vazgeçmiştir. Daha sonra damadı, Emine kızının kocası Mehmed Efendi de ailesinden uzak kaldığı dönemlerde böyle bir ilişki başlatmış ve bu ilişkiyi tahmin eden biricik kızını üzmüştür.

Dönem çalkantılar dönemidir. Bolşevikler devlet yönetimine geçmiş, bir başka deyişle ayaklar baş olmuştu. Mehmet Efendi ise yeni yönetime karşı savaşanların tarafındaydı. Menşevikleri para ve fikirleriyle destekliyordu. Fakat Bolşevikler daha güçlü çıktı ve karşı taraftakilere beyaz bayrak çekmekten başka bir seçim bırakmadılar. Batum'da kalan ailesini alıp Türkiye'ye kaçmaktan başka çaresi yoktu.

"Mehmet Efendi Kızgındı. Gecenin karanlığında aşağıda bekleyen atlı arabasına bindi, gideceği yeri söyledi arabacısına. Bu ikinci adresiydi. İçinde büyük bir huzursuzluk vardı; güzel Rus kadının yanına gidiyordu. Son kez gidiyordu. Gece onun yanında kalacak, sabah erkenden eşyalarını toplayıp Batum'a dönecekti."[220]

Fakat bunda muvaffak olamadı, evine geri döndü ve Bolşevikler tarafından tutuklanarak söylentilere göre Sibirya'daki esir kampına götürüldü. Ailesi bir daha ondan haber alamadı.

Yazar, eserinde Mehmed Efendi'nin bu ilişkisinden bahsetmekle yetinmiştir. Metres kadın tipini çizerken her hangi bir çaba veya amaç güdülmemiştir. Sadece bu tür ilişkilerin var olduğunu anlatmak istemiştir.

[220] Birkiye, Atilla; *Bir Yıldız Kaydı*, Es Yayınları, İstanbul, 2002, s. 54-55

“ herkesin birkaç karısı yok muydu? Hatta kayınpederinin bile başka bir karısı olmuştu, uzun yıllar kayınvalidesi hiç sesini çıkarmamıştı.” [221]

İhsan:

-Eğer bütün imrendiğin o ise, hiç merak etme; yakında Avrupa, hatta dünya, İspanya'ya benziyecek. Fakat hakikaten İspanya'da veya Rusya'da yeni insanın doğduğuna inanıyor musun? Bana daha ziyade insanlığın felaketi hazırlanıyor gibi geliyor.

Edip Cansever*, Ben Ruhi Bey Nasılım*, “Ben Ruhi Bey Nasılım”, *Benden başka oldukça şişman iki adam daha vardı. Beyaz Ruslardandılar, gözleri necef taşı gibi sert ve parlaktı*[222]

10. Sosyalist Rejimin Simgesi Olan Rus Tipi

Attila İlhan’ın, *Kurtlar Sofrası* (1963) romanında fiziksel platformda bir tipin olmamasının yanı sıra simgesel olarak bir imge mevcuttur. Romanda toplumun bozulmuşluğu ele alınmaktadır. Dünya maddi çıkarları uğruna her şeyi göze alan, hiçbir şeyi karşısında durmayan kurtlara kalmıştır.

Eser, doğruyu savunan ve yolsuzluk yapanları gün ışığına çıkaran bir gazeteci Mahmut Ersoy’un Kâtip Rıza İle buluşmaya giderken karanlık güçler

[221] a.g.e., s. 55
[222] Cansever, Edip, Ben Ruhi Bey Nasılım, “Ben Ruhi Bey Nasılım”, V. Bölüm
http://www.antoloji.com/siir/siir/siir_SQL.asp?siir=2473

tarafından izlenmesiyle başlar. Daha sonra gazeteci inşaat yolsuzluğunu araştırırken Keleşoğlu tarafından öldürülür. Gece sabaha karşı balıkçılar denizde başsız bir erkek cesedi bulurlar. Bir dizi araştırma sonucunda başsız bedenin Mahmut Ersoy'a ait olduğu anlaşılır. Faili meçhul bir cinayet olarak kayıtlara geçer. Bu haber gazetelerde yer alır. Bu haber sol karşıtı olan Asım Taga tarafında okunurken okuyucuya şöyle aktarılır.

"Öldürülen gazetecinin katili bulunamıyor." Daha şüphelisi "Mahmut Ersoy, Rus ajanı mıydı?" şu Mahmud Ersoy değil mi? Elinde kalem bütün erbab-ı namusa sataşan. Kızılın biri, önde gideni hem. Kibirli, edepsiz, muhalif. Demek öldürmüşler! Ee, kuduran köpek başını yer, muhterem!" (...)

Demek solcuymuş, diyor, muhterem! Nefes aldırmamak lazım bunlara. (...) Ben olsam kurşuna dizerim hepsini. Memleketi satacaklar."[223]

Bu satırlarla sola karşı bir tarafın düşüncelerini savunan birisinin nefret ve kinden oluşan duyguları ile bir bakış açısı verilmiştir. Bu eserde Ruslar sosyalizmin bir imgesi olarak ele alınıyor. Türkiye'deki Mahmut Ersoy ve onun gibileri, ülkenin kurtuluşunun kurulacak komünizmde görüyorlar. Fakat yazar, buna bir itiraz niteliğinde olan aşağıdaki sözleri söylemektedir.

"-...sosyalizm, milli ve ortaklaşa bir ihtiyaç olursa güzel! Yaşadığımız şartların getirdiği tarihi bir zaruret olursa iyi! Daha, klasik bir demokrasi denemesini, tarifine yakışır hâle getiremezken, sen tut, klasik demokrasiyi çürütmüş ülkelerin sosyalist teorilerini içimize aktar. Nasibin, tutunmak istediğin halk arasında kayıtsızlık ve ilgisizlik olacaktır, ürküteceğin polis tarafından da, baskın ve tehdit. Bence İkinci Dünya savaşı ertesinde şartlarımızın gerektiği en doğru sentez,

[223] İlhan, Attila; *Kurtlar Sofrası*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Birinci basım, İstanbul, 2002, s.185–186

soysal temelleri sağlam tutulmuş, halkçı ve devrimci bir radikalizm olabilir. (...) Siz istediğiniz kadar sosyalizm üzerinde hayal kurun, milletçe henüz, hastalıklı derebeylik düzeni yaşıyoruz."[224]

Yazara göre Türkiye henüz bu düzene hazır olmadığından bütün çabalara rağmen olumlu sonuç alınamıyor.

Eserde Ruslar bir başka şekilde daha zikredilmektedirler. Şöyle ki, Keleşoğlu adında bir tüccar Almanya'dan mal getirmek ister fakat önüne değişik engeller çıkar. Bu engelleri aşmak o kadar zor ki, bu imkânsızlık ona şu sözleri sarf ettirir;

"-Asım Taga? Muhtekirin, karaborsacının biri. Üstelik bizim, Almanya'dan traktör ithalimize müdahale etmeye, mani olmaya uğraşıyor. Hani ya, serbest teşebbüs, serbest ticaret? (...) İstersem Rusya'dan bile traktör getiririm. Döviz bulabilirsem tabi, o ayrı bir hikâye."[225]

Aslında bunun imkânsız olduğunu Keleşoğlu da biliyor. Birincisi, Asım Taga, söz sahibi bir devlet adamıdır. İsterse firmalarını bile kapattırabilir. İkincisi, Soğuk Savaş döneminde Rusya'dan mal getiremediği gibi, ödemeleri de Rus rublelerin dışında hiçbir dövizle yapılamıyor. Bir başka yerde de Almanlarla iş ortaklığı dolayısıyla firmalarına leke sürüldüğünü düşündüğünden şaibeli olsa da ticaretlerini Rusya'ya bile kaydırabileceklerini öne sürer. Eserde yazar Rus ve Rusya algısını çok fazla öne çıkartmamakla birlikte göndermeler yapmıştır. Dolayısıyla bunları gösterme amacıyla irdeledik.

[224] a.g.e., s. 353–354
[225] a.g.e., s. 145

Kemal Tahir'in *Karılar Koğuşu 2*[226] (1974) ve *Namusçular* (1974) adlı romanları yazarın Malatya cezaevinde kaldığı sıralardaki anılardan oluşmaktadır. ***Karılar Koğuşu*** romanında anlatılan olaylar 1943 senesini kapsamaktadır. Yazarı, figüratif kadrosundan, on iki senelik hüküm giymiş, siyasî mahkûm olan Murat adlı bir gençle özdeşleştirebiliriz. Yeryüzünü II. Dünya Savaşı sarmış, Murat cezaevinde, gazetelerde çıkan baş sayfa haberlerini takip etmektedir. Rusya'nın bu savaştan galip çıkmasını istemektedir. Savaş sürdükçe Türkiye'nin kimin yanında yer alacağı konusu akılları kurcalar. Savaşın belirsizliği, insanları daha büyük bir sefalete sürükler. Mahkûmların seslendikleri biçimiyle İstanbullu Murat, hapis hayatının zorlukları içinde giderek bayağılaşan, bayağılaştıkça her şeyi yapabilen insanların yaşamına tanık olur. Bu tanıklık "kötü yola" düşmüş kadınların cezaevine elden ele gezer bir halde olduğunu fark eden Murat kendisine, "tutuklu olmakla özgür olmak arasındaki fark nedir?" sorusunu sorar. Murat'ın hapishanede geçireceği süre ise verilen kararla on iki yıl olarak belirlenmiştir.

Cezaevinde görev yapan Çavuş Rıfkı da, Rusya'nın sınırı olan Kars'tan Malatya'ya sürgün edilmiştir. Murat'ı oradan tanıdığı Bolşeviklerle aynı kefeye koymaktadır. Ruslara yaklaşım biçimi düşmanca olduğu için de Murat'ın ziyaretlerine de kısıtlama getirmektedir. Murat için su sözleri sarf etmektedir:

"Bu adam devlet düşmanıdır. Ben Kars'ta, Moskof hududunda vazife gördüm. Bu domuzları bilirim. Bunlar halktan kimse ile temas ettirilmeyecek. Tözey denilen umumi kadın vasıtasıyla bir iş çevirir. İkimiz de mesul oluruz."[227]

[226] Roman Çorum Cezaevinde kaleme alınmış ve 1949 yılında tamamlanmıştır. Fakat roman, 1974'te, yani yazarın ölümünden sonra yayınlanmıştır.
[227] Tahir, Kemal; *Karılar Koğuşu*, Tekin Yayınevi, 6. Basım, İstanbul, 1996, s. 233–234

Romanda Ruslara karşı ikili bir bakış açısı verilmektedir. Şöyle ki, Murat İstanbullu, eğitimli, hapishanede Gülistan gibi Divan edebîyatının örnekleriyle ilgilendiği gibi, Batı edebîyatından da La Fontaine'in fabllarını okuyan bir aydın tipi Rusların yanlısı gibi gösterilirken, Rıfkı ve cezaevinin birkaç mahpusu cahil, avam halka mensup olanlar da Ruslara besledikleri düşmanlıkla çizilmişlerdir. Fakat bu düşmanlığın belli bir sebebi olmadığı, tarihten süregelen ezeli bir davranış biçimi olarak görülmektedir.

Bunun yanı sıra avam halk Rusların II. Dünya savaşında Almanlara galip gelmesini onlara Türklerin yardım etmelerinden ötürü geldiğine inanıyorlar.

"Doğru. Alman ordusuna kumandan olmuştu. Fransızı Atatürk yendi. Rus'u önüne toparlayıp Moskova'ya kadar Atatürk kovaladı. Lâkin ordu Moskova'ya dayanınca Hitler rezili, "Gayrı benim, Atatürk'e falan ihtiyacım kalmadı. Gerisini ben beceririm," demiş. Paşamız da buna öfkelenip Rus tarafına geçmiş. Şimdi de Rus ordusuna kumanda ediyormuş. Rus ordusunun Almanı sürmesinin sebebi bu."[228]

Türklerin Rusların yanında yer almasını yanlış olarak görenler de vardır. Bunlardan biri de hapishane mahkûmu Ahmet Ağa adında bir adam. O da Ruslara "ezelî düşmanlık" beslemektedir. Almanların Ruslara yenilmeyi onların yiğitliklerine yakıştıramaz. Bunu Türkiye'nin Ruslara yardım etmesine bağlar.

"Bizim hükümet Alman'a kahpelik etti. Alman her daim Türk kardeş diye konuşuyor. Geçen muharebede berabermişiz. Alman'a bu kötülük edilmeyecekti. Rus bir kere kazanırsa gayrı önünde mi durulur?" [229]

Murat ise Ahmet Ağaya ters olarak Almanları kovalayan Rusların yiğit olduğunu söyler. Yazarın Rus ve Rusya sempatizanlığı eserde bu şekilde tesirini

[228] *a.g.e.,* s.285
[229] *a.g.e.,* s.290

göstermiş olur. Ayrıca İkinci Dünya savaşı sırasında Türkiye'deki insanların bu olayla ilgili düşünceleri ve bakış açıları da çizilmiş olur.

Hapishanedekiler çok trajik bir olayla sarsılır. Hanım adında bir kadın idam edilir. Bu olay Murat'ı da çok etkiler. Şöyle ki insan hayatının ne kadar değersiz olduğunu düşünmeye başlar. Daha önce gazetelerde savaşla okuduğu haberler aklına gelir.

"...Şehri hücumla zaptedilmiştir. İkibin düşman subay ve eri öldürülmüş, 6 tank, 8 motorlu top ve mühim miktarda malzeme ele geçirilmiştir." Yalnız bir taraftan ikibin insanın ölmesi havadisi manşet yapılmak değerini bile çoktan kaybetmişti. Her yerde nefes almaktan kolay, (...) tabileşmiş ölüm."[230]

Kemal Tahir'in *Namusçular* (1974) adlı romanında da olaylar Malatya Cezaevinde geçmektedir. Olaylar Mayıs 1943 yıllarında geçmektedir. Yani, *Karılar Koğuşu* romanı gibi bu eser de hatıralardan yola çıkılarak ortaya konulmuştur. Roman adını hapishanedeki mahkûmların suçlarını namus temizlemek adına işlediklerinden dolayı almıştır.

Karılar Koğuşu'nda olduğu gibi, "İstanbullu", Murat'ın Nazım Hikmet köşesi vardı.

"...şair Nazım Hikmet'in yağlıboya büyük portresi. Bunun altında kızıl ordunun kadın birliklerine mensup bir süvari resmi. Duvarda boydan boya Cumhuriyet gazetelerinden kesilmiş haritalar."[231]

---

[230] *a.g.e.*, s. 347

[231] Tahir, Kemal; *Namusçular*, Tekin Yayınevi, 4. Baskı, Yaylacık matbaası, İstanbul, 1994, s. 88

Bu haritalarda Murat savaşın cephelerini işaretlemişti. Özellikle de Rusya'da olanları yakından takip ediyordu. Bu sıralar çetin mücadele Stalingrad'da veriliyordu.

" Stalingrad'da henüz döğüşülüyor. Alman ordusu Vladikafkas'a inmiş. Elalemeyn tehlikede… Dünya sanki burada nefesini kesmiş…"[232]

Murat bir önceki romanda olduğu gibi Rusların tarafını tutmaktadır. Eserde hapishanedekilerin bu konudaki düşünceleri kısaca verilmiştir. Bir önceki eserde olduğu gibi avam halkı Almanların bu savaştan galip gelmesini istemektedirler. Herkes olayları radyo ve /gazeteden takip etmektedir. Mahkûmlardan Mazmanoğlu da bunlardan biridir.

" Mazmanoğlu, 939'dan beri siyasetin Türkiye'de gösterdiği acayip gelişmeler karşısında fena halde şaşırıp neticede Alman hayranlığına karar kılanlardandı. Bunlar için yürüyen, vuran, ezen ve daima galip gelen kuvvet sanki kendilerine aittir. (…) artık bir Nazi neferi gibi bizzat döğüşür olmuşlardı.

— Bakalım Stalingrad düştü mü? Diye yüksek sesle fakat kendi kendine sordu.

İstanbullu öfkesini gizlemek için sesini alçalttı:

— Düşerse ne olur?

- (…)Düşerse iş biter…

—Hangi iş?

— Rusların işi…"[233]

Murat Mazmanoğlu'nun bu fikrine katılmamakla birlikte, geç de olsa Rusların kazanacaklarına inanmaktadır.

---

[232] a.g.e., s. 88
[233] a.g.e., s. 202

Kemal Tahir'in *Hür Şehrin İnsanları 2* (1976) adlı romanında Türkiye'nin çok zor Millî Mücadele döneminde Sovyetlerin Kuvâ-yı Milliye birliklerine yardım edilmesinden bahsedilmektedir.

"(...) en tehlikeli sırada Rafet Paşa, Mustafa Kemal'e küsmüş te, Aydın ormanlarında istirahata çekilmiş. Sovyet generali Frunze yeni teşkil edilmekte olan Kuvâ-yı Milliye ordusunun en küçük birliklerini teftiş, teşçi etmekten bıkıp usanmamış…"[234]

"... Meğer Vrangel ordusunu yenen Bolşevikler, bize silah yardımına başlamışlar."[235]

Oya Baydar'ın *Elveda Alyoşa* (1999), adlı kitabıyla aynı adını taşıyan öyküde Alyoşa adındaki kahraman, bir bakıma manevi bir şahsiyet veya bir bilişi temsil eden bir sembol olabilir. Yazar, önce bilincin tam doruğunda olan fakat daha sonra prensiplerinden taviz veren bir bilişten bahsetmektedir.

Oya Baydar'ın *Sıcak Külleri Kaldı*, 2001 Orhan Kemal Roman Armağanı'nı alan ve ilk baskısı 2000 yılında çıkan romanında Türkiye'nin 1970 ve 1980 darbeleri Komünistler açısından verilmektedir. İdeolojik bir romandır. Romanın ana düğümü olan Arın Murat'ın Ülkü ÖzTürk ile aşkı çerçevesinde siyasî durum verilmektedir.

Ülkü, Oya Baydar ile birçok yönü aynı olan kahramandır. İkisi de Fransız koleji bitirmiş eğitimlidirler, ikisi de gözaltına alınıp sürgün ve yurt dışına kaçma

[234]Tahir, Kemal; *Hür Şehrin İnsanları 2*, Tekin Yayınevi, Yaylacık Matbaası, 3. Baskı, 2. Cilt, İstanbul, 1995, s. 410
[235] a.g.e., s. 413

dönemi yaşamışlardı. Çizdiği kahramanlarıyla, olayları (sağ-sol) çatışması kendi düşünce ve tarafını belirtmektedir.

Ülkü ÖzTürk 12 Mart 1971 döneminde gözaltına alınır ve işkence görür. 12 Eylül 1980 döneminde ise aranan militanlar listesine girer ve kocası olan Ömer Ulaş ile yurt dışına kaçar. 12 Mart'tan sonra serbest kalınca Arın Murat'tan hamile olduğunu anlar, fakat durumu Arın'a açıklayamaz ve Ömer'in evlenme teklifine evet demek zorunda kalır. 1990 yılında ise, hücre evi baskınında Arın ile Ülkü'nün oğlu Umut Murat Ulaş öldürülür.

Romanda Ruslar değişik münasebetlerle yer alır. Komünizmin ilham kaynağı olarak Türkiye'dekiler Moskova'dan gelen doğrudaniflerle partiyi yürütmeye çalışırlar.

Ülkü hiçbir zaman faal bir komünist değildir. Yapılan toplantılara katılmaktadır. Kendi evine baskın yapıldığında çok şaşırır. Baskına gelen polislerden biri arkadaşları için şu sözleri sarf eder:

"(...) yaptığı işten kendiside rahatsız olup, "Sizleri bilirim. 'Cahil herifler eve gelip Larousse'u bile Rus sanıp götürdüler' diye anlatırsınız. Hepsi beynelmilel komünizmin, Siyonizm'in propagandası" diye söyleniyordu."[236]

Ülkü'nün kocası Ömer Ulaş bir bilim adamıdır ve solcuların baş adamlarından biridir. Gençlerin yenilikler yapılması gerektiğine cevaben doğrudaniflerin Rusya'dan alındığını belli eder.

"(...) söylediklerini dinlemiş, tepki vermemiş, ama partinin çizgisinin çok daha yukarılarda bir yerde, Sovyetler Birliği partisinin ve uluslararası hareketin katkılarıyla belirlendiğini açık şekilde hissettirmişti. "enternasyonalizmi iyi

[236] Baydar, Oya; *Sıcak Külleri Kaldı, Can Yayınları, ciltli şömizli özel baskı, 1. basım, İstanbul, 2007, s. 25*

kavramak gerek, demişti. Enternasyonalizm, devrimci romantizmden, içi kof edebî bir deyimden çok daha fazla bir şeydir.(...)"[237]

Stalin'in politikasını eleştirenlere ise şu cevabı verir;

" Yanlışlar olmuştur belki de. Ama dünya işçi sınıfı hareketinin, kardeş partilerin ortak olarak karar mekanizmaların bizim tek başına yapacağımız yanlışlardan daha az yanlış yapacaklarına güven duymazsak, zaten bu işi götüremeyiz"[238], diye cevap vermişti.

Bu sözlerden roman içindeki Rus imajını komünistlerle özdeşleştiğini görmekteyiz.

Romanda Türkiye Rusya ilişkileri farklı bir bakış açısıyla verilmiştir. Bu, Türkiye'deki komünist partisinin Rusya'da bulunan komünistler tarafından yönetilmesi olarak kendini göstermiştir.

1980–1981 olaylarında Sovyetlerden gelen ve uygulanmaya konulan bu talimatlardan dolayı partililer arasında kırılmayı tetiklemiştir. Askeri cuntanın faşist düşüncelesini benimsemek, partiye muhalefet olarak niteleniyor, farklı düşüncelere sahip olanlar neredeyse hain sayılıyordu. Ülkü de buna karşı olanlarındandı. Yapılanların ne olduğunu merak ettiğinde ise, partili arkadaşının açıklaması şu olmuştu;

"Sovyet yoldaşların politikasını izliyoruz, demişti. Merkez'den gelen talimat bu. Senin kafanın da biraz karışık olduğunu görüyorum yoldaş."[239]

Ömer de merkezden gelen talimatların uygulanması gerektiği kanısındaydı. Bu şekilde görüş ayrılıkları yaşanıyordu. Ömer gibiler ancak bu şekilde

[237] a.g.e., s. 76
[238] a.g.e., s. 76
[239] a.g.e., s. 115

düzlüğe çıkılacağına inanıyordu. Moskova bize dokunmalarına izin vermez diye düşünüyordu.

" Sovyetlerin mutlak doğruluğuna, büyük Ağabey'in politikalarını biz faniler anlayamayacağı hikmetlerle dolu olduğuna inanır o. Enternasyonalizm, böyle bir inancı emreder Ömer'e göre." [240]

1977'deki Taksim'de yapılan 1 Mayıs kutlamaları olaylı geçer. Ömer'in, *"bir duvarın altındayız, demişti. Ya duvar üstümüze yıkılacak, ya da duvarı aşıp öte yana varacağız"*[241] dediğini düşünürken, Ülkü bu duvarı aştıklarını sanıyorlardı. Fakat devlet işçi hareketinin önünü kesmek için ne pahasına olursa olsun her yolu deneyeceklerini Arın Murat'ın ağzından ikrar edildiğini duyuyordu.

1981'lerde tutuklanmalar başlar ve bize dokundurtmazlar inancı sarsılır, partililerin çoğu yurtdışına kaçmak zorunda kalır. Ömer ile Ülkü de bunlar arasındadır. Moskova'ya giderler. Ülkü Moskova'da katıldığı derslerde, Sovyetlerin neden 12 Eylül cuntacılarına yardım ettiği sorusunu araştırır. Fakat bir türlü cevap bulamaz.

"Hani şu hepimizin kanını donduran ama kardeş parti politikasına saygı uğruna bağrımıza taş bastığımız, "Generaller Türkiye'yi imar ediyor", veya "Bolşoi Balesi Ankara'yı fethetti" haberleri…"[242],

Bulunduğu Moskova'da okuyor ve araştırıyor, ulaştığı sonuç Sovyetlerin uluslar arası arenada kendi imajını zedelememek için Türkiye'deki hapishaneleri dolduran "yoldaşlara", öldürülen onca insana sesini çıkarmıyordu. Anlaşılan devlet politikası ile parti politikası ayrı tutuluyordu.

[240] a.g.e., s. 115
[241] a.g.e., s. 241
[242] a.g.e., s. 254

Ülkü Moskova'da üç yıl kalır. Onun için Moskova güç ve iktidar simgesidir, romantik devrimciliğin şehridir. Almanya üzerinden Moskova'ya gelmişti, ilk duygularını şöyle dile getirmişti:

"Devrim hayallerimizin büyülü şehri, üç sosyalist kuşağın kâbesi, kendimize özgü garip romantizmimizin dekoru…" (...) Moskova hayallerini boşa çıkarmamıştı. Soğuk, karlı, pırıl pırıl ve muhteşemdi."[243]

Kocası Ömer için Moskova ve yönetimdekiler ulaşılmaz ve sorgulanmaz bir yapıya sahiptir. Parti başındakilerin yaptıklarının hiçbir faaliyeti sorgulamamaktadır. Oğlunu yanına alamamasından bile kendisini sorumlu tutmaktadır. 1990'larda Sovyetlerin dağılmasını ise, daha fanus hayatına alışmadan okyanuslara açılmasına bağlıyor. Sosyalizm dağılırken her şeyin kötü olması gerekirken olayların farklı yönde gelişmesine anlam veremiyor.

"İçi burkarak, "Üstelik giderek güzelleşiyor, diye düşünüyor. Şimdi daha canlı, daha renkli, cıvıl cıvıl, her köşesi başka bir âlem ."[244]

Ülkü, daha sonra bu şehri de geride bırakıp Fransa'ya geçer. Oğlu Umut'u da yanına aldırır. Liseyi Fransa'da bitirdikten sonra ise oğlu üniversiteyi Türkiye'de okumak istediği için ane annesinin yanında kalır. Hücre evi baskınında da öldürülür.

Ülkü bir Fransız gazetesinin muharriri olarak çalışır. Eski sevgilisi Arın Murat yurt dışında yaptığı bir konuşmada onu dinleyip dinlemeyeceğini sorar. Cevabı hayır olsa da Ülkü konuşmaya katılır ve konferanstan sonra buluşurlar. Eski sevgililerin buluşmasından sonra da Arın vurulur.

Romanda Türkiye Rusya ilişkileri değişik bir bakış açısıyla verilmiştir. Şöyle ki, SSCB, Türkiye'deki komünistlerin yardımcısı ve yöneticisi olarak

[243] a.g.e., s. 258
[244] a.g.e., s. 298

gösterilmenin yanı sıra Rusya çıkarları uğruna onları korumak adına hiçbir teşebbüste bulunmamıştır. Yazar bunu yadırgamaktadır. Yetmiş yıl sonra da SSCB'deki komünizmin yıkılışını devletin ve insanların bu sisteme yeterince hazırlıklı olmamalarına bağlar. "Daha fanusta yüzmeye öğrenmezken okyanuslara açılmak" hata olarak dönmüştür.

Tarık Buğra'nın *Küçük Ağa* (1963) adlı romanında Akşehir'in bir kasabasındaki kurtuluş mücadelesi ele alınmaktadır. Eserde bir Rus karakterin olmamasının yanı sıra, Ruslar komünizmin bir simgesi olarak ele alınır.

Birinci Dünya Savaşı ile birlikte Osmanlı eski gücünü kaybetmiş, isyanlar ve işgallerle nüfuzu iyice zayıflamıştır. Savaştan sonra birçok asker evine dönmüştür. Eserde durumun trajik oluşunun altını çizmek amacıyla, dönenlerin çoğunun gazi olarak eve dönmeleri dile getirilir.

Şahıslar kadrosunun başında duran Akşehirli Salih de savaşta kolunu kaybeden bir askerdir. Salih eve döndüğünde ülkenin acı durumunu daha iyi anlamış olur. Savaşa gittiğinden itibaren her şey çok değişmiştir. Önceleri arkadaş olarak komşuları Rumlarla yaşayan halkı birbirlerine düşmanlık beslemeye başlamışlardır. Salih'in Rum arkadaşı Niko da bu durumdan etkilenmiştir. Niko işgalci İtalyanlarla işbirliği yapmaktadır. Ayrıca Yunan ve İngiliz ordularının işgal haberleri iki halk arasındaki düşmanlığı daha da arttırmaktadır.

Salih, yüzyıllar boyunca Osmanlı himayesinde yaşayan Rumların bu savaşa katılmalarını ihanet olarak değerlendirmektedir. Bununla birlikte Niko'nun arkadaşlığından vazgeçememektedir. Fakat bu dostluk Salih için olumsuz sonuçlar doğurmaktadır. Bu arkadaşlıkları kasabalılar tarafından fark edilir ve Salih dışlanır,

arkadaşı Niko ve onun arkadaş çevresinde dolaşmaya başlar. Kolunu kaybettiği için de herkesin ona karşı hak etmediği şekilde davranır ve kendini namaz ve niyazdan çeker.

Osmanlı ve Padişaha güven sarsılmış durumdadır. Halk işgallere karşı tepkisiz kalmamaya karar vermiştir. Fakat bu mücadelenin kimin önderliğinde yapılacağı konusunda bir karmaşa hâkimdir.

Salih kasabalılardan elini çektiği için halk kendisine tepkili davranmakla birlikte onu kimse istememektedir. Bu arada kasabaya İstanbul'dan Mehmed Reşit Efendi adında bir imam gönderilmiştir. Hoca adı yerine ona takılmış olan İstanbullu Hoca lakabı ile çağrılmaya başlanmıştı. Hocanın gönderilme sebebi ise, padişah ve Osmanlıya bağlılığı teşvik etmektir. Daha sonra Küçük Ağa olarak adlandırılacak ve Kuvâ-yı Milliye'ye katılacak olan Hoca, çok etkileyici bir insandır ve kısa zaman içerisinde halkın beğenisini ve takdirini kazanır. Camide yaptığı vaazlarda Osmanlı, padişah ve din lehinde düşünceleri aktarmaktadır. Bu sırada ülkede kurtuluş ümidi olabilecek bir örgüt kurulmaktadır. Kuvâ-yı Milliye adı verilen bu örgüt, Anadolu'daki işgalleri önlemek, İstanbul Hükümeti ve Padişahın yönetiminden kurtulmak için faaliyete geçmiştir. Fakat Kuvâ-yı Milliye'nin işi çok zordur. Anadolu'da işgallere karşı ve yandaş davranan çok sayıda örgüt mevcuttur. Dolayısıyla bu örgütleri ya kendi tarafına çekmeli veya bertaraf etmelidir. Her ikisi de memleketin kurtuluşunu sağlamak için çırpınmalarına rağmen, Hocanın yaptığı vaazlar Kuvâ-yı Milliye'nin amaçlarına ters düşmektedir. Hoca her seferinde Padişaha bağlılıktan bahsetmekte, Kuvâ-yı Milliye ise padişahtan kurtulmak ve yeni yönetim kurmak için yollar aramaktadır. Bu nedenle Hoca ve Kuvâ-yı Milliye arasında zıtlıklar yaşanır. Fakat halk kendisini zamanında doğru ve dürüst olarak

gösteren Hocayı çok sevmektedir. Hoca Kuvâ-yı Milliye'yi Ruslarla işbirliği yapmakla suçlar.

Bu arada Salih terk edilmişlik ve unutulmuşluk içerisinde Kuvâ'ya katılmaya karar verir. Bunun başlıca nedenlerden biri de çocukluk arkadaşı Niko'nun karşı tarafta savaşması olmuştur. Salih bu ihanetin öcünü almak için sonuna kadar mücadele verir ve kurtuluş mücadelesinde büyük rol oynar.

Halkın bir kısmı Kuvâ'nın bir kısmı ise Hocanın tarafını tutar ve dolayısıyla polemik başlar. Zamanla bu polemik daha büyük boyutlara ulaşır. Hoca vaazlarda Kuvâ'ya karşı fikirleri açıkça söylemeye başlar.

Cemaatte bulunan ve Kuvâ-yı Milliye'ye yakınlık gösteren Reis Bey ona karşı çıkar ve Kuvâ-yı doğrulayacak şu sözleri sarf eder;

"'*Ayı derisinden post, Moskof'tan dost olmaz', deriz. Hele Bolşevik Moskof'tan?.. Neuzubillâh! Bunu hepimiz biliyoruz. Bizde bir söz daha vardır: 'Denize düşen yılana sarılır'. Fakat temas buyurduğunuz mesele bu da değildir. Zira ve lehülhamd millet denize düşmemiştir, bahis buyurduğunuz münasebet dahi dostluk değildir. Karşılıklı menfaatlerin zarurî ve meşru kıldığı bir yardımlaşmadır. Bunu reddetmek akıl kârı olamaz. Kabul ise Bolşevikleşmeyi tazammun etmez. Nitekim Devlet-i Aliye-i Osmaniye'nin Almanlarla ittifakı Hıristiyanlaşacağımıza karine sayılmamıştır (...)*

Yüzünüz saldıran düşmana dönükken cephenizin arkasını emniyete almak iyi ve âkılâne bir iş midir?"[245]

Bunun yanı sıra, İngilizlerin kasabalıya para dağıttığı, fakat Rusların böyle bir teşebbüste bulunmadıklarını vurgulayarak,

[245] Buğra, Tarık; *Küçük Ağa*, İletişim Yayınları, 13. Baskı, İstanbul, 2008, Birinci kitap, s. 222–223

"(...)başında bir İngiliz yüzbaşısı vardı ve bu birliğin vazifesi uğradıkları her yerde hesapsız para sarfı ile, makam vaadi ile İngiliz amâline yardımcılar bulmaktı. (...) Fakat rivayet ve tefsirler hakikatin hudutları inde duramıyor ve deniliyor ki, bu birliğin elebaşıları sizinle de konuştular (...)"[246], sözleriyle İngilizler tarafından Hocaya da paranın teklif edildiğini ve onun kabul etmediğini dile getirir.

"(Kuvâ-yı Milliye'nin) Yüzbaşı dalgındı, "Ne kayıp, ne de kazanç," diye düşündü. Hoca Efendi'yi hesaba katmak zorunda olmasa buna adam akıllı sevinecekti. Çünkü Kuvâ-yı Milliye'yi tutanların nasıl içten içe sarsıldıklarını, şu "Bolşevik" bombasıyla nasıl birden bire başlangıç noktasına düşüverdiklerini açıkça sezmişti. (...)"[247]

Hocanın itibarını da düşünerek yapabilecekleri ve Kuvâ'ya ne kadar zarar vereceğini düşünerek onun hakkında "vur" emri çıkarmışlar.

Bir gün İstanbullu Hocayı Doktor ziyaret eder ve halk için saltanatın faydadan daha çok zarar olduğu fikrini savunarak düşüncelerini dile getirir. Hoca'nın kafası karışmaya başlamıştır.

"Dokunmadığı, toz kondurmadığı iki üç kanaati vardı. Hilafet ve saltanata bağlılığı da bunlardan biri. Fakat işte Doktor'un ziyaretinden sonra bu bağı bile didik etmiş, millete ve memlekete faydalı olan nedir diye inceden inceye düşünmüştü. Bu arada hesaba, tam bir gönül cesareti ile İstanbul'un aleyhindeki rivayetleri de Kuvâ-yı Milliye için söylenen güzel şeyleri de katıyordu."[248]

[246] a.g.e., s. 223
[247] a.g.e., s. 225
[248] a.g.e., s.173–174

Hocanın kafası karışır ve önceleri sorgusuz sualsiz inandıklarını sorgulamaya başlar. Hakkında vur emri verilen Hoca, Akşehirliler tarafından yapılan zorlamayla karısını ve çocuğunu da yanına alarak Çakırsaraylılar çetesine sığınır. Salih Kuvâ tarafından Hocayı bulmakla görevlendirilir.

Kuvâ-yı Milliye her geçen gün güçlenmektedir. Salih Hocayı bulur ve onu padişaha hizmet etmekten vazgeçirerek Kuvâ'nın yararına mücadele vermeye ikna eder. Kuvâ-yı Milliye'dekiler Doktor başta olmak üzere Hocanın kendi saflarına geçtiğine çok sevinirler. Hoca artık Kuvâ'nın yararına mücadele etmeye başlar.

Eserde, Hocanın Kuvâ-yı Milliye saflarına geçtikten sonra Ruslar hakkındaki düşüncelerinin değişip değişmediğine dair bir bilgiye rastlayamıyoruz. Fakat zamanında Bolşeviklerden yardım almanın, onlarla birlik olmanın olağan bir şey olduğunu savunan Reis Bey eski düşüncelerinden vazgeçmiştir. Onun fikrine göre, insanlar her yeni düzene umutlarını bağlamaktadırlar. Fakat ne yazık ki çoğunlukla bu umutlar boşa çıkıyor.

"Belli belirsiz söylentilerden beliriyordu ki, işte o kuru taklitçiler, o züppeler, o ağzı açıklar ve gene o satılmışlarla hainler türü gene kımıldamaya başlamışlar, her dönüm çağında, her buhran devresinde olduğu gibi başlarını kovuklarından çıkarmışlardı. Onları şimdi de İştirakiyyun diye, Bolşeviklik diye sızdırıyorlardı zehirlerini. Meşrutiyetle her şeyin değişivereceğine, her şeyin güllük gülistanlık oluvereceğine inandığı gibi, şimdi de Bolşeviklikten aynı mucize beklenecek, imkânlar ve kuvvetler şimdi de Bolşeviklik için mi kubura gömülecekti?"[249]

[249] a.g.e., s. 390

Tarık Buğra'nın *Gençliğim Eyvah* (1979) adlı romanı ideolojik bir romandır. Eser İhtiyar ve Delikanlı (Raşıt)'nın etrafında döner. Bu iki kahraman simgeseldirler. Şöyle ki, İhtiyar komünizm ve sosyalizmi ülkesinde yaşatmak adına Delikanlının aklını çelmektedir. İhtiyar, Türkiye'deki Rusya tarafından desteklenen ve gençleri özden koparmaya çalışan güçleri temsil ederken, Delikanlı ise kökünden koparılmaya çalışılan gençleri temsil ediyor. Bu amaçları uğrunda İhtiyar, her çareye başvurmaktadır. Yeri gelince önceden yetiştirilmiş genç kızları öne sürerek, insanlar arasında fesat yaymak ve kurduğu çarkın dönmesine izin vermeyenleri de devlete jurnal etmek başvurduğu yöntemlerden birkaçıdır. İhtiyarın amacı, gençlerin komünist olması ve dolayısıyla anarşinin doğmasıyla yetişmekte olan neslinin köklerinde kopmasıdır.

"Milleti Devleti'nden soğutmak, ona düşman hale getirmek için yapılan bu işlere, İhtiyar "Devlet'i Devlet eliyle yıpratmak" derdi. (...)

***

Önemli kozlardan birisi de "lâiklik" ilkesi oldu. Bu konuda, İhtiyar, aynen şöyle demiştir Delikanlı'ya:

"Şunun da bilinmesini isterim: Devletin ilkelerinden olan ve bütün hükümetlerce de -ne ala- titizlikle benimsenen lâikliğin, yani bu fazladan ve nereye konulacağı pek bilinmeyen altıncı ok'un benim felsefeme ve mesleğime ne kadar yararlı olabileceğini milimi milimine kavrayamadığımı kimse söyleyemez. (...)

Ve eklemişti:" İrtica hortluyor deyimini bulan da, ülkede ölümsüzlüğe kavuşturan da ben olmuşumdur."[250]

[250] Buğra, Tarık; *Gençliğim Eyvah*, Ötüken Neşriyat, 5. baskı, İstanbul, 1991, s. 68-69

Yazar, Rusya ve oradaki sistemi değişik bakış açısıyla anlatmaktadır. Ona göre II. Dünya savaşından sonra Rusya da Almanya kadar kendi totaliter rejimini ortaya koymuştur. Yazar, Rusların bu savaştan zaferle çıkmasını güzel bir sonuç olarak değerlendirmiyor. Şöyle ki;

"Ama ZAFER karnında aynı habis ur'la doğmuştur; çünkü yenenlerin arasında Rusya da vardır."[251]

Fakat Almanya bunu tüm gücünü ortaya koyarak elde etmeye çalışırken, Rusya ise değişik düzenbazlıklarla, hilelere başvurarak yapıyordu.

"... yâni Almanya'nın, bilek zoruyla ve kendisini ortaya koyarak yapmak istediğini, şirretlikle, üçkâğıtçılıkla, yutturmacalarla elde etmeye kalkışmaktadır ve pek acelecidir: Çok istemektedir ve hemen verilsin istemektedir. Sabırsızdır: İlk ağızda Polonya'yı, Çekoslovakya'yı, Bulgaristan'ı, Finlandiya'yı, Letonya, Litvanya, Etonya ve Estonya'yı, kısacası, eli nereye uzanabildiyse orayı, luup diye yutuvermektir".[252]

Ayrıca, yazar Sovyetlerdeki yerli halkın *("çıplaklıklarına, yokluklarına, geri kalmışlıklarına"*) üzücü durumuyla hüzünlenmektedir.

İhtiyar, insanların devlete ve demokrasiye bağlanmalarından korkar ve dolayısıyla komünizmi iyi göstermeye çalışır. Özellikle gençlerin komünizme bağlanmalarının sonucunda ortaya çıkan anarşinin yardımıyla Türkiye'ye komünizmin gelmesi daha kolay olacaktır. Bunu daha da yaygınlaştırmak için ise şu yola başvuruyordu:

" Bir yandan Rusya'yı komünizmin – ve sosyalizmin-, komünizmi -ve sosyalizmi- de Rusya'nın göbek adı saydırtacak bir propaganda kampanyası başlattı;

[251] *a.g.e., s. 70*
[252] *a.g.e., s. 70-71*

bir yandan da ve daha büyük bir etkinlikle, kundağından yeni çıkan demokrasi'yi yozlaştırmaya koyuldu."[253]

İhtiyar, Lenin, Stalin, Mao ve Kruşçov gibi liderleri sevmez. Onun ideali Troçki'dir.

"Lenin… Mao… Stalin… Kruşçov… bir yığın mendebur"[254]durlar onlar. Onun sevdiği ve örnek aldığı anti Leninist Troçki'dir.

" Neden mi Troçki? Söyleyeyim: Her şeyden önce dişli bir anti Leninist'tir o. Öyle bir anti Leninist ki bizzat Lenin'i ve Lenin'den sonra gelen en azılı Leninistleri bile kendi yoluna çekip almış, kendi taklitçisi yapabilmiştir."[255]

Lenin'i Troçki'nin konferans, dergi ve gazetelerde sunduğu fikirleri çalmakla suçlar. Amaç ve araçlarının da farklı olduğunu ifade eder.

" Lenin dönekse Troçki iki misli dönekti. Ama, Lenin'in döneklikleri iktidar hırsıyla ve Devlet'i ele geçirmek, Devlet'i sürdürmek hırsıyla olurken, Troçki... neredeyse eşsiz diyebileceğim bir soylulukla, döneklik ve kalleşliklerini Devlet'i çürütmek için yapıyor ve böyle yapılmasını istiyordu... iktidarın, mutlaka ama mutlaka bir çete yağmasına, bir korsan işi ganimet paylaşılmasına dönüşeceğini kavramıştı Troçki.(...)"[256]

İhtiyarın en çok işine yarayan Troçki'nin milliyetçilik karşıtı fikirleridir, enternasyonal yanlısı olması. Gençleri devlete karşı kışkırtmak için onun fikirlerinin propagandasını yapmaktadır.

Ruslar zalim olarak gösterilmişler. Fakat bu kişileştirilerek değil, bir devlet politikası olarak ele alınmıştır.

---

[253] *a.g.e., s. 72*
[254] *a.g.e., s. 253*
[255] *a.g.e., s. 254*
[256] *a.g.e., s. 255*

“ Onlar, o söylediklerim partiyi kuruyor, Devlet gasp ediyor ve Devlet gücü kullanarak insanlarını boğaz tokluğuna çalıştırıyorlar; sonra da kârı… vurgunu, yukarıdan aşağıya doğru azalan yüzlerle paylaşıyorlar.”[257]

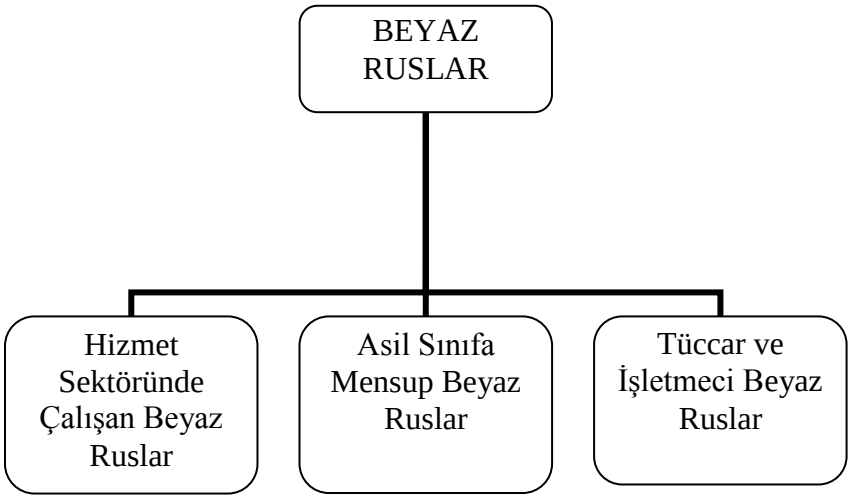
Yazar, İhtiyarın temsilciliğiyle, Türkiye’de yapılan komünist propagandaların ne kadar zarar verdiğine işaret etmektedir. Romanda Rus kahramanlar olmamasıyla birlikte, Ruslar devlet politikası açısından eleştirilmiştir.

11. Beyaz Ruslar

Türk edebiyatı eserlerinde Menşevik[258] Ruslara oldukça büyük bir yer ayrılmıştır. Bunun sebebi ise, Kızıl İhtilalden kaçan asil sınıfa ait Rusların Türkiye’de İstanbul ve İzmir gibi şehirlerde yerleşmesi, bazılarının da buradan yurt dışına kaçmasıydı. Bu tiplere Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Refik Halit Karay, Attila İlhan, Nermin Bezmen, Selma Fındıklı gibi yazarlar eserlerinde yer vermiştir.

Beyaz Ruslar Türk yazarlarının eserlerinde değişik açılardan ele alınmıştır. Bu yaklaşım ise Beyaz Ruslar tipinin birkaç alt tip oluşturulmasına neden oldu. Bu alt tipleri şemayla gösterecek olursak, aşağıdaki gibi olur.

[257] *a.g.e., s. 272*
[258] Menşevik- Çar yandaşları için kullanılan bir tabirdir. Bu tabir için kullanılan bir diğer ifade Beyaz Ruslar. Fakat günümüz Beyaz Rusya’da yaşayanlarla hiçbir alakası yoktur.

a. Hizmet Sektöründe Çalışan Beyaz Ruslar

Ercüment Ekrem Talu, *Kundakçı* (1926) adlı romanında Kızıl İhtilâlden İstanbul'a kaçmış, bulunduğu durumu kendi yararına çevirmeyi başararak Yeşil Yuva adında bir eğlence yeri açmış Dombayef adında eski Çar subayı ve onunla aynı kaderi paylaşan ve "İmparatorluk döküntüsü olarak" İstanbul'a sığınan Kontes Sofiya ele alınmaktadırlar.

Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun *Sodom ve Gomore* (1928) adlı romanında, mütareke yıllarındaki İstanbul'un sakinlerinin işgal kuvvetleri ile yaptıkları işbirliği ve yozlaşması ele alınmaktadır. Ayrıca işgalci subayların yaptıkları ahlâksızlıklar bütün çirkinlikleriyle gözler önüne serilirken, bu ahlâksızlıklarda zengin Türk ailelerinin rolü de işlenmektedir. Romandaki Beyaz Ruslar ise, İstanbul'un kozmopolit çerçevesi içerisinde ele alınmaktadırlar. Hepsi de hayatları için gereken geçim kaynağını sağlamak amacıyla kimisi garsonluk, kimisi fahişelik, kimisi müzisyenlik veya masörlük, manikürcülük yapmaktadırlar.

I. Dünya Savaşı sonrası İstanbul'u *Sodom ve Gomore* adlı eseriyle romanlaştıran Yakup Kadri Karaosmanoğlu yapıtında Rus mensubu olan ve Türkiye'ye sığınmış, değişik arayışlarda bulunan tiplere oldukça geniş bir yer vermiştir.

Yakup Kadri, eserinde İstanbul'un işgali altındaki hayatı, genç neslin bozulmuşluğunu, manevî ve ahlâki arayışlar içinde bulunan insanları işler. Bunun içindir ki romanına temsilî bir isim seçmiştir. Sodom ve Gomore lanetlenmiş ve Tanrının gazabına maruz kalmış iki kavmin ismidir. İletmek istediği mesajı daha etkin bir hale getirmek amacıyla bölüm başlarında İncil'den alıntılar yapmaktadır.

Romanında Kızıl İhtilâlden kaçmış ve İstanbul'a sığınmış, arayış içinde olan Rus muhacirlere yer vermektedir. Dikkat çeken nokta, romanda tek yabancı tiplerin Rusların olmadığı ve özellikle Rusları çizerken bunu bir sempatizanlıkla yapmasıdır.

Mesela Rus manikürcü kızı çizerken şu sözleri sarf etmektedir:

"...bu duru beyaz tenli ve kıpkızıl dudaklı bir körpe kızıydı. Utanarak, şaşırarak birbirine dolaşan adımlarla Captain Jeakson Read'in yatağına yaklaştı ve bir kumru ötüşünü andıran sesiyle..."[259]

Aynı üslûbu Captain Jeakson Read'i çizerken kullanmamaktadır. Onu kendini beğenmiş, herkesten üstün gören, şehvete düşkün bir varlık olarak çizmektedir. Ayrıca Read'ın kadınlar üzerindeki tesirleri, bu genç kız üzerindeki tesiriyle ortaya konulmaktadır.

"Rus kızı, göz kapaklarının altından, koyu kırmızı aydınlığının içinde güzelliği insanlık ve tabiat dışı bir ifade alan delikanlıya bakıyordu."[260]

---

[259] Karaosmanoğlu, Yakup Kadri; *Sodom ve Gomore*, İletişim Yayınları, 11. Baskı, İstanbul, 2001, s. 13

"... Beyoğlu'nun bir berber dükkânının bu odaya bir manikür işi için gönderdiği zavallı Rus kızı o Tanrıçalardan biri değildi. Fakat şu dakikada Captain G. Jackson Read adını taşıyan ve ipekli yorganlar altında gevşeklik ve hararetle beyaz boynunu dışarıya doğru düşünmeden ona teslime hazırdı."[261]

O dönem İstanbul için Ruslar romanda sadece hizmet eden değil aynı zamanda işgal subayları ve onlara arkadaşlık eden Türkleri eğlendiren bir sınıf olarak ele alınmaktadır.

Attila İlhan'ın, *Kurtlar Sofrası (1963)* adlı romanında Rus garson tipine rastlamaktayız. Eserde İstanbul'da çeşitli işlerde çalışan kadınlar için yazar "Rus Döküntüleri" tabirini kullanmaktadır. Romanda bir lokantada çalışan silik de olsa bir garson kız[262] tipi vardır. Bu kadın eserde şöyle geçmektedir:

"Bir tazıyı andıran, sıska ve cılız, Beyaz Rus garson kadın, (...)."[263]

Yine hizmet sektöründe çalışan, Petrograd (Ankara Pastanesinde) çalışan bir Rus kadın garsonu **Attila İlhan'ın *O Karanlıkta Biz* (1988)** romanında görmekteyiz.

"'beyaz' Rus garson kadın, sarışın bir hilâl, ortada dolaşıyor (...)"[264]

Romanda ayrıca Yelizaveta İvanovna'nın Ahmet Ziya ile tanıştırdığı Beyaz Ruslardan Miralay Voslenskiy'den ve diğerlerinden bahsedilmektedir.

---

[260] *a.g.e.,* s. 13
[261] *a.g.e.,* s. 14
[262] İlhan, Attila; *Kurtlar Sofrası*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Birinci basım, İstanbul, 2002, s. 287
[263] a.g.e., s. 465
[264] İlhan, Attila; *O Karanlıkta Biz*, Bilgi Yayınevi, 1. Baskı, İstanbul, 1988, s. 94

"Kalyoncukulluk'taki güneş görmez zemin katında, fotoğraf makinaları tamiratıyla geçinen, bir ayağı takma 'Miralay' İgor Voslenskiy'dir; Aynalıçeşme'de 'lüks kadın terzisi', aslında randevucu, mehabetli 'prenses' Tatyana vs; bunların Rusya'daki 'beyaz' muhalefetle irtibatı kesilmemiştir;"[265]

Eserde küçük işletmelere sahip veya garson olarak çalışan bu Beyaz Ruslar, SSCB'den öcünü almak niyetiyle Almanya işbirlikleriyle gündeme gelirler. Bu durum, Ahmet Ziya'nın bazılarının durumu çok kötü, ancak geçinecek kadar para kazanabilmeleri mümkün olduğu halde, aniden hallerinin çok düzelmiş olmasını görmekle ispatlanmıştı.

"'Miralay'ın içinde yüzdüğü yürekler acısı sefaletten sıyrılmış görünmesi, dikkati çekiyor; duvarları yeşil yeşil küf haritalı, zemini handiyse ıslak odasına, enikonu düzen vermiş; tüyü tümürü de düzmüş!"[266]

Edip Cansever'in, "Bezik Oynayan Kadınlar" adlı şiirinde Rusların Türkiye'nin her yerinde açtıkları lokantalardan bahsedilmektedir. İşte böyle bir tanesi, şairin gittiği Gümüşsuyu'nda da karşosona çıkar.

"Besbelli Gümüşsuyu'ndayız, Rus lokantasındayız

Ne tuhaf, biz her zaman her yerdeyiz ikimiz"

Ruslar ve açtıkları işyerleri Türkiye'nin bir parçası haline gelmiştir.

b. Asil Sınıfa Mensup Beyaz Ruslar

[265] a.g.e., s. 251
[266] a.g.e., s. 251

Peyami Safa kaleme aldığı ***Fatih - Harbiye*** **(1931)** adındaki eserde Türk gençlerin Batı – Doğu bocalamalarından oluşan hayatlarını, kapıldıkları yanlış özentileri resmetmektedir. Romanında ayrıca Beyaz Ruslar ve onların zor şartlar altında geldikleri İstanbul'da hayatlarını idame ettirme çabalarından da söz edilmektedir.

"İhtilâlden kurtulmuş Beyaz Ruslar. Bunların hepsi fakir. Fakat hep kıymetli adamlar. Hele başlarından o kadar şey de geçince büsbütün anlayışları artmış, sefalet onları terbiye etmiş(s.99–100)."

Türklerde olduğu gibi Ruslarda da kendi geleneklerinden yana tercih yapanlar fakirdir. Fakat gurur ve asaletleri vardır.

Mithat Cemal Kuntay'ın *Üç İstanbul* (1938) adlı romanında Beyaz Ruslar Mütareke yıllarındaki İstanbul'un sosyal hayatındaki yeri ile ele alınmaktadırlar.

"Prens, bütün kibar insanlar gibi ne kadar lakayttı, kimseye ayrı ayrı bakmıyordu, her şeyden bıktığı ne kadar belliydi; Belkıs'ın parmağındaki –günün adamlarından birinin olduğunu gösteren pırlantayı- bu odada yalnız bu Prens görmüyordu… Belkıs, parmağındaki şu bir damla servetin şaşırttığı bu çay halkından rahatsız oluyor, bu ıstırabın içinde Prens'i daha çok eğeniyordu. Bu Prens de Adnan gibi az konuşuyordu; fakat sustuğu zaman, Adnan gibi bön olmuyordu. Sonra bu prens saçlarına kadar terbiyeliydi. Bir hafta taranmasa başı aynı çizgiyi saklayacaktı. Belli: Bu çizgi bu saçlara dördüncü dedesinden gelmiş… Sonra bu Prens'in golf, polo oynadığı ne kadar belliydi. Hiçbir tarafı şarlatan değildi; elleri ne kadar kısa hareketlerle kımıldıyordu; lakırdıyı yalnız ağzıyla söylüyor, kaşları,

kolları kıyametler koparmıyor, gözleri kımıldamayarak sözlerinin bütün akislerini taşıyordu. Uzun solgun parmaklarının paraya ehemmiyet vermeyerek tutacağı ne kadar belliydi… Sonra bu eller, erkek kemiğinin güzelliğini gösteren bu parmaklar bir kadının elini ne kadar azade hamlelerle yakalayacak, güzel örselemeyi ne kader iyi bilecekti… bu Rus Prensi'nin üç Avrupa dilini ne kadar iyi bildiği kelimelerin, hayat kelimeleri oluşundan ne kadar belliydi; Belkıs görüyordu ki bu adam, o üç lisanla yaşamış, o üç lisanla kumar oynamış, spor yapmış, o üç lisanla sevmişti… Bu adamın malumatı, elmaslarını üstünde taşımayı hatırlamayacak kadar zengindi… İnsan bu Rus Prensi gibi gülmeyi ancak doğduğu günden öğrenmeye başlardı… sokağa çıktığı zaman ailesini giyiyor, hayatını giyiyor"[267]

Beyaz Rusların İstanbul'un çürümüş sefalet ve eğlence hayatına etkileri şöyle dile getirilmektedirler:

"…ilmihal kokan Adnan'dansa bu morfin hastası bin kat iyidir."[268]

"Uşak Rus Prensi'nin baba bir, ana ayrı kardeşiydi. Prens'inbabasının metresinden olma oğluymuş. Rus Prensi, bu adam için o güne kadar Belkıs'a uşağımdır dememişti. Prens, öyle adi adam değildi. Fakat bu uşağın kardeşi olduğunu söylemeye de üşenmişti. Kendisinden dayak yiyince kardeşini karısına takdim etmeye lüzum gördü."[269]

Rusya'da asil sınıfa mensup birçok Beyaz Rus şimdi ise hayat mücadelesi vermekteydiler.

"Bulaşıkları yıkadıktan sonra bu odaya kapanıyor, yüzlerinin yeniliğinden mustarip olan yeni zenginlerin eşyalarını eskitiyordu. Yepyeni koltuk, bir fırçanın

[267] Kuntay, Mithat Cemal; *Üç İstanbul*, Oğlak Yayınları, 5. Baskı, İstanbul 2006, s.513
[268] A.g.e.,s. s.516
[269] A.g.e.,s. *s.542*

ucunda on beşinci asır oluyordu… Fıkaralığın verdiği korkaklıklamüşterilerinden çok para istemediği için zengin olamıyordu. Fakat iki haftada dört asır eskiyen bu eşyanın sayesinde kendisi, Prens, Belkıs, köpek iyi yaşıyorlardı… bu sanat adamına salonlarının eşyalarını eskitmeden Beyoğlu'nun Levanten kadınları evlerinde çay vermiyorlardı…"[270]

"Bu Türk kadını galiba Çarlık Rusya'sını oyuncak belliyordu. Çarlık Rusya'sında dağ, göl, maden, hayvan, insan birkaç tombul adamındı. Papaz sakallı, kadın memeli bu tombul milyonerlerden biri de Prens'in babasıydı. Prens'in babası Moskova'da bir Fransız artistine böyle kaç Mermer Yalı'yı küpe ve bilezik diye takmıştı… İçinden nehirler, denizler geçen bir mezarlık kadar büyük servet!.. Prens, yalıyı dinlemiyordu. O, sahiplerinin mağrur olmaya üşendikleri servetlerin lakaytlığı içinde doğmuştu. Belkıs'ın bir zamanlar zengin olduğuna hayret edemezdi."[271]

" beyaz saçının altında kaşı çok siyah görünen (biridir) … Bebek'teki ufak evde faziletin kibri fukaralığın klişe olan soğuk terbiyesine düşmekten onu kurtarıyordu. Kadın, küçük evinde mağrur kalabiliyordu. İnsanların bir tarafından bir yıkık gibi sarkan parasızlığa Madam Çarikof'un tahammülündeki katılık galip silahın donuk vakarını veriyordu."t[272]

Refik Halit Karay'ın, *Çete* (1939) adlı romanı I. Dünya savaşı sonrası Türkiye'nin işgalini anlatmaktadır. Bu işgal sırasında Türk çeteleri işgalcilere karşı direnişte bulunurlar.

[270] a.g.e.,s., *s. 545*
[271] a.g.e.,s. s. 548
[272] a.g.e., s.512

Roman Beyrut'taki bir Fransız istihbarat dairesine genç bir kadının gelmesiyle başlar. Bu genç kadın Fransız subay Ernest'in eşi Nina Ernest'ten başkası değildir. Onu karşılamaya çıkan kolonel üzerinde şu izlenimleri bırakmıştı;

"İri, nar çiçeği dudaklarında tatlı bir gülümseyiş…

Madam Ernest ufak tefek idi, fakat zayıf değildi. Harb sonu modasına uygun kısa etekli, dar elbisesi içinde adeta dolgun görünüyordu, baldırlarının ve kalçalarının semizliği seziliyor. Çehre toparlak, kaşlar incecik, ağız iri, yanaklar fazla etli ve gözler çok çekik. Sibiryalaşmış bir güzellik, bir Kalmuk, bir Özbek sevimliliği… O yumuk ve çekik gözler, gene yumuk yüzünde, tombul bir kola gömülmüş platin bilezik gibi kibar ve mahrem bir ışıkla, yarı örtülü, parlıyor."[273]

Aşağıdaki kelimelerde ise bu kadının sıra dışı, bazen de erkeklerin harcı bile olmayan özelliklere sahip olduğu dile getirilmektedir.

"…Bu kadın Karadeniz kıyılarında, tüyler ürpertici maceralarıyla ün yapmış bir Sovyet Grandüşesi, Kızıl ve Beyaz ordularının korktuğu ve taptığı Nina Daniloviç idi."[274]

Romanın şahıs kadrosuna bakılırsa, yazarın böyle özelliklere sahip bir kadın karşısına onu taşıyabilecek, yanında sönük kalmayacak birini çıkarmasının lazım geldiği anlaşılmaktadır. Nitekim böyle de olmuş. Romanın erkek kahramanı Nezih Suad, Fransa'da eğitim görmüş, Birinci Dünya savaşına katılmış ve Adana'da Fransızca öğretmenliğini yapan birisidir. Türkiye işgalciler tarafından zulme uğrayınca da buna sessiz kalmamış, yabancı kuvvetlere karşı koyan bir çetenin

[273] Karay, Refik Halit; *Çete*, Semih Lütfi Erciyas, Semih Lütfi Kitabevi Yay.,İstanbul, t-siz, s. 15-16
[274] a.g.e., s. 18

başına geçmiştir. İşgalcilere karşı direnişe onu davet eden arkadaşı Recep Bey de ona Kıran Bey adını koymuştur.

"Kıran, herkesin hayalinde başka başka şekillerde yaşayan yarı tarihî bir sima oluyordu. İşgal kumandanları için o Cengiz'in bir torunu idi; adı anılınca gözlerinin önüne koyun postuna bürünmüş, ak astragan kalpaklı, dişlerinin arasında bir yatağan sıkıştırılmış yarı Moğol yarı Yeniçeri, kana susamış bir bodur adam geliyordu. Mişel Strogof filminde gördükleri zalim ve işkenceci Tatar tiplerinden biri! "[275]

Kıranla Nina'nın tanışması çok ilginç şartlar altında olmuştu. Nina, kocasının yanına ulaşma bahanesiyle, eski adı Kilikya olan Adana'ya gitmeye çalışmaktadır. Fakat Fransa'da ziyaret ettiği akrabası Grandük Kiril'in ziyaretinden itibaren Gepeu[276] tarafından izlenmektedir. Gepeu, Çeka'nın devam niteliğini taşıyan Gizli Komünist polis teşkilatıdır. Her ne kadar bindiği gemiye deniz amelesi olarak binse de bu gizli servis tarafından izlenmiş ve bulunduğu gemi abluka altına alınmıştı. Kaçmak amacıyla kendisini deniz sularına bıraktı. Fakat gizli ajan olan komisyoncu Abdennur Yasmin onun peşini bırakmıyordu. Akasından kurşun yağdırdı. Sahilden karşılık olarak gelen kurşunların sesiyle irkildi. Nina'nın ölmüş olduğunu düşünerek,

"- Ölüsü emperyalist Fransa'ya hediyem olsun!"[277] , diyerek kendi canını kurtarmaya baktı.

Nina'yı himaye edenlerin Kıran'ın adamları olan öksüz ve Yoksul'dan başkası değildi. Kadını Kıran'ın yanına götürdüler. İlk başta Nina konuşmuyordu.

[275] a.g.e., s. 49
[276] Gepeu (G. P. U.)- Gosudarstvennoe Politiçeskoye Upravleniye (Devleti Siyaset Birimi)
[277] a.g.e., s. 68

Fakat daha sonra anlaşmaya yanaştı. Kıran'ı ona, Nina'yı da Kıran'a çeken bir güç vardı.

Nina çok soylu bir kadındır. Fakat yazar, onu soyunda Türk kanı taşıma özelliğini öne çıkarmıştır. Yazar, Nina'yı Beyrut'ta onu gören bir Fransız hususi kalem müdürünün diliyle anlatmaktadır. Şöyle ki, bu müdür zamanında şecere kitabı yazmıştır. Bu kitapta da Rus asilzadelerle ilgili araştırmaları aktarmıştır. Bu konuda bize şöyle bilgi vermektedir;

"-Prenses Daniloviç ana tarafından da asildir; kontes Rzewuska'nın kızıdır. Bu isim edebîyat tarihimize de geçmiştir. Rzewuskalardan biri, Madam Hanska, Balzak'la evlenmişti; onunla muhaberesi meşhurdur. (...)

—Daniloviç'e gelince, Moskova tarihi bu isimle başlar. Romanof'lardan iki yüz sene evvel Rusya'ya hâkim olan Daniloviçler ilk Moskof Grandükleridir.

Çar Boris Godounof'un, ikinci Fedor'un ve bütün Godounof'ların ceddi bir Altınordu emiridir. Rus tarihinde turcotatar'ların izini hiçbir asırda ve hiçbir sülalede silinmiş göremeyiz."[278]

Daha sonra ise Nina'nın müdüre verdiği cevaplar doğrultusunda şu bilgilere ulaşmaktayız;

"(müdür) - Zannederim büyük bir han (1328–1340) seneleri arasında Jorj Daniloviçe hemşiresini vermişti.

—Doğru; Özbek han.

— Özbek han da Konstantiniye imparatorlarından birinin kızıyla evlenmişti. (...)

— Demek ki, bir kral, bir han ve bir imparator sülalesindensiniz.

[278] a.g.e., s.27–28

— Şimdi sadece madam Ernest'im."[279]

Rusya'dan şans eseri kaçtıktan sonra Yüzbaşı Vikont Ernest de Lariviere de Kervolent ile evlenince, kocasının unvanları da ismine eklenmiş olur.

Nina, devrimden sonra yakalanarak Solovki adında bir adaya sürülür. Eserde Solovki adasının Rusya'nın tarihinde oynadığı rolü ele alınmaktadır.

"-On beşinci asırda üç münzevi rahip şimal ormanlarını geçerek beyaz deniz kıyılarına varmışlar, bu uzaklığı ve inzivayı da kâfi görmeyerek salla bir adaya barınmışlardı. İşte meşhur Solovki manastırı böyle kuruldu. Aynaroz gibi sadece kiliselerden ve manastırlardan ibaret bir yer. Fakat öyle bir manastırlar ki, her biri bir Kremlen sarayıdır ve saraylar kadar ihtişamlı, zengin ve altın avani ile doludur.

(...)

—1917 kışının sonunda rahipler, dünyadan habersiz, gene ağabeyleri bekliyorlardı. Baktılar ki, mütevekkil, hâlim hacılar yerine kayıklardan, tepeden tırnağa kadar silâhlı, ağızları votka kokan, gözleri kin ile tutuşmuş bir sürü asker iniyor. "Çarlık kalktı, Sovyet idaresi ilân edildi!" Diye bağıran bu güruh manastırlara giriyor, mukaddes eşyayı yerlerinden koparıyor, sırma örtüleri çiğniyor, mihrapları kirletiyor ve yükte hafif pahada ağır ne varsa alıp gidiyor. Artık kubbelerin tepesinde altın haçlar yerine Bolşevik alâmetleri sallanmaktadır. Ada, Gepeu'nun malıdır. Bir süre bu halde harap ve gayrimeskûn kalan Solovki, nihayet Gepeu zindancılarının dikkatini çekti; sürgüne, hidematı şakkaye mahkûm ettikleri Rus asilzâdelerini, haydutlara ve fahişelere karıştırarak, bu adaya sürdüler. Odun kestiriyorlar. Termometrenin sıfırdan aşağı altmışa düştüğü bir iklimde onlar yarı yarıya aç ve tamamen çıplak, çırılçıplaktılar. Adada ısınmak için ateş yakmak, idamı

[279] a.g.e., s. 30–31

mucip bir cinayet addedildiğinden sürgünler ancak geceleri camsız, pis barakalarda birbirlerinin koynuna girerek buz kesmiş adalelerini ılıklaştırmağa çabalıyorlar. Gördükleri tek yüksek hararet ölecekleri sırada uğradıkları nöbettir. Tabiî bu hayata hiç biri dayanamıyor."[280]

Önceleri hacıların uğradığı kutsal bir yer olan Solovki devrimden sonra o inançlara sahip olan veya olmayan, düzene karşı olanların zindanı olmuştu.

Nina oradan ve Rusya'dan kaçmayı başarır, İstanbul'a ulaşır, bir Fransız subayla evlenir, Adana'ya onun yanına gitmek isterken Gepeu tarafından izlenir ve Kıran'ın çetesinden iki adam tarafından bu gizli servis ajanlarından kurtarılır. Nina, kendisini Kıran'a tanıtırken soyundan, çarlık ailesine mensubiyetinden bahseder. Ayrıca Rusya'da sürdüğü ihtişam dolu hayatını da anlatır.

"-Beni tahmin ettiğin gibi bir Fransız kasabalısı, orta mektep tahsilini bitirmiş bir dikişçi kızı sanma! Ben Petersburg sarayının yüz bin mumla ışıklanmış avizeleri altında dolaşmış bir Rus prensesiyim. Şu başım, imparatoriçenin dizine çok defa dayanmış, bu saçlarım imparatorun elleriyle çok kere okşanmıştır. Avizeler diyorum; onlar bildiğin avizelere benzemez. Billurdan bir baobab ağacı düşün ki gökten aşağı sarksın, her yaprağında bir alev parlasın ve altında bir pırlanta gül bahçesi dalgalansın… İşte sarayda bir suare! Fakat gene şu başım, gün geldi ki, sakalı göğsüne inmiş bir Kazak erinin dizine dayandı; bu saçlarım Kızılordu çavuşlarının kan pıhtıları henüz kurumuş elleriyle okşandı (…)

—Babamın şatosunda sabahları kahvaltımı ederken karşımda bir düzine hizmetçi elpençe divan durur, atıma binerken bir düzine seyis üzengime baş eğerdi(…)

[280] a.g.e., s.29–30

— İri yağız atlar koşulmuş çifte ispirli landomda, tül şemsiyemi açarak gezmeye çıktığım da oldu; bir ufak Kırgız beygirinin sırtında günlerce bozkırda dolaştığım da… Birinde arabamı grandükler ve prensler takip ederdi… Öbüründe ise arkamdan doludizgin Bolşevik süvarileri koşardı; yetişip şakağıma kurşunlarını sıkmak için! Elbiselerim Paris'te dikilir, çamaşırlarım Londra'dan gelirdi; ama aylarca Kırım bezinden bir gömlek ve Kafkas abasından bir ceketle de gezdim. Bu ellerime bak; Onlar, yıllarca, muslinlerin, kürklerin, dantellerin, tenimin yumuşaklığına dokundular. Sonra toprağı eşeledikleri, buzları kırdıkları, katılaşmış cesetleri araştırdıkları da oldu."[281]

Yazar, Nina'nın Kıran'la tanışmadan önceki hayatından bahsederken birçok Beyaz Rus'un sürdüğü hayatından bahseder. Şöyle ki, İstanbul'a geldikten sonra Nina Grandük Kiril ile görüşmek için Fransa'ya gitme yollarını araştırır. Bu sebeple Fransız subayı Ernest ile tanışır. Bu genç zabit Rus kıza yardımcı olur. Birçok kez buluşurlar ve İstanbul'u gezerler. Bu arkadaşlık ilişkileri aşka dönüşür ve gençler evlenirler. Kolonel Vikont Ernest de Lariviere de Kervolent bir arkadaşına bu genç kızla evlenme sebebini anlatırken, İstanbul'da yaşayan Beyaz Rusların yaşam şartlarını da dile getirir.

"Evlendim. Zira Nina'yı seviyordum, Nina'yı kurtaracaktım. Korkuyordum ki, o da, birçokları gibi İstanbul'da yeni açılmış Rus lokantalarının süsü, İngiliz zabitlerinin şahane vakarlı hizmetçisi olamasın… Kumarhanelerde çığırtkanlık yapmasın… Asker kaputlarının formalarını sökerek yolda pasta satan eski Çar zabitleriyle pansiyon arkadaşlığı etmesin."[282]

[281] a.g.e., s.96–97
[282] a.g.e., s.93

Daha önce yaşadıkları ihtişamlı hayatlarından eser dahi kalmamış, herkes geçim derdine düşmüş, geçinebilmek için de başvurmadıkları yollar kalmamıştır.

Nina Kıran'la birbirine âşık olurlar. Fakat ayrılık günü gelip çatmıştır. Kıran ona düzenli bir hayat sunamayacak, şu an düşünmesi gereken tek şey vardır, o da Vatanını işgal güçlerinden kurtarmaktır. Nina'nın eski hayatına dönmesi gerekir. Yaşadıklarını da ancak kalplerinde saklayabilecekleri güzel bir hatıradan başkası değildir. Onu bir şose kenarında bırakmak istedikleri için bir tepeden aşağıya inmesini söylerler, fakat daha sonra yanlarına birisinin sürünerek geldiğini fark ederler. Bu Nina'dan başkası değildir. Nina çetecilere etrafının sarıldığını söyler. Az zaman geçtikten sonra bir çarpışma başlar ve Öksüz sağ elinden yaralanır. Nina hemen onun yerine geçer ve böylece yardım gelene kadar Fransızlara karşı koymayı başarırlar. Böylece Nina Kıran ile kalır.

Evlenerek Ege kıyısında bir vilayete yerleşirler. Bir kızları olur. Yıllar sonra (1938) yazar (muharrir) Hatay'a giren orduyla dolaştığı sırada yolculuk sırasında onların misafiri olur. O ziyaretinde bu iki insanın hayatlarını yazmak ister, böylece roman ortaya çıkmış olur. Bu iki farklı insanın kurdukları aileyi ziyaret ederken, yazar da Beyaz Rusların İstanbul'daki hayatlarına değinir.

"Misafir, ortaya konan beş altı mühürlü, damgalı, ya halis Moskof semaverine bakarak diyor ki:

— Ben de çayın böyle içilmesini severim(...) Toparlak, kabarmış, iri, yaldızlı gatolara gözü ilişiyor, hayrete düşüyor:

— Bunlar –"punçi" denilen Rus gatosu… Mütareke devrinde İstanbul'a akın eden general ve kolonel kaputlu ve ak sakallı mülteciler, sokaklarımızda gezdirip satarlardı; melâl verici sesleri hâlâ kulağımdadır."[283]

Fakat Nina artık değişmiştir. Bir anne, eş ve ev hanımı olmuştur. Eski hayatını hatırlatan bir tek semaver ve yaptığı punçiler(bir börek çeşidi) kalmıştır.

"Kumral saçlarının ortasındaki bir tutam bembeyaz saç büklümünü, önce çardağın yaprakları arasından düşmüş küçük bir güneş şulesi sanmıştı; neden sonra kırlaşmış olduğunu anladı. Şakağında bir ufak Halep çıbanı yeri farzettiği şey de, ördü ki bir eski yaradan nişane kalmıştır; sekip geçmiş bir kurşun yarasını andırıyor… Bir müddet daha geçince kadının yaptığı tesir şu oldu: Varlığı tükenmez bir zevk kaynağıdır; onun yanında inziva yoktur; iklimler, mevsimler, cemiyetler, bütün bir dünya ve hayat kendindedir."[284]

Romanda Türkiye Rusya ilişkilerine de değinmiştir. İki ülkenin temsilcisi olan Kıran ile Nina memleketlerini simgeledikleri ölçüde farklılık göstermekteler. Kıran Komünizme sempati duymaktadır. Dolayısıyla Nina'nın yapmak istediklerine anlam veremez ve hatta davasından vazgeçirmeye çalıştığını söyleyebiliriz.

"- Hâlbuki senin yeniden kurmak istediğin Çarlık, benim memleketimin düşmanıdır, yıkılmasına çalıştığın halk rejimiyle ise dostuz; ondan yardım görüyoruz. Hem sen o düşmanın faal bir uzvusun, kanında izini ve yüzünde hatlarını taşıdığın ırkın aleyhine zekânı, güzelliğini, canını feda ediyorsun… Birbirimize öyle uzağız."[285]

[283] a.g.e., s. 146–117
[284] a.g.e., s. 144
[285] a.g.e., s. 109

Nina'ya söylediği bu kelimelerden Kıran'ın Çarlık ve Komünist rejimi hakkındaki düşüncelerini görmekteyiz. Ayrıca bu genç kıza göre Rusların kökeninde doğululuk vardır. Bunu aşağıdaki cümlelerden anlayabiliriz. Nina Kıran'a âşık olur ve bunu farklılığından değil tam tersine onun gibilerine alışkın olduğu, ona ve kültürüne benzeyişinden dolayı olduğunu söyler.

"Ben Parisli değilim; yarı Şarklıyım, hem Rus kızlarının gözleri şekil şekil kıyafetlere, yüz değişikliklerine alışkındır. Sonra dekorlar bizi kolay kolay heyecana getirmez; dünyayı acayiplikler görmek için gezmeyiz ve tesirleri altında kalmayız; zira hiçbir yer Rusya kadar acayip olamaz. Sakal ve kale… Bunlar bizim en fazla ünsiyet ettiğimiz insan ve memleket dekorudur. Seni her toprağa benzemeyen bir yerde olduğumdan ve herkesi andırmayan çehren bulunduğundan dolayı orijinal bakımdan değil, bilakis bütün alıştıklarıma benzeyişinden dolayı munis bulduğum için sevdim; iyi, güzel, mert, vekarlı olduğun için sevdim, her nerede bulunsan böyle kalacağını bildiğim için sevdim."[286]

Nina kendi geleneklerine önem verir. Kıran ile dağlarda yürürken buldukları eski bir kilise harabesinde dua eder. Her ne kadar ona verilen bir köylü kıyafeti giyse de bağladığı yemeniyi kendi kültürünün usulüyle bağlar.

Romanda bir başka Beyaz Rus tipi ise, Nina'nın hizmetkârı Bekirof adında bir erkektir. Yazar ondan bir Rus olarak bahsetse de onun aslen Kırımlı olduğu konusunda ipuçlarına rastlamak mümkündür. Adana'ya giden gemide Nina ile birliktedir. Fakat Gepeu'nun gemisi onları ablukaya alırken hanımefendisini kurtarmaya çalışırken öldürülür. Eserde sadık dost ve hizmetkâr olarak anlatılır.

[286] a.g.e., s.118

Ahmet Hamdi Tanpınar'ın *Sahnenin Dışındakiler* (1973) adlı romanında Rusya'dan kaçarak İstanbul'un hayatında kendi rolünü üstlenen ve sahnenin dışında kalan Beyaz Ruslara yer verilmiştir. Roman, yazar hayatta iken 1950 yılında *Yeni İstanbul Gazetesi'*nde tefrika şeklinde çıkmıştır. Ölümünden sonra ise ilk defa kitap halinde bastırılmıştır.

Eserde Türkiye'nin Mütareke yılları ele alınmaktadır. Esas mücadelenin yapıldığı Anadolu "sahne", İstanbul ise bu sahnede olan olayları uzaktan seyredilen bir yer olduğu için eserde "sahnenin dışı" olarak ele alınmaktadır. Sahnenin dışında kalanların arasında Beyaz Ruslar da vardır.

Roman Cemal'in hatıraları üzerinde kurulmuştur. Hatıralarının büyük çoğunluğu ise İstanbul ve değişen yüzü oluşturmaktadır. Beyaz Ruslar ise, İstanbul'un hayatını renklendirenler, değişiminde rol oynayanlar arasında olarak anlatılmışlardır.

"Şehrin manzarası çok değişmişti. Dünyanın her milletinden işgal askerleri, Karadeniz'den gelen vapurların şehre her gün döktüğü beyaz Ruslar, her cinsten kavim kıyafeti, eski payitahtı bir nevi kadîm İskenderiye'ye, ırkların ve medeniyetlerin birbirine karıştığı ve kaynaştığı devirlerin o büyük yol uğrağı şehirlerine benzetmişti."[287]

Ayrıca Rusların bu metropol şehirde verdikleri yaşam mücadelesi de ele alınmıştır. Önceki hayatında ne olurlarsa olsunlar, şimdi iaşelerini İstanbul'u işgal edenlerin etrafında dönerek onlara hizmet etmekle kazanıyorlar. Kimisi çaycı, kimisi dansçı, kimisi ise metres olarak çalışmaktadır.

[287] Tanpınar, Ahmet Hamdi; *Sahnenin Dışındakiler*, Dergâh Yayınları, Dördüncü Baskı, İstanbul 1999,s. 256

"bir el arabasının üstündeki semaveri etrafında birkaç yolcu birikmiş seyyar bir Rus çaycısına."[288]

Eserde Yuneşka'nın üvey abisi de hayat mücadelesini verenlerden biridir. Şöyle ki, aynı zamanda iki mesleği icra etmektedir. Bunlardan biri fotoğrafçılık, diğeri ise "Pisişik Hastalıkları Profesör"lüğüdür. Ayrıca, Sabiha'nın kocası Muhtar ile kokain ticareti yapmaktadır.

"Safdil bir müşterisi karşısında, çerçevesiz gözlüklerinin -o zaman daha çerçeveli gözlük modası yoktu-, çok parlak camları arkasında birdenbire bulduğu soğuk ve keskin bakışlarıyla, Mihailof ikinci mesleğini kendisi idare ederdi. Zaten hakikatte bu bir falcılıktan ibaretti. Önüne bir el açıldı mı derhal, durdurulması imkânsız bir şelale gibi konuşmaya başlar, müspet ve menfi o kadar ihtimal ve imkânı bir arada sayardı ki kendisini dinleyen müşterinin bütün hayatını ve ruhunu açık bir kitap gibi okuduğuna inanmamasına imkân yoktu. Mihailof: "Ben, aynı evde bütün aileye ve tanıdıklara birden bakarım!" diye peşinen söylediği içinhemen her söylediği doğru çıkardı.

Mihailof 1922 senesi yılbaşında bir fal kitabı çıkarttı. Ve millî zaferin kazanılacağını efkârıumumiyeye tebşir etti. Bu küçük kitaba son yıllara kadar şurada, burada, rastgeldikçe gülerdim. Çünkü hakiki muharriri ben, yani Doktor Cemal'dim. İlkönce "Türkçem iyi değil!" diye bana yaptığı yardım ricasını kabul etmiş, fakat sonunda işin gecikeceğini anlayarak yarım saat içinde kendi başıma bitirmiştim."[289]

Bu son cümleyle yazar, romanın içeriğiyle bir açıklama yapmış gibidir. Eserde ne Milli Mücadeleyle ilgili, ne Sabiha- Cemal'in ilişkilerinin nasıl

[288] a.g.e., s. 257
[289] a.g.e., *s.262–263*

sonuçlanacağı ile ilgili, ne de Nasır Paşa'nın katilinin bulunup bulunmaması ile ilgili kesin kesin bir bilgi vardır.

"yüzü kendisini hiç güzelleştirmeyen bir gülümseme ile ikiye bölünmüş gibi."[290]

"Kemanının garip bir sonorite'si vardı ki, biraz yapmacığa biraz şarlatanlığa veya fazla hassasiyete kaçmasına rağmen, insanı avlamaması kabil değildi. Hâlâ, büyük bir keman parçalarından çoğunu, onun daha ziyade derisi ve adaleleri iyice soyulmuş, sade kemik kalmış bir at kafasına benzeyen iri, yarı mongol, kemikli yüzünü, daima içi terleyen uçsuz bucaksız ellerini ve uzun parmaklarını, bu fotoğraf atelyesinin âdeta üzerine çullanarak insanı sersemleten ışıklarıyla beraber hatırlarım. Leon Leonoviç'in kemanı Kadıköyü'nde daima münakaşa ediliyordu."[291]

Beyaz Rusların İstanbul'un sosyal haytındaki yeri şu kelimelerle ifade edilmektedir:

"İstanbul'da çok beyaz Rus var. Gelir gelmez şehrin hayatına girdiler. Daha sen Beyoğlu'nu iyi görmedin, çok şeyi değiştirdiler… Adım başında, lokanta, bar, küçük eğlence yeri… Hele kadınları, bize çok şey aşılayacak gibi görünüyor. Şimdiden hanımların kıyafeti değişti. Gördüğün o tepeden sıkma başlar onlardan geçti... İstanbul'da müthiş para sarf olunuyor. Ruslar tombala diye bir oyun icat ettiler, İstanbul'u alt üst etti… Şu lokantaya bak… Yarısından fazlası Rus muhaciri… Bunların çoğu geleli bir sene olmadı. Mahmutpaşa'da, Sultanahmet'te, Beyazıt'ta birtakım evlere yerleştiler. Amerikalılar fakirlerine günde yirmi, otuz kuruş yardım ediyorlardı. Şimdi hepsi para kazanıyor. Hem nasıl biliyor musun? Kendi sanatlarını

[290] a.g.e., s. 270
[291] a.g.e., s.263

bize kabul ettirerek, Sinemalara dekor yaparak, resim yapıp satarak, ev duvarı boyayarak… Bir yığın musikişinas geldi. Burada, Tepebaşı'nda, baletler, oyunlar veriliyor.''[292]

Attila İlhan'ın *Aynanın İçindekiler* serisinin ilk romanı olan ***Bıçağın Ucu* (1973)** romanında Beyaz Ruslara yer verilmiştir. Kızıl devrimden kaçan bu insanların İstanbul hayatındaki yeri irdelenmiştir. Şöyle ki, İstanbul'un renkli hayatına dikkat çekmiş, bu hayatın renkliliğini burada yaşayan değişik ırk ve sınıflara ait insanların varoluşlarını dile getirmiştir.

"Yüksekkaldırım!.. Bazen kar anaforlarının altına büzülmüş, uykulu; bazen jilet gibi bahriyelerin altın kol saatleri, şimşekli genelev orospularının dişleri ve bilezikleriyle parıl parıl, şenlikli. (...) Kürd kabadayıları; sonra, yağlı burunları nedense kafdağında, şişman ve hantal lövantenler; sonra yerleşmek mi, yoksa kapağı Amerika'ya atmak mı gerektiğine hala karar verememiş beyaz Ruslar. (...)''[293]

Ayrıca bu satırlar arasında İstanbul'a gelen bu Rusların gelecekleriyle ilgili çok kararsız davrandıklarını görüyoruz. Romanda, altmışlı yıllarda Suat ile Halim karı-kocanın etrafında gerçekleşen olaylar yer almaktadır. Bu çift etraflarında gerçekleşen olaylardan habersiz oldukları kadar birbirleriyle olan ilişkilerinde de başarısızlar. Halim, eşiyle iletişimi çok zor kurabiliyor. Daha önce kadınlarla ilişkileri hayat kadınlarıyla kurduğu diyaloglardan ibaretti.

[292] a.g.e., s.198–199
[293] İlhan, Attila, *Aynanın İçindekiler I, Bıçağın Ucu*, (*Ayna I),* Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1973, s. 36

Romanda Nadejda adında bir kadın kahramanı mevcut. İstanbul'a gelirken yolda babasını kaybeder. Yazar onların dramını dile getirirken aslında o dönem Beyaz Rusların yaşadıklarının bir tablosunu çizmiş oluyor.

"Romanof'lara son nefesine kadar yürekten bağlı Evgenyi Fedoroviç (Nadejda'nın babası)*, işte bu trende, korkudan tir tir titreyen karısıyle kızının kollarında ruhunu teslim etmiş. Şanına yaraşır bir tören şöyle dursun, gömememişler bile! Çünkü, ağır step karanlığını dağıta dağıta şafak sökerke, yol açılıyor. Yürekleri parçalansa da, cesedi orada bırakıp canlarını Odesa'ya dar atıyorlar. Odesa'da kirli, yapışkan bir kar. Sokaklarda korkulu bir rüyadan kaçmış, başka bir korkulu rüyaya sığınmaya hazır, birtakım bakımsız ve dağınık insanlar, birbirlerine ve talihsizliklerine çarpa çarpa dökülüyorlar. Onlar, ana kız, zar zor başlarını sokacak bir gemi bulup, hayli çarpıntılı bir yolculuktan sonra, Galata rıhtımına ayak bastıkları zaman, yine kar yağıyor ama, yeryüzünde Kutsal Rusya diye bir ülke yok artık: O da Evgenyi Fedoroviç'le birlikte öldü."*[294]

Aslında bu eserde yazar bozulmuşluğu, çürümüşlüğü dile getirmiştir. Suat adındaki bir genç kızın bu bozuk hayat ve düzende adeta bir bıçak ucunda yürümesi ve etrafındakilerin etkisiyle sürekli bir mücadele içerisinde olması anlatılmıştır. Bu kadar yıl tanıdığı annesi daha sonra evlerine bir Fransızca öğretmeni olarak gelen Beyaz Rus kadınıyla lezbiyen ilişkilerde bulunmasını öğrenmesi, onu yıkmaktadır. Hatta eskiden siyasetle hiç ilgilenmeyen biri olarak Suat Komünizme ilgi göstermeye başlar. Eserden bunun dolaylı da olsa Nadejda'nın etkisinde olduğu hissine kapılmaktayız.

[294] a.g.e., s. 291

Attila İlhan'ın ***Aynanın İçindekiler*** serisinin dördüncü kitabı olan ***Dersaadet'te Sabah Ezanları*** **(1981)** adlı eserinde 1919 yıllındaki İzmir İşgali anlatılmaktadır. Yurtta süren bu olayla karşısında değişik gruplara mensup insanların bir o kadar değişken tavırları sergilenmektedir.

Aydınlar İzmir'in kurtuluşu için mücadelesi ederek değişik yerlerde mitinglere katılmaktadırlar. Bunların arasında Halide Edip, Münevver Sâime, Mehmet Emin gibi konuşmacılar halka seslenmelerinde mücadelenin devamına çağırmaktadırlar. Bunların yanı sıra hayatlarının bugününü yaşayanlar vardır ki, bunlar "Bacaksız" Abdi Bey, Gülistan Satvet, (Rus) Prens Bragin, (Rum) Rosa Mizrahi, Ahmet Ziya ve karısı Doktor Melek, Neveser gibileridir. İkincileri günleri gezip tozmakla geçirmekte, geceleri ise Beyoğlu hayatına dâhil olarak "Bilezikli Kalyopi" adındaki bir köçeği izlemeye gitmektedirler.

O dönemin insanları arasında Rusya yaşam merak sarmış olanları bile vardır. Bunlar;

" Boğum boğum duman, 'zıvanalı' Rus cigaralarını birbirine ekleyip, 'kırmızı biberli' inanılmaz vodkalar içerek! 'Bilezikli Kalyopi (...)"[295]

Eserde Rusya'dan ve özellikle de İhtilal ve Bolşeviklerden kaçmış Prens Bragin adında bir Beyaz Rus vardır.

"Prens Dmitri Alekseyeviç Bragin ('nam-ı diğer' Prens Aleksi[296]*), İstanbul'un gece yaşantısında bir çar, öyle saltanat sürüyor. Sözde gerçek bir 'barin'*[297]*mış, Romanofların 'uzaktan'hısımı, Miralay rutbesiyle bir kazak alayına komuta etmiş, Tanenberg'de 'Hindenburg'a karşı' vuruşmuş! Değişik bir adam,*

[295] İlhan, Attila; *Dersaadet'te Sabah Ezanları*, İş Bankası Kültür Yayınları, Birinci Basım, İstanbul, 2003, s. 43
[296] Bu ismiyle *Sırtlan Payı* adlı eserde geçmektedir.
[297] Rusya'da asil sınıfına mensup erkektir. Kadınlar için ise 'barınya' tabiri kullanılmaktadır.

Rusya'da ' ihtilal kopalı' şehrin çeşitli örneklerini görmeye alıştığı türden: boynundan ilikli, beli kuşaklı, cam yeşili mujık[298] kaftanı, kalın mujık çizmeleriyle, olur olmaz yerde peydahlanır; gözlerinin dibinden başlayan ipek yumuşağı bir sakal, döşüne dümdüz boşalır; saçları aynı renkte, aynı yumuşaklıktadır: Tarak tutmaz, gözlerine girer. Kafasını gözünü yararak da olsa, Fransızca ve Almanca konuşuyor; r'leri, narçiçeği kırmızı dudaklarıyla, kütür kütür doğrayarak! Harcadığı para hesaba sığmaz, içki, kımar, sefahet, ne bulursa 'balıklama daldığını' söylüyorlar. İki büyük tutkusu: Cins atlar ve otomobil (...) getirebildiği iki üç 'safkan'a paha biçilmemiş; onları, üzerine gözü gibi titrediği Bugatti arabasını, 'kızıllara bırakmaya gönlü razı olmadığından, hususi gemi kiralayıp' beraberinde getirmiş! Emirberi, aşçısı, seyis ve uşaklarıyla 'cem-i gafir halinde' Sıvastopol'dan 'firar etmişler'"[299]

O dönem Türkiye'de Rusya yanlısı olanlar olduğu kadar bir de Rusya'yı sevmeyenler hatta nefret edenler vardı. Bu durum aslında bir meselenin iki ucuydu. Yani Türkiye'deki insanlar Çar ve Bolşevikler yanlısı olarak ikiye ayrılıyordu. Dolayısıyla birileri İhtilal sonrası Rusya'sından nefret ederken birileri oradaki düzeni örnek alarak Türkiye'ye getirilmesini sağlamak için mücadele veriyordu. Örnek verecek olursak, Ahmet Ziya eniştesi Abdi Bey ile sürekli bu konuda tartışmaktadırlar. Abdi Bey komünistlere karşıdır. Ahmet Ziya'nın kardeşi ve Abdi Bey'in Neveser ise sürekli kardeşi ve kocası arasında kalmaktadır.

" (...) söz savaşın[300] sonuçlarına döküldü, adamakıllı atıştılar: Ahmet Ziya bir Rosa Lüxemburg'tur tutturmuş; devrim Rusya'da patlak vermiş de, Almanya'nın da eli kulağındaymış, işin başını çekenler, Spartakistler oluyor, Alman Bağımsız

[298] Mujık- köylü veya maraba anlamına kullanılmaktadır. Ayak takımı.
[299] a.g.e., s.44
[300] Burada I. Dünya Savaşından bahsedilmektedir.

Sosyal Demokrat Partisi'nin sol kanadı: yılbaşında işçi konseyleri mi ne kurmuşlar, bir sürü grev örgütleniyor! Ahmet Ziya'nın 'spartakistlik' dediği düpedüz Bolşeviklik, koca 'Rusya'yı çökerten belâ! Abdi Bey, çatalı bıçağı atıp, açtı ağzını yumdu gözünü.''[301]

Ahmet Ziya'nın Bolşevizm ve komünizme sempatizanlığı daha sonraki evlenme hadisesinde de ortaya çıkıyor. Ahmet Ziya, Süryani olan bir genç kızla evlenmek istiyor. Kız doktordur, adı da Melek. Süryani olmasına karşı çıkanlara şu cevabı veriyor;

" - ...evet Süryâni, ne olmuş? Biz dini itikada ehemmiyet affetmeyiz. Burjuva nikâh dersen, kadını metâ telâkki eden mürteci bir müessesedir. (...)

Sosyalistliğini önemsiyor, her şeyin üstüne koyuyordu. 'Beynelmilel Sosyalist İhtilâl-i Kebiri' patlamıştı. " Rusya'da, Almanya'da ve Macaristan'daki hâdisâtı, lâyıkı veçhile kıymetlendirmek iktiza eder. Beşerî istismara müstenit, sermayedâr burjuva nizamı yıkmakta; yerine sa'ye müstenit, sosyalist bir nizâm-ı içtimaî inşa edilmektedir.''[302]

Prens Bragin ile serinin daha sonraki romanlarında da karşılaşmaktayız.

Mesela, **Attila İlhan'ın *Aynanın İçindekiler* serisinin** VI. kitabı olan ***Allah'ın Süngüleri "Reis Paşa"* (2002)** adlı romanında karşımıza Ahmet Ziya'nın karısı Doktor Melek ile yakınlaşmasından ötürü çıkar.

Doktor Melek Rosa Lüxembur ve gibilerinin serbest aşk anlayışı benimsediğinden değişik erkeklerle düzensiz ilişkilerde bulunur. Bunlardan biri de Prens Bragin'dir. Bu kitapta önceki kitaplardan farklı olarak bir de eroin pazarından bir isim olma özelliğiyle karşımıza çıkmaktadır.

---

[301] a.g.e., s. 23
[302] İlhan, Attila; s.109

“ Prens Aleksi’nin, Şişli ‘mondaine’ el altından eroin pazarlığı; bazı türedi hovardalara, gecesi iki yüz liradan, ‘kontes’ kiraladığı (...)”[303]

Ayrıca, Prens Aleksi Bragin komünistlere kin beslediği için Sovyetlere karşı faaliyetlerde bulunmaktadır, yani Bolşeviklere karşı, Beyazlar için çalışan biridir. Ahmet Ziya’nın anlam veremediği işte bu noktadır. Doktor Melek, sosyalizmi benimsediği halde nasıl böyle bir adamla birlikte olmaktadır. Karısı Ahmet Ziya’ya, Bragin ile Rusçasını geliştirmek amacıyla buluştuğunu söyler. Fakat kocası buna çok da inanmamaktadır. Ayrıca Prens hakkındaki düşüncelerinden de vazgeçmez, ona göre Prens Bragin;

“sıskalığı ’marazi’, avurtları dehşetli çökük, pis sakalı boynundan aşağıya, bulaşık suyu gibi akan, sipsivri bir ‘herif” bu ‘prens’, kibarlığı ve cömertliği (...)”[304]

Doktor Melek Prens Bragin’den etkilenir, hatta öyle ki kocası Ahmet Ziya Prensin etkisiyle kendisinin Süryani, yani Hıristiyan oluşunu hatırlayıp hatırlamadığını düşünür.

“Prens Bragin’le yakınlığı arttıkça, üzerine o zamana kadar belli etmek istemediği, bir ‘Hıristiyanlık’ mı sindi, ne? Giyimi kuşamı, büsbütün başka; tıknaz vücudunu, daha da kalın gösteren, dallı güllü, ‘Paris modası’, marquisette roplar! Ensesi tıraşlı ‘Avrupa’ saçlarını, Rus ‘muhacirleri’ gibi bir tüle sarıyor; buna ‘Rus başı’ diyorlarmış.”[305]

---

[303] İlhan, Attila; Aynanın İçindekiler VI, *Allahın Süngüleri ‘Reis Paşa’*, Türkiye İŞ Bankası Kültür Yayınları, Barış Matbaası, Dokuzuncu Basım, İstanbul, 2005, s. 179
[304] a.g.e., s. 180
[305] a.g.e., s. 295

Doktor Melek kocasından gizli bu adamla buluşuyor, onun çevresindekilerle görüşüyor ve alışkanlık haline getirdiği "zıvanalı" Rus sigarası içiyordu.

Münevver Ayaşlı'nın *Pertev Bey'in Üç Kızı* (1968) adlı romanında Beyaz Rusların İstanbul ve hayatına kattıkları değişiklikler yer almaktadır. Bu değişiklikler, kadınların başına bağladıkları ve adına "Rus başı" denilen eşarptan, kadın- erkek ilişkilerindeki değişikliklerden ve yaşam tarzındaki yeniliklere kadar oldukça büyük bir alanda yapılmıştır.

Pertev Bey'in ailesinin I. Dünya Savaşında maddi durumları bozulmuştur. Dolayısıyla onları konaklarını bırakarak küçük bir dairede yaşamaya başlamışlardır.

Beyaz Ruslar ailenin maddi zorluklar çektiği sıralarda, İstanbul'un hayatı üzerindeki etkisiyle işlenmişlerdir.

Eserde Rusların İstanbul sosyal hayatı üzerinde etkileri üzerinde durulmuştur. Rusların moda haline getirdikleri "Rus başı" şeklinde eşarp bağlamak, ayrıca bizzat Ruslarla ahbaplık etmenin de moda haline geldiğine işaret edilmektedir.

Nermin Bezmen'in *Kurt Seyit & Shura* (1992) adlı romanı ailesinin hatıraları üzerine kurgulandığı ve dolayısıyla o dönemi konu alması bakımından oldukça önemli bir eserdir. Yazar, romanında ailesinin yaşadıklarını oldukça canlı bir şekilde vermeyi başarmıştır. Yer verdiği dönem 1916–1924 yıllarını kapsamaktadır. Fakat bu dönemden biraz öncesine gidip, Kurt Seyit'in geçmişini anlatmak amacıyla 1892'lere kadar inilmiştir. Hatıraları üzerinde kurulmasının yanı sıra bu romanın 19. yüzyılın sonu ile 20. asrın başlarını kapsayan olayları kaleme alınması bu romanı

özel kılmıştır. Ayrıca olayların bizzat Rusya'da gerçekleşmesi, roman karakterlerinin çoğunun Rus olması ve Rusların bakış açısıyla verilmesi, eserin Türk edebîyatı ürünleri arasında nadide özelliklere sahip olmasını sağlamıştır. İlk baskısı 1992 yılında çıkan bu roman, 2006 yılında otuz beşinci baskıya ulaşmıştır. 2014'te ise dizi olarak oynamaya başlamıştır.

Roman, Eminof'ları konu edinmektedir. Her ne kadar aile fertleri Kırım Türklerine mensup olsalar da gerek aldıkları eğitim (Kurt Seyit'in babası olan *"Mehmet Eminof en eski yerleşmiş ve ileri gelen ailesinin oğlu olmasından dolayı küçük yaşta Moskova'da askerî eğitime alınmıştı"*[306]. Aynı süreçten oğlu Seyit de geçecekti) ve gerekse sürdükleri hayat tarzı bakımından Rus kahramanlarından hiçbir bakımdan ayrılmamaktadırlar. Yazarın aynı zamanda okuyucuya Osmanlı-Rus ilişkilerine ve Kırım tarihine ışık tutacak bilgi sunması açısından vermesi oldukça önemlidir. Tarihî bilgi verilirken karşıdakini sıkmadan, edebî sanatlarla bezenmiş olarak sunmaktadır.

1783'te Rusya Katerina ve Potemkin'in planlarının gerçekleşmesi sonucunda Kırım'ı Çarlık topraklarına katmıştır. Kırımın kaderi artık Rusya'nın elindedir. Çok zaman geçmeden Ruslaştırma politikası uygulanmaya konulmuştur. Don Kazakları ve Kırımlılar Çarlık ordusuna katılır ve böylece Rusya'nın korkulu rüyası olan Kırım Türkleri Rus toplumunun bir parçası haline gelirler.

Buna rağmen baba Eminof, oğluna verdiği derslerde kim olduğu ve nereden çıktığını unutmaması gerektiğini söylerken, çiftliğini dolaşırken duyduğu gurur; (*"Topraklarıyla iftihar ederdi Mirza Mehmet Eminof. En iyi buğday onun tarlalarında yetişirdi. St. Petersburg'un, Moskova'nın en iyi şarapları, onun*

[306] Bezmen, Nermin; *Kurt Seyit &Shura*, PMR Yay.,35. baskı, İst., 2006, s. 70

bağından zabel ve misket üzümlerinden yapılırdı."[307]) Eminofların Türk kökleriyle iftihar duydukları ipucunu vermektedir.

Mirza Eminof, oğlunun sünnet düğününe gelirken Çar II. Nikola'dan bir hediye getirir. Bu, üzerinde çeşitli manzara resimleri işlenmiş ve ayrıca açılırken üç defa dönen ve gerçek ses çıkaran horoz şeklinde yapılmış bir sandıktır. On iki yaşındaki çocuk için bu hediye bir gurur kaynağıdır. Seyit, Rusya'dan kaçarken bu hediyeyi Bolşeviklerden kurtarmak amacıyla bu sandığı gömer.

Zamanı gelince küçük Seyit, babası tarafından St. Petersburg'a götürülüp askerî okula yazdırılır. Yolda küçük Seyit, hayatın gerçekleriyle yüz yüze gelir. Her ne kadar onlar seyahatlerini birinci mevkide yapmışlarsa da diğer mevkilerde yolculuk yapanlar üst üste olarak yolculuk yapmaktadırlar. İstasyonda değişik tipteki insanları görür. Daha sonra babasıyla erinin ailesini yoklamaya giderken de sefil hayata bir daha tanık olur ve oldukça etkilenir.

Kurt Seyit, oldukça azimli bir öğrencidir.

"Ana dili Rusça olan çocukların arasında başarılı olmak için, herkesten fazla çalışması ve daha önce öğrenmesi gerektiğini anlamıştı."[308]

En sonunda gösterdiği azmin meyvelerini görmeye başlamaktadır. Çarın muhafızları arasında kendini bulur ve hatta Çar tarafından özel hediye, altın cep saat alır.

Babası Seyit'e şerefli Türk olduklarını hiçbir zaman unutmaması gerektiğini söyler. Bunun yanı sıra Rus vatandaşısın, der ve Rusya'nın genel durumu hakkında bilgi verir.

[307] a.g.e., s. 65
[308] a.g.e., s. 156

"Her şey tozpembe görünebilir. Ama Rusya'nın geleceğini böyle düşünmek çok büyük iyi niyetlilik olur. (...) İnsanlar huzursuz. Çok aç var, çok işsiz var ve şehirler büyüyüp, fabrikalar açıldıkça o yarı aç insanlarla, şehrin zenginleri bir araya gelmeye başlıyor. İki taraf da bir birini sevmiyor"[309].

Mirza Eminof, sanki gelecekleri şimdiden görmektedir.

" Çar Nikolas çok iyi bir insandır. Ama etrafında hırs bürünmüşler dolu. Halkı ondan soğutuyorlar. Rusya'yı ve insanları tanıdığım kadarıyla, yakın gelecekte bir şeylerin olmaması imkânsız oğlum. Bir şeyler olduğu günde de sen Çar Nikolas'ın yanında olacaksın. Yok eğer Türk asıllılarla Ruslar veya Kırım'la Rusya arasında seçim yapman gerekirse, olman gerektiği tarafı her halde söylememe gerek yok "[310]

Anlatılan olaylar, kişiler oldukça gerçekçi bir biçimde verilmiştir. Yazarın aile hatıralarının yanı sıra araştırmalar sonucu ulaştığı belgeleri çok ustaca romanlaştırmıştır.

Kurt Seyit'in babası, onu Moiseyev ailesiyle tanıştırır. Sergey onun askeri okuldan arkadaşıdır ve deniz subayıdır. Japonya savaşından gazi olarak döndükten sonra emekliye ayrılmıştır. Bundan sonra St, Petersburg'daki ailesi Moiseyevler olacaktır. Kendi çocukları yoktur ve bu durumdan oldukça hoşnutturlar.

Rusya, zor günler geçirmektedir. Bu durumu halktan az da olsa gizlemek için Japonya'yla savaşa girilir. Çarın etraftakiler artık eskisi kadar vefakâr değildir.

Mirza Eminof Petersburg'dan ayrılır, Seyit tek başına kalmıştır. Ara sıra Moiseyevler'in evine gitmektedir. Noel 1904'ü de onlarda geçirir. Rusya'nın zor günlerine rağmen zenginler oldukça şatafatlı Noel hazırlıkları yaparlar. Arka

[309] a.g.e. s. 106
[310] a.g.e. s. 107

mahalledekilerde ise başka hazırlıklar vardı. Savaşı bütün gücüyle teşvik eden ve hayali galibiyet haberleri insanları uyuşturmaya çalışan Pilehve Temmuz'da arabasıyla uçurulur. Çar Nikolas yerine Prens Svyatopolk Mirdky'yi koymuşsa da, reform yerine verilen sözler halkın sabrında son nokta olmuştur. Böylece ihtilalin tohumları atılmış oldu. Noel'in hemen sonrasında ise Rahip Georgy Gapon'un başında yürüdüğü işçiler ellerinde ikonlarla kışlık sarayı önüne geldiler. Muhafızlar yükselen seslerin daha fazla bir şeye dönüşmemesinden korkarak ateş açtılar. Böylece kalabalık bastırıldı ve binlerce kişi öldü. Buna bir de savaşın kaybedildiği haberi gelir. Askerler dönmeye başlar. Cephede bulunan babasından haber alınamayınca Seyit onun öldüğünü düşünür. Fakat gecikmeyle de olsa babası döner ve Seyit mutlu olur.

Seyit, Moiseyevler'in partisinde Petro Borinsky ile tanışır. Aynı akademide okuyan gençler arkadaş olur ve birbirlerinin derslerinde yardımcı olurlar. Fakat daha sonra da anlaşılacağı gibi, Petro daima Seyit'i kıskanmıştır. Kızıl İhtilal patlayınca da Kızılların tarafına geçerek bütün arkadaş ve tanıdığı bütün zenginleri ispiyonlar ve onları infaz eden komitede bizzat bulunur.

Seyit Borinsky ile çok çılgın günler geçirir. Onunla da cinselliği öğrenir. Bir akşam Petro eğlenmek amacıyla dışarıya çıkmayı teklif eder. Gidecekleri yer Barones Maria von Oven Starov'un evidir. Kadın, evde düzenlediği çılgın partilerle ve genç erkeklere cinselliği öğretmesiyle bilinir. Hatta öyle ki etrafta yaşayan aileler oğulları için tasalanmazlar, çünkü Barones bu konularda onlara yardımcı olur. Seyit o gece Barones'le birlikte olur.

Yazarın göstermek istediği bu kadar zorluk karşısında Rusya'da hâlâ eğlenmesine devam eden, hiçbir şeye aldırmayan bir topluluk vardır.

Japonya'yla sözde barış imzalanır. Fakat Rusya'nın kazanmadığı gibi birçok konuda da kaybetmiştir. Fakat bu durum kısa da olsa sessizlik getirir.

1916'da Kurt Seyit görev gereği (bu dönemde artık Çar maiyet subaylığına kadar yükselmiştir) Moskova'ya gelir. Burada Andrei Borinsky'nin düzenlediği bir baloya katılır. Burada Aleksandra (Shura-kısa ismidir) Verjenskaya ile tanışır. Shura ailesiyle birlikte Kislovodsk'ta yaşamaktalar. Fakat babasının akciğer rahatsızlığından dolayı Moskova'da ameliyat olması gerektiğinden Valentina ablası da dâhil üç kişi buraya gelmişler. Shura'nın babası Andrei Borinsky ile petrol ortaklarıdır. Baloya kızları da davet edilir. Bu baloda romanın ana düğümünü oluşturan Kurt Seyit ile Shura'nın aşkı başlar. Balodan sonra Borinsky bale daveti verir. Bu davette Seyit ile Shura baş başa kalma olanağı bulurlar. Ve on beşinde olan bu kızın genç zabite olan hayranlığı aşka dönüşür. Ertesi gün gençler Borinsky'den izin alarak Moskova'yı dolaşmaya çıkarlar. Önceki gün Kuğu Gölü'ndeki kuğu rolünü oynayan balerin Tatyana Tchoupilkina ve sevgilisi Cemil Kamilof (aynı zamanda Seyit'in en iyi arkadaşı) onlara katılırlar. Dönüşte Tatyana'nın evine giderler ve Seyit'le Shura ilk defa orada birlikte olurlar.

Shura, Tatyana'yı çok sevmiştir. Gün gelir güzel günler biter, Seyit Avusturya cephesine katılmak üzere Moskova'dan ayrılır. Shura ise iyileşen babası ve ablasıyla Kislovodsk yolunu tutarlar. Mektuplaşmayı Tatyana aracılığıyla yapmaya karar verirler.

Rusya'nın siyasî durumu iyice karışmıştır. Bu karışıklık Seyit'le sevgilisini etkiler. Almanlarla savaş başlamıştır. Seyit cepheye gitmeden önce arkadaşlarını da yanına alarak Aluşta'ya (Kırım'a) gelir. Almanlarla savaşa girildiğinden St. Petersburg'un adı Petrograd olarak değiştirilmiştir. Bunun sebebi de

ilkinin Almanca olmasındandır. Arkadaşlarından biri olan Vladimir bu değiştirilmeyi yersiz bulur. Seyit'in babası da şehir için eski tabiri kullanmaktadır. Bunun sebebini şöyle açıklar:

"Benim, artık, o muhteşem şehirle işim bitti. Benim için St. Petersburg olarak kalacak hep. Ama sizler, sizlerin daha orada çok işi, uzun bir yaşantısı var. Sizler artık Petrogradlı'sınız."

Seyit cepheye gider. Orada oldukça büyük zorluklarla karşılaşır, açlık, soğuk ve ayaklanmaların neticesinde zayıflayan askerlerin direnci. Seyit Shura'dan haber alamamaktadır, tıpkı diğerleri gibi aileleri ile iletişimleri kesilmiştir. Savaşta Seyit'in arkadaşı Vladimir ölür, Seyit ise ağır yaralanır ve dolayısıyla son çarpışmaya katılamaz. Bundan önce pişmanlık duyar, fakat sonra esirler arasında da Türklerin olduğunu öğrenince şükreder. Esirler arasındaki Dr. Yüzbaşı Ali Nihat Bey ile tanışır. Daha sonra öğreniyoruz ki, bu yazarın büyük babasından başkası değildir. Esirler biraz iyileşince Sibirya'ya gönderilir. Seyit ise cepheden son dönenlerle döner. Dönerken memleketinde gördüğü manzara onu dehşete düşürür.

"Şarkılarda söyledikleri köyler, kırmızı yanaklı fettan Rus kızları, aşık, sırım gibi delikanlılar sadece şarkılarda kalmıştır. Trenin durduğu istasyonlar saatlerce bekleşen insanlarla doluydu… Seyit gibi cepheden dönen birkaç asker dışında, yolcuların çoğu köylüydü."

Petrograd'a da aynı huzursuzluk ve karışıklık hâkimdir. Her taraf grev yapan işçilerle doludur. Artık kimse evlerinden de çıkamıyor. Sokaklar önü geçilmez kalabalıklarla doludur. Bütün birlikler ayaklanmayı bastırmak için halk üzerine sürülür. Seyit'in arkadaşı linç edilir, çünkü silahsız halka karşı kılıcını kullanamaz,

son ana kadar laf anlatmaya çalışır ve arkadaşlarının gözleri önünde param parça edilir.

Zam için işçilerce yapılan yürüyüşler kanlı olaylara dönüşür. Kalabalık, işçi olmayan herkesin cezalandırılmasını ister.

Bu arada Tatyana'yı Petro Borinsky ziyaret eder. Her şeyin karışacağına ve artık eski hayatlarını süremeyeceklerini anlatır. Petro ihtilâlciler tarafına geçmiştir. Tatyana'ya çocukluğundan âşıktır. Eğer onunla olmayı tercih ederse Tanya'yı kurtaracağını söyler. Fakat genç kız bunu reddeder, Borinsky onu zorla sahiplenmek isterken de vazoyu başına vurur. Sinirlenen Borinsky bir gün onlardan, başında Seyit olmak üzere, intikam alacağını söyler. Çar Nikolas'nın tutuklanması üzerine de Seyit, Celil ve Tatyana Kırım'a gitmeye karar verirler. Kaçtıkları trende aramaların başlaması üzerine trenden iner ve tenha yollarda yürümeye devam ederler. Aralık ayında Rostov yakınlarına varırlar. Burası Kislovodsk'a yakın bir yerdir. Seyit Shura'dan haber alamadığı için onu arayacağını ifade eder.

Kislovodsk da Rusya'nın diğer şehirleri gibi karışmıştır. Shura'nın babası vefat etmiştir. Annesi kızını kurtarmak amacıyla onu dayısının yanına Novorosiysk'e göndermeyi planlar. General Bogoyevsky Don Kazaklarının Atamanıdır. Seyit Shura'yı evinde bulamayınca onun bindiği trene yetişir, fakat orada da genç kızla buluşamazlar. Generalin maiyet treninde karşılaştıkları arkadaşı Teğmen Miloviç, âşıkları kavuşturur. Shura'nın abisi Vladimir, ablası Valentine onun nişanlısı da Generalin himayesine sığınmışlardır. Daha sonra iki genç cepheye döner. Valentine de haber alamadığı sevgilisinin arkasına gider.

Çar ve ailesi Ekaterinburg'da kurşuna dizilir. Mücevherler yağmalanarak bedenleri yakılır ve kimsenin bilmediği gizli bir yerde gömülür. Beyaz Rusları

dehşete düşüren bu olay çoğu için son ışığın sönmesi anlamına gelir. Direnişçi Savinkov adamları Lenin'i yaralar, Cheka[311] başkanı Uritsky öldürülür. Bundan sonra Kızıl terör daha da olağan bir güçle esmeye başlar.

Seyit Rusya'nın Kızıllardan kurtulamayacağını düşünürken, Kırım'ın durumunun hâlâ ümitsiz olmadığını düşünür. Dört arkadaş Kırım'a doğru yola koyulurlar. Aluşta'ya ulaştığında metres hayatı yaşadıkları Rus kızları baba evine götüremeyeceğinden (babasına göre Rus kadınlardan aşkı öğrenilebilir, fakat bir Türk kızıyla evlenileceğini yıllar önce söylemişti oğluna) onları bağ evlerinde bırakırlar. Nitekim babası durumu fark eder ve Seyit'in önceleri metres hayatı yaşadığı kadını evlense bile kızları ve gelinleri arasına, baba ocağına getiremeyeceğini belirtir. Seyit seçimini Shura'dan yana yapmış, yuvalarını kurmak üzere deniz kenarında bir konak satın almıştır. Fakat olumsuzluklar burada da onları bırakmamaktadır. Eski arkadaşları şimdi onlara ihanet ederip izlerini sürerek Aluşta'ya ulaşmıştır. Cemil ile Seyit çevrelerine daha çok zarar vermeden Petro'nun hayatına son vermeye karar verirler. Planlarını uygulamak için gittikleri konakta dehşete kapılırlar, çünkü:

" Petro, Aluşta'ya gelene kadar yol boyu sorumluluğuna verilmiş olan bölgelerin isimler, unvanlar, mal varlıkları hanelerinin dışında, bir de infaz bölümü vardı İhtilale karşı gelmek, vatan hainliği, Sovyet'in malını gasp etmek gibi suç sebepleri gösterilerek kurşuna dizilenlerin sayısı Seyit'i titretti. Bu adamlar hiç biri mahkeme edilmiyordu. Yoldaş Borinsky, hem hâkim, hem yargıç, hem de cellâdı oynuyordu."[312]

[311] Cheka- olağanüstü hal komitesi, (ÇK)
[312] a.g.e., s. 341

Bir arkadaşın nasıl bu şekilde değiştiğine anlam veremiyordu. Celil ile birlikte onu ormana götürüp, kendisine mezarını kazdırıp, *"Yoldaş Borinsky, Rusya'ya ihanetten suçlu bulundunuz"* sözleriyle, bir kurşunla işini bitirdiler. Daha sonra da üstüne toprak atıp gömdüler. Zamanları hiç yoktu. Kızıllar Seyit'i arıyordu. Nerede bulurlarsa infaz edeceklerdi. Laz bir gemiciyle anlaşarak ve eski arkadaşı, şimdi ise Kızıllarla birlikte kendisini göstererek dostlarına yardım eden Zarkoviç'le işbirliği yaparak Türkiye'ye geçecekti. Ailesiyle bile vedalaşmadan bunu yapması gerekiyordu. Kaçış planında Shura yoktu. Onu tehlikeye atamazdı. Yanına alabileceklerini aldı, Çar tarafında hediye edilen lake kutusunu sahibi gibi toprağa gömüp hazırlıkları yaptı. Daha önce hazırladığı silahlarla dolu sandıkları tekneye yerleştirirler. Bu arada, uzaklaşmakta olan geminin içindeki Seyit, kardeşi Osman'ın sesini duyar, fakat ona yardım edemez, Bolşeviklerin kurşunları ona abisinden önce ulaşır. Osman'ın bedeni Karadeniz'in sahilinde kalır.

Uzaklaşmakta olan teknenin içerisinde bir kıpırtı duyar Seyit ve saklanmış Shura'yı bulur. Sevgilisi bu yolda da onu yalnız bırakmamıştır.

Bu bölümden sonra yazar, Rusya'nın siyasî durumu bir kenara bırakıp iki gencin aşklarını anlatan satırlara oldukça büyük bir yer verir. Seyit Shura'nın onu hayatını tamamlayan, bütün hatıralarını içine alan biri olduğunu fark eder.

1918 yılında Seyit ile Shura Sinop'a ulaşırlar. Limandakiler Seyit'in getirdiği silahları görünce çok sevinirler. Buradan Amasya'ya geçerler. Amasya'da Atatürk ile görüşür, Seyit'in yaptığı yardımlar Mustafa Kemal'e anlatılmış, o da kendisine şükranlarını bildirerek ileride kullanmak üzere zarfı kapalı bir mektup verir. Fakat Seyit bu mektubu çıkarlar sağlayacağını bildiği halde en zor durumlarında bile kullanmayacaktır.

Daha sonra iki genç İstanbul'a gelir. Bu geliş 1919 yılının son günlerine rastlar. Giyim kuşamlarıyla orada bulunan kalabalıktan ayrıldıkları gibi dikkat çekmektedirler. Davranışlarından asil oldukları bellidir. Böylece İstanbul Rusya'dan gelen ilk misafirlerine kucağını açmış olur.

Önceleri Tarlabaşı'ndaki otelde kalırlar. Çalışmak üzere bir ara Bandırma'ya giderler, fakat çiftlikte dönen ve tekin olmayan işlerden dolayı İstanbul'a dönmek zorunda kalırlar. Daha sonra bir çamaşırhanede işe başlarlar, işyerinde de yaşarlar. Yani İstanbul'daki herkes gibi onlar geçim derdine düşerler. Ama hâlâ Rusya'da durumların düzeleceğine inanarak bir gün memleketlerine dönecekleri anı hayal ederler. Fakat durumlar hiç de onların beklediği gibi olmaz. Rusya'da hiç ümit kalmamıştır. Bunu bir gün uyandıklarında Boğazı dolduran Rusya'dan kaçan insanlarla dolu General Wrangel'in gemileriyle dolup taştığını görünce anlarlar. Artık ümitleri de tükenmiştir.

"... İstanbul Boğazı kaçan Beyaz Rusları taşıyan gemilerle dolmaya başladı. Birbiri ardı sıra Boğaz'a giren gemilerde, yorgun askerler, generaller, arabacılar, kontlar, baronesler, balerinler, ressamlar, doktorlar, fahişeler, her sınıftan, her kültürden Rus vatandaşı vardı."[313]

İstanbul, Rusya'dan kaçarak Türkiye'ye sığınmış insanlarla doludur. Geçimlerini sağlamak için herkesin bir işe ihtiyacı vardır. Bu durumda Seyit ile Shura, kendilerinin az da olsa onlardan daha iyi durumda olduklarını düşünürler.

Çalıştıkları çamaşırhane sahibi Mösyö Konstantines, işyerini elden çıkarma isteğini Seyit'e açar, almak isterse de çok kolay anlaşabileceklerini ifade eder. Seyit kaçarken yanında getirdiği paraları yatırmak için Shura'ya konuyu açmak

[313] a.g.e., s. 407

ister. O sıralar artık eczanede çalışan sevgilisinin oradan yabancı bir erkekle ayrıldığını görür ve kendini aldatılmış hisseder. İntikam almak için o da çamaşırcı kızlardan biriyle o gece birlikte olur. Fakat durum onun anladığı gibi değilmiş. Shura'nın akrabaları da Rusya'dan kaçarak onun izini İstanbul'da bulmuşlar. Bu durum bile iki sevgili arasındaki kırılmaların önüne geçemez. Shura akrabalarına Seyit ile metres hayatı sürdüğünü söyleyemez ve onların yanına taşınmak zorunda kalır. Seyit çamaşırhaneyi devralmak üzere çuvaldaki rubleleri Rum işyeri sahibine teslim eder, tokalaşılır. Fakat Rusya artık eski paralarının kullanımını yasaklar. Bu paralar Galata Köprüsünden tören düzenlemişçesine Haliç'e savrulur. Mösyö Konstantines para bulması için Seyit'e biraz daha zaman tanır. Seyit'in nişanları ve Çar'ın hediye ettiği saati satmaktan başka hiçbir çaresi kalmamıştır. Onları üç yüz yetmiş liraya satarak kalanını parça parça ödenecek şekilde anlaşılır ve Seyit çamaşırhanenin yeni sahibi olur.

Rusya'dan gelen haberlere göre durumlar hiç de iyi değildir. Zenginlerin evleri yağmalanmış, asiller öldürülmüş, anne-babasız kalan çocuklar Bolşevikler tarafından toplatılarak beyni yıkanmak üzere yerlerini kimsenin bilmediği yetimhanelere yerleştirilmiştir. Hem Kislovodsk hem Kırım'da durum aynıdır. Her gün binlerce insan Chekistler tarafından evlerinden götürülüp geri dönmemektedir.

Shura, ablası Valentine ile ayrı eve çıkarlar ve evi geçindirmek için ellerinden geldiğince çalışırlar. Bu arada Seyit'le Shura ara sıra görüşmeye devam etmektedirler. Bir akşam Seyit, Shura'nın bir Fransız kaptanıyla birlikte olduğunu anlar. Shura bunun aldatılmasına karşılık olduğunu söyler. Bu da sevgililer arasında soğukluğun büyümesine sebep olur.

Seyit'in durumu daha iyi gitmekte, Taksim'de geniş bir daire kiralamaktadır. Ara sıra değişik kadınlarla birlikte olmaktadır. Bir gün Seyit'in halasının damadı Osman onu bir düğüne götürür ve Mürvet adında henüz on beşinde olan bir genç kızı gösterir, onunla evlenmeye ikna eder. Kırım'dan kaçarken karısı ve bebeğini kaybeden Osman Mürvet'in ablasıyla evlidir, Seyit'e baldızını da kaçırmaması gerektiğini, sonra pişman olacağını söyler. Genç kıza Seyit'in St. Petersburg'da çekilen fotoğrafı verilir, Mürvet bu genç zabite âşık olur. Ağustos 1923'te Seyit ile Mürvet evlenir, Seyit içgüveysi olarak kızın ailesinin yanına girer. Fakat her iki taraf birbirine ayak uyduramaz ve Mürvet'i alarak kendi yuvaları olacak Beyoğlu'nda bir İngiliz apartmanına taşınırlar. Annesi "gâvurların yaşadığı" semtten bir daha buraya dönemezsin diye söylense de Mürvet, kocasının yanını seçer ve nispeten daha rahat yaşamaya başlarlar. Seyit karısına Murka diye seslenmektedir. Karı koca arasındaki yetiştirme tarzlarından kaynaklanan çatışmalar devam eder. Seyit karısıyla hiçbir zaman bir bütün olamayacağını düşünür, Mürvet de her bir anlaşmazlıkları sonunda gözleri şişinceye kadar küçük bir kız gibi ağlamaktadır.

Shura, Seyit'i ihanetle suçlar. Evlenen ve evlendiği kadından çocuk bekleyen Seyit'tir. Seyit ise eski günleri bir masal gibi hatırlar. Fakat hepsi dönülmeyecek eski günlerde kalmıştır.

Seyit Shura'yla ara sıra görüşmeye devam eder. Mürvet bu durumdan çok rahatsız olur. Bazen evden çıkan kocası günlerce eve gelmemektedir. Seyit iki kadının arasında kalmaktan rahatsız olur ve sonunda Shura'nın kendi hayatını kurması gerektiğini düşünür. Bunu söylemek için gittiğinde ise Fransız'a benzeyen birisinin sabahın erken saatinde onun evinden çıktığını görür ve çok sinirlenir. O siniriyle girdiği gibi Shura'nın iki yanağına da tokat indirir. Sonra yaptığından

pişman olur. Adamın Fransız gemisinin kaptanı olduğunu öğrenir. Shura'nın daha önce de birlikte olduğu Fransız.

Shura ile konuştuktan sonra onu Fransızla gitmeye ve onunla evlenmeye ikna eder. Gemiye kadar ona eşlik eder ve Alain'den Shura'yla evleneceğine dair söz alarak onu teslim eder. İki sevgili ağlayarak ayrılırlar. İkisi de Moskova'daki günlerin gelmesini ister, fakat zaman geriye dönülmeyecek şekilde onlara karşı işlemiştir.

Shura İstanbul'dan ayrılırken Seyit'ten uzaklaştığının yanı sıra Rusya'dan da uzaklaştığını da hisseder.

Roman burada noktalanır, fakat *Epilog* bölümünde yaptığı araştırmalardan bahseder. Eminof ailesinin sıkıntılarından, İkinci Dünya Savaşının soykırıma maruz kalmalarından, Shura'nın Paris'ten yazdığı mektuptan ve en nihayetinde romanın yazılışından sonra Shura'nın kızı Sandra Wels'in onu arayarak kendisini davet etmesinden ve daha sonra onunla birlikte Shura'yı Glendale Forest Lawn Memorial Parkında mezarını ziyaret ettiklerinden bahseder.

Yukarıda bahsettiğimiz roman aile anılarının klasik roman biçiminde kurgulanması ile ortaya çıkmıştır. Her ne kadar zikredilen örnek Türk edebîyatı eserleri arasında olsa da okunduğunda bir Rus yazarına ait bir metin okuduğu hissine kapılmak hiç de zor değildir. Gerek anlatılan olaylar ve onların gerçeklerle oldukça yakın olmasından, gerekse figüratif kadro ve zikredilenlerin özellikleri bakımından o dönem Rusya'sını oldukça etkileyici bir biçimde sergilemiştir.

Bölümün son paragrafında ise devam mahiyetini taşıyan ***Kurt Seyit&Murka*** adlı romanını yazacağını okuyuculara haber verir.

Ayrıca başkahraman olan Seyit karakteri Rus askerinin ve hatta Rus insanının bütün özelliklerine sahiptir. Şöyle ki, bu örnekten Rusya yayılmacı ve sindirici politikasında başarılı olmuştur. Türk asıllı ve asil olan ailelerin çocukları tıpkı bir Rus gibi yetiştirilip Kırım'daki etnik gruplarının kültür güzelliklerinin yozlaşma ve bozulmasına sebebiyet vermiştir.

Romanda oldukça zengin bir şahıs kadrosuyla karşılaşmaktayız. Zalim olan Kızıllar ve Seyit'in önceden arkadaşı olan Petro, St. Petersburg'da yarını düşünmeden yaşadıkları laylaylom hayat gençler, şehvetperest Barones von Oven, kültürlü asiller sınıfının temsilcileri olan balerin Tatyana ve diğerleri, askerler ve diğer tipler o günkü Rusya'nın hayatı hakkında bilgi sahibi olmamızı sağlamaktadır.

Nehir roman tarzında yazılmış bu romanın ikincisinin ilk baskısı Ocak 1993'te yapılmıştır. Mayıs 2008'e kadar yirmi beşinci baskıya ulaşmıştır. Yazar birinci romanının, yani *Kurt Seyit&Shura*'nın bittiği yerden devam ettirmektedir.

Shura'yı Fransız kaptanın ellerine teslim ettikten sonra çamaşırhanesine gelir. Morali çok bozuktur. Kederini votkayla gidermek ister, fakat yapamaz, hayat devam etmektedir.

Çamaşırhanesinde Rum ve Rus kızları çalışmaktadır. Rus kızlarının tahsil için babalarından ayrılıp Moskova'ya geldikleri hikâyesini duyduğunda, görünüşlerinin çok başka iş yaptıklarını düşünerek acı acı gülmüştü bir zamanlar. Rusya'dan Wrangel gemileriyle İstanbul'a kaçan Beyaz Rusların uğraşları da sosyal sınıfları da farklıydı. Fakat İstanbul onları aynı yapmış, hepsi geçim derdine düşmüş, bu yeni hayata ayak uydurmaya çalışıyorlardı.

Çamaşırhanesinde bir başka çalışanı daha vardı. Muhasebeci Pyotr Sergieviç. Kendi halinde çok az konuşan bir adamdı.

"1920'de Sivastopol Bolşeviklerce düşürüldüğünde, Kırım kıyılarından ayrılan Wrangel'in son gemilerinden birine sığınarak kaçmıştı. Fazla konuşmazdı. Seyit ondan, sadece bir kez, bir içki sofrasında, en çok Rusya'da bıraktığı yaşlı babasını ve piyanosunu özlediğini duymuştu. Hiçbir kadından bahsetmemişti Pyotr Sergieviç. Belki hiç sevmemiş, belki de sevdiği kadından ayrılmak onu öylesini yaralamıştı ki, konuşmak istemiyordu."[314]

Görülüyor ki kendi içinde belki buhranları yaşayan, fakat bir o kadar da sessiz bu adam kaderin bir cilvesiyle diğerleri gibi burada, İstanbul'da bulunuyordu.

Seyit evine döner ve Mürvet'e Shura'yı Fransa'ya gönderdiğini söyler. Hayatlarını bu şekilde devam ettirmeye başlarlar. Kurt Seyit değişik yerlerde Beyoğlu da dahil olmak üzere lokanta işleterek geçimini sürdürür. Yine şık ve muhteşem hayatlarından da vazgeçmezler. Ara sıra Mürvet'in kıskançlık ve kapris krizlerine inat işini bırakıp evde oturuyordu. O zaman da ellerindeki paralar çok dayanmadan tükeniyor ve Seyit yeni maceralarda kendisini buluyordu.

Gün geçtikçe Mürvet mutlulukları için Seyit'in hayatına ayak uydurmayı öğreniyordu. Kocasıyla bir içki sofrasında birlikte oturmaya, kadeh tokuşturmaya ve onun hoşuna gidecek şeyleri yapmaya karar vermişti. Kocası nasıl isterse öyle olacaktı. Beyoğlu'ndan da artık o kadar rahatsız olmuyordu, bu hayata alışıyordu yavaş yavaş.

Seyit, Mürvet ile bazen girdikleri münakaşalardan sıkıldıkça da çareyi dışarıda arıyordu. Kaçamak sevgiler onun isteğiyle hazır oluyordu. Böyle bir dönemde Mürvet ikinci çocuğuna hamile olduğunu anlamış, fakat Seyit'e bu konuyu bir türlü açamamıştı. Böylece dört ay geçmiş. Artık saklayamayacağı için her ne

[314] Bezmen, Nermin; *Kurt Seyit&Murka*, PMR Yayınları, 25. baskı, İstanbul, 2008, s.13

olursa olsun açıklayacaktı. Seyit, birkaç gün sonra konuyu ona açtı. Kocası çok sinirlendi. İkinci çocuğa ne kendileri ne de bütçeleri hazırdı. Para vererek çocuğunu aldırmasını söyledi. Fakat Mürvet hastaneye gidince çok geç kaldığını öğrendi. Böylece Şükran dünyaya geldi.

Bu arada muhacirlerin ya Türk vatandaşlığına geçmesi veya istedikleri yere gitmeleri konusunda karar vermeleri gerekiyordu. Seyit'in düşüncesi Amerika'ya gitmekti. Müracaat için gereken yüz yirmi lirayı denkleştirdikten sonra muhacir bürosuna başvurdu. Birkaç hafta sonra olumlu cevap geldi. Evraklarını hazırladıktan sonra Amerika'ya gidebileceklerdi. Ev, yolunda iken çok mutluydu. Mürvet'e bunu söylemek için can atıyordu. Fakat Mürvet'in mutsuz tepkisiyle karşılaşınca çok şaşırdı. Onun hayat arkadaşı olan bu kadın ailesini, annesini bırakıp hiçbir yere gitmek istemiyordu. Hayal kırıklığına uğradı. Aklına Shura geldi. Her şeyi elinin tersiyle itip onunla Türkiye'ye kaçmıştı. Hiçbir şey düşünmeden ailesini arkada bırakıp onunla gelmişti. Fakat yanında yaşadığı bu küçük kadın onu anlamak dahi istemiyordu. Müracaatından vazgeçti. Parasını kimse geri ödemeyecekti, zaten cebinden bir kere çıkan parayı geri almak huyu da yoktu. Hayallerinden vazgeçmiş bir gölge gibi dolaşıyordu, artık eski Seyit değildi.

Hayatları hep oradan oraya taşınmakla geçiyordu. Paraları olduğu zaman daha geniş daireye taşınıp yeni mobilyalar alıyor, paralar suyu çekince de daha dar bir daireye geçip, zaman zaman Mürvet'in annesinin yanına taşınıp mobilyaları satıyorlardı. Bu taşınmalardan rahatsız olan Mürvet, Seyit'e ne zamana kadar böyle dolaşacaklarını sorduğunda ise, Seyit'in cevabı, doğru yer bulana kadar olmuştu. Seyit sanki eski düzeni, ruhunun rahat olacağı yeri arıyor gibiydi.

Yazar, romanında bir öncekisinde olduğu gibi tarihî olaylara da yer vermiştir. Eserini bölüm bölüm ayırarak kahramanlarının yaşadıklarının yanında o günün olaylarına da yer vermektedir. İşte böyle bölümlerden bir tanesinde İstanbul'da bulunan Menşeviklerin ya vatandaşlığı geçmeleri veya Türkiye'den gitmelerinden bahsedilmektedir. Bulundukları zor durumdan bahsetmenin yanında onların özelliklerinden de bahsedilmektedir.

" Ancak göçmenlerinden bazıları, henüz hayatlarıyla ilgili kesin karar veremediklerinden, eski nüfus kâğıtlarını tutuyorlardı. Yaşamlarını yürütmek için buldukları işler ise çok çeşit gösteriyordu.

Pera Palas'ın, Park Otel'in kapıcıları, garsonları, barlarında sigara satan, yer gösteren güzel kadınlar, tuvalet temizleyicileri hep aynı devir nüfus kâğıtlarını taşıyanlardı.(...) Ne var ki hepsi ama hepsi çalışıyordu ve vakur tavırlarından, zarafetlerinden hiçbir şey kaybetmeden, kendilerini hiçbir zaman anlamayacak onca insana hizmet veriyorlardı."[315]

Bu sözlerden de anlaşılacağı gibi Beyaz Rusların hangi sınıftan olursa olsun nezih ve kültürlü insan oldukları anlaşılmaktadır. Hepsi kaderin cilvesiyle kendilerini İstanbul'da bulmuş ve başlarına gelen zorlukları atlatmak için ellerinden geldiğince her şeyi yapmaya çalışıyorlardı.

Beyoğlu'ndan Emine'nin Sultanahmet'in Cinci mahallesinde bulduğu bir eve taşındılar. Lokantayı devrettiği için Seyit'in işi de yoktu. Gazyağı işine girdi, fakat bir iş sahibi olarak değil, işçi olarak. Kimse bu gazyağı satıcısına anlam veremiyordu. Seyit her zaman olduğu gibi işe giderken şık giyiniyordu. Beyaz kolalı gömlek, takım elbise giyiniyordu. Elbiseleri çabuk kirlendiği için her gün

[315] a.g.e.,s.151

değiştiriyordu. Fakat bu işten çok sıkıldı, ne iş yapabileceğini aramaya başladı. Otel resepsiyonları, lokantalar, dolaşmaktan yorulduğu bir gün yorgunluğunu atmak için Volkof restoranına girdi. Arkadaşlarını görünce yanlarına gitti. Yeni iki beyefendi daha vardı yanlarında. Birisi Kırımlı diğeri ise Dimyan adında bir Rus'tu. Konu işten açılınca ona Veliefendi'de atların bakım işini teklif ettiler. Çok düşünmeden kabul etti. Paraya ihtiyaçları vardı, ayrıca atları da çok seviyordu. O gece arkadaşı Manol'da kaldı, eve uğramadan çiftliğe gitti.

Mürvet, kocasının evden ayrıldıktan sonra günlerce gelmemesine alışıktı, fakat bu sefer farklıydı. Günler geçti fakat Seyit dönmüyordu. Daha önceki ev sahibesinin sözlerini hatırladı. Üstlerinde nazar vardı. Eski ev sahibesine gitti oradan da birlikte Ermeni olan bir falcı kadına gittiler. Kadın bir tütsü için toz karışımını eline tutuşturarak cebindeki bütün parayı aldı. Yaptığından pişman olan Mürvet, iş işten geçtiğini anlamıştı. Ertesi gün de halasının kızı kendi falcısıyla çıkageldi. Da fasulyeye bakarak kocasının tez bir zamanda geri geleceğini söyledi. Mürvet artık neye inanacağını bilmiyordu.

Neyse ki birkaç gün sonra Seyit'ten haber geldi. Böylece Mürvet Seyit'in Veliefendi'de çalıştığını öğrendi. Seyit'in arkadaşı Aziz Çavuş belli aralıklarla gelerek hem kocasından haber getiriyor, hem de mütevazı miktarda para getiriyordu. Ekim sonunda da kızları alarak kocasının yanına Veliefendi'ye gitmişti. Orada da bir gün kalarak hep birlikte eve dönmüşlerdi.

Çiftlikte kazandığı parayla Yahya'dan yardım alarak küçük bir lokanta açabildi. Lokantanın açılışından bir süre sonra Yahya'dan aldığı borcu ödedi ve hatta Ağa Camii'nde yeni bir yer açtı. İşleri daha da büyüttü ve Altınkum'da Akay Vapur

şirketindekilerle birlikte yaz gazinosu işletti. Mürvet çocuklarıyla ara sıra gelip onunla kalıyordu. Gazinolarında her akşam Rus sanatçılar sahnede yerini alıyordu.

Bu arada Mürvet'in kız kardeşi Fethiye evlendirildi. Damadın evinde bırakılırken küçük kız gibi bağırıp tepinmişti. Fakat âdet yerini bulmalı Fethiye kocasıyla bırakılarak eve dönüldü.

Mürvet bir gün Kurt Seyit'in ailesine mektup yazmaya karar verir. Bunu kocasına açıklayınca Seyit sevinir, fakat ne yazarsa yazsın onun hakkında bahsetmemesi gerektiğini ifade eder. Ayrıca bir zarf üstünde Rusça adres yazarak karısına verir. Zaman geçer ve Mürvet kayınpederinden cevap alır. Kelimeler oldukça sade ve sanki seçilmiş olan bu mektup oldukça kısadır. Seyit bu durumu onun hâlâ arandığının bir göstergesi olduğunu söyler. Mürvet aynı sadelikle cevap verir. Bir gün fotoğraf çektirerek yollamaya karar verirler. Ne yazık ki bu fotoğraf Karadeniz'in diğer tarafında ölümlerin davetiyesi olacaktır.

Seyit'in yanında, İstanbul'da, ablası Havva'nın Oğlu, lakabıyla Şair Hasan vardır. Ne yazık ki bu genç ailesini unutamamış ve fırsat buldukça geri döneceğini durmadan söylemektedir. Zaten çok acı çekiyor. Bu acıyı de sürekli yazdığı şiirlerde ölümsüzleştiriyordu. Seyit bu fikirden genci vazgeçiremeyince en azından bir hata yapmaması için onun Kırım'a geri dönmesini sağlamaya karar verir. Fakat Kırım'da sıkı denetim vardır. Hasan'ın geldiği balıkçı teknesindeki bütün balıkçıların evrakları kontrol edildi ve çocuğun evrakının sahte olduğu ortaya çıktı. Hasan kaçmaya çalıştı, kızıl kurşunlar onu yakaladı ve ölümün pençesine teslim etti. Hasan'ın son sözleri *"Anaaa!"* oldu. Bununla da kalmadı. Kimin oğlu olduğu araştırıldı ve annesiyle babası kurşuna dizildi.

Vahşetler bununla kalmadı. Kurt Seyit ile Mürvetlerin aile fotoğrafları Kırım'a ulaşınca Seyit'in babasıyla tek kalan kardeşini sorguya aldılar. Bir gün nezarette tuttuktan sonra bıraktılar. Fakat yaptıklarından şüphe duydular. Yaşlı adamdan onlara artık zararın gelmeyeceğini biliyorlardı, fakat Osman gençti ve kinle doluydu. Abisinin ve ailesinin intikamını pekâlâ alabilirdi. Hemen bıraktıkları gece onu almak için geri geldiler. Götürmeye çalıştıklarında karısı Mümine ayaklarına dolandı. Uzun süren uğraştan sonra kadının vazgeçmeyeceğini anlayınca onu da almaya karar verdiler. Karakola getirdikten sonra bahçedeki kütüklere bağlayarak hiçbir yargıya gerek duymadan onları kurşuna dizdiler. Aluşta'nın halkı o gün idam silahlarından çıkan kurşun sesleriyle uyandı. Komşulardan biri Eminoflar'a haber verdi. Fakat dedesiyle ninesi geldiklerinde torunlarını bulamadılar. Mehmet onların da annesi babası öldürülen çocuklar gibi hiç kimsenin bilmediği bir yere beyni yıkanmak üzere götürüldüğünden emindi.

" Aluşta'nın kilometrelerle uzakta, yetimhaneye dönüştürülmüş bir okul binasının yüksek taş duvarların çevirdiği avlusu ağlaşan çocuklarla doluydu. (...) Onlara, çok inandıkları Allah babadan ekmek istemeleri ve beklemeleri söylenmişti. İkinci günün sonunda yine ağlamaktan bitap düşmüş vaziyette, avludan alınıp yatakhanelere götürüldüler. Ve nispeten anlayabilecek yaşta olanlara izah edildi ki, onca ağlamalarına rağmen anne babaları onlara cevap veremeyeceği gibi, Allah baba da yakarışlarını duymamaktadır. Ama eğer Stalin babadan ekmek isterlerse, dedikleri olacaktır.

Komünist Rusya'nın yeni, taze nesli, geçmişle bağlantısız, ana babalarının neler yaşadıklarını, nasıl öldürüldüklerini, sürüldüklerini bilmeden, Stalin babanın ve Sovyet'in çocukları olarak yeni hayatlarına başlamak zorundadırlar. (...) küçük

Hasan Eminof ve Havva Eminova'nın izleri, işte bu kamplardan birinden sonra bilinmeze doğru, ayrı istikametlerde kaybolacaktır."[316]

Dede bütün bunların farkındaydı. Bunlar yetmiyormuş gibi bir de kendi evlerinde daha önce bütün ailesini sıkıştırdıkları bir odadan alarak Zahide ile onu bir zamanlar Eminoflar'ın mülkiyeti olan fakat şimdi Sovyetlere geçen bağ evlerine götürerek bekçi olarak bıraktılar. Zahide bütün bunlara dayanamadı, önce kendinden geçti sonra da çocuklarının isimlerini sayıklayarak ruhunu teslim etti. Dudaklarında gülümseme vardı. Mehmet karısı adına rahatladı, gittiği yerde burada yaşadığı cehennemi yaşamayacaktı.

Mehmet Eminof Ruslar tarafından Türkiye'deki akrabalarına bir daha mektup yazmayacağı sözü alındı. Mürvet'e son mektubu gayet sadeydi:

" Yavrum Mürvet,

Mektupların beni çok teselli ediyordu……. Mektup ve resim kat kat……ayrılmış geldi. Günlerce... çekildik. Çok... Osman'ı... götürdüler. Bundan böyle …. bizden haber beklemeyin … mektuplarınızı kesin.

Sizi Allah'a emanet ediyorum.

Ebedi sevgiler."[317]

Bol bol boşluklardan oluşan bu mektup belli ki komünistlerin ellerinde sansüre uğramıştı. Gelen mektubun bir kenarı yanıktı. Mürvet'in annesi bunun kötü haber taşıdığı anlamına geldiğini söylemişti. Mektubu açıp okuduklarında da Karadeniz'in diğer ucundaki akrabalarıyla tek görüşme yolu olan mektuplaşmanın da kapandığını öğrendiler. Seyit ise uzun seneler önce gözden çıkardığı yakınlarının ikinci kez ölümlerini yaşamış gibi oldu.

[316] a.g.e., s. 264-265
[317] a.g.e., s. 266

Bütün bu tatsızlıklara rağmen hayat devam ediyordu. Seyit bir Rus zencisiyle iş ortaklığı yaparak Tarabya'da Maksim gazinosunu işletti. Aile birlikte sürdükleri yaz sefası için çok mutluydular.

Fakat para da huzur getirmiyordu artık. Seyit çok sık içmeye başlamıştı. Ayrıca içki miktarı da artmıştı. Mürvet ne kadar uğraşsa da söz dinletemiyordu. Yine de bu konuda artık tartışamayacağını biliyordu Mürvet. Huzursuzluğun tek sebebi kocasının sebebi değil, çapkınlıkları ve aynı zamanda Mürvet'in kıskançlık krizleri de önemli rol oynamaktaydı.

Daha önce de olduğu gibi yazar tarihî gelişimi de ihmal etmemektedir. Sıradaki bölümde Büyükada'da kalan Lev Troçki'den bahsetmektedir. Bir zamanlar Kızıl İhtilâli yapanların yanında olan ve şimdi soydaşları tarafından diğerleri gibi vatanından kovulan Troçki. Bolşevik Lev Troçki ve ihtilal kaçağı Seyit kaderin cilvesiyle aynı sokaklarda yürüyorlardı.

Seyit tekrar lokantasını devretti ve Ağa Camii'ndeki bir eve taşındılar. Böylece Beyoğlu'ndan ve Seyit'in içki ve sefa arkadaşlarından biraz uzaklaşacaklardı. Fakat taşınmalarının üzerinden iki gün bile geçmedi kapı çalındı. Kiralarını on aylık ödemiş ve sadece üç ay oturmuşlardı. Parayı geri almak Seyit'in prensiplerine aykırıydı. Ayrıca parayı verdiği kadın duldu ve bu para bir nebze de olsa onu rahatlatacaktı. Fakat Giritli Fatma Hanım kurnaz çıkmıştı. Ondan habersiz çıktıkları için onları mahkemeye vermişti.

Mahkeme hiçbir şeyi çözmemişti. Seyit eşyalarını kurtarmak için Fatma Hanımın onları aramayacakları Cağaloğlu'ya taşınmaya karar verir. Taşındıktan sonra küçük bir lokantada muhasebeci olarak başlar. Bu iş onu açmaz, işten ayrılır. Zor günler geri gelir. Mürvet'in aklına Seyit'e silah karşılığında verilmek istenen

mektup geldi. Bunu Seyit'e açamazdı, daha o zaman "benim alacaklarım denizin diğer tarafında kaldı" dememiş miydi? Bundan dolayı kocasına söylemeden bu işi kendisi yapmalıydı. Gereken makamlara müracaatını yaptı. Birkaç gün sonra cevap geldi, fakat bu Seyit'in küplere binmesinin sebebi oldu. Mektupta onlara bahşedilen tarlaları ve yapılan yardımları Seyit istemiyordu.

" Bu mektup mu bize yeniden hayat kurduracak? Tarla bekçiliği mi yaparak yeni hayat kuracağız? Unut Mürvet, unut! Bana kimse inek besletemez bundan sonra. Tarlaları da onların olsun, inekleri de."[318]

Seyit'in inadı tutmuştu, ama ailesi zor durumdaydı. İaşe yapmak için birkaç parça elbise satmaya karar verdiler. Bunlar sadece Seyit'in eşyalarıydı. Karısı ve çocukların kıyafetlerini sattırmadı.

Leman okula başladı. Okulu ve öğretmenlerini çok seviyordu. Buna rağmen bir yıl taşındıkları için bu kadar sevdiği arkadaşları ve öğretmeninden ayrı kalmak zorunda kaldı. Ama hiç sesini çıkarmıyordu. Babasına düşkün bu küçük kız bu şekilde payına düşen zorlukları omuzlamaya çalışıyordu.

Bir yaz yine Florya'da gazino işletmek için arsa kiraladı. Gazino çok iyi iş yapıyordu.

" Gazi Paşa'nın ziyaretleriyle onurlanıyor, akşamları Balalayka orkestrasının müziği ve Kazak danslarıyla coşuyorlardı. Küçük Rüstem yine Kazaska ve Kırım oyunlarıyla seyredenleri mest ediyordu."[319]

Türkiye'de soyadı kanunu çıktı ve az sayıda da olsa İstanbul'da kalan Beyaz Ruslar İsmet Paşa'nın imzaladığı kararnameyle Türk vatandaşı olmayanlar işlerinden çıkarıldı ve Türkiye'yi terk etmek zorunda kaldılar.

---

[318] a.g.e., s. 326
[319] a.g.e., s. 417

Mustafa Kemal Atatürk yine bir akşam gazinoya gelince izlemeyi sevdiği Kazakları göremeyince hüzünlendi. Onlar da onu kıramayarak ona özel gösteri ayarladılar.

Her şey bittiği gibi yaz da bitmişti. Seyit daha birkaç iş denedi, fakat hiç birinde muvaffak olamadı. Mürvet de birkaç iş denedikten sonra çorap fabrikasına girdi. Az da olsa artık ailesinin bütçesine onun da katkısı olacaktı.

Seyit uzun süre işsiz kaldı. Bir gün İvan Nikitin'in (Nikolay Alekseyeviç Nekrasov) şiir kitabıyla evinden çıktı ve dönmedi. Birkaç gün ev dışında kalması Mürvet için olağan bir durumdu. Fakat haftalar geçti Seyit hâlâ yoktu. Tanıdığı herkese haber salındı, Seyit'i kimse görmedi. Bu arada Seyit ise Zonguldak maden ocaklarında çalışıyordu. İlk zamanlar bu asil giyinmiş, bakımlı erkeğin burada ne yaptığına anlam veremiyordu. Fakat zamanla onun da kömür tozunun pisliği altında adeta kimliği silinmiş, o da bir kömür işçisi olmuştu. Ailesinin yanına para kazanarak dönmüştü.

Fakat bir türlü tutunamıyorlardı. Seyit Ankara'ya gitmeye karar verir. Önce kendisi gider daha sonra da karısını yanına çağırır. Artık yeni düzen kurmaya çalışırlar. Seyit Rus Sefareti'nin bahçe düzenleme işini alır. Her gün yanında iki kişi çalışır. Fakat seyit bunun basit çalışmanın ötesinde olduğunu anlar. Bir gün kaldığı kulübede bir de arama izleri bulunca oradan ayrılır. Fakat yolda takip edildiğinin farkına varır. Onu atlatmak ise hiç de zor bir iş değildir.

Mürvet'in kız kardeşi nişanlanır, fakat düğününe az kala apandisit patlamasından zehirlenerek ölür.

II. Dünya Savaşı başlar. Bu Rusya için oldukça çetin bir sınav olacaktı. Sovyetlerin politikasıyla 1920-1930'lu yıllarda ortak mülkiyetin gerekliliği olarak

gösterilerek köylülerden bütün mahsuller toplatılıyordu. Halk açlık içinde kıvranıyordu. Bunun yanı sıra ihtilâli takiben rejim aleyhtarı olanlar veya Rusya dışında yaşayanlar akrabalarıyla haberleşenler cezalandırılıyordu. Ceza ise ya ölüm ya da sürgündür. Sürgün de kimsenin bilmediği yere götürülmek ve akrabaların dahi öğrenemeyeceği ölümü yaşamak demektir.

" 1929-1930'da ise, otuz beş bin Kırımlı Ural Dağlarına, Sibirya ormanlarına iş kamplarına sürüldüler. Tek suçları bir zamanlar toprak sahibi olmalarıydı. Yeni kurulmakta olan kolhoz teşkilatına karşı çıkacakları zannıyla ortadan kaldırılmak istenmişlerdi. Erkekler, arabalara doldurulup götürülürken, kadınların, çocukların haykırışları tüm Kırım'ı sarmıştı. Sürgünlerin Kırım'ın cennet topraklarından, ılıman ikliminden sonra tundranın, buzulun soğuğunda yaşayamayacakları o kadar belliydi ki."[320]

Türkiye'deki durumlar da farklı değildi.

"21 Haziran'da Almanya, Rus topraklarına girdiğinde Türkiye, tarafsızlığını ilan etmişti. Sırayla Rus, Alman yetkilileri ziyaretiyle gelişen olaylar, merakla takip ediliyordu. Rusya ve Almanya'nın her biri, diğeri hakkında, Türkiye üzerinde gizli emelleri olduğunu açıklamalarıyla her an savaşa girilebilecek korkusu yaşanıyordu.

İstanbul Boğazı'nda seferde olan muhtelif Türk motorları, vapurları değişik tarihlerde, meçhul denizaltılarca batırılıyordu. Millet, endişeyle bunların netice vermeyen tahkikatlarını bekliyordu."[321]

Uzun uğraştan sonra Seyit borç aldığı parayla halı işine girdi. Kayseri'ye birkaç defa gittikten sonra borcunu da ödedi, Mürvet'e de bir ev aldı. Fakat son

[320] a.g.e., s. 504
[321] a.g.e., s. 478

yaptığı seferde tren yolu kardan kapandığı için kürkünü iki çocuklu kadına vermek zorunda kaldı ve çok üşüttü. Bu üşütme onun ölümcül hastalığa yakalanmasına ve daha sonra da ölmesine sebep olacaktır.

Türkiye'de sıkıyönetim ilan edilir. Bu zor günlerde bir de Seyit'in geçmek bilmeyen hastalığıyla uğraşıyordu Gürçınar ailesi. Bu sırada belki bir çare olur diye Seyit'i sanatoryuma yatırırlar, fakat her gün ölen gencecik insanları görmeye dayanamaz ve eve çıkar. Arada Mürvet onu kontrole götürür. Bu kontrollerden bir tanesinin dönüşünde Seyit kendisini uçurumdan aşağı atarak intihar etme teşebbüsünde bulunur. Fakat Mürvet'in zamanında müdahalesiyle başarısız olur.

Her geçen gün Seyit'in ıstırabı fazlalaşmaktadır. Bir gün herkesi evden yollayarak bileğindeki damarlarını keser. Alt katta bulunan kiracıları durumu fark ederler ve Seyit hastaneye kaldırılır. Fakat çok önceden olan hastalığı ve kaybettiği kan onu yıpratmıştır. Hayat savaşı verecek gücü kalmaz, hastanede vefat eder.

Yazarın iki romanında çizdiği kahramanları arasında oldukça bariz farklar görünmektedir. Şöyle ki Seyit'in Shura'ya olan sevgisini ve özellikle de baş başa kaldıkları zamanı anlatırken oldukça açık, hatta müstehcenliğe kaçan ifadeler kullanmaktadır. Mürvet ile paylaştıkları duyguları ve yaşadıkları anlatılırken daha mesafeli davranılmaktadır. Yazar sanki bu davranışla bir mesaj sunmak istemektedir. İki kız farklı kültürlere ait ve her şeyleri farklı; sevgi anlayışı, bu duyguyu paylaşmaları ve sosyal ortam ile etkileşimi. Shura hiçbir şeyi umursamadan sevdiği adamın arkasına takılıp, herkesi hatta ailesini bile hiçe sayabilmektedir. Mürvet ise her zaman yaptığının ne gibi sonuçlar doğuracağını, insanların ne diyeceğini düşünmektedir. Ailesi kocasıyla olan ilişkilerinde otoriter bir yer tutmaktadır. Bazen ailesi ve kocası arasında seçim bile yapamamaktadır ve iki ateş arasında kalmaktadır.

Bir diğer nokta ise nehir romanının başkahramanın çizilmesindeki farklılıktır. Birinci romanda Kurt Seyit, Türklere ait hemen hemen hiçbir özellik taşımamaktadır. Hatta öyle ki, onu Ruslardan oluşan figüratif kadroya koyabiliriz. Sürdüğü bohem hayat, bulunduğu ortamlar, hayat felsefesi hiç mi hiç Türklerinkini andırmıyor bile. Fakat ikinci romanda her ne kadar çok içki içiyor, Ruslarla aynı ortam ve olaylarda bulunuyorsa da sergilediği davranışlar dolayısıyla bir Türk gibidir. Yani Türk olduğunu hatırlamış ve yaşamıştır.

Attila İlhan'ın, *Zenciler Birbirine Benzemez* (1957) adlı romanında önce Wrangel gemileriyle İstanbul'a gelmiş, buradan da Fransa'ya geçmiş Beyaz Rus topluluğundan bahsedilmektedir. Figüratif kadronun başkahramanı olan Mehmet Ali bir gün Paris'teyken Mikado'da bir restoranda Beyaz Rus orkestrasıyla karşılaşırlar. Yazar bu topluluk için Mehmet-Ali'nin ağzından şu sözleri sarf etmektedir;

" İyi mi? Beyaz Ruslar! Mikado'da beyaz Rusları buluyoruz. Yahut da biz öyle sanıyoruz. Yalnız burası gerçek ki, orkestra Rus orkestrası: akordeon, balalayka, santur. Ve daha çeşitli, daha acayip başka çalgılarla. Renksiz kalabalık. Bir dağın arkasındaki ulu bir nehrin dövünerek akışı gibi ağır bir melodi durmadan kulaklarımızı çekiyor."[322]

Bu orkestra Mehmet Ali ve arkadaşlarına her ne kadar acayip gelse de, melodileriyle ve çalma tarzlarıyla memleketleri olan Rusya'nın bozkırlarına götürmeyi başardığı gibi oradaki yorgun mujiklerin yüzlerini görmelerini de sağlamaktadır.

Daha sonra Piotr İvanoviç adında biri bir şarkı söylüyor ve Mehmet onu daha önceki hayatında, yani Rusya'dan çıkmadan, köklerinden kopmadan ve

[322] İlhan, Attila; *Zenciler Birbirine Benzemez*, Dost yayınları, 1. baskı, Ankara, 1957, s. 115

evrimden önce sürdüğü hayatta nasıl yaşamış olabileceğini kurgulamaya başlıyor. Aklına şöyle hayaller geliyor;

" ... Piotr İvanoviç'in Çarlar zamanında mesela ne olabileçeği kuruyor. Aristokrat profilli bir Rus. Ensesi dümdüz. Gözleri birbirine yakın. Ve ışıksız. "Subaydı" diye kuruyor "Çarın ordusunda subaysı. Yukarı Don kazaklarına kumanda ediyordu. Hatta sonra Denikin'le birlikte kızıllara karşı dövüştü. Yirmi senedir Paris'te."[323]

Böylece tarihinden ve memleketlerinden kopartılarak buralara kadar gelen bu insanların garipliğini de dile getirmektedir.

Elif Şafak, *Bit Palas* (2002) adlı romanında İstanbul'un geçmişini anlatır. Eser "Öncesi", "Daha Öncesi" ve "Simdi" diye üç bölüme ayrılmıştır. Bizim konumuzla ilgili olan bölüm ise Bonbon Palas apartmanı yaptıran ailenin hikâyesinin anlatıldığı bölümdür, yani "Daha Öncesi…" kısmındaki bu Art Nouveau tarzında yapılmış binayı yaptıranlar hakkındaki bilgilerdir. Bu apartman eski, Müslüman ve Katolik Ermeni olan iki mezarlığının yerinde yaptırılmıştır. Zamanla etrafında biriken çöplerden meydana gelen rahatsız edici koku ve haşerat salgınından dolayı bu binaya Bit Palas ismi takılmıştır. Apartman sakinleri her ne kadar birbirine benzemeyen bireyler olarak gösterilmişse de, aslında daha önce yaşadıkları hayat trajedileri sayesinde kazandıkları yaşam tarzlarındaki tuhaflıkları onları birleştiren noktalardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Binanın bu sakinleri ise Meryem, Musa, oğulları Muhammet, Kuaför Cemil ve Celal kardeşler, Mavi Metres, Madam Teyze, Hijyen Tijen, Hacı Hacı ve torunları, Sidar ve diğerleridir. Apartman

[323] a.g.e., s. 123

kozmopolit yapısıyla çizilirken, asıl çizilmek istenen kendi karmakarışık yapısıyla İstanbul'dur.

İstanbul'un bu kozmopolit yapısı ve geçmişi içindeki Beyaz Rusların yerine de değinir. Bu İstanbul'a gelen Beyaz Ruslar, İmparatorluğun çöküşü sırasındaki bir felaketten kaçarak, aynı felaketin bir benzerini yaşamaya başlayan ve Osmanlı'nın çöküşünün ilk yıllarına rastlayan bir ülkeye sığınmaktaydılar. Yazar, eserinde onların durumundan bahsederken aşağıdaki düşüncelerine yer verir.

"Bolşevik Devriminden sonra Rusya'dan kaçan binlerce Beyaz Rus doluşmuştu İstanbul'a ve söylenenlere göre, daha binlercesi yoldaydı. Mücevherler bile haraç mezat satılığa çıkarılırken, şeref madalyaları, aile yadıgarları ve asalet nişanları zar zor alıcı bulabiliyordu."[324]

Her birinin önünde iki seçenek vardı, ya mümkün olursa bir iş bulmak, ya da İstanbul üzerinden Avrupa'daki akrabalarının yanına sığınmaktı. Beyaz Rusların yaşadıkları trajedi, İstanbul'a gelen bir aile aracılığıyla anlatılıyor romanda. Şöyle ki, hayatta hiçbir zorlukla karşılaşmayan on dokuz yaşındaki ve hamile olan Agripina Fyodorovna Antipova, ihtilalden kaçarken ondan otuz yıl yaşlı olan kocası Pavel Pavloviç Antipov ile İstanbul'a bir yük gemisiyle gelmişler. Yaşadıkları trajediyi vurgulayan kötümserlik, bu çiftin daha gemideyken İstanbul ile ilgili yaşadıkları ilk izlenimleri ümitsizlik dolu ifadelerle anlatılmaktadır.

"Oysa o sabah yoğun bir sis vardı İstanbul'da. Ve tüm İstanbulluların gayet iyi bildiği üzere, şehrin renginin ne olduğunu kendisi bile unuturdu sisli günlerde. Fakat Agripina Fyodorovna Antipova, doğduğu günden beri el üstünde tutulmuş, kıymet görmeye alışmış ve ne zaman bir isteği yerine getirilmese, bunun

[324] Şafak, Elif; *Bit Palas*, Doğan Kitap Yayınevi, 13. Baskı, İstanbul, 2010, s. 41

karşısındakinden kaynaklanan bir kusur olduğuna inandırılmıştı. Bu yüzden İstanbul'un, perde perde sis ardına çekilmekteki ısrarını, kasıtlı bir husumet, kendisine yöneltilmiş bir hakaret gibi algıladı. Gene de bir şans vermek istedi ona, çünkü bağışlamanın yüceliğine inanırdı. Küçük, gümüş Meryemana ikonasını şehre doğru kaldırarak, gülümsedi: "Yaptığın hareket doğru değildi ama ben gene de seni hoş görebilir, hatta bağışlayabilirim. Çünkü doğrusu budur."[325]

Aile reisi olan Pavel Pavloviç de bu iki seçimden birini yapmak zorundadır. Fransa'da bulunan kendi kardeşinden yardım isteğinde bulunmak istemeyişinden dolayı iş aramaya başlar, uzun arayıştan sonra da bir kafeşantanda vestiyer olarak çalışmaya başlar. Bu kafe sahibinin sözleri ise yıkılmakta olan iki devletin ve bu devletlere mensup halkın yaşadıklarının benzerliklerine dikkat çekmektedir.

"Hayat ne tuhaf değil mi Mösyö Antipov? İki büyük, iki şanlı imparatorluğun yıkılışının birebir tanıklarıyız. Siz bizden en az bir asır önce başladınız Batılılaşmaya. Büyük Deli Petro! Oturmasını kalkmasını bilmeyenleri kırbaçlattığı rivayet ediliyor, doğru mu? Hanımların çamaşırlarını, beylerin sakallarını denetlermiş, öyle mi? Güzel olmalı Petro'nun şehri. Bataklıklardan ükselen saray. Bir de şu İstanbul'a bakın. Dört bir yanı açık, püfür püfür rüzgâr. Pusulası şaşmış, çivisi çıkmış şehir! Bilir misiniz, bundan on sene öncesine kadar sizin köklü imparatorluğunuzdan kaçan genç ve cüretkâr aydınlar, aynı Paris kafelerinde, yan yana oturup hararetli hararetli münakaşa eder ve tanrı bilir ya, ne basiretsiz kararlar alırlardı. Onlara hizmet eden Fransız garsonlar, bir o masadaki konuşmalara kulak kabartırdı, bir öteki masadakilere. Sizden kaçanlar, ne pahasına

[325] a.g.e., s. 39-40

olursa olsun devletlerini yıkmaktan söz ederlerdi. Bizden kaçanlar ise ne pahasına olursa olsun devletlerini yıkılmaktan kurtarmaktan. Bu on sene içinde sizinkiler başardı, bizimkilerse başarısız oldular. Şimdi hangisine daha çok esef etmeli, bilmem ki? Hayat ne tuhaf değil mi Mösyö Antipov? Çöken bir imparatorluktan kaçıp, çökmek üzere olan bir imparatorluğa sığındınız. Üniformalı Kızıllardan kaçıp da, kendinizi kızıl bir üniforma içinde buluvermeniz, şu bizim Fortuna'nın oyunlarından biri olmasın sakın? "[326]

Birkaç gün sonra Pavel Antipov bu işte çalışamayacağını anlar ve işini ve iş aramayı da bırakarak evde küskün küskün günlerini geçirmeye başlar. Kocasının aksine Agripina daha mücadeleci bir kişiliğe sahiptir. Çalışmaya başlar ve Rusya'ya döneceklerine inanarak planlar kurmaktadır. Birçok diğer Rus gibi Agripina Fyodorovna dindardır, boynunda taşıdığı ve üzerinde Aziz Serafim'in ikonası bulunan kolyesini hiç çıkarmamaktadır. Ayrıca bütün olanların Tanrı'nın bir imtihanı olduğuna, bu imtihanın kazanılması da sabır ve tevekkülle mümkün olacağına inanmaktadır.

"(...) elini boynuna götürüp Aziz Serafim'in resmini taşıyan gümüş kolye ucunu avucunun içinde sıktı. Ve ondan aldığı kuvvetle, nicedir geçmekte olduğu eza dolu ilahi sınavın yeni bir sureti (...)"[327]

Bütün bu olanların üstesinden gelebilmek için bir pastanede çalışmaya başlar. Paraları yavaş yavaş tükenmeye başladığından, daha kötü bir eve taşınırlar. Gün geçtikçe zorlaşan bu hayat şartlarının altında ezilerek erken doğum yapar, fakat yine de yılmaz ve çocuğunu evden hiçbir yere çıkmayan kocasına bırakarak çalışmaya devam eder.

---

[326] a.g.e., s.43
[327] a.g.e., s. 46

Eserde o günün Türk kadınlarının davranış ve düşünceleri Agripina'nın çalıştığı pastanede ona kötü davranan bir kadın tipi ile verilmektedir. Kadın Asri Kadınlar Cemiyeti'nin üyesidir. Bu derneğin kurulma amacı el ele vererek İstanbul'a gelen, kocalarını ellerinden alan ve akıllarını çelmekte olan Rus kadınları kovmaktır.

"Müslüman erkeklerin akıllarını başından alan Beyaz Rus kadınların topunun birden sınırdışı edilmeleri gerektiğini savunan bir derneğe üyeydi: Asrî Kadınlarn Cemiyeti Cemiyetin öncelikli gündem maddeleri arasında lepiska saçlı, ak gerdanlı, arsız bakışlı, aristokrat bozması Beyaz Rus kadınların ahlâka mugayir davranışlarını bir bir tespit edip zapta geçirmek/ bu raporlarla erkân-ı umumiyenin kapılarını aşındırıp davalarına destek toplamak/ İstanbul'un üzerine

Sodom ve Gomora 231'nın lanetini çekecek pavyonların ve tekmil batakhanelerin kapatılmasını sağlamak/ Kiev ve Odessa genelevlerinden sökün edip, Galata sokaklarını mesken tutmuş fahişeleri kışkışlamak/ ağızları hâlâ süt kokan, gözleri daha açılmamış Müslüman delikanlıları, kendilerini bekleyen tehlikeye karşı bıkıp usanmadan uyarmak/ ve yetkililer bu konuda gerekli önlemleri alıncaya kadar, bizzat kendi imkânlarıyla yıldırma politikası izleyip, gördükleri tüm Beyaz Rus kadınlara kötü davranmak vardı."[328]

Agripina, İstanbul'a bu zor şartlar altında alışmaya çalışır, fakat tam bu sırada çocuğu ölür, bu onun için bir yıkım daha demektir. Çocuğun cenazesini gömdükten sonra evlerine dönerken, kocası burada daha fazla tutunamayacaklarını anladı. Devrimden önce Fransa'ya kaçan ve baba mesleği askerliği ticarete tercih eden, Çar'a hizmet yerine paraya hizmet eden kardeşiyle görüşmeyi bile gurur meselesi yapan Pavel Pavloviç, gururunu yenerek Fransa'ya bir mektup yazarak

[328] a.g.e., s. 46

kardeşinden yardım ister. 1922 yılının baharında, Antipov ailesi İstanbul'a veda eder.

"Soyağaçları burada kök salıp, dal budak vermediği halde ömürlerinin her safhasında yolu bu şehre düşenler için epi topu iki seçenek vardı: İstanbul'a ya bir şeylerden kaçarak varılır, ya da gün gelir, ondan kaçılırdı."[329]

Antipov ailesi Fransa'ya yerleşir. Agripina Fyodorovna renk körü hastalığına yakalanır, daha sonra da ruhsal sağlığı da bozulur. Durumu iyice ağırlaşınca üzüm bağlarına nazır bir kliniğe yatırılır. Suskun suskun dolaşarak siyah beyaz resimler yaparak vaktini geçirir. Pavel Pavloviç bir Fransız kadınla birlikte yaşamaya başlar. Bu birlikteliklerinden bir kızları olur. Fakat daha sonra Agripina'nin durumu ağırlaşır. Suskun olan bu kadın aniden Rusça konuşmaya başlar. Fakat karşısında Rusçayı anlayanı bulamayınca sinir buhranları yaşar. Pavel Pavloviç karısını sık sık ziyaret etmeye başlar. Bir keresinde ise Rus ressam Vişnyakov'un fırçasında çıkmış bir tepsi üzerinde bonbon şekerlerle gelir. Agripina bu şekerlerin jelatinleri gözleri önünde tutarak birden renk gördüğünü anlar. Etrafındaki renkleri anlamaya çalışır ve hafızası onu eski günlere götürür.

"... jelatinleri ikişer üçer üst üste koyarak yeni renkler elde etmeye koyuldu. Birkaç farklı denemeden sonra kırmızı ile maviyi üst üste getirip gözüne tuttu ve tüm dünyanın tepeden tırnağa mora kestiği ana tanıklık etti. Hırıltılı bir çığlık çıkmıştı dudaklarından: İs-tan-bul! Bulmuştu. 19 yaşında, karnında küçük sırtında büyük bir şişkinlikle, o pis kokulu geminin güvertesinden baktığında, sisin ardına saklandığı için göremediği rengin ne olduğunu bulmuştu. Renkler ve mekânlar koleksiyonunda, İstanbul'un rengi mordu; kurşun kaplanmış kubbelerden

[329] a.g.e., s. 51

yansıyan göz kamaştırıcı güneşin damla damla lekeleyip, pençe pençe kavurduğu menevişli bir mor. (...)

Takip eden ünlerde Agripina Fyodorovna Antipova kendini genç, bulunduğu yeri de İstanbul zannetmeye başladı. Ara sıra Türkçe kelimeler dökülüyordu ağzından."[330]

Pavel Pavloviç, birlikte yaşadığı Fransız kadına yüklü miktarda para vererek karısını mutlu etmek için İstanbul'a götürür. Orada bir apartman kurdurur. Apartmanın 10 numaralı dairesine yerleşirler.

Daha Fransa'dayken İstanbul'da çalıştığı kafeşantanın sahibi Levanten aklına gelir. Sık sık kendisiyle onun ağzından konuşur. Bir defasında da aklına etraftaki birçok insanın öldüğü, kendisinin de zamanı geldiği halde bir türlü ölemediğinden dolayı üzüntü duyar. Şu düşünceler aklına gelir;

" Hedeflerini bir bir gerçekleştirmiş, yitirdiklerini telafi etmiş, yaşayacağı kadar yaşamıştı ama işte ondan alacağını çoktan aldığı halde, bir türlü sonlanmıyordu hayat."[331]

Rusya'dan kaçarken aslında ölümden kaçıyorlardı. Şimdi ise ölmek istediği halde bir türlü ölüm onu yanında götürmüyordu.

" Sizi almaya gelen ölümden kaçabilmek için kendi ülkenizi terk edip, şimdi başkalarının ülkesinde ölüm sizi alsın diye bekliyor olmanız da şu bizim Fortuna'nın marifetlerinden biri olmasın sakın?"[332]

Dairelerine yerleştirdiklerinde, Agripina, daha önce bir kadını gibi kıskandığı İstanbul'a baktı;

---

[330] a.g.e., s. 57
[331] a.g.e., s. 53
[332] a.g.e., s. 54

"*Güzelliğini hep içten içe kıskandığı hemcinsini yıllar sonra karşılaştıklarında solmuş, çökmüş, pörsümüş bir halde bulan bir kadının kem memnuniyetiyle baktı İstanbul'a*."[333]

Agripina'nin durumu ağırlaşır ve 1972 yılında hayatını kaybeder. Ondan iki yıl sonra da Pavel Pavloviç tam tamına 100 yaşında iken hayata gözlerini kapatır. Apartman gayr-ı meşru olan kızı Valerie'ye kalır. O da on numaralı daire dâhil olmak üzere daireleri kiraya vererek oradan kendine gelir sağlar. Antipov'ların dairesine taşınan kadın eski sahiplerinden kalan eşyaların listesini yaparak Fransa'ya Pavel'in kızına yazdığı mektupla gönderir. Fakat Valerie bu eşyaların hiçbirini istemediğini ve istenildiği gibi tasarrufta bulunabilecekleri cevabını verir. Bu eşyaların dairesinde kalması daha sonra burada oturan Madam Teyze'nin eski eşya birikme alışkanlığının oluşmasına sebep olur. Hayatı boyunca, ölene kadar Pavel Pavloviç'in Agripina'ya hediye ettiği bonbon tepsisini kullanır. Fakat ne madam teyze, ne de diğer apartman sakinleri bu apartmanı kurduran ailenin trajik hayatıyla ilgilenmezler. Yazar bu şekilde İstanbul'un kozmopolit yapısı içerisinde Beyaz Rusların yerine değinmiştir. Şöyle ki, bu insanlar bu şehirde yaşamış, bir iz bırakmış, fakat İstanbul'un yeni yapısı içerisinde fark edilmeden kalmışlar.

Eserde bir Rus tipi daha vardır. Bu Rusya'da işadamları grubunda bir Türk erkekle tanışarak evlenen ve İstanbul'da Bonbon Palas'a yaşamak üzere gelen Rus kadını Nadya'dır. Nadya'nın hayatında yaşadıkları onu Agripina'ya benzetmektedir. Aynı Agripina gibi, Nadya da İstanbul'a geldikten sonra bu şehrin içinde sindirilmişti. Kocası tarafından aldatıldı ve zaman zaman dövülmüştü.

[333] a.g.e., s. 62

İstanbul'un kozmopolit bir şehir olarak anlatılması Nadya ile ilgili bölümde tekrar karşımıza çıkmaktadır. Bu sefer İstanbul, aşureye benzetilmektedir.

" nasıl pişirileceği belli olmakla birlikte, belirgin bir tarifi yok gibiydi. Her an bir şeyler daha eklenebilirdi içine. Bu yüzden öylesine farklıydı öteki tatlılardan; onlarınki gibi sınırlı değildi malzemeleri, ne de katıydı ölçüleri. Yabancıların sokaklarından dışlanmadığı, sonradan gelenlerin çarçabuk yerlilerine karıştığı, kozmopolit bir şehir gibiydi aşure. Kısıtlı imkânlarla yaratılan sınırsızlık, yokluktan çıkan varsıllık, türlerin tükendiği yerde boy veren ilanihaye çeşitliliktir."[334]

Bonbon Palas'ın sakinlerinden Madam teyze kocasını trafik kazasında kaybettikten sonra buraya yerleşmişti. Çok zor günler geçirdiği sırada, abisi tarafından aniden yitirdiği kocasının fotoğraflarını dağıttığı sırada uğradığı haksızlık aklına gelmişti. Yerleşeceği daire başkasının eşyalarıyla dolu idi. Bu başkalarına ait 181 eşyayı sahibine tek tek bildirdi, fakat onları alan olmayınca kendisini başkaların eşyalarının emanetçisi görevinde gördü. O günden sonra ise etraftan onun olmayan eşyaları toplamaya başladı. Onun felsefesinde;

"...kaldırıp atmak da, mülk edinmeye çalışmak da, kendilerini eşyalarının sahibi zannedenlere mahsustur. Oysa sahipleri değil, sadece hikâyeleri vardır eşyaların. Ve zaman zaman bu hikâyeler, onlara bulaşan insanlara sahip olur..."[335]

Selma Fındıklı, *İmbatta Karanfil Kokusu (*2006*)* adlı romanında İzmir'de yaşayanların hayatlarından kesitler vermektedir. Anlatılan zaman dilimi ise 1863 ile 1939 arasındaki olayları kapsamaktadır. İzmir'in değişik topluluk ve milletlere ait

[334] a.g.e., s. 174
[335] a.g.e., s. 347

insanlardan oluştuğu dile getirilmektedir. Bunlar değişik zamanlar ve şartlar arasında buraya gelmişlerdir. Eserin adındaki sembolik değerlere de önem verilmiştir. İmbat, sözlük anlamıyla, denizden karaya esen rüzgârdır. Tıpkı bütün bu insanların deniz yoluyla İzmir'e gelmesi gibidir. Karanfil de bu insanların her biri için değişik değere sahiptir. Kimisi bahçede yetiştirir, kimisi sarımsak kokusunu bastırmak için kullanır, kimisi pembe karanfile torununu benzetmiş ki o da yaşadığı Yunanistan'dan kurutulmuş çiçeği ana annesine gönderir, kimisi sevdiği kızın saçına taktığı karanfili hatırlar… Eserde anlatılan her ailenin karanfille ilgili bir anısı vardır.

Eserde, Beyaz Rus aileden bahsedilmektedir. Rusya'da devrim öncesinde grevlerin yapıldığı sıralarda Olga adında kızlarının geleceğini kurtarmak adına St. Petersburg'tan kaçarak İstanbul'a yerleşmektedirler. Fakat İstanbul onlar gibileriyle Rusya'dan kaçmış ve hayatlarını yeniden kurmaya çalışanlarla dolup taşmaktadır. Dolayısıyla geçim sıkıntısı çekilmektedir. Aile reisi olan Andrey, çareyi İzmir'e gitmekte görür ve aile İzmir'e taşınır.

Andrey bir bilim adamıdır, Rusya'da Petersburg'un bir rasathanesinde astronomi profesörüydü. Fakat Türkiye'de ona uygun bir iş bulunmadığından aileyi geçindirmek pahasına her türlü işin ucundan tutmaya çalışmaktadır.

Karısı Tatyana ve kızı Olga el işi yaparak bir Rum'un dükkânına götürerek satmakta ve ailesine bir katkıda bulunmaktadırlar. Olga dükkân sahibinin oğlu Angelos Konstantinidis ile tanışır ve büyüdüklerinde bir birine âşık olurlar. Bu genç adam ailesi gibi, merkezi İstanbul'da bulunan ve Anadolu'daki Rum halkını Türklere karşı kiliseler vasıtasıyla silahlandıran "Mavri Mira Cemiyeti"nin üyesidir. Amaçları Türkleri Anadolu'dan kovarak Yunanlıları yerleştirmektir. Dolayısıyla Türk askerleri zaferlerle İzmir'e yaklaştıklarında Konstantinidis ailesi kaçmaya karar verir. Olga da

ailesini bırakarak onlarla birlikte Yunanistan'a gider. Babasının küskünlüğünü anlamaktadır. Özür dilemek üzere ailesinin yanına bir yıl sonra misafir olarak kucağında kızıyla gelir. Bütün küskünlükler unutulur.

Eserin ilginç özelliklerinden biri, anlattığı insanların mensup oldukları etnik toplulukların özellikleriyle verilmesidir. Mesela, Tatyana kendi hayatlarını anlatırken Türkçeye Rusça kelimeler katmaktadır. Örnek olarak, Rusya'da olanlar hakkında bilgi verirken şu cümleleri kurmaktadır:

"Straşnıy sud'ba… Korkunç Kader… Ölecekti Andrey… Bıstrıy yaptık Kaçmayı… Evde bizim girmiş çok mujik… her komnitı… Yani her oda varmış bir aile… Oteldir gibi… Çipuha adalet… Saçma… Ağır suçludur yine tsar… Demedi narot fakir… Halk fakir… Mujik fakir… İşçi fakir… Ruskiy aç… Tsar istedi olsun herkes sessiz… Hele kapattı isyanda Duma, kabardı öfke… Duma meclistir bizim… Hani var şimdi Ankara'da…"[336]

c. Tüccar ve İşletmeci Beyaz Rus Tipi

Kemal Tahir'in *Hür Şehrin İnsanları 2* (1976) romanında Beyaz Ruslar İstanbul'un renkli hayatı içerisinde yer almaktadır. Genel olarak da bir ticarethane sahibi olarak çizilmişlerdir. Aleksi Petro(viç) Karazof bunlardan biridir. Daktilo tamiri ve satışı üzerine bir yazıhanesi vardır. Aleksi Türklere oldukça temkinli davranan biridir. Başkahramanı Murat'ın gözlemleri şöyle aktarılabilir;

"Herif ipekliye benzeyen bir önlük giymişti. Bu önlükle bir daktilo makineleri acentesi ve tamir atölyesinden ziyade, bir dişçiye yahut eczacı kalfasına

[336] Fındıklı, Selma; *İmbatta Karanfil Kokusu*, Remzi Kitabevi, 4. baskı, İstanbul, 2007, s. 121

benzemişti. Kısa boylu, şişmanca, kırmızı yüzlü bir adamdı. İlk bakışta geniş omuzlarına çenesinden itibaren yapışmış hali göze çarpıyor, nefes almaktan müşkülât çekiyor hissini veriyordu. Fransızcayı pek fena, insanı üzecek kadar berbat konuşmaktaydı. Daima kuşkulu, karşısındakinden kim olursa olsun şüpheli bir bakış vardı. Terbiyesiz denecek kadar kabaydı."[337]

Aleksi sekreteri olan Rum kızı Reçina ile ilişki yaşamaktadır. Fakat genç kız patronun ona davranış biçiminden mustariptir. Genç kız ondan "deli herif, canavar ve haydut" olarak bahsetmektedir.

Eserde Aleksi, yazarın prototipi olan Murat'a tercüme yaparak çoğaltmak üzere mektup işini verir. Fakat Türklerin kötü işçi olduğunu, dolandırılmaktan korktuğunu söyleyerek iş ücreti konusunda sıkı pazarlık eder. Şöyle ki, Türklere güvenmediğinden, Murat'ın onun yokluğunda ofisinde çalışmasına müsaade etmez.

12. Rus Aydın Tipi

Alev Alatlı'nın dört kitaptan oluşan (*Aydınlanma Değil*, Merhamet, *İsa Mesih için Son Çağrı, Suya Yazılı ve Akma Volga'm!*) ve nehir roman şeklinde yazılmış olan ***Gogol'un İzinde*** serisi Rusya'yı ele alıyor. Yazar, küreselleşen yeni bir dünyada Doğu ve Batı meselesini Rusya üzerinde değerlendirme yaparak düşüncelerini okuyucularıyla paylaşıyor.

Serinin ilk kitabı olan *Aydınlanma değil, merhamet!* Prens Aleksi Kristofoviç Zelenski'nin intiharıyla başlar. Her türlü ötenaziye, kürtaja, intihara ve

[337]Tahir, Kemal; *Hür Şehrin İnsanları 2,* Tekin Yayınevi, Yaylacık Matbaası, 3. Baskı, 2. Cilt, İstanbul, 1995, s. 432

homoseksüelliğe karşı olan kilise Prensin akrabalarına onu âdetlere uygun olarak gömmeye izin vermez.

Romanın başkahramanı olan Güloya'nın Rusya'ya geldiği sıralarda gerçekleşen bu intihar olayı eserin çerçevesini oluşturmaktadır. Kocası Amerikalı bir kadını tercih ederek bu genç kadını terk etmiştir. Simgesel boyutta düşünecek olursak kocası Batıyı seçmiştir. Aytunç Batıyı seçerken, Güloya Doğu'dan yana seçimini yapmıştır. Bunun sebebini şu sözlerle ifade etmektedir:

" Batı kültürü, Düşünüyorum, öyleyse varım diyen Descartes'dan itibaren ölümü fiziki bir oluşum olarak kabullenmeyi seçmişti. Düşündüğüm sürece varım, düşünmüyorsam yokum anlayışıyla şekillenen Batılı dünya görüşü doğrultusunda hayat bireyin mezara konmasıyla birlikte sona eriyor, yaşanmışlıklar da dâhil olmak üzere bu dünyaya ilişkin her şey anlamını yitiriyordu. Buna karşın, (...) ben ve Aleksi gibi Doğu kültürlerine mensup insanlar toplumlarını bir bütün olarak tasavvur etmekte ısrar eder, ebediyete kadar yaşayacak bir şeyler inşa etmeye savaşırmışız."[338]

Eser boyunca Güloya Aleksi'nin intihar olayını araştırır ve Aleksinin ta kendisini anlamaya çalışır. Aleksi ise kendisini Güloya'ya şöyle tanıtmıştı:

"İnan bana, seninle aynı itikadı paylaşmak beni çok mutlu ederdi. Ben sade bir adamım-servet, itibar, isim gibi başarılar yok hayatımda. Dostlarım ve hatta ailem bile benden uzaklaşmaya başladılar. Demokrat liberaller, komünistler, Rusçular deli olmasam bile zayıf kişilikli olduğumu düşünüyorlar-Gogol gibi. Batıcı aydınlar mistisizmle suçluyorlar, Ortodokslar İblis'in ta kendisi olduğumu

[338] Alatlı, Alev; *Aydınlanma Değil, Merhamet!* Gogol'un İzinde–1. kitap, Everest Yayınları, 5. baskı, İstanbul, 2004; s. 88–89

söylüyorlar. İtiraf etmeliyim ki, benim için bunları göğüslemek kolay değil. Lütfen, beni bir tür Müslüman olarak düşün, olsun bitsin."[339]

Güloya, Aleksi gibi birçok Rus aydın ve entelektüelin intihar ve ötenazi olaylarının gerçekleştiğini tespit eder. Bunu bu tür insanların etraflarında gerçekleşen bunca olaylara sessiz kalamadıklarını ve böylece tepki gösterdiklerini anlar. Yani Rusya'nın olumlu geleceği konusunda umutlarının kalmadığını ve kendi tepkilerini bu şekilde gösterdiklerini anlar.

"Aleksi " (...) yeni dünya dininin, çağdaş Batı'nın insan merkezli hümanizma anlayışı doğrultusunda şekillenmesinin kaçınılmaz olduğunu görüyordu. Fıtratında kötülük olduğunu telsim etmeyen, kendisini sorgulamayan, dolayısıyla Rusya'nın ve dünyanın çektiği acılardaki payını idrak etmeyen, kendisini ıslah etmeye çalışmak şöyle dursun, özeleştiri gibi, nedamet gibi kavramları dahi olmayan bir yaratığın inşa edildiğini görüyordu."[340]

Aleksi, halk için kendisini feda etmeye razıdır. Bunu kendisinin davası içinde sonsuza dek yok olmakla mümkün olabileceğini ifade eder.

"Aleksi, Işık'ın sadece teslim olanlara, yeniden doğanlara yöneldiğini söyledi."[341]

Dolayısıyla, Güloya her şeyi memleketinde bırakarak, kendinin bir hiç olduğunu anlamak ve nafilelik sorunuyla uzlaşmak için Rusya'ya geliyor.

Romandaki Rus aydınları akılcılık ve ruhanilik arasında sıkışıp kalmışlar.

Bir diğer aydın tipi örneği, Galina Alekseyevna İvanova'dır. Sovyetler Birliği zamanında Kuznetsa Birliği (Demirciler Federasyonu) adına edebî bir

[339] a.g.e., s. 492
[340] a.g.e., s. 69
[341] a.g.e., s. 273

topluluk mevcuttur. O dönemin bütün eserleri bu topluluğun onayından geçiyor. Daha sonra bu topluluk Ekim Sanat Platformu'na dönüşüyor. Galina, arkadaşlarıyla Sovyet Edebîyatının Dostları adında bir dernek kuruyorlar. Bu dernek de Ekim Sanat Platformu'nun devamı mahiyetindedir. Galina Alekseyevna, Güloya'ya Rus edebîyatıyla ilgili bilgiyi veren de kendisinden başkası değildir. Güloya ona minnettarlık duygusunu beslemektedir, çünkü Galina Alekseyevna sayesinde dönemin edebîyatıyla ilgili bilgilere ulaşmış oluyor. Ulaştığı sonuç ise, Devrim'den sonra edebîyatın kalitesinin düştüğüdür. Sovyetler zamanında, Parti propagandasına hizmet amacıyla sayısız edebî eser yazılmıştır. Dolayısıyla edebî kalitesi düşünülmemiş, önemli olanı ise halka ulaşılmak istenen mesajın sunulmasıdır. Romanda bu tür edebîyattan örnek olarak Neverov-Radionov'un *"Bolşevik Marya"* adlı hikâyesi verilmektedir.

Marya sıradan köylü bir kadındır. Cahil olduğu için kocasından eziyet görmektedir. Daha sonra kocasından ayrı, özgür bir şekilde yaşamak için okuyor, partinin fikirleriyle doluyor. Bununla kalmayarak köydeki diğer kadınları da eğitiyor, örgütlüyor. Onlar da kocalarının himayesi dışında yaşamayı öğrenmiş oluyorlar. Marya Grişaçina da onun ideallerini paylaşmayan kocasını bırakarak Parti'nin fikirlerini yaymak üzere oturduğu yerlerden çok uzaklara gitmektedir.

"Beş ay kadar köylülerle çalıştı, sonra bir gün Bolşeviklerle dolu bir vagona bindi, bilinmeyen bir yerlere gitti. Birileri Marya'yı başka köyde gördüklerini söylediler. Belki de ona benzeyen bir kadındı. Bu günlede etrafta Marya gibi pek çok kadın var."[342]

[342] Alev Alatlı, *Dünya Nöbeti (Gogol'ün İzinde II)* , Everest Yayınları, İstanbul 2005, s. 254

Dönemin gereksinimi Marya gibi kadınların psikolojik portresi doğal bir biçimde değil de yaptırımlarla üretilerek ortaya konuldu. Bunu Galina Alekseyevna şu şekilde açıklamaktadır:

"1870 ve 1880'li yıllar, Rus yaşamındaki yeni kadın tipolojisinin en parlak örneklerini sundu. O yıllara kadar Rus kadını bir eştir, kocasının gölgesi, uzantısı, parçasıdır. Yeni kadın, tek başına yaşayan, yalnız bir kadın. Erkeğin bir refleksinden ibaret olmayı, yardımcı aktrist rolünü oynamayı reddeden kadın. (...) bu kadın, Rus toplumun her basamağında rastlanabilecek birisiydi. (...) aşkları çok başarılı evliliklerle sonuçlanan, el değmemiş iyi kızlar değillerdi bunlar."[343]

Romanda değişik simgeler kullanılmıştır. Alev Alatlı, küreselleşmenin değişik alanlara tesir ettiğini kaleme almıştır. Eserde bunu ise semboller kullanarak okuyucuya sunmuştur. Şöyle ki, Schwartz, Ukrayna asıllı Amerika'da yaşayan ve Moskova'da İnsan Hakları Avukatlığı görevinde bulunan bir Yahudi'dir. Eşi, Mrs. Schwartz, kocasının tabiriyle "zamanaşımına uğramış" bir Katolik'tir. Bu çiftin bir de babasının yanına tatile gelen oğlu Bob vardır ve "din belirsizliğini" yaşamaktadır. Mr. Ken oğlunu Moskova'da vaftiz yaptırmak istiyor. Böylece dinler bir çatı altında toplanmış olacak.

Schwartz,*" Dünya Kiliseler Konseyi, Gorbaçov vakfı ile birlikte Dünya Dini projesini yürütüyor."*[344]

Romanda Gogol'un hikâyelerinden de alıntılar yapılmaktadır. Güloya Rusları daha iyi anlamak için araştırmalar yapmaktadır. Bulundukları durum da bir kaos göstergesidir. Genç kadının Rusya'ya gittiği yıllar 1990 ile 2000'li yıllara

[343] a.g.e., s. 255–256
[344] Alatlı, Alev; *Aydınlanma Değil, Merhamet!* Gogol'un İzinde–1. kitap, Everest Yayınları, 5. baskı, İstanbul, 2004; s. 68

rastlamaktadır. Tam da eski rejimin patlak verdiği yeni düzene de halkın ayak uyduramadığı bir dönemdir. Rus aydınları da yolunu kaybetmiş önemsiz şeylerle uğraşmaktadırlar. Var olan ve onları ezen durumdan da bir türlü çıkış yolu bulamıyorlar. Fakat Theresa'nın ağzından ve Güloya'nın da kabul ettiği şu düşünceyle bir açıklık getirmektedir;

" Derler ki, Gogol bilinmeden Rus ruhu anlaşılmazmış. Rus edebîyatını Puşkin'in mükemmeliyetçi şiirinden ve Shakspeare'in etkisinden kurtarıp yönünü Dostoyevski'ye çeviren adam, Gogol, Dostoyevski'nin elem dolu çırpınışının öncüsü olmuş, ideolojik ve dini bir yönelişe girmiş. Sanatın, yurttaşlarını eğlendirmek için değil, kurtarmak için var olması gerektiği inancını Rus edebîyatına sokan yazarmış.(...) Rusların sanattan bekledikleri, doyum değil kurtuluş (...) Edebîyatı bir kehanet gibi algılıyorlar. Rusya'da yazarlar için ağır bir yük edebîyat. Bu ağırlığın altında çökebiliyorlar"[345]

Bu ifadelerle Theresa Güloya'ya az da olsa Rusya'daki aydınların çektiği ıstırabı açıklamıştır. Güloya ise, Theresa'nın *elem dolu çırpınış, ideolojik/dini yöneliş* ifadesini Mehmet Akif'in mükemmeliyetçi divan şiirini bırakarak İmparatorluğun kurtuluşuna adanmış olduğuyla bir bağlantı kurar.

Romanda dikkati çeken bir başka nokta da, yazarın okuyucuya olayları ve ifade ettiklerini daha anlamlı bir biçimde sunabilmek için ansiklopedik bilgileri kesintiler şeklinde vermesidir. Bu kesintilerde bazen Rus aydınlarını konuşturur, bazen tarih bilgisini verir, bazen de ansiklopedik bilgiyi doğrudan sunar. Böylece okuyucular Rusya'nın yaklaşık üç yüzyılı kapsayan tarihi gelişimine şahit olur.

[345] a.g.e., s. 84

13. Edebî Eserlerde Dünyaca Tanınmış İnsanlar

Attila İlhan'ın ***Aynanın İçindekiler*** *serisinin beşinci kitabı* ***O Karanlıkta Biz*** **(1988)** adlı romanında Stalin'in vahşi politikasından bahsediliyor. Yaptığı zulümler ne amaç uğruna yapılırsa yapılsın dehşet vericidirler. Roman kişisi Ahmet Ziya, Şevket Süreyya ile Karpiç adlı lokantada tarih sahnesinde gerçekleşen olaylardan bahsederken Moskova davalarından da söz ettiler.

"Stalin (Kod ismi Koba), 'bu kaba Gürcü', nereye varmak istiyor? Partinin 'Harika Çocuğu' Bukharin'i ***GPU****'nun şefi İyagoda'yı, kurşuna dizmek ne demek? Ya daha önce tasfiye edilenler?"*[346]

Eserde Rusya'daki komünistlerin başından geçen olayları ve Türkiye'de ne gibi yankılara sebebiyet verdiği açıklanmaya çalışılmıştır. Ayrıca parti adına yapılanların bir makam paylaşmazlığı ve ayrıca Rusların birbirini ispiyonlama, "ben hakkından gelmezsem sen hakkımdan gelirsin" tutumu yadırganmış ve yerilmiştir.

Nazlı Eray'ın, ***Kayıp Kentin Gölgeleri*** **(2008)** adlı eseri fantastik bir romandır. Yazar bir gün Ankara'da Tunalı'nın bir çarşısında sahaf dükkânında Josef Stalin ile ilgili eski bir kitap bulur ve bu onun tarih içinde gezintiye çıkmasına sebep olur. Prag'a gider. Prag gölgeler şehridir. Yaşanılan olaylar ve tarihler yazarı âdeta kendisine çekmektedir. Çok önceleri, komünizmin Prag'a yeni geldiği sıralarda babası buraya gelmişti. Bu şehrin etkisinden çok uzun zaman kurtulamamıştı. Kızına hatıralarını şöyle aktarmıştı;

[346] İlhan, Attila; *O Karanlıkta Biz*, Bilgi Yayınevi, 1. Baskı, İstanbul, 1988, s. 75

"Otel odamın perdelerini açınca karşıdaki binanın üstünden, baştan aşağıya uzanan dev Stalin resminin bana baktığını gördüm. (...) Stalin'in delici bakışları otel odamda beni yakalamış, her yaptığımı takip ediyordu sanki."[347]

Yazar için bu şehir değişik hatıraların kentidir. Her sokak, her köşe tarih kokan bu şehirde dolaşarak tarihte yaşanmış değişik simaları görmektedir. Franz Kafka'nın sevgilisi, nişanlısı, Mucho'nun resmettiği kadınları ve romanın büyük bölümünü oluşturacak olan Stalin'in gençliğinden ölümüne kadar olayları anlatacak ve zamanında onun çevresinden olan insanların gelip hayatıyla ilgili bir şeylerin anlatılmasıyla bu eser oluşmaktadır.

Eser değişik bir kurguya sahiptir. Roman içerisinde iki zaman yaşanmaktadır. Tarihte kalmış olaylar bizim zamanımızla iç içe geçmiş durumdadır. Aynı özellik mekân için de söz konusudur. Yazar Prag'a gelmiştir, fakat zaman zaman bir Sicilya'nın bir Seul'un değişik mekânlarında buluyor kendisini. Olay örgüsü de farklı unsurların bir araya gelmesiyle meydana gelmiştir. Okuyucu zaman zaman realite kontrolünü kaybedebîliyor, hangi vakanın nasıl ve nerede geçekleştiğini anlamakta zorlanıyor. Bu da anlatılanlara değişik hava katmaktadır.

Eser, yazarı ziyarete gelen Stalin döneminden eski simaların anlattıklarıyla sürdürülüyor. Dolayısıyla Stalin'in çocukluğundan başlayarak ölümüne kadar yaşam serüveni anlatılıyor. Dönemin siyasî mekanizması, yüz binlerce insanın yutulduğu kıyma makinesi ve işleyişi daha önce bilinmediği ve dünyada açılan arşivlerden gün yüzüne çıkan bilgileri, yazar bu ilginç misafirlerinden öğrenmektedir.

Yazarın babasının ziyarete geldiğinden bahsettiğinde, "Kızıl Çar" Josef Stalin Prag'ın her yerindeydi. Burada ona ait çok büyük bir heykel vardı, daha sonra

[347] Eray, Nazlı; *Kayıp Kentin Gölgeleri*, 3. baskı, Turkuvaz Yayınları, İstanbul, 2008, s.19

onu dinamitle parçalamışlardı. Yazar Prag'a ilk ayak bastığında bu havayı teneffüs etmeye başlar ve kendini çok önceden gelişmiş olan olaylara kaptırır.

Keke (Stalin'in annesi), Kato (Stalin'in ilk karısı), Nadya (ikinci karısı), hayatında değişik sebeplerle birlikte olduğu Tatiana Sukhova, Nataşa Kirtava, Stefania Petrovskaya, Lidia, Marta Peşkova gibi kadınlar ve Demir Lazar, Kirov, Yezhov, Beria gibi Sovyet yönetiminden adamlar yazarın yanına gelerek Stalin'in kişilik oluşumunu ve onunla ilgili değişik sırları açıklamaktadırlar. Böylece o dönemin idamları, faili meçhul cinayetleri, sürgünleri, soykırımları ve bu mekanizmayı döndüren çarkları tek tek ortaya çıkmaktadır. Zaten bu roman da Soğuk Savaşın bitmesiyle ve Demir Perdenin kalkmasıyla yazılması mümkün bir eser haline gelmiştir.

Böylece o dönem karanlık ve acımasız bir dönem olarak işlenmiştir. Sovyetler Birliği de cinayetlerle, soykırımlarla ve kötülüklerle özdeşleşerek bütün bu kötülüklerin gün yüzüne çıkmaması için her yola başvurulan bir devlet olarak ortaya konulmuştur.

Bu eseri okurken, dikkatimizi çeken bir başka nokta da, yazarın Stalin'in böyle bir kişiliğe sahip olmasındaki sebepleri çevrede, dış faktörlerde araması çabasındaymış gibi bir tutum sergilemesidir. Okuyucu, sanki Josef etrafındaki olaylar bu şekilde gelişmeseydi bütün bu olumsuzluklar yaşanmayacaktı gibi bir hisse kapılmaktadır.

Şebnem İşigüzel, *Çöplük* (2004) adlı romanında eserin kurgusunu tamamlamak ve mantıkları üzerinde daha da belirgin bir tesir bırakmak amacıyla satranç gibi bir zekâ oyunu seçmiştir. Olayların bir kısmı Rusya'da geçtiği için

dünyaca ünlü satranç şampiyonlarından Karpov ve Kasparov'a romanın kurgusunda yer verilmiştir.

"... 1975 Nisan'ında unvan maçını yapacak olan Kaprov, Leningrad'dan gelmiş, Botwinnik'in yeni öğrencileriyle toplu bir satranç partisine katılmıştı... Kaprov yirmi dört yaşındaydı. Ekonomi okuyordu. Yağdan pırıl pırıl parlayan kahverengi bir takım elbise giymişti. Çelimsiz ve küçücüktü ama elini taşlara uzattıkça büyüyordu"[348]

Romanda yazar, iki kadının hayatlarından paralellik içerisinde hikâyelerini vermektedir. Yıldız ve Leyla, hayatlarında bir şekilde tutunamayarak bir çöküş yaşamışlardır. Yıldız annesinin baskısıyla kendi hayatını kuramadan psikolojik buhranları yaşarken, Leyla ise annesi ve babasının ölümünden sonra akrabaları tarafından bir kenara itildikten sonra verdiği hayat mücadelesinde başarısız olarak önce çöplüğe sonra da onun hayatına son verecek bir otomobilin tekerlekleri altına düşmüştür. Leyla, Moskova'da kaldığı dönemlerde bir satranç okuluna gitmiş ve hayatının bütün düzenini üzerine kuracağı satranç mantığını kavramıştı. Daha sonra bu mantığıyla yapacaklarını daima bu mantığa göre düzenleyerek atacağı adımların birkaçını önceden görmeye başarmıştır. Düştüğü hayat hengâmesinde de daima önce yaşadıklarını hatırlamaktaydı. Tıpkı Fesat adındaki bir kadının kanalizasyon ininde onlara kefal ziyafeti verdiğindeki gibi;

"Fesat kefal parçalarını ateşin içine bırakıyor. Bir şaşkınlık çığlığı atıyor Leyla... Bu şaşkınlık çığlığının bir benzerini Botwinnik'in pek çok satranç partisinde severek oynadığı Saemich varyantını incelerken atmıştı. Kendisine en yakın varyantı bulmuştu. İyi bir Botwinnik öğrencisi olduğu boş değildi... bu mutsuz çocuk için bu

[348] İşigüzel, Şebnem; *Çöplük*, İletişim Yayınları, Birinci Baskı, İstanbul 2004, s. 15

da bir şeydi. Oysa futbol oynamaktan bacakları çarpılan Garry yeni bir oyuncuydu. Satranç tarihinde eşi benzeri az bulunur nitelikte bir oyuncu. Saemich varyantının içinden çıkmak ne kadar çok uğraş gerektiriyorsa, Leyla'nın geçmişinden ve balık parçalarının teneke içinde yanan ateşin içinden çıkması da o kadar çok uğraş gerektiriyordu."[349]

Hatıraları sayesinde romanda Kasparov'a da yer verilmektedir. Leyla hep Kasparov'la oynayacağı oyunun hayaliyle yaşıyordu. Rusya'da kaldığı ve satranç okulunda okuduğu günler hiç aklından çıkmıyordu. Özellikle de Rusya'dayken zor hayat şartları hafızasında kalıcı iz bırakmıştır. *"Bir buzdolabına sahip olmanın altı ay sürdüğü o dönemin Rusya'sında yiyecekleri kışın pencere önlerinde (...)"*[350]

Romanın sonunda eserinde adı geçen şahsiyetlerle tek tek söyleşi yapmış, zikredilen şahısların romanı hakkındaki görüşleri okuyuculara sunmuştur. Bu arada dedesi Abidin İşigüzel ile yaptığı görüşmeden romanın yazılış sebebini öğrenmekteyiz.

"*Çocuklarımın yani annen ve babanın bir trafik kazasında öldüğü haberini aldığımda Moskova'da görevliydim. Türkiye'ye geldim, bir arabaya atlayıp yola çıktım. Aynı yol üzerinde bir cenaze arabasıyla karşılaştım. Çocuklarımın ölüsünü bana getiriyor olacaktı. (...)"*

"Leyla gibi sen de kimsesiz kalmıştın ve Moskova'ya bizim yanımıza gelmiştin, (...) yedi yaşındaydın. ... Yine hatırlıyor musun Botwinnik'in okuluna gittiğimiz günü?...

(...) artık sen bir annesin, büyüdün. Büyüdün ve bu romanı yazdın(...)"

[349] a.g.e., s.157
[350] a.g.e., s.56

"sen herkesin hayatını ortaya saçarken ben de senin hayatının bir bölümünü deşifre ettim diye bana kızdın ama bak yazdıklarındaki Moskova, Rusya ve Rus takıntısını da böylece açıklığa kavuşturmuş olduk. O topraklara gönülden bağlısın çünkü çocukluğun orada geçti." [351]

14. Düzen Olarak Komünizm Ve Bolşevikler

Türk edebîyatında komünizm ve Bolşevikler değişik açılardan ele alınmıştır. Kimi yazarlar bu düzene yakın duyarlıklarını eserlerine taşırken kimileri de antisempatilerini dile getirmişlerdir.

Genel olarak komünizme sempati duyan Türk edebîyatı yazarları, savundukları tezleri doğrultusunda değişik tiplere yer vermişlerdir. Eserlerde gözlemlenen düşmanlık ise, özellikle Millî Mücadele dönemi eserlerinde Türk- Rus ilişkileri etrafında şekillenmektedir. Yeni kurulmuş Cumhuriyetin seçmesi gereken yolu etrafındaki kalem kavgası da komünizmin bu şekilde ele alınmasına sebep olmuştur. Komünizm düzeninin olumsuz ele alınmasının bir başlıca şekli 1930-1945 yılları arasında Marksist düşüncesine karşı cephesinden bakan yazarların eserlerinde karşımıza çıkmaktadır. Soğuk Savaşı yıllarındaki Türk-Rus ilişkileri de Türk edebîyatı eserlerinde olumsuz tiplerin işlenmesine sebebiyet vermiştir.

Halide Edip Adıvar'ın *Zeyno'nun Oğlu* (1928) adlı romanında bir Rus kahramana rastlamamakla beraber, Türkiye'nin huzurunu kaçıracak, Batı medeniyetlerini de felakete sürüklemiş bir düzen olarak komünizm kötülenmektedir.

[351] a.g.e., s. 283–285

Roman, önce tefrika suretiyle çıkmış ve 1927'de tamamlandıktan sonra 1928'de yayımlanmıştır.

" Bolşevikseniz Lenin dininin mübeşşirleri unvanı altında muhasımlarının entrikalarını, hodbinliğini, hatta tahrip sistemini kopya eden, tahakküm ve cebirden daha yeni bir usul bulamayan bir avuç adamın işçi sınıflarının kurtarılması namı altındaki komedileri…"[352]

Halide Edib Adıvar'ın Kalp Ağrısı adlı romanının devamı olan bu romanda, olaylar Cumhuriyet' in ilk yıllarında, Doğu Anadolu'da hazırlanmakta olan bir Kürt isyanının hemen öncesinde geçiyor. Bölgeye İstanbul'dan gelen memur ve askerlerle yöre halkı arasında bir köprü olan Haso Çocuk'un macerası ve 1920'li yılların sonundaki Batılılaşma sürecindeki Türkiye'nin Doğusundan bir görüntü, romanın olaylar zincirini oluşturmaktadır.

Halide Edib Adıvar'ın *Tatarcık* (1939) adlı romanında yine Bolşevikliğin antitezi savunulmuştur. Romanın ön planında anlatılan yedi genç, o dönemin fikri akımlarını temsil etmektedirler. Romanın ismi ise, Lale Tatarcık adında idealist bir genç kızdan ileri gelmektedir. Lale'nin babası aslen Kırımlı olduğu için genç kıza Tatarcık lakabı takılmıştır.

Osman Kaptan ve Lalezar Hanımın tek kızı olan Tatarcık lakaplı Lale ailesiyle birlikte Boğaz'ın Karadeniz'e bakan yamacındaki Poyraz köyünde yaşamaktadırlar. Osman kaptan etraftakiler tarafından pek sevilmemektedir. Lale on üç yaşındayken vefat eder. Babasının vefatından sonra Tatarcık, insanlardan uzaklaşarak içine kapanır. Bundan dolayı da köylüler tarafından dışlanır. Tepki

[352] Adıvar, Halide Edip; *Zeyno'nun Oğlu,* Remzi Kitabevi, Yükselen matbaası, İstanbul, 1967, s.270

olarak da okuyup İngilizce öğretmeni olur. Maddi durumu düzelince farklı yaşantı sürmeye başlar.

Eskiden konak ve yalılara sahip zengin insanlar Cumhuriyetin getirdiği yeniliklere ayak uyduramayarak malvarlıklarını satarak Poyraz köyüne yeleşirler. Tatarcık da sonradan bu köye yerleştiği için bu gruba dâhil olur. Köydekiler tarafından dışlanmasına, kızlar ve ev hanımları tarafından uygun eş olarak görülmemesine rağmen Recep'le nişanlanır.

Tatarcık Lale Osmanlı'dan Cumhuriyete geçiş sürecinde, eski-yeni çatışmasında bilginin önemine inanan bir genç kızdır. Onun şahsında yeninin zaferi üzerinde durulur.

Eserde, komünizmi temsil eden tip olarak Safa karşımıza çıkmaktadır. Safa'nın babası müezzindir ve toplum tarafından aşağılanarak din softası olarak kabul edilirken, oğlu da komünizmin fanatiği olarak algılanmaktadır. Safa'nın arkadaşlarına göre nasıl babası eski fikirlere saplanıp kalmışsa, Safa da komünizmi saplantı hâline getirmiştir. Safa babasına benzetilmekten hoşlanmaz, çünkü temsil ettiği düzen din karşıtı bir düzendir.

"Safa, Karl Marks'tan ve dinsizlikten söz ederken gözleri herhangi ilkel bir puta insan kurban edenlerin vahşi ihtirasiyle ışıldar[353]*."*

Safa komünizm konusunda aynı fikri destekleyen arkadaşlarıyla da anlaşamaz. Çünkü ona göre komünizm, maddiyatın değerlendirilmesinden çok farklı bir boyutta olan bir düzendir. Bu fikir deryasına kapılmasının sebebi de Safa'nın, babasının inandıklarına bir alternatif bulmak maksadıyla yola çıkmasından kaynaklanmaktadır.

[353] Adıvar, Halide Edip; *Tatarcık*, Muallim Ahmet Halit Kitabevi Yayınları, Kenan matbaası, Beşinci baskı, İstanbul, 1943, s.139

"...Bu ideolojinin kendi iddiasına göre komünist olması iki sebepten ileri geliyordu. Biri komünizmin din düşmanı olduğu kanısında bulunması, öteki komünistlerin zorla, hatta kanla, kurşunla yeni bir toplum kurduklarını istemesiydi. Zaman zaman komünistlerin demokrat Avrupa usullerini alacaklarını işittikçe onlardan hemen soğurdu."[354]

Yazar, Safa'nın bu arayışı ve bulduğu çıkış yolu için çok ilginç benzetme yapmaktadır. Onu Rus köylüsüne benzetmektedir.

"...onun geçmiş yıllara saldırısı sırf insan dimağına yeni bir zincir vurmak için. Safa, eskiden koynundaki muhayyel bir kilise evliyasının resmini taşıyan madalyaya bugün makine resmi koyan Rus köylüsüne ne kadar benziyordu..."[355]

Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun *Bir Sürgün* (1937) adlı romanında Bolşevikler 1917 İhtilal öncesi dönemi itibarıyla anlatılıyor. Eserin kahramanı Doktor Hikmet, Batı ile oldukça yakından ilgilendiği veya babası Padişah mensuplarından olduğu için İstanbul'dan İzmir'e sürgüne gönderiliyor. İzmir'de bir kafede otururak Fransızca neşriyat okurken, rıhtıma bir Fransız gemisi yaklaşıyor. Doktor Hikmet Messagerie adlı bu gemi buradan Marsiliya'ya yol alacaktı. Birden Hikmet Bey kendisini o gemiyle Fransa'ya gitmek hayaline kapıldığını gördü. Akşamüstü ise bu hayale ulaşmak için gemi yol almaya başlamışken bir sandalla yaklaşarak çevik hareketleriyle bindiğini ve hayallerini gerçekleştirdiğinin farkına vardı. Derken kendisini Paris'te buldu.

[354] a.g.e., s. 72
[355] a.g.e., s.161

Avrupa medeniyeti hayaliyle yanıp tutuşan Hikmet Bey, Paris'te sürdüğü hayat, çektiği maddi zorluklar, umduğu medeniyeti bulamayışı ve yaşadığı karşılıksız aşklar dolayısıyla asıl Paris'te kendisini sürgün hayatı sürdürüyormuş gibi hissetti.

Paris'te ünlü şairlerin gittiği kahvelere giden, değişik çevrelerle tanışmaya fırsat bilen Doktor Hikmet Bey Jön Türk hareketine de tanıklık eder, fakat onlara katılmaz. Bazı fikirlerin parlak olduğunu düşünen bu genç adam birçok konuda onlarla hemfikir değildir.

"Doktor Hikmet, bunlara, içindeki ideolojik buhranı açmak şöyle dursun, hattâ alelâde "idéd"lerden bile bahse imkân görmüyordu. Bir iki "fikri sabit" Fransız ihtilaline dair bir iki fıkra, bunların bütün kafa zenginliklerini teşkil eden unsurlardı. Sonra, yarının endişesi ve bin türlü geçim zorlukları (...) hemen hepsinde zekânın kendi kendine arayış, buluş, muşahede ediş kabiliyetini körletmişti. Bundan başka, Jeune Turc'ler, o kadar kendi arlarında, kendi muhitlerinde mahsur yaşamaktadırlar ve bütün frenkperestliklerine rağmen Frenklerle o kadar az ülfet etmektedirler ki, bunların adet ve seciyelerine, daha umumi surette, garp âleminin strüktürüne dair bir fikir ve malümat edinmiş olmalarının ihtimali yoktur."[356]

Yazar, Doktor Hikmet'in Paris'te tanıştığı, şair Lavaliére'in oğlu Albert'in aracılığıyla, Paris için Babil benzetmesi yapmaktadır.

" Paris, bir acayip Babil Kulesidir. Kat kat bir bina ki, her katında dili, tarihi, ananeleri ayrı başka bir millet oturur."[357]

Yine de Albert vasıtasıyla Paris'te yaşayan Rus İhtilalcılarla tanışma fırsatını bulur. Bunlar;

[356] Karaosmanoğlu, Yakup Kadri; *Bir Sürgün*, İletişim Yayınları, 6. Baskı, İstanbul, 2002, s. 175
[357] a.g.e., s. 188

" (...), kimi ressamlık, kimi heykeltıraşlık eden, kimi de ne yaptığı malûm olmayan birtakım Rus ihtilâlcileri idi. (...) Doktor Hikmet'e, Paris'in şimdiye kadar gördüğü muhitlerinden ve insanlardan daha ziyade alâka veriyordu. Hatta ilk günler, bunlarla konuşmanın, bunlarla düşüp kalkmanın adeta tiryakisi olmuştu. Fakat şimdi (...) insanı yoran bir tarafları vardır. Her birinin bir teoriye, bir paradoksa veya bir doktrine saplanmış kafası bütün dışarı dünyanın tesirlerine karşı duygusuz olduğu kadar, başka kafalardan çıkan fikirlere karşı da sımsıkı kapalıdır. Her biri ancak bir nutuk veya monolog tarzında konuşuyor ve bir türlü hepsinin arasındaki mükâleme tatlı bir sohbet halini alamıyordu."[358]

Eserde dört Rus tipi mevcuttur, İgor İgoreef, onun sevgilisi Nataçka Podolskaya, Morotof ve İvan Teodorof'tur.

İgor İgoreef, eserde saçı sakalına karışmış, kızıl saçlı delikanlı olarak tarif edilmektedir. Jön Türklerin hürriyet ve özgürlük mücadelesini anlayışını ve Türkiye'yi küçümsediği için Doktor Hikmet ona zor tahammül ediyor.

Morotof da, İgor Igoreef'in arkadaşı, orta yaşlı, kısa boylu zayıf bir adam. Son derece donuk ve şahsiyetsiz bir sese sahiptir. Konuştukları tane tane, ağır ağır telaffuz edilmesinden ona matematik profesörü edası veriyordu. Fakat konuşurken hiç eksik etmediği ilmi kontrol onu dinlerken hürmet ve dikkatle dinlemeyi emrediyordu sanki. Konuşma esnasında bir eli pantolonun cebinde diğer eli ise çenesinde, sivri sakalını okşuyor, tereddütsüz konuşuyordu. Romanın yayınlamasından sonra, Yakup Kadri'ye Rus Petro İ. Kuznetsov adında bir okuyucudan mektup gelmiştir. Bu mektupta Morotof'un prototipi olarak Ulyanov (Lenin) olduğunu söyler.

[358] a.g.e., s. 195–196

" Romanımızın sahifelerine Rus ihtilalcilerine yer vermişsiniz. Bunlar arasında bir şahıs vardır ki adını Morotof koydunuz. Sabık devlet adamlarımız arasında Molotof diye tanınmış bir zat var ama sizin Morotof'la bir ilgisi olmasa gerek. (...) öyle bir hissim var ki şu Morotof'un eğer prototypi varsa Ulyanof (Lenin) olmasın."[359]

Yakup Kadri ise ona cevaben yazdığı mektupta Lenin'in bir prototipini eserinde koymadığını aşağıdaki ifadelerle açıklamıştır.

"Tahmin ettiğiniz gibi, ben, Lenin'in Cenevre'de bulunduğum sıralarda İsviçre'de idim ve Türk talebe arkadaşlarımla buluşmak üzere sık sık Cenevre'ye gider ve orada "Crocodile" adlı bir kahvehanedebuluşurduk. Ufak tefek adamdı; fakat buna rağmen dikkati üstüne çeken bir hâli vardı. Daima aynı saatlerde gelir, aynı köşeye oturur ve sağına soluna bakmaksızın bir yandan kahvesini yudumlayarak öbür yandan gazetesini okurdu. Bir gün gelecek ortadan kaybolacak ve adı, kimliği, bildiğiniz hadise üzerine, İsviçre gazetelerinde sık sık geçmeye başlayacaktı. O zaman anlayacaktım ki, Crocodile kahvehanesindeki uslu ve sessiz müşterisi Lenin'den başka birisi değildir. ***Bir Sürgün****'deki Rus ihtilâlcısının ise onunla hiçbir münasebeti yoktur. Zira, o benim hayâlimden doğma bir roman kişisidir."*[360]

Eserdeki Morotof adındaki şahıs, Doktor Hikmet'in şahsını, düşünme kabiliyeti ve olayları değerlendirerek ulaştığı sonuçlar ve ayrıca Batı hayranlığı açısından karşılaştırılır.

"Bence Türkiye nevi şahsına münhasır acayip nesnedir ve olsa olsa koloniler sırasında tasnif edilebilir. Fakat tam bir koloni de değildir. Bir himaye altında müstakil bir devler midir? O da değil. Çin gibi anakronik saltanat mıdır?

[359] a.g.e., s. 350
[360] a.g.e., s. 351

Hayır. (...) Osmanlı saltanatının bir görülmemiş hususiyeti hiç kimsenin malı olmamasındadır. Bu sahipsiz bir ülkedir. Onun üzerinde, ne kendisini yeryüzünde Allahın gölgesi ilan eden Sultan tam bir mülkiyet hakkı iddia edebîlir; ne de garb emperyalistlerinden herhangi biri (...)"[361]

"Türk milleti bundan yüz yıl evveline gelinceye kadar dünyanın en zengin milletlerinden biriydi. Kendine göre yüksek sanayii vardı… Şimdi ne o servetten, ne o sanayiden, ne de o organizasyondan bir eser kalmıştır… Türk akınları olmasaydı, Rus müjiğine toprağı sürmesini ve buğday ekip biçmesini kim öğretecekti? Kim, Volga kıyılarında yabani domuz sürüleri gibi dolaşan göçebe kabileleri yerleşik cemiyetler haline koyacaktı? ... Bununla demek istiyorum ki, Türk milleti yalnız zengin değildi. Osmanlı İmparatorluğu yalnız sağa sola akınlar yapmadı. O aynı zamanda yüksek tipte bir medeniyetin ifadesiydi."[362]

Doktor Hikmet bu Rus ihtilalcinin memleketinden bu tarzda bahsetmesinden dolayı hazzetmiyordu. Fakat fikirlerine karşı daha güçlü bir fikirle çıkamıyordu. Dolayısıyla da itiraz da edemiyordu.

"Babasının yanında bu Rus ihtilalcisi ona bir Beyazıtlı softa kadar geri ve dar kafalı görünüyordu. Buna rağmen, bilmem neden, onun her sözü beynine bir çivi gibi saplanmış ve fikrî asayişine bir nevi suriş salmıştı."[363]

Doktor Hikmet Rus ihtilalcilerin toplantılarına katılmaya başladığından beri eski alışkanlıklarından vazgeçmiştir. Çok sevdiği kitap okuma alışkanlığını bile yavaş yavaş yitirmiştir. Sanat ve fikir ile ilgili konuşmalar ve bunlara katılmaktan tiksinmeye başlamıştır. Yani romantizmden materyalizme kaymıştır.

---

[361] a.g.e., s. 223
[362] a.g.e., s. 226
[363] a.g.e., s. 230

"Fikir ve sanat davaları artık heyecan vermiyor. Montparnasse'daki Rus ihtilalcilerinin materyalist nazariyeleri, bende kol kanat bırakmadı. Artık dünyada, yüksek ve ulvi hiçbir şeye inanamıyorum."[364]

Doktor Hikmet'in Albert'in vasıtasıyla tanıştığı bu yeni insanlar onu ayrıca yeni bir düşünce tarzıyla da tanıştırmışlardı. Rus ihtilalcileri sürdükleri bohem hayatlarıyla ve nihilist anlayışlarıyla, kadınlarını bile herkes ile paylaşmaya hazırlardı.

"Çok defa yaya olarak, kalkıp ta Montparnasse'a kadar gidiyor ve Rus htilalcilerinin, bir afyonkeşler toplantısına benzeyen meclislerinde, artık hiçbir şey düşünemeyecek derecede sersemleyinceye kadar kalıyordu. Böylelikle, arada bir, oteline sabaha karşı döndüğü oluyordu. Bir defasında, hava, o kadar çok yağmurlu ve soğuktu ki, İgor İgoreef'le metresi, ona, kendi yataklarını paylaşmak teklifinde bulundular. Fakat o, odanın tek koltuğu içinde, nihilist kızla dostunun ne kadar eşyası varsa, kendi üstüne yığarak büzülmeyi tercih etti."[365]

En sonunda hürriyet, refah ve medeniyet hayalleriyle kaçtığı Paris'te, bütün bunlardan soğuyarak, Batı medeniyetinin acımasızlığını görerek, aşktan beklediklerini bulamayarak otel odasında, memleketinden uzakta tek başına kaldı. Ümitsizlik içindeydi;

"Fakat bana şu şehir'i sevdirenlerin, beni yeryüzünde bir cennet hayaliyle büyüleyenlerin, bana hemen hemen ilahi denilecek bir başka hayat nizamından baedenlerin nerede olduklarını bilmiyorum. (...) bunlar bir alay yalancıdır ve

[364] a.g.e., s. 254
[365] a.g.e., s. 325

yalanları, o kadar tehlikelidir ki, benim gibi bir zavallıyı yerinden, yurdundan eder ve bu kara akıbete mahkûm kılar.''[366]

Hastalandı. Otel odasından meslektaşı olan Doktor Pienot kendi evine götürüldü. Memleketinde yaşadığı eski günlerin hayallerine daldı. Yakalandığı bu amansız hastalığında hiçbir tanıdığı gelip de onu ziyaret etmedi. Vefat etti ve toprak parası bulunamadığı için Paris'in toplu mezarına gömüldü.

Yakup Kadri, Rus ihtilalcilere eserinde Batı medeniyetinin bir antitezi olarak çizmiştir. Belli bir fizyolojik özellikleriyle değil de sürdükleri bohem hayatlarıyla, materyalist düşünceleriyle ve yaptıkları hararetli fikir münakaşalarıyla eserde yerlerini almışlardır.

Esat Mahmut Karakurt'un Erikler *Çiçek Açtı* (1952) adlı romanında Kore savaşı yıllarındaki olaylar kaleme alınmaktadır. Olaylar 1951 yılında Hong Kong'da geçmektedir. Romanın kahramanı Binbaşı Orhan Sumer, İstanbul'dan Hong-Kong'a gizli Komünist teşkilâtını ortaya çıkarmak için özel bir görevle gönderilir. Burada Rusya'dan ve özellikle de Kafkasya'dan gelen komünistler gizli bir çalışma yapmaktadırlar. Bu komünistler aslen Rus olup Azerbaycan ve Dağıstan'dan geldiklerinden Türkçeyi çok iyi kullanmaktadırlar. Orhan'ın görevi, onların Türkçe ile yaptıkları yazışma ve belgeleri deşifre etmektir.

Bu gizli teşkilatım başında Pavlof adında biri vardır. Eserde, Pavlof korkunç biri olarak tasvir edilmiştir. Yüzünün korkunçluğu ve konuşurken gözlerinin büyümesi sık sık tekrarlanır. Çinli gibi giyinmekte, fakat kaba el ve ayak hareketlerinden Çinli olmadığı anlaşılmaktadır.

[366] a.g.e., s. 333 - 334

Teşkilâtın amacı çeşitli terörist eylemler düzenleyerek, Kore'deki komünist arkadaşlarına moral vermek ve komünizmin zaferini hızlandırmaktır. Yeni eylemleri ise, Orhan'ın da aralarında bulunacağı subayları Tokyo'ya taşıyan uçağı düşürmektir. Uçağa Rus yapımı bomba yerleştirilir. Fakat tam uçak kalkacakken bomba, aslen Türkmen kızı olan ve gizli komünist teşkilatı adına çalışan Madam Çing-Çung (Neslihan) tarafından ihbar edilir. Pavlof tarafından hem kendisine hem de kocasına idam cezası verilir. Ayrıca Neslihan'ın memleketi Türkmenistan'a silah kaçırdığı öğrenilir. Savunma olarak, madam Çing-Çung vatanının sadece Rusya değil, Türkistan olduğunu söyler. Komünist ve Rus düşmanlığını şöyle açıklar:

"Yıllar, asırlar boyunca zulüm ve esaret zincirleri ile bağlı tutularak, inim inim inletilen talihsiz vatandaşlarımı, kurtuluş savaşlarında desteklesin diye gönderdim o silahları!... Onun için de kendimi, vatanıma ihanet etmiş değil, bilâkis hizmet etmiş telâkki ediyorum! "[367]

Orhan'ı kurtarmasını aynı kan taşıdığına bağlar. Yazar mesaj olarak, Rusya coğrafyasında bulunan Türkleri bir gök kubbe altında toplama fikri verir.

İdam cezası ifa edilecekken Orhan ve İngiliz askerleri yetişir ve Neslihan kurtarılır. Fakat çıkan çatışmada gizli teşkilat üyeleriyle birlikte Neslihan'ın kocası Bay Çing-Çong öldürülür. Böylece teşkilatla ilgili vazifeler yerine getirilmiş olur.

Eserde Soğuk Savaşı yıllarındaki komünizm ve Ruslara karşı düşmanlık işlenmiştir. Kore savaşına taraf olarak yerini alan Türkiye'de Ruslar ve komünistlerin tarafını tutan milletlere karşı düşmanlık da açık bir şekilde gösterilmiştir.

[367] Karakurt, Esat Mahmut; *Erikler Çiçek Açtı,* İnkılâp ve Aka Yayınevi, 6.Baskı, İstanbul 1982, s.158

Esat Mahmut Karakurt'un *Kadın İsterse* (1960) adlı romanında da, bir önceki eserde olduğu gibi, Soğuk Savaş yılları işlenmiştir. Bu romandaki yazarın yaklaşım ve tutumu, *Erikler Çiçek Açtı* romanındaki ile aynıdır.

Romanın kurgusunda bir Rus generalin kızıyla Moskova'da görev itibariyle bulunan bir Türk askerî görevlisinin aşkı yatmaktadır. Eserde, o günlerdeki askerî, diplomatik ve casusluk ilişkilere de ayrıca ışık tutulmaktadır.

Eserde olaylar, uçağın içinde bulunan bir Rus kızının fenalaşmasından dolayı zorunlu iniş yapmasıyla başlar. Uçak İstanbul'a iner ve genç kız Türk doktoruna gösterilir. Doktor, kızın amansız bir hastalığı olduğunu, kalan ömrünü de heyecansız ve üzüntüsüz geçirmesi halinde altı ay daha yaşayabileceğini söyler. Hastalığın üzüntüsüyle genç kız İstanbul'u gezmek ister. Bir vapura biner, ancak Türkçe bilmediği için biletçiyle anlaşamaz. Vapurda bulunan ve Almanca bilen bir genç kıza rehberlik eder ve bilet parasını öder. Aralarında bir yakınlık oluşur. Daha sonra Boğaz'da yemek yer ve geceyi gencin evinde birlikte geçirirler. Sabah olunca isimlerini bile öğrenmeden ayrılırlar. Genç kız Rusya'ya döner. Birkaç ay sonra Binbaşı İrfan Bey olan bu genç, Moskova'ya askerî ateşe olarak göreve atanır. Moskova'ya Berlin üzerinden uçar. Rusya onu karlarla kaplı olarak karşılar.

İrfan Bey Moskova'ya geldiği on beşinci gününde Kara Orduları Komutanı General İvan Biyeviç'in onuruna verilen yemeğe katılır. Davetin verildiği mekân çok şık döşenmiştir. Generalin sert bakışları ve bıyıklarıyla Stalin'e benzetilir. Biyeviç, son zamanlarda tanıdığı Türkler sayesinde bu millete cesaret ve asaletlerinden dolayı saygı duyduğunu ifade eder. Ayrıca zamanında birkaç gün İstanbul'da kalan kızının de Türkiye ve Türkleri unutamadığını ekleyerek onun Binbaşı ile tanıştırmak istediğini söyler. General karısını on beş yıl önce kaybettiğini

ve kızının da bir tümörden dolayı çok az vakti kaldığını ekler. İki genç birbirini görünce çok şaşırır ve sevinirler, çünkü birkaç ay önce İstanbul'da çok güzel bir vakit geçirmişlerdi. Yalnız kaldıklarında Nadya İrfan'a aşkını itiraf eder. Fakat onun için bir Rus generalinin kızıyla Türk subayının aşkı inanılmayacak bir durumdur. İrfan Bey de, aşklarının imkânsız olduğundan görevden alınmasını ve Türkiye'ye dönmesi için müracaat edeceğini söyler. Yine de Nadya onu Metropol otelinde buluşmaya ikna eder.

Metropol oteli Çarlık Rusya'sından kalma ve yabancıların tercih ettiği oteldir. Ruslar da bu otelde misafirlerinin ağırlamak için bu oteli tercih etmektedirler. Sebebi ise, burada onların bütün hareketleri kolayca izlenebilmekte ve ayrıca odalarda çeşitli dinleme cihazları vardır.

Yazar, otelde bulunan dans edilen ve yemek yenen havuzlu üç salonu tasvir etmektedir. Burada genç kızlarla dans eden Rus subaylar vardır. İrfan bunlara bakarak, farklı milletlere ait olduklarından Nadya ile aşklarının imkânsızlıklarını bir daha anlamaktadır.

"...generalin kızı ile arasındaki ilişki, en hafif şekilde sezilmiş olursa, her şey bir anda mahvolacak ve belki de yalnız kendisi için değil, her ikisi için, kız için de, kurtulmak ve hatta yaşamak ümidi kalmayacaktı."[368]

Eserde Nadya çok iyi özelliklere sahip bir genç kız olarak anlatılmıştır. Üstü kapalı olarak bir Türk subayının ancak bu kadar mükemmel bir kıza aşık olabileceği mesajı verilmiştir.

"...babası, halk tarafından çok sevilen bir generaldir. Sonra, kendisi hakkında da şimdiye kadar, en küçük dedikodu, en ufak bir kötü söz işitilmemiştir.

[368] Esat Mahmut Karakurt, *Kadın İsterse,* İnkılâp ve Aka Yayınevleri, Dördüncü Baskı, İstanbul, 1975, s.107

Aksine, onun hür düşünüşü, özellikle uygar cesareti de, güzelliği kadar ünlüdür Moskova'da… "Rahat yaşamak istiyorsak, yaşamak isteyen ulusları bırakıp, kendi evimize dönmeliyiz" diyen ilk Rus kızı, Nadya Biyaviç'tir."[369]

Nadya, diğer Rus kadınlardan farklı olarak namuslu, çağdaş ve dürüst biridir. İrfan Bey bir sonraki buluşmalarında ilişkilerini konuşurken, iki gencin arasındakilerin öğrenilmesi halinde ikisinin de öldürüleceğini dile getirir.

"Ne zalim, ne haince usulleriniz var… Öldürmekten, yok etmekten başka bir şey bilmiyorsunuz."[370]

Bunun devamında Nadya, aslında Türklerin ve Soğuk Savaşı dönemindeki diğer milletlerin Ruslara karşı olan düşmanlığı ve bakış açılarını dile getirir.

"…Bağlı olduğum ulustan, bütün dünya ulusları gibi, sizin de nefret hissi duyduğunuzu, içinizin bu hislerle nasıl dolu olduğunu şu anda… daha iyi anlamış bulunuyorum… Beni bütün dünyaca düşman sayılan bir ulusun bireyi olarak değil, hayatını seve seve size vermeye hazır, elinde var olan maddî manevî nesi varsa har şeyiyle sizin olan talihsiz bir kadın diye kabul etmelisiniz…"[371]

Buluştukları günün sabahına doğru genç kızın rahatsızlığı iyice artar. Nadya, İrfan Bey'i şehre gönderdikten sonra babasını sayfiye evlerine çağırır. Talepleri üzerine gelen doktor, kızın artık çok az vakit kaldığını ve en son çare İsviçre'deki doktorda olduğunu söyler. Eserde tasvir edilen doktor, haşin, katı yürekli olarak tasvir edilir. Bu, romanda tasvir edilen Rusların bir olumsuz imajı daha olarak karşımıza çıkar.

[369] a. g.e., s. 110
[370] a.g.e., s.123
[371] a.g.e., s.124

Evden çıkan İrfan Bey'i gören bahçıvan, gördüklerini hemen gizli Rus teşkilatına bildirir. Araştırma sonucunda gençler arasındaki ilişki öğrenilir ve genç Türk'ün öldürme planları yapılır.

Ruslarla olumsuz imajlardan birisi de gizli servis teşkilatıyla ilgilidir. Binaları Kremlin'de bulunan bu servis herkes ile ilgili her şeyi anında öğrenmekte ve müdahale etmektedirler. Bu gizli servis için İrfan Bey, Moskova'ya gönderilen bir casustur. Görevi ise, Nadya'yı kendine âşık ettirerek babasının yaklaşarak Rusya'yı içten çökertmektir.

Yapılan ameliyat neticesinde Nadya kurtulur. Yanına gelen İrfan Bey'in bindiği uçağı Ruslar tarafından düşürülmeye çalışılır. Fakat amaçlarına ulaşamazlar. Genç kız sıkı bir takip altındadır. Yattığı hastanede çalışan kardeşi sayesinde İrfan Bey genç kızla buluşma fırsatı bulur. Bu görüşmede Nadya'nın Rusya'ya dönmek istemediğini öğrenir.

"Türkiye hür bir memleket değil mi?... Ben… yalnız hürriyeti değil, aşkı da seçmiş bulunuyorum… Bir kadının sevdiği, kalbini verdiği erkek nerede ise, vatanı orasıdır… benim vatanım bundan sonra sizsiniz yalnız…."[372]

İrfan Bey sevgilisini Rus ajanların elinden kaçırır ve ikisi mutlu bir hayat sürmek için Türkiye'ye dönerler.

Eserde Soğuk Savaşı dönemindeki iki ülke arasındaki ilişkileri anlatan diğer eserlerin çoğunda olduğu gibi, yakışıklı, cesur, vatansever ve idealist Türk gencin bir Rus kızı ile aşkı ele alınmaktadır. Ruslar, dönemin getirisi olarak olumsuz imajlarla zikredilmektedir. Ayrıca eserde komünizme ve Ruslara karşı düşmanlık açık dille işlenmektedir.

[372] a.g.e., s.227

Samim Kocagöz'ün *Kalpaklılar* (1962) adlı romanında Türkiye'nin Milli Mücadele yılları anlatılmıştır. Eserin figüratif kadrosu Kuva-yı Milliye ve padişah yanlıları olarak iki kampa bölünmüş vaziyettedirler. Romanda Sovyetlerin yaptığı yardımlara değinilmektedir.

Eserdeki olaylar İzmir'de geçmektedir. Rus kahramanlarının olmamasına rağmen, bu milletle oluşmuş imajlar ve düşünceler vardır. Ruslara karşı düşmanlık daha çok komünizmle ilgilidir. Ruslar eşittir Bolşevikler gözüyle bakılmaktadır. Padişah yanlısı olanlara Bolşevikler düşmandır.

"Padişah düşmanı alçaklar!... Din, peygamber düşmanları!... Namussuz Bolşevikler...!"[373]

Kör Ali Hoca'nın başında olduğu bu çete üyelerine göre, vatan hainleri zındıklar, Ruslarla işbirliği yaparak halifeye bağlı yönetimi devretmeyi istemektedirler.

Kuva-yı Milliye taraftarlarına göre ise Rusya Türkiye'ye destek çıkmaktadır. Şevket de Rusların yaptığı yardımların çok önemli olduğunu şu sözlerle ifade etmektedir:

"Eğer Ruslarla anlaşma gerçekleştiyse işimiz iştir."[374]

"Rivayet çok... Ruslar diyesiymiş ki, biz şimdi din min işlerini bir yakaya bırakalım da dünya işlerine bakalım... Yobazlar da bizi dinsiz göstermek için halkı böyle kışkırtıyorlar(s.382)."

"Moskof deriz emme ne de olsa erkek milletmiş... bize top, tüfek verecekler... şimdi bize, bir yolunu bulup, şu delikten çıkmak kalıyor(s.382)."

---

[373] Kocagöz, Samim; *Kalpaklılar,* Cem Yayınevi, 2.baskı, İstanbul 1975, s. 121
[374] a.g.e., s.381

Oğuz Atay'ın *Tutunamayanlar* (1972) adlı romanında genel olarak bir Rus tipi mevcut değildir. Fakat Türkiye'deki gençlerin komünizmden etkilenmeleri söz konusudur. Eserde, insanın kendi varoluşunu gerçekleştirebilmesi için derin sanat, düşünce, yüksek seviyede kültür, hayal gibi nesneleri toplayarak zihinsel, soyut üst düzeye ulaşmasıyla mümkün olabileceği düşüncesi işlenmiştir. Bu bağlamda Turgut adındaki bir aydın tipi ele alınır. Turgut, burjuva kökenli bir aydın tipidir. Eser boyunca Selim'in intiharını araştırır. Amacı Selim'i öldüren şartların ne olduğunu araştırarak onları ortadan kaldırmaktır. Fakat araştırmasını sonuçlandırmadan ortada bırakıp gider. Onun böyle olmasında ailesinin etkisi vardır. Babasından kulaktan dolma da olsa Şarki Medeniyet hayranlığını almıştır. Annesi ise hırçın bir şefkatle yaklaşarak, onun disiplinli yetişmesi için elinden gelenini yapıyordu. Turgut ise bu iki zıt tesirin altında yetişti. Selim'in düşüncesine göre, Turgut biraz okumaya fırsat bulsaydı, tarihte kendisine benzeyen birçok şahsiyetin olduğunu öğrenmiş olurdu ve "her bakımdan tatmin olmuş olarak, muhaliflerinin kendisine işaret ettiği ani hırçınlık ve kaprislerden, belki bir nebze olsun kurtulabilecekti".

"Turgut, pısırık bir baba ve müstebir bir annenin tesirinin ruhunda uyandırdığı hercümerci, çok küçük yaşta fark etti ve… "Hürriyeti seçti."… Genç yaşımızda okumuş olduğumuz ve her vatanperver Türk genci gibi tesir aldığımız ve bizim ruhumuzda da derin inikâsları olan sabık ve sakıt Rus Mühendis-i ümayunu Victor Kravchenko Efendinin komünizma rejimini tel'in için yazmış olduğu kitabının başlığında ifade ettiği tabirle 'Hürriyeti seçti'. Yani sokağa düştü".[375]

[375] Atay, Oğuz; *Tutunamayanlar*, İletişim Yayınları, 36. Baskı, İstanbul, 2005, s. 57-58

Tarık Buğra'nın *Firavun İmanı* (1976) adlı romanında Rusya kendi ideolojisini başka devletle dayatma politikalarıyla ele alınmıştır. Yazar, Türkiye'deki Rus yanlılarının yapmak istediklerinden rahatsız bir tavırla, yaptıklarının daha önce de Türkiye'ye yarar sağlayamadıklarına ve hatta zarar verdiklerine dikkatleri çekmektedir.

"Meclis'lerin bu en soylusunu, amaçların bu en yücesini ihanetle, uşaklıkla, satılmışlıkla suçlayacak kadar şirretleşebiliyordu. Halkın karşısına dostluk maskesi ve gönül çekici sözlerle çıkıyor, onu bölmek, kendi kendisine düşman kılmak, kendi kendisiyle boğuşur duruma düşürmek, bir kelime ile de, gerçek emperyalizme satmak için çalışabiliyorlardı(s.13)."

"kızıl elma"ya benzeten anlatıcı yazar Bolşevikliği ise "elmanın içindeki kurt" olarak nitelendirmiştir(s.19)

"... acze kapılıp da Türk'ün davasını, hiçbir zaman Türk'e dost olmayanlara ve olmayacaklara devretmeye kalkışanlardan korkmalıyız(s.65)

"Biz Bolşevikleri din, iman, helâl düşmanı bilirdik. Yani bize öyle dedilerdi. Değilmiş oysa. Daha geçenlerde iki Bolşevik geldi buraya. Doğru dürüst, bizim gibi adamlar bayâ. Biri Müslümanmış. Hocaymış hem. Din daha bir kuvvetlendi, dedi. Müslümanlık hele pek gözdeymiş. Cumayı o kıldırdı... Bi de fasih Arapça konuşuyor ki…(s.75-76)."

"Bolşevik Rusya, Çarlık Rusyası'nın en kuvvetli devirlerinde silah zoruyla elde edemediğini bir tefeci taktiğiyle pişmiş armut gibi gövdeye indirmeyi umuyordu(s.115)."

"Lenin'i ideolojinin imbikten geçmiş ve insan olarak şekillenmiş hâli olarak" görmesini eleştirir. Yusuf Kemal Bey'e göre Lenin Tatar olduğu için Türklere yakın davranmış ve Ermenistan'la yapılan anlaşmayı bozmuştur. Hakikatte ise Ermenistan'la anlaşma yoktur, Türk heyetini kandırmak için söylenen bir yalandır. Yine Yusuf Kemal Bey, Lenin'in Türklerin iki ezeli düşmanı Çarlığı ve Ortodoksluğu yıktığını belirtir. Artık Rusya düşman değil, müttefik olarak kabul edilmelidir. Bunları dinleyen Atatürk ise Rusya'nın emperyalist emellerinin farkında olduğunu şu düşüncesiyle belli eder: "Ayasofya'da haç dikmek emeli ile orak-çekiç dikmek niyetinin arasında, bizim hesabımıza da, onların hesabına da ne fark vardır(s.125–126)."

"zafere kırk yıllık düşman, elin Moskof'unu ortak edinmek istememektedir(s.134–135)."

Mehmet Niyazi'nin *Ölüm Daha Güzeldi* (1982) romanında Sovyet Rusya'nın kendi ideolojilerini kardeş ülkede Azerbaycan'da hayata geçirme emelleri ele alınmaktadır.

" Ruslar kendi milletine yâr olmayanın, bir başka millete yâr olmayacağını gayet iyi bilirler… Bu gün de yas ilan ederler, hepimize yas tuttururlar. Onlarca da hain olan Nerman Nermanof'u okullarda çocuklarımıza yurtsever olarak okuturlar. Güçlü onlar, oyunu istedikleri gibi oynatırlar(s.13)."

"Onlar öylesine kolay gelemezlerdi… Türkiye'deki kardeşlerimize dua etsinler. Bize, "Kızılordu buradan geçip Türkiye'deki kardeşlerimize yardım edecek!" dendi. Biz de silahlarımıza sarılmadık. Onlar da gelip kolayca yerleştiler.

Elbette ki petrollerimizi işletecekler, ürettiğimiz malları ucuz ucuz götürecekler, bize "pis Türk" diyecekler. Ağlarını her yere kurdular; sök sökebilirsen(s.9)."

" Sanki çelik bir pençe dolaşıyordu herkesin dünyasında; her şeyi düzenliyor, yerli yerine koyuyordu. Duvarlar delik deşikti; her konuşulan Zengibasar'a ulaşıyordu(s.14)."

"...Buralarda dilsiz olmayan kim ki! Politbüro üyeleri konuşur, onların sözlerini parti üyeleri tekrar eder. Bize de tavuklar nasıl, horozlar iyi mi sözü kalır. Bunun dışında bir çift söz ettin mi karşı devrimci olursun! (s.53)"

Attila İlhan'ın *O Karanlıkta Biz* (1988) adlı romanında da komünizmin Türkiye Rusya ilişkilerine tesirinin ortaya konulmasının yanı sıra, Türkiye'deki bazı çevrelerin yaşamını, düşünce tarzları üzerindeki etkisi anlatılmıştır. Olaylar elli yaş civarında olan ve Doktor Melek adında bir kadınla evli olan Ahmet Ziya adındaki bir adamın gençliğindeki hayatına geri dönüşler yapılarak verilmiştir. Ahmet Ziya Almanya'da mühendislik eğitimini tamamladıktan sonra Moskova'ya giderek komünizmi öğrenmek amacıyla KUTV akademisine girer. Akademiye Ahmet Ziya, Vâlâ, Nazım Hikmet ve eşi Doktor Melek ile birlikte giderler ve orada Mayakovskiy, Yesenin ve Aleksandr Blok gibi yazarların şiirlerinden örnekler okutulur. Akademinin yazlık ve kışlık kampusları vardır. Ayrıca hasat zamanında akademi öğrencileri mujiklere tarlalarda yardım etmektedir. Kampuslarda SSCB'nin iç ve dış savaşlarından öksüz kalan çocuklarına bakılmaktadır. Doktor Melek bu konuda yardımcı olmaktadır. Ahmet Ziya zamanında Doktor Melek ile evlendiği için pişmanlık duymaktadır. Onu rahatsız eden konu ise, Clara Zedkine ve Alexandra Kollontai gibi kadınlardan örnek alarak serbest aşk anlayışını benimsediğinden

kocasına sadık olmaması konusundaki şüpheleridir. Ayrıca Doktor Melek, kadınların kendi bakımlarıyla ilgilenmesini burjuva züppeliği diye nitelendirdiği için oldukça bakımsızdır ve bu durum da Ahmet Ziya'yı rahatsız eder.

" Doktor Melek, karabiber esmerliğini belirginleştiren, beyaz hekim gömleğiyle, tıknaz ve tombul, masasına kurulmuş; burun deliklerinden, bilek damarı kalınlığında, masmavi cigara dumanı döküyor; iri, dolgun, "kudretten kırmızı" dudaklarının üstünde, Ahmet Ziya'yı her gün biraz daha çileden çıkaran, o bıyık gölgesi!

"... bu lüzumsuz tüyleri niçin suratında taşır bu kadın? (...) Halbuki, ne kadar sakil duruyor? İnsanın- bahusus bir kadının-, bu kadarcık ihtimamı, niye burjuva züppeliği olsun? Anlayamadık gitti, vallahi lazım! Moskova'da Rus kadınlarını görmedi mi?..

(...)

Moskova'ya geleli, acayip serbestleşti; yazın Udelnaya Kampüsü'nde, olur olmaz gruplarla ortadan kayboluyor; güneş kavuşurken, gözleri halka halka mor, tebessüm ve kahkaha, çıkageliyordu; söyleşilerde bazı sosyalist kadınların,- en çok Clara Zedkine'le Alexandra Kollontai'n- yazıp çizdiklerine toz kondurtmuyor.; (...) Yok, 'serbest aşk' esasmış; yok, kadın 'vücuduna tesahüp etme hürriyetine' kavuşmalıymış (...)"[376]

Türkiye dönüşünde ise İstiklal mahkemesi tarafından yargılanarak on yıl hapse mahkûm edilir. Aftan yararlanarak hapisten çıkar. Hapisteyken Ahmet Ziya'yı içine bir kuşku girer.

[376] İlhan, Attila; *O Karanlıkta Biz,* Bilgi Yayınevi, 1. Baskı, İstanbul, 1988, s. 25-26-27

"Son tutuklanışında (1930), içinde bir böcek peydahlanmıştı; o güne değin, kesinlikle tartışmaktan kaçındığı doğruları, kıtır kıtır kemiren bir kuşku böceği!

Neden? Terli eli, tokalaşırken avucunuzda vıcık vıcık yağ; bakışları firari, samimiyeti sahte bazı militancıların; hemen her 'tevkifatta' Ayın-Pe'ye, Emniyet-i Umumi'ye, Kısm-ı Siyasî 'de çalışan, 'ajanlar' çıkmasından mı? Yoksa 'yukarıda' olup bitenlerin, kafasını fena halde karıştırmasından mı? Türkiye'de 'hareket' zaten tenha, bu yetmezmiş gibi, beş ayrı hizbe bölündü: her hizip öbürün 'hasm-ı bî-âmânı'! 'Yukarıda' Bolşevik Devrimi, 'beynelmilel hüviyetini' kaybedip, Ruslaşıyor; ***Komitern****'i de Ruslaştırıyor, Stalin ve çevresinin ardı ardına sahneye koyduğu, Moskova Davaları'nı nasıl açıklarsın? 1936'da Zinovyef, Kamenef, Smirnof; 1937'de Radek, Pyatakof, Serebriyakof, Sokolnikof, 'likide' edildiler. (...)* ***KUTV, Krasni Profesur*** *ve Sverdlof Üniversitesi öğrencilerinin, 'devrimin mühendisleri' diye başlarında gezdirdikleri, 'eski bolşevikler' değil mi bunlar? Nasıl oluyor da…"*[377]

Bütün bunları düşündükten sonra siyasetten elini çeker, Rusların yaptıkları hataları tespit etmek amacıyla kendini kitap okumaya verir. Zaten iyi bir derecede Rusça ve Almanca bildiği için Türkçe'de olmayan kitapları da okumaya fırsat bulur.

Bu arada bir Alman şirketine mühendis olarak girer. Eski tanıdıklarından ve aynı zamanda ÇEKA'nın gizli ajanı olan Azeri Mirseyit Kurbanzade de Ahmet Ziya'nın bulunduğu mevkiden yararlanmak amacıyla onu yeniden siyasete sokmaya çalışmaktadır. Fakat Ahmet Ziya buna direnir.

[377] a.g.e., s. 73

Ahmet Ziya, araştırmalar sonucu komünizm ve sözde sosyalizmden iyice soğumaya başlar. Bu hayal kırıklığı Hocayef'in kurşuna dizilmesinden sonra daha had safhaya çıkar. Hocayef, Mütareke yıllarında İstanbul'a gelerek Kuvva-yı Milliyecilerle temaslarında bulunmuştu.

"Hocayef haklıydı, daha o zaman hakikati görmüştü; Bolşeviklerin çoğunda sosyalistlik, iktidar hırsından ibaret; mayaları 'büyük Rusyalı' bunların, esasta yeni 'çarlar', sosyalistliği ciddiye alanları, aramızdan temizlemediler mi?"[378]

Sultan Galiyef'in adamlarındandır. Sultan Galiyef de, mazlum insanları savunduğu için Stalin tarafından sürgüne gönderilmişti. Bu olayı da sorgularken, Ahmet Ziya Galiyef'in iyi komünist olmadığı için mi, yoksa Ruslarla çalışmadığı için mi sürgüne gönderildi sorusuna cevap arar. Bu kamplaşma da Ahmet Ziya'nın kafasında soru işaretlerinin oluşmasına sebebiyet verir. Almanların da sosyalizmi kabul ederken Rusya'ya savaş açması, Rusya'nın bu savaşla ilgili radyoda haber verirken vatan harbi olarak bahsetmesi de sosyalizmin evrensellik yönüyle çürütülür. Bütün bunları araştırırken, Ahmet Ziya Almanya'dakilerin durumunu merak eder;

"...bir Alman komünistinin yerinde olmayı hiç düşündün mü sen? Düşün! Seni temerküz kampına sevkeden faşizmle, ona karşı cephe yapmanı emreden Bolşevizm, el ele vermiş Avrupa'yı paylaşıyor."[379]

Böyle bir kamplaşma Türkiye için de söz konusu olur. Zaten Türkiye'dekiler Rus komünistlerle daima haberleşme ve işbirliği içerisindedirler. Ahmet Ziya gençliğinin çoğunluğunu Rusya'da geçirdiği için de romanın olaylarının çoğunluğu Rusya'da geçmektedir.

[378] a.g.e., s. 69
[379] a.g.e., s. 111

Atilla Birkiye, *Bir Yıldız Kaydı* (2002) adlı romanında Kemal adında bir gencin, hoşlandığı bir kızı takip ederken ailesinin tarihiyle karşılaşmasını ele almaktadır. Kemal'in anlamadığı bir şekilde bu genç kız onun ailesinin başından geçen olayları aktarmaktadır. Kemal'in dedesinin dedesi Trabzon'dan Batum'a taşınır ve orada Müslüman bir Gürcü kızla evlenir. Yerleştiği Batum'da fırın açar ve daha sonra da maden satın alarak madencilikle uğraşmaya başlar. Bu işi daha sonra damadı Mehmet Efendiye devreder. Ne yazık ki hiç beklemedikleri olumsuzluklar onları sınamaktadır.

Ayaklar baş olur. Bolşevikler devlet yönetimini ele geçiriler. Herkes şaşkınlık içindedir. Yeni yönetimin ne olduğu ve yararlı mı zararlı mı olacağını kimse bilmemektedir.

Bu rejimin ne olduğu konusunda büyükler bile her hangi bir bilgiye sahip değildirler. Büyükbaba için de bu durum aynıdır.

" Daha önce görmediği, hiç duymadığı bir şeydi, bu. Bolşevik denilen, Allah tanımaz işçiler başa geçmişlerdi."[380]

Büyükbaba ölür, damadı Mehmet Efendi tutuklanarak Sibirya'da bir kampa gönderilir. Kızı Emine annesiyle ikisi kadın başlarına kalırlar. Türkiye'de kalan akrabalarının yanına gitmeye karar verirler. Yanlarına aldıkları altınları ve değerli eşyaları elbiselerinin astarlarına diker ve değişik yerlere saklarlar. Sınırda kontrol edilmektedir. Fakat gizledikleri ve Türkiye'de onlar için bir nebze geçim kaynağı olacak değerli eşyalardan Bolşeviklerin haberi olur. Onca yıl evlerinde çalışan ve çocuklarını kendi çocuklarından ayırt etmedikleri yamak onları ispiyonlamıştır. Hayatları bile tehlikeye girer. İmdatlarına akrabası olan ve

[380] Atilla Birkiye, *a.g.e.,s. 53*

Bolşeviklerle aynı safı paylaşan Tervat yetişmişti. Batum'da ailenin dağılmasına sebep olan Bolşevik Ruslardır. Türkiye'deki akrabaları ise I. Dünya Savaşında şehri kuşatan Ruslardan etkilenmişlerdir.

Erkan Karagöz'ün *Rus kızı Vasilisa* (2002) adlı romanda Sarıkamış olayları anlatılmakla birlikte o bölgedeki Malkanlar halkının ve etrafındaki çatışmaları ele alınmaktadır. Askerlik yapmak istemedikleri için Rus Çarı tarafından o bölgeye sürülmüşlerdir.

"...General Trofim savaşarak gelmişti buralara. Ona esir gibi davranmak normal bir şeydi. Ama bizim; bizim ne kötülüğümüz oldu Şevket bu topraklardaki canlı adına ne varsa her şeye? Bizim dostluktan, üretmekten, paylaşmaktan başka ne suçumuz vardı?... Biz çocukları, torunları bu topraklarda dünyaya gelen zavallı bir halkız... Biz Çar'a askerlik yapmadığımız için buralara geldik. Dini bütün Hıristiyanlarız biz, askerlik yapmayız."[381]

Erkan Karagöz *Yüreğinin Seğirdiği Andır Aşk* (2004) adlı roman *Rus Kızı Vasilisa* romanının devamı mahiyetindedir.

"Rusya'da felsefe öğretmeniydim. Devrimci düşüncelerimden ötürü beni sürgüne gönderdiler. İçimdeki felsefeyi, tarihi, şiiri, edebîyatın her türlüsüne ilişkin birikimlerimi Kafkasardı'na göme göme Sarıkamış'a geldim… doğrusunu isterseniz ben ülkemin kargaşasında mutluydum… hatta Çar'ın zindanlarında işkence görürken mutluydum… Çar'ın, gizli polisn, jurnalcilerin, katillerin yapamadığını

[381] Karagöz, Erkan; *Rus Kızı Vasilisa*, Gendaş Kültür Yayınları, İkinci Baskı, İstanbul 2003, s.148

bana savaş yaptı Bayan Vasilisa. Bu kendi kendinizi kurşuna dizmek gibi bir şeydi. Ben Erzurum tabyaları önünde kendimi vurdum sırtımdan ve bittim."[382]

"biz olsak paramparça ederdik."[383]

Yılmaz Karakoyunlu'nun *Ezan Vakti Beethoven-Perîze-* (2005) adlı romanda Türkiye'deki sol hareketinin 1960'lı yıllardaki durumu anlatılmıştır.

"*Rusya'da merkeziyetçi sosyalizm Marx'ın insanı temel alan görüşünü unuttu. İnsanı kendine ve topluma yabancılaştıran uygulamayı sürdürdü. İnsanın özgürlüğünü alıp onu robotlaştırdı. Refahı getiremedi. Ekonomiyi büyütemedi… Açıkçası, kapitalizm karşısında kendini koruyamadı… Yüz yıllık mücadeleyi başaramadık."*[384]

Sovyetler'in yıkılmasıyla Türkiye'deki komünistlerin durumunu şu kelimeleri ile dile getirmektedir:

"Sosyalist mücadeleyi Türkiye'de Gorbaçov bitirmiştir."[385]

Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın, *Kokotlar Mektebi* adlı romanında Bolşevikler Çar ailesi ve yakınlarını cinayetleriyle ilgisinden satır aralarında bahsedilmektedir. Ayrıca değişik bir ele alış biçimi daha önümüze çıkar. Bolşeviklerin komünizmi siyasî bir tutum olarak değil de, ahlâk düzeni olarak işlenmiştir. Şöyle ki, romanda erkekli kadınlı grubun bir evde yaşamaları ve ara sıra eş değiştirilmesi "Bolşevik düzeni" olarak nitelenmiştir.

[382] Karagöz, Erkan; *Yüreğinin Seğirdiği Andır Aşk*, Gendaş Yayınları, İstanbul 2004, s.31-32
[383] a.g.e., s. 46
[384] Karakoyunlu, Yılmaz; *Ezan Vakti Beethoven-Perîze-*, Doğan Kitap, Üçüncü Baskı, İstanbul 2005, s. 90
[385] a.g.e., s. 211

15. Komünizmin Gizli Servis Teşkilatları

Refik Halit Karay, *Çete* (1939) adlı romanında asilzadeler ailesine mensup, Rusya'ya gelen, komünizmden kaçan Nina adlı karakteriyle ele alınmaktadır. Nina Fransız bir subayla evlenmiş fakat Çar ailesini kurtarmaktan vazgeçmemiş bir genç kızdır. Dolayısıyla da kendisi Çeka tarafından oldukça sıkı bir takibe alınıyordu. Bir Fransız kolonelin bu genç Amazon hakkında söyledikleri aşağıdakilerden ibarettir.

"Bizi Yalta'dan İstanbul'a götüren vapurda beyaz Ruslardan işittiğime göre, Prenses Daniloviç Odesa ve Neverosiska'da iki yıl fasılasız kahramanlıkla kızıllar ve ihtilâl aleyhine çalışmış… İcraati hesapsız: Beyazlara silah temini için acenteler kurmuş, asker yazdırmış, düşmanın arasına karışmış, casusluk yapmış ve yaptırmış. Atına atlamış sokak ve sahra muharebelerine girişmiş. Hattâ bir defa da yakayı ele vermiş, kurşuna dizilmiş."[386]

Nina kurşundan şans eseri kurtulmuştu. Tam ateşin açılacağı sırada bayılmış, ateş açanların da vakit yetmezliğinden dolayı vurulanların ölüp ölmediklerini kontrol etmeyişlerinden dolayı Rusya'dan da kaçmayı başarmıştır.

Türkiye'ye gelen Nina Gepeu tarafından izlenmektedir. G.P.U[387] (Gepeu-" Devletçi siyasetin müttehit idaresi"[388] Gizli Komünist polis teşkilatı), Çeka, İ.N.O ve V.O (Gepeu'ya bağlı olarak çalışan ve Rusya dışında faaliyet gösteren şubeler). Gepeu Çeka'nın eksikliklerini tamamlayan bir organdır, İ.N.O ise bu organın yurt

[386] Karay, Refik Halit; *Çete*, Semih Lütfi Erciyas, Semih Lütfi Kitabevi Yay.,İstanbul, t-siz, , s.37
[387] G.P.U.- Gosudarstvennoe Politiçeskoye Upravleniye, Devleti Siyaset Birimi
[388] a.g.e., s.71

dışındaki şubesidir. Amacı ise, yurt dışındaki ihtilal düşmanlarını takip etmek ve onları etkisiz hale getirmektir. Nina'yı takip ederler.

"Hudutları içinde yenilmiş olan Çarlık ve Beyaz Rusluk, acaba, şimdi dıştan içe tekrar hulûl için ne gibi bir proje hazırlamaktadır? Ninanın üzerine aldığı vazife bu büyük proje ile alakalı mıdır, yoksa sırf mahalli bir işe mi inhisar etmektedir?"[389]

Nina'yı takip etmelerinin sebebi de bulunduğu faaliyetleridir. Fransa'da Grandük Kiril ile görüştükten sonra Adana'ya gitmeye çalışmaktadır. Gepeu bunun sebebini araştırır. Fakat öğrenemez. Nina Kıran çetesi tarafından kurtarıldıktan sonra bunun sebebini açıklar. Fransa Paris'te bulunan Beyaz Rus örgütü tarafından Suriye topraklarında bulunan ve Osmanlıya ait olan bir defineyi bularak bu örgüte ulaştırmakla görevlidir.

Yurtdışındaki İ. N. O birimi çok güzel iş yapmaktaydı. Şöyle ki, bu birimin bir şefi, İngiltere'nin kendi ajanları hakkındaki faaliyetleri hakkında tam bilgi sahibi olmak isterse, İ. N. O.'nun dosyalarına bakması gerektiğini ifade etmişti.

Gepeu kendi vatandaşlarından ajan yetiştirmekle de kalmamış, başka ülke insanları da kendi servisinde çalıştırmıştır. Bunlardan biri de Nina'nın yaptıkları hakkında bizzat malumat toplayan Dürzü adında bir Lübnanlıdır. Kendisi Lübnan'dan Anadolu'ya sürülmüş, oradan Rusya'ya geçmiş, Kafkasya'da iken Bolşevik ihtilâli olmuş o da bu olaya karışmış Kızıllardan yana faaliyetlerde bulunmuş birisidir. Daha sonra Moskova'da hizmete girmiş, Lubyanka'da[390] ajan eğitimi görerek tekrar Beyrut'a bir ajan olarak dönmüştür.

---

[389] a.g.e., s. 71

[390] Eserde Lubjanka olarak geçer. Lubyanka zamanında siyasî mahkûmların sorgusu yapıldığı, onları kurşuna dizildiği ve gizli ajan yetiştirildiği bir yerdir. İsmini bulunduğu sokağın adından alıyor.

Şebnem İşigüzel'in, *Çöplük* (2004) adlı romanında kaderin acımasız oyunuyla çöplüğe düşen Leyla adında bir kızın hayat hikâyesi anlatılmaktadır. Leyla'nın babası konsoloslukta görevli olduğundan ailesi de onun yanında Rusya'da bulunuyordu. Moskova'da yaşarken Rusya'nın en renkli hayatlarının içindeydiler. Leyla Botwinnik Satranç okulunda okuyordu. Dünya satranç şampiyonu Garri Kasparov da satranç okulundan sınıf arkadaşıydı. Her şey çok güzeldi, fakat annesini ve babasın esrarengiz bir kazada kaybettiler. Eserde sanki bu olayda KGB parmağı varmış gibi bahsedilir. Gazetede kayınpederinin baskısıyla, satranççı Leyla hakkında çıkan haberlerin hiç birisinde geçmişte yaşadığı olaylar yazılmamıştı. Fakat bunlar aşağıdakilerden ibaretti.

"1978'de Sovyetler Şampiyonluk Turnuvasında oynamaya hak kazandığını, bayanlar liginde oynamaya reddettiği şampiyonada, Kasparov'un ardından 10. olarak dikkatleri üzerine çektiğini, ancak unvanını SSCB vatandaşı olmadığı gerekçesiyle onaylanmadığını, turnuvaya katılmasının skandal olarak nitelendirildiği, Botwinnik'in turnuvaya katılma şartnamesinde vatandaşlık kuralının bulunmadığını söylemesi üzerine sayesinde turnuva şartnamesinin yeniden düzenlendiği, 1981'deki şampiyonluk turnuvasına katılabilmek için vatandaşlık başvurusunda bulunduğunu, Kremlin'de başvurusu kabul edileceği yönünde işaretler almışken anne ve babasının şüpheli bir trafik kazasında hayatlarını kaybettiğini, babasının CİA adına çalıştığı yönündeki iddialarla zor durumda kaldığını, aynı yıl sınır dışledidiğini (...)"[391]

[391] a.g.e., s. 35–36

Aslında romanda iki Leyla vardı. Birisi turnuvaya katılan, sosyete hayatı yaşayan Leyla, ikincisi ise hayatını çöplükte devam ettirmeye çalışan Leyla'dır.

16. İçki Düşkünü Rus Tipi

***Sodom ve Gomore* (1928)** romanında mütareke yıllarının İstanbul'unu ele alan **Yakup Kadri Karaosmanoğlu,** Rusların diğer özelliklerinin yanı sıra onların içkiye düşkünlüklerine de şu sözlerle dikkatlerimizi çekmektedir;

"Ortada horon tepen ince belli, levent Kafkas delikanlıları, masaların arasında dolaşan berrak gözlü Rus prensesleri, Asyalı sefahatin ve Asyalı coşkunluğun her sesiyle haykıran çılgın bir müzik, yemek esnasında su yerine votkanın insanı birdenbire kavrayan sinsi ve kancık tesiri, vakit henüz akşamın dokuz buçuğu olmasına rağmen, herkesin aklını çoktan başından almıştı. O kadar ki burada vestiyerden başlayarak insana bütün hizmet edenler de müşteriler kadar sarhoş görünüyordu."[392]

Fakat Yakup Kadri, işgalciler hakkında yazarken Rusların bu özelliklerinden bahsederken herhangi olumsuz bir duyguya kapılmamaktayız.

17. Türklerin Sosyal Hayatını Etkileyen Ruslar

Türkiye ve Rusya gibi tarihten süregelen ilişkilere sahip olan iki ülkenin şüphesiz bir diğerinin sosyal hayatını etkileyecek yanları olmuştur. Bu tür etkileşimlerinin kanıtlarının edebî eserlerde bulunması da şüphesiz bir gerçektir. Bunun örneğini **Halid Ziya Uşaklıgil'in** hikâye ve makale arası bir tür olarak

[392] Karaosmanoğlu, Yakup Kadri; *Sodom ve Gomore*, İletişim Yay., İstanbul, 2006, s. 174

yazılmış ***İhtiyar Dost*** **(1939)** adlı eserinde bulunması bir gösterge olarak verilebilir. Rusya'nın (eserde Çarlık Rusya'dan bahsedilir) Türkiye üzerinde gizli güçlere sahip olmasından bahsedilir.

"Bir vakitler, hatta meşrutiyet senelerinde bile, Türklüğün iç hayatına daima dışarıdan, ezcümle[mesela]Çarlık Rusyası'ndan müdahale [karışma] elleri uzanır ve yeniden hayat bulmaya hizmet edecek ne tasavvur olsa [gelişmeyi sağlayacak her proje] o henüz teşebbüs haline gelmeden [uygulamaya konulmadan] akamete uğratılırdı [sonuçsuz bırakılırdı]."[393]

Bu eserde Rusların başka bir etkileşiminden daha bahsedilmektedir. O da, Rusya'nın bir zamanlar kültür merkezi olması ve Rimsky-Korsakov gibi ünlü bestekârların tek Türkiye'yi değil bütün dünyayı etkilemesidir.

"Garp teknik kavaidiyle [kurallarıyla] vücuda getirilmiş bir eser hususi bir mahiyet-i milliye [ulusal yapıya] malik [sahip] olmaktan hâli [uzak] kalamaz, her neviden [türden] sanat âsârında olduğu gibi…

(…)

Misal zikredelim:

Rimsky-Korsakov'un Sadko'su, Crieg'in Peer Gynt'ü (…) teknik kavaidine sadık [bağlı] olmaklaşaheser olmakla beraber sırasıyla Rus, İtalya (…) şivesindedir."[394]

Ahmet Hamdi Tanpınar'ın, ***Sahnenin Dışındakiler*** **(1973)** romanında Çarlık Rusya'sını bitiren Kızıl İhtilâlden Kaçan Beyaz Rusların İstanbul'a çok çabuk

[393] Uşaklıgil, Halid Ziya; *İhtiyar Dost,* Yay. Haz. Muhammet Gür, Özgür Yayınları, Birinci Baskı, İstanbul 2008, s. 107
[394] a.g.e., s.127

ayak uydurmalarının yanı sıra, bu şehrin sosyal hayatını etkilediği de dile getirmektedir.

"İşgal ordularının şerhe döktüğü para, kazanç şekillerini altüst etmiş, refah seviyesi tasavvur edilmeyecek derecede el değiştirmişti. Yabancı kuvvetlerin etrafında onların gündelik ihtiyaçları için hemen bir yığın yeni iş çıkmıştı. Biraz atılgan, cerbezeli yahut değerlere karşı az çok kayıtsız insanlar bu işlere sarılmışlar, kaybedilmesi, kazanılması kadar kolay servetler elde etmişlerdi. Bu kolay servetin etrafında Beyaz Rus akımının çok başka mecralar ve şekiller verdiği büyük bir eğlence hayatı başlamıştı. Beyoğlu'nda bir yığın lokanta, bar, dansing açılmış, ağırbaşlı İstanbul efendilerinin bir vakitler gazetelerini okuyarak, alçak sesle dünya gidişi hakkında bedbinliklerini birbirlerine naklettikleri, sabah kahvesi ve akşam çayı içtikleri İstanbul kahveleri manzaralarını değiştirmişlerdi. Beyaz Kafkas ceketli, ayağı siyah çizmeli, bol pudra içindeki kumral ve beyaz yüzleri düz çizgili, ince, eski hanımlarımızın kullandığı yemenileri andıran eşarplara sarılmış narin Rus kadınları ve kızları, çoğu prenses, kontes yahut, yüksek burjuva ailesine mensup olduklarını iddia ediyorlardı! Öyle ki, batan Çarlık gemisinden hemen herkes bir asalet ünvanı kurtararak gelmişti denebilir. Acayip ve çok tehlikeli bir peri kafilesi gibi, bu sakin baş dindirme mâbedlerine, bir kısmı sakat, göğüsleri nişanlarla dolu, yine Kafkas ve Kazak kıyafetli erkekleriyle beraber üşüşmüşlerdi. Her büyükçe kahvede tombala oynanıyor, muayyen saatlerde ışıklar kısılıyor, narin endamlı delikanlılar, Kafkas dansları, kadınlar ufak tefek plastik rakslar yapıyorlar, semtleri dolayısıyla kapalı, müşterisi daha az yerlere hiç olmazsa gezici çalgıcılar uğruyorlardı."[395]

[395] Tanpınar, Ahmet Hamdi; *Sahnenin Dışındakiler*, Dergâh Yayınları, Dördüncü Baskı, İstanbul 1999, s. 257

Orhan Pamuk'un, *Kar* (2002) adlı romanında olaylar Kars'ta geçmektedir. Olaylar, Almanya'da Frankfurt şehrinde yaşayan, gazete muhabirliği yapan ve ünlü bir şair olan Kerim Alakuşoğlu'nun, genç kızların intihar olaylarını araştırmak üzere Kars'a gelmesiyle başlıyor. Kerim Alakuşoğlu, laik bir ailede yetiştiği için dinî eğitim almamıştır. Dolayısıyla dinle ilgili birçok konuda eksik kalmaktadır. Ayrıca ismini de sevmemektedir. Dolayısıyla kendisine okul arkadaşları ve Orhan Pamuk dâhil olmak üzere Ka (soyadının ve adının kısaltmalarından ortaya çıkan isim) diye seslenmekteler.

Ka, Almanya'ya gitmeden evvel Kars'ta üniversite bitirmiştir. Dolayısıyla bu şehirle ilgili çok hatırası vardır. İntihar olaylarını araştırmak amacıyla geldiği bu yerde eski aşkı olan İpek'in kocasından ayrıldığını öğrenmiştir. Bu genç kadına olan eski aşkı tekrar canlanmaya başlamıştır. Zaten Kars'ta İpek'le babasının işlettiği otelde kalmaktadır. Karpalas Otelinin özelliği, Baltık mimarisiyle yapılmış zarif bir Rus yapısı olmasıdır. Bir başka özelliği ise, bütün Rus yapılarıyla aynı olan, duvar içinde yerleştirilmiş ve aynı anda dört duvarı ısıtabilen, peç adında bir sobanın mevcudiyetidir. Ka, bu yapıları izlemekten zevk duymaktadır. Onlara bakınca huzur hissiyle dolmaktadır.

"Hafızasında Kars'ı özel bir yer yapan Rus yapısı eski taş binaları görmek biraz olsun içini rahatlattı."[396]

Eseri okurken yazarın Rusya hayranlığı beslediğini tahmin etmek hiç de zor değildir. Ka'nın aracılığıyla kendi düşüncelerini ifade ederken, Kars'a ve hatta Doğu'ya medeniyetin Rus istilası sırasında geldiğini söylemektedir.

[396] Pamuk, Orhan; *Kar,* İletişim Yayınları, Birinci Baskı, İstanbul 2002, s. 13

"1878'de beş yüz yıllık kalenin Rus ordularına teslim olmasından sonra Müslümanların bir kısmı sürülmüş, ama şehrin zenginliği ve karmaşası sürmüştü. Rus döneminde kale yamaçlarındaki Kalealtı Mahallesi'deki paşa konakları, hamamlar ve Osmanlı yapıları gerilerken Kars çayının güneyindeki düzlükte Çarın mimarları birbirlerine paralel beş ana caddeyle onları hiçbir Doğu şehrinde görülmeyecek bir düzenle dimdik kesen sokaklardan oluşan ve hızla zenginleşen yeni bir şehir yapmışlardı. Çar III. Aleksandr gizli sevgilisiyle buluşup ava çıkmak için geldiği bu şehir Rusların güneye, Akdeniz'e inme ve ticaret yollarını ele geçirme tasarılarına uygun olarak büyük mali desteklerle yeniden kurulmuştu. Yirmi yıl önce Kars'a geldiğinde Ka'yı büyüleyen; sokakları, iri parke taşları ve Türkiye Cumhuriyeti'nce dikilmiş iğde ve kestane ağaçlarıyla bu hüzünlü şehir olmuştu, milliyetçilik ve kabile savaşlarıyla ahşap yapıları tamamen yakılıp yıkılmış olan Osmanlı şehri değil.

(...) şehrin Ermeni, Rus ve hatta bir ara İngiliz ordularının eline geçmesinden, kısa bir dönem Kars'ın bağımsız bir devlet olmasından sonra, (...) Kars'ı kırk üç yıl sonra ele geçiren Türkler şehrin çar yapısı bu yeni planını benimseyip buraya yerleşmişler, çarların şehre getirdiği kültürü de Cumhuriyet'in Batılılaşmacı heyecanına uygun düştüğü için ilk başta benimsemişler ve Rusların açtığı beş caddeye, askerden başka büyük bilmedikleri için Kars tarihindeki beş büyük paşanın adını vermişlerdi."[397]

Dikkatleri çeken bir nokta yazarın kendi tarihine ve millî değerlerine yaklaşım biçimidir. Dikkatleri çeken bir başka nokta ise, yazarın esrinde reklam mahiyetini taşıyan cümlelere yer vermesidir.

[397] a.g.e., s.25-26

O dönemde lakabı Lacivert olan siyasal İslamcı görüşü benimseyen ve gizli yaşayan bir kişi Ka'nın araştırmalarından rahatsız oluyor ve adamlarına Ka'yı yakalatarak, gizli yaşadığı yere getirtiyor. Ka'dan istediği ise yaptığı araştırmalarından vazgeçmesidir. Bu ricasını tehdit eder bir biçimde söylemektedir.

Lacivert İpek'in kız kardeşi Kadife ile beraberdir. İpek'in kız kardeşi Kadife başı kapalı güzel bir bayan ve yazara göre, bu yüzden o dönemde İslamcılar için özel bir kişidir.

Ka ile İpek'in aşkı yeniden canlanıyor ve Ka sevgilisine kendisiyle Almanya'ya gelmesini teklif ediyor ve bu konuda anlaşıyorlar.

Ka polislerle işbirliği yaparak Lacivert'in kaldığı yeri söylüyor. Lacivert polis tarafından öldürülüyor. İpek ise Ka'nın bu davranışından dolayı onunla Almanya'ya gitmekten vazgeçiyor. Romanın sonlarına doğru Ka, Almanya'ya dönüyor ve dört yıl sonra öldürülüyor.

Orhan Pamuk Kars'a gittiğinde yerel halkın Ka hakkında kötü düşünce ve söylentilerini duyuyor. Onun hakkında kitap yazmaya karar veriyor. Zaten gerçekte de bir arkadaşının hatıralarını okuyarak etkilendiğini, eserin birkaç yerinde söylemektedir.

II. RUS EDEBİYATINDA TÜRK VE TÜRKİYE ALGISI

Ulaştığımız sonuçların analizini yapmadan evvel küçük bir açıklamanın yerinde olacağı düşüncesindeyiz. Şöyle ki, Rus edebîyatçıların birçoğu Türkler için Tatar kelimesini kullanmaktadırlar. Tatar adı altında sadece Kırım, Başkurt ve Kazan Tatarlarını ifade etmek için kullandıkları gibi, Kafkaslar'da yaşayan Çerkezleri, Azerileri ve hatta bugünkü Türkiye Türklerini kastetmektedirler.

Türkler ve Ruslar etkileşim içinde bulunan ve eski tarihlerden itibaren süregelen ilişkileri olan iki büyük millettir. Bu ilişkiler yukarıda zikredilen Türk kaynaklarında da görüldüğü gibi, Rus kaynaklarında da çoğunlukla düşmanlık ilişkileridir. Bu düşmanlığın kaynağı, iki milletin sayısız savaş içerisinde bulunmaları sebeplerinden biridir. On ikinci asırda yazılmış ve Rus edebîyatı tarihinin kaynaklarından biri olan ***İgor Ordusunun Destanı*** adlı eserde bu düşmanlığın sebepleri ortaya konulmaktadır. Sebeplerden biri, aynı topraklara sahip olma mücadelesidir. Eserde İgor ve Ordusunun Türklerin ataları olan Kumanlara karşı yaptığı seferden bahsediliyor. Eserin amacı, aslında, dönemin Rus Beylerinin birlik olmadıkları için ortak düşmanı yenememelerini dile getirmektir. İgor ve kardeşi Vsevolod sefere çıkmaktadırlar. İlk çarpışmada ani hücum yaptıkları için yenmekteler, fakat ikinci çarpışmada İgor esir düşüyor, Vsevolod ise kaçarken bataklık sulara gömülerek batıyor. İgor ise, daha sonra esarette bulunduğu sırada bir arkadaş edinerek, kaçmayı başarıyor.

Düşmanlık belirtisi olarak eserde Türklerin atalarına yapılan göndermeler ve teşbihleri örnek olarak verilebilir. İgor ve ordusu, şahin gibi bir kuş ile özdeşleşirken, Kumanlar, akbaba ve leş yiyen kuşlarla özdeşleştirilmektedirler.

"Demek ki Rus kemiklerine çağırmaktalar

Leş seven gözleri kan bürümüş akbabalar."[398]

Dikkatleri çeken bir başka nokta da aynı eserde İgor kaçarken etraftaki olaylar oldukça ilginç anlatılmaktadır.

" saksağanların cıvıltısı değildir bu- İgor'un izini sürerek Gzak ile Konçak gelmektedirler."[399] Kumanlar arasındaki konuşmalar saksağanların çıkardığı seslere benzetiliyor. Rus atasözünde buna benzer bir ifade vardır. Saksağan gibi konuşmak. Anlamı ise çok konuşuyor, işe gelince faydası yok.[400]

"O zamanlar kargalar, saksağan ve ağaçkakan gibi kuşlar sustular (İgor'e yardım eden ağaçkakan, martılar gibi kuşların karşısında Kumanlara kargalar yardım ediyordu), *bir tek çöl yılanları sürünüyordu.*

Rus edebîyatında Türk menşeli kahramanlar, M. Gorki, L. Tolstoy, F. Dostoyevski, Lermontov, Gogol gibi yazarların eserlerinde oldukça sık karşımıza çıkmaktadır. Mesela Dostoyevski hikâyelerinde Türklere hizmetçi sınıfına ait tiplere oldukça çok yer verilmektedir.

Rus yazarlarının eserlerinde genel olarak baktığımızda, Türkiye ve Türkler önemsenmiyor, bir örnek teşkil etmiyorlar gibi gösterilmektedir. Devlet ve millet olarak gelişmemiş, yeniliklere karşı önyargılı olarak işlenmektedir. Örnek olarak, Tolstoy'un *Anna Karenina'*da Rusya'nın yanlış siyasetinden bahsediliyor, devlet adamlarının yanlışları ülkeyi büyük olumsuzluklara sürükleyecek diye konuşulurken, Rusya Türkiye ile kıyaslanıyor. O dönemin Türkiye'si ise oldukça zor günler

[398] Lihaçyov, Dmitri Sergeyeviç; *İgor ve Ordusu Destanı,* "Prosvesheniye" ("Aydınlatma") Yayınları, Moskova, 1984, s.98
[399] a.g.e., s.157
[400] a.g.e., s.157

geçirmektedir. Osmanlı dağılmakta, ülke ise işgal güçler tarafından paylaştırılmaktadır. Yazar Türkiye için ölü memleket tabiri kullanmaktadır.

"(Sviyajski), Rusya'yı Türkiye gibi ölmüş bir memleket ve Rusya'nın devlet yönetimini o kadar zayıf buluyordu ki, hiçbir zaman bu konuda ciddi bir hicivde bile bulunmuyor, gereksiz buluyordu."[401]

Bu ve bunlara benzer tespitler çalışmamızın ileri bölümlerinde daha detaylı bir şekilde açıklanacaktır.

Ayrıca değişik Rus yazarlarının eserlerinde (mesela, Maksim Gorki *Nine İzergil*, Tolstoy *Anna Karenina*) Osmanlı haremiyle ele alınmaktadır. Özellikle de *Anna Karenina'*daki bahsedilme şekli, o dönemin Oryantalizm anlayışına göre, "Şark masalına" bir merakın var olduğu anlaşılmaktadır. Şöyle ki, Vronski adındaki bir subaya Rusya'ya gezmek için gelen yabancı prens ile ilgilenme görevi verilmiştir. Bu prens giden her ülkede, o ülkeye has adetleri tatma meraklısıdır.

"İspanya'da bulunmuş, serenad söylemiş ve mandolin çalan İspanyol bir kızla yakınlaşmıştı. İsveçre'de gemza yılanını öldürmüştü. (...) Türkiye'de haremde bulunmuştu."[402]

Anlaşıldığı gibi, Rus yazarların Türkiye'ye ve Türklere yaklaşımları genel olarak ezelden beri düşman tutumu ile Oryantalizm'in etkisiyle uyandırılmış bir merak unsuru olma hasebiyle ikili çizgide gelişmiştir.

A. RUS EDEBİYATINDA TÜRK TİPLERİ

[401] Tolstoy, Lev Nikolayeviç; *Anna Karenina*, İzdatelstvo Hudojestvennoy Literaturı "Dnipro" Yay, (Sanat edebîyat yayınevi "Dnipro"), Kiyev, 1989, s. 284
[402] Tolstoy, a.g.e.,s. 306

1. Uşak Tipi

Önceki bölümlerde Türk edebîyatı eserlerini incelediğimizde, eserlerdeki tiplerin ve yazarlar tarafından onları ele almanın dönemlere göre farklılık gösterdiği sonucuna ulaştık. Rus edebîyatı eserleri için ise bu özellik karakteristik değildir. Edebî eserlerdeki Türklere ve Türk algısına yaklaşımları tamamıyla yazarların bakış açısına bağlı gelişmektedir.

Lev Nikolayeviç Tolstoy'un (1873-1877, 1878) *Russkiy Vestnik* dergisinde önce tefrika şeklinde yayınlanan ***Anna Karenina*** adlı romanında, Kiti ve Levin'in mutlu aile yaşamı sürdürmelerine karşın, subay Vronskiy ve evli kadın Anna arasında yaşanan yasak aşkı ele alınmaktadır. Eserde konumuzla ilgili birkaç uşak tipine rastlamak mümkündür. Bunlar eserde çok önemli bir yere sahip değildir, dolayısıyla sadece zikretmekle yetinmekteyiz.

"Oblonski montunu çıkardı ve başında eğri bir şekilde duran şapkayla, yapışan ve yalakalık yapan tatar uşaklara emirler yağdırarak yemekhaneye geçti."[403]

Levin arkadaşı Oblonski'nin yanına, baldızı Kiti hakkında konuşmaya gelmişti. Bu onun için özel bir mesele, fakat Stiva Oblonskiy (Anna Karenina'nın abisi) bunu umursamayarak onu genel bir yemekhaneye (kahveye) götürmüştü. Lokantanın kendisi ve özellikle de orada çalışanların hepsi bu özel durum için uygun değildi, bilakis aşağılayıcıydı.

"...en çok yalakalık eden kır saçlı, geniş arkalı ve uzun kuyruklu takım elbise giyinmiş tatar uşak konuşuyordu. Levin'in morali bozuk olmadığı halde biraz sıkılıyordu. Ruhunda hissettikleri ile bu genel yemekhanede bulunmak onun

[403] Tolstoy, Lev Nikolayeviç; *Anna Karenina*, İzdatelstvo Hudojestvennoy Literaturı "Dnipro", (Sanat edebîyat yayınevi "Dnipro"), Kiyev, 1989, s. 44

rahatsızlığının kaynağıydı. Hanımefendiler ile yemek yenen özel odalar arasında, bu kargaşa içinde; bu aynalar, bronz, yemek buharları ile dolan hava, tatarlar- bunların hepsi onun için aşağılayıcıydı. Bütün bunlarla içindeki hissi kirletmekten korkuyordu."[404]

Alıntıdan da anlaşıldığı gibi o dönem Rusya'da Türklerin ancak uşak, ikinci sınıf insan olarak muamele gördükleri anlaşılmaktadır.

Sabircan Badretdin, makalesinde Maksim **Gorki'nin "Na Dne" ("Ayaktakımı Arasında")** oyununu incelerken "Knyaz" (prens) lakaplı, bir Türk kahramanı için saf, temiz tabiri kullanmaktadır. Fakat tespitlerimize göre, yazarın asıl amacı onun farklı bir yönünü göstermektir, onun görünmüş olduğu gibi saf olmasının yanında bazı özelliklerini gösterip hicvetmektir. Bunlardan biri de Müslüman olmasına rağmen inançlarından çok kolay ödün verebilmiş olmasıdır. Bunu daha çok anlaşılır kılmak amacıyla oyunun metninden alıntıların sunulmasını faydalı olacağını düşüncesindeyiz.

" Tatar: İnsanı kırma- al sana kanun![405]

...

Tatar: Kur'an kanun koyuyor... sizin Kuran'da kanun olmalı... can-Kuran olmalı... evet!

...

Tatar: Muhammed Kuranı verdi ve dedi: "İşte kanun! Burada yazıldığı gibi yap!"

---

[404] a.g.e., s. 45

[405] Gorkiy, Maksim; Hikâyeler. Makaleler Hatıralar. Oyunlar. ***Ayaktakımı Arasında***, ***(Na Dne)*** "Dünya Eserleri Kütüphanesi" ("Biblioteka Vsemirnoy Literaturı"), Moskova, 1975, 3. perde;

Devamında ise, "*Tatar yatağına bir şey sererek diz çöküp dua ediyor(namaz kılıyor).*"

Oyunun devamında ise Tatar, oda arkadaşlarının geceye karşı düzenledikleri partilerinden rahatsızlık duyar, onlara katılması teklifini ise reddedemez ve arkadaşına şöyle hitap eder:

"Şeytansın Bubna,… Hadi getir şarap! İçelim, eğlenelim, ölüm gelse ölelim!"

Yani Türkler kendi anane ve bağlı oldukları manevi değerlerinden çok kolay ödün verebilecek nitelikleriyle ele alınmaktadırlar.

2. Düşman Türk Tipi

Mihail Vasilyeviç Lomonosov'un "Anna İoanovna'nın Hatırına Ve Türkler Ve Tatarlar Yenilgiye Uğratılmasına Ve Hotin Kalesinin Ele Geçirilmesi Üzerine Yazılan Fahriye"(1739) adlı şiirinde Türklere oldukça düşmanca bir tavır sergilenmektedir.

Bu düşmanlığın yanı sıra, Türkleri korkak ve cesaretsizliklerinden utanan korkak bir millet olarak gösterilmektedir.

"Tatar kanını nehir bulandırmaktadır

Onlardan geçen kanı

Hücum etmeye cesareti toplayamayan

Kaçmaktan başka bir yolu kalmayan

Kılıcını, durumunu ve hatta utancını unutan düşman,

Yerde yatanların kanını görerek korkarak…

Yaprak şırıltısı

Onu toptan çıkan güllenin güçlü sesi gibi korkutuyor.''[406]

Şiir Hotin kalesinin Ruslar tarafından ele geçirilmesi dolayısıyla yazıldığından Ruslar cesaret, korkusuzluk gibi özellikleriyle çizilmiştir. Lomonosov, Türkleri yenildikleri için daha da korkak göstermek amacıyla değişik edebî sanatlara başvurmuştur. Mesela, Türk askerlerinin yenilgisinden ay bile utanır derken, kinaye yapmaktadır.

''Kılıçtan kaçan düşman,

Kendi izinde korkar oldu.

Kendilerinkinin kaçışını seyreden hilâl

Yaptıklarından utandı

Karanlığın içine yüzünü sakladı.''[407]

Burada ay derken, yazar Müslümanlar için ay yani hilâl simgesini kullanmaktadır.

Ay Türklerin tarafını tutarken, vuruşmanın gerçekleştiği mekândaki Dunay nehri de Rusların tarafını tutmaktadır.

''...Dunay uğulduyor

Rusların vuruşmalarına cevap vererek;

Kaynayarak Türkleri sularıyla bastırıyor,

Onlar ise, utançlarını nehrin arkasına saklamaktalar,

Fakat ne çare.

Onlar yaralanmış yabani hayvan gibi

Saklanacak delik aramaktalar...''[408]

---

[406] Lomonosov, Mikhail Vasilyeviç; *Şiirler*, "Anna İoanovna'nın Hatırına Ve Türkler Ve Tatarlar Yenilgiye Uğratılmasına Ve Hotin Kalesinin Ele Geçirilmesi Üzerine Yazılan Fahriye", "Sovetskaya Rossiya" ("Sovyet Rusya") Yayınları, Moskova, 1980, s. 16

[407] a.g.e., s. 16

Ayrıca şiirde çok eskiden süregelen düşmanlık ilişkilerinin varlığından da bahsedilmektedir.

"Nerede senin övülmelerin?

Nerede küstahlığın? Çarpışmalardaki istikrarlı mücadelen?

Kuzey ülkelere karşı nefretin nerede?

İstanbul, bizim birliklere karşı olan kinin nerede?"[409]

Düşman Türk tipinin ele alındığı bir başka eser de **A.N Tolstoy'un *Birinci* Petro (**1929-1934,1943-1945**)** romanıdır. Üç kitaptan oluşan bu tarihî roman daha sonra "Deli" lakabını alacak Petro'nun çocukluk yıllarından başlayarak o dönemin Rusya'sını ele alıyor.

On yedinci yüzyılın sonlarına doğru, Çar Feodor'un vefatından sonra Rusya'da taht kavgası başlar. Tahtın varisleri iki küçük Çar, Petro ve İvan, onların başında ise Çariçe Sofya'dır. Rusya çok zor durumdadır.

"...her şey her zamanki gibi devam etti. ...Moskova, şehirleri ilçeleri ve geniş araziler üzerinde yüzyıllık alacakaranlığı olan Yoksulluk ve esaret çökmüştü."[410]

Preobrajenski sarayındaki sıkıntı, Petro'nun halktan, köylü insanlara yönelmesini sağlar. Tolstoy'un bu romanında özellikle sıradan insanlar oldukça canlı tasvir ediliyor. Onlar, tartışıyorlar, ikna oluyorlar, tarihî olaylara katılıyorlar. Tolstoy, Petro'nun kanunları, reformları ve diğer yaptıkları ile ilgili halkın görüşünü onların ağzından vermektedir.

---

[408] a.g.e., s. 16
[409] a.g.e., s. 17
[410] Tolstoy, Aleksei Nikolayevich; *Birinci Petro*, Politizdat Yay.,Birinci kitap, Moskova, 1930, s. 17

Eserde Petro'nun kurduğu yeni ordu ve yaptıkları savaşlara büyük yer verilmektedir. Türk Rus savaşı ise şöyle ele alınıyor.

"...Ruslar daha çok inleyerek ve şikâyet ederek kaşınıp dururlardı ki beklemedikleri bir şey oldu. Mutluluk geldi. Polonya kralı Jan Sobesski, Türklere kaşı ittifakı konuşulmak üzere büyük elçileri Moskova'ya gönderdi. Polonyalılar güzel söylüyordu ki, pis Türklerin Hıristiyanlara yaptıkları zülme göz yumulamazdı ve Ortodoks Rusların Türk Sultanı ve Kırım Hanı ile barışık olmak iyi değildir."[411]

Ayrıca eserde düşman olarak Türkler, başkaların topraklarına sahip olmak isrteyen yönüyle de ele alınıyor.

"yakında Rus toprakları çöl, sahipsiz olur! Gel İsveçli, İngiliz, Türk tasarruf et…"[412]

Ruslar haksızlıklara karşı ve insanların haklarını koruyacak düzenlemeler yapmaktadır. Bu düzene uymak istemeyen haydut ve eşkiyalar ise Türklerin himayesine girmektedirler.

"Yoksulluk ve kölelikten kaçan ve ormanlarda hırsızlık yaparak geçinen insanlar, sıcak ve yemek bulabildikleri yerlere gitmekteler, bunlar Don ve Volga nehirlerin yatakları. Ama orada da daha Rus ruhu hissediliyor, Çarın emirleri getiriliyor ve Ortodoks papazları hükmediyordu, bundan dolayı çoğu silahlı örgütler olarak daha da uzaklara-Dağıstan, Kabarda'ya, Terek arkasına ya da Türk sultanın himayesine ve Tatarların yanına Kırım'a gidiyordu. Özgür güney sahillerinde afacan ev perisine değil, eğri kılıca ve iyi bir ata inanılırdı. "[413]

Türklerin geniş topraklara sahip olma istekleri ise şöyle dile getiriliyor;

---

[411] a.g.e., 45
[412] a.g.e. s.53
[413] a.g.e., s. 105

"Kuzey denizde-İsveçliler, Akdeniz'de- Fransa kralı tarafından desteklenen Türkler hükmediyordu. Türk filosu Venedikli tüccar gemileri ele geçiriyor, Türk Yeniçerileri Macaristan'ı perişan ediyordu."[414]

"Üç senedir bu durum devam etmekteydi. Türkler Polonya'yı ateşten geçirmekle, Viyana ve Venedik'te Hilâli dikmekle tehdit ediyorlar."[415]

Turgenyev'in *Arefe* (1860) romanında, Türkler Rusların asıl düşman olarak değil de, Bulgaristan'daki olaylarla gündeme gelmektedir.

1853 yılının en sıcak günlerinden birinde Moskva-reka nehrinin kıyısında çiçek açmış ıhlamur ağaçlarının gölgesinde iki genç adam yatmaktaydı. Yirmi üç yaşındaki Andrey Petroviç Bersenyev henüz Moskova Üniversitesi'nden üçüncü akademisyen adayı olarak çıkmış, önünde ise onu bekleyen parlak akademik kariyer vardı. Pavel Yakovleviç Şubin belli bir nüfuza sahip bir heykeltıraştı. Sevgi üzerinde düşüncelere dalarak tartışmaktalar. Bersenyev'e göre sevgi veya aşk fedakârlık isteyen bir duygudur. Vatan sevgisi, anne sevgisi ve hatta sevgiliye karşı duyulan aşk da öyledir. Şubin'e göre ise insan kendi için sevmeli, bir bakıma ihtiraslarını öne çıkarmalı.

Bu iki adamı birleştiren nokta ise ikisinin de Yelena Stahova'ya âşık olmalarıdır.

Bu yüksek düşüncelere biraz daldıktan sonra günlük hayattan bahsetmeye başlarlar. Bersenyev, birkaç gün önce İnsarov'u gördüğünü söyler. İnsarov, Andrey Petrovich'in daha önce de bahsettiği ve Sırp veya Bulgar olan, bir vatanseverdir.

---

[414] a.g.e., s.120
[415] a.g.e., s.120

"İnsarov'un annesi sanırım bundan on sekiz yıl önce, hiçbir iz bırakmadan kaybolmuş. Bir hafta sonra, cesedini boğazlanmış olarak bulmuşlar. (...) Onu bir Türk ağasının kaçırıp öldürdüğü söylentileri yayılmış. Kocası, İnsarov'un babası gerçeği öğrenmiş; öç almak istemiş. Fakat hançeriyle ancak yaralayabilmiş ağayı… Sonra onu da kurşuna dizmişler."[416]

Şubin onu Stahovlar ailesiyle tanıştırmak ister.

Stahovlar ailesine gelince Anna Vasilyevna Stahova, Şubin'in üçüncü kuşaktan teyzesidir. Ve bu ebeveynler gibi nadir kızı Helen sahip olacaktı ne? Sadece doğanın gizemini çözmeye çalışın. Aile reisi, emekli bir yüzbaşının oğlu olan Nikolay Artemyeviç Stahov, gençliğinde kârlı bir evlilik yapma hayaliyle yanmaktaydı. Yirmi beş yaşındayken bu hayalini gerçekleştirdi. Fakat bu evlilikten çok sıkılmış ve karısını dul Avgustina Hristianovna ile aldatmaktadır. Anna Vasilyevna sadakatsiz kocaya tahammül eder fakat kocasının yalan dolanlarla bu Alman kadına verdiği ve ailesine ait olduğu atlardan ötürü kalbi kırıktır. Şubin, bu ailenin yanında beş yaşından itibaren, annesinin ölümünden bu yana yaşamaktadır. Kendisini her ne kadar da tamamen mesleğine adamış ise de akademisyenler ve profesörler hakkında hiçbir şey duymak istememektedir. Şubin, Stahovlar'ın kızı Yelena'yı seviyor, fakat ara sıra onun yardımcısı Zoya ile flört de yapmaktadır.

Yelena Nikolayevna Stahova, sadece yirmi yaşındaydı. Uzun boyu, büyük gri gözleri ve koyu sarı örgüsü onu çekici kılmaktaydı. Çocukluğundan itibaren, yoksul, aç, hasta insanlar ve hayvanların durumu onu rahatsız ederdi. On yaşındayken Katya adında zavallı bir kız onun endişe ve hatta ibadet konusu oldu.

---

[416] Turgenyev, İvan Sergeyeviç; *Arefe (Nakanune)*, Çeviren Ataol Behramoğlu, +1 Kitap Yayınları, İstanbul, 2005, s. 58

Ebeveynleri onun bu tutkusunu gerçekten tasvip etmiyordu. Gerçek, kız yakında öldü. Ancak, Yelena'nın kalbinde bu olayın izi sonsuza dek kaldı.

On altı yaşından itibaren o, kendi hayatını yaşamaya başladı ama tek başına yaşıyordu. Onu kimse sıkmıyordu, fakat o her an sıkılıyormuş gibi davranıyordu, düşüncesine göre âşık olmadan, sevmeden hayat yaşanılmaz hale gelmektedir. Fakat sevilecek insan da yoktu. Şubin, güvenilir ve her zaman inişli çıkışlı bir karaktere sahip olduğundan bir kenara alındı. Bersyenev ise akıllı, zeki ve derin bir insan olarak ilgilendiriyordu.

Bersyenev Yelena'ya ısrarcı bir biçimde İnsarov'dan bahsediyordu. İnsarov'la işte bu yüzden ilgilenmeye başladı. İnsarov, memleketini kurtarma düşüncesiyle yanıp tutuşan Bulgaristanlı bir aydındır. Memleket meselesiyle ilgili açılan her konuşma içinde sönmeyen ateşi hemen alevlendiriyordu. Bu meseleye uzun zamandan beri aklını vermiş hissini veriyordu. Kendi hikâyesine gelince, kendisi küçük bir çocukken annesi bir Türk beyi tarafından kaçırılmış ve öldürülmüştü. Babası annesinin intikamını almaya çalışmış fakat kendisi kurşuna dizilmişti. Sekiz yaşında yetim kalan Dimitriy İnsarov teyzesinin yanına, Rusya'ya gelmiş, on iki yıl sonra da Bulgaristan'a geri dönerek iki yıl içinde memleketinin dört bir yanını gezmişti. Fakat her an takip ediliyordu, etrafında her zaman tehlike vardı. Bersyenev kendi gözüyle vücudundaki yara izini görmüştü. İnsarov o Türk beyine zarar vermek ve annesinin intikamını almak gibi şeylerin peşinde değildi. Amacı daha büyük şeyleri hedefliyordu. Kendisi çok çalışkan, bir öğrenci kadar fakir ve bir o kadar da gösterişsiz bir hayat yanlısıydı. Bersyenev'e geldiği daha ilk gün sabah dörtte kalkmış, villanın bulunduğu çevreyi dolaşmış, bir bardak süt içmiş ve çalışmaya koyulmuştur.

İnsarov, Rus tarihi, hukuk, politik ekonomi eğitimi alıyor, Bulgarca şarkılar ve el yazmaları çeviriyor, Bulgaristanlılar için Rusça gramer, Ruslar için Bulgarca gramer kitabı hazırlıyordu.

Eserde Türkler, İnsarov'un hayatıyla ilgili olarak gündeme getirilmiş. Dmitriy İnsarov, yeni gençleri temsil etmektedir. Bunlar ki, konuştuklarıyla yaptıkları birbirine ters değildir. İnsarov, hep doğruyu söyler, mutlaka verdiği sözleri tutar, aldığı kararları kesinlikle değiştirmez ve bütün hayatı, tek bir amaca hizmet etmektedir: Bulgaristan'ı "Türk zulmünden" kurtarmak. İdeolojik çekirdeği ise bütün herkesin el ele vererek zalim ve aşağılayıcı güçlere karşı koyma düşüncesidir.

"Bulgaristan'ı, iki yıl boyunca baştan aşağı dolaşmış. Anadilini yeniden öğrenmiş. Osmanlı, peşini bırakmıyormuş. Bu iki yıl içerisinde sanıyorum büyük tehlikelerle karşılaşmış. Bir keresinde, boynunda uzun bir dikiş izi görmüştüm; bu bir yara izi olmalıydı."[417]

Eserde olaylar 1853 yılında gerçekleşmektedir. Dolayısıyla söz konusu olan Türk istilası, o dönem Bulgaristan'ın Osmanlı toprakları içerisinde olmasıdır. Görüldüğü gibi Turgenyev eserinde sübjektif bir bakış açısı ile fikrini savunmaktadır.

Yelena, İnsarov'u ilk gördüğünde, Bersyenev'in anlattığı kadar etkilenmemişti. Fakat bir gün hep birlikte topluca gezmeye çıktıklarında olanlar oldu. Malikânelerin çevresindeki park, yıkıntılar ve özellikle de gölet herkesin çok hoşuna gitmişti. Gölette sandal gezintisine çıktılar. Zoya onlar için yemyeşil güzel plajlarla çevrili bu gölette, bir tekne üzerindeyken şarkı söyledi. Cemaat oldukça çok eğlendi, hatta sahilde bulunan Almanlar bile Zoya'ya iltifat yağdırdılar. Onlarla piknik sonunda kıyıda yeniden bir araya geldiler. Boğa boyunlu bir adam, haddini aşarak

[417] a.g.e., s. 59

memnuniyetini ödemek amacıyla bir öpücük şeklinde talebe başladı, Zoya onlardan alkış istemediğini dile getirdi. Fakat sarhoş olan bu adam davasından vazgeçmiyordu. Şubin ironi ile onları provoke etmeye çalışan bu sarhoşa öğüt vermeye başladı. Bu durum adamı daha çok sinir etti. Sıra İnsarov'un müdahale etmesine gelince, o sadece arkadaşlarını rahat bırakmasını talebinde bulundu. Adam akıllanmayınca da İnsarov onu kaldırarak suya attı. Böylece mesele kapanmış oldu.

Bu olaydan sonra Yelena'nın İnsarov'a davranış ve hisleri değişti. Günlüğünde ise şöyle yazmıştı:

" ... Evet, insan onun yanında kendini güvenlikte duyabilir. Fakat niçin bu kin, bu titreyen dudaklar, gözlerdeki bu zehir? Yoksa, kaçınılmaz bir şey mi bu? Yiğit ve savaşçı lup yine de tatlı ve yumuşak kalabilmek olanaksız mı?"[418]

Hemen onu sevdiğini kendisine itiraf etti. Böylece gelen haberler Yelena için büyük bir darbedir: İnsarov arkadaşının evinden taşınmaktadır. Şimdiye kadar, sadece Bersyenev nelerin olup bittiğini anlamaktadır. Bir gün İnsarov ona itiraf etti:

"...kişisel duyguları adına, davasına ve görevine ihanet etmek istemediğini ekledi. 'Bulgar'ım ben' dedi, 'bana bir Rus'un aşkı gerekli değil'"[419].

Bütün bunlardan sonra Yelena kendisi İnsarov'a gider. Onu sevdiğini söyler. İnsarov onu kucaklar, "Yani her yere benimle gitmeye hazır mısın?" diye sorar ve Yelena'nın cevabı "Evet" olur. İnsarov, demek ki biz bir karı kocayız diye düşünür.

Bu arada, Stahovlar'da Senatonun başyazmanı Kurnatovsky adında biri sık görünmeye başlar. Stahov, Yelena'nın babası, onu kızının evleneceği en mükemmel aday olarak görür. Bu da birbirini seven gençler için tek tehlike değildir.

[418] a.g.e., s. 98
[419] a.g.e., s.101

Bulgaristan'dan gelen mektuplar her seferinde daha çok endişe taşımaktadır. Dimitriy'in, mümkün olduğu kadar çabuk yola çıkması gerekmektedir. Bu sebeple hazırlıklara başlar.

Bir gün hazırlık işlemleriyle uğraştıktan sonra yağmur altında kalır. Ertesi sabah, baş ağrısına rağmen sorunlarıyla uğraşmaya devam etti. Fakat öğleye doğru yüksek bir ateşi çıktı, akşama ise yataktan hiç çıkamadı. Sekiz gün boyunca İnsarov ölüm kalım mücadelesi verdi. Bu arada Bersyenev hastaya bakıyor ve onun durumu ile ilgili haberleri Yelena'ya ulaştırıyordu. Nihayet kriz sona eriyor, fakat tam iyileşmesi uzun zaman alıyor. Hasta uzun süre evinden çıkamıyor. Yelena onu görmek için sabırsızlanıyor ve yanına kendisi gidiyor. O gün birlikte oluyorlar. Bu durum Yelena'nın ailesinden gizli kalmıyor. Babası ondan bu konuyla ilgili cevap vermesini istiyor. Yelena bildiklerini ikrar ediyor ve kocasıyla gelecek hafta Bulgaristan'a gideceklerini söylüyor.

" Anna Vasilyevna

Türklere!" diye haykırdı ve kendinden geçti.''[420].

Nicholay Artemyeviç kızından cevap beklerken, metresi Avgustina Hıristianovna geliyor, daha sonra ise kiracıları olan Uvar İvanoviç ile konuşmaya dalıyor. Yani kızın kaderiyle gösterdiği kadar ateşli bir biçimde ilgilenmiyor.

Şubin Yelena'ya hayranlık duyuyor. Bu hayranlık, herkese karşı çıkmasından dolayıdır. Şubin'e göre Rusya'da henüz Yelena'nın seviyesinde insan yoktur. Bulgaristan'a kocasının arkasından ve hayalleri peşinde gitmesi oldukça hayranlık vericidir.

[420] a.g.e., s. 168

Böylece gençler Venedik'e ulaşmaktadır. Arkada zor bir yolculuk ve Viyana'da hastalığın zor geçişi vardır. Venedik'ten Sırbistan yoluyla Bulgaristan'a gitmeleri gerekmektedir. Venedik'te yolculuklarının zorluklarını ve siyasî çalkalanmaları bir nebze olsun unutmayı başarırlar. Bir tek bir gün tiyatroda "La Traviata" dinlerken Yelena, tüberkülozdan ölen genç kızın haline üzülür.

Ertesi gün İnsarov'un ateşi çıkar ve o bilincini kaybeder. Yorgun düşen Yelena rüya görür, rüyada Tsaritsin göletinde sandalla gezintiye çıkmıştır. Daha sonra sandal fırtınalı denizde yol almaya başlar. Daha sonra kar boran peyda oluyor ve Yelena artık sandalda değil de atlı arabanın içinde kendini görüyor. Yanında Katya, çocukluğunda baktığı ve hastalıktan ölen köylü bir kız. Birden araba karlı bir uçuruma düşüyor ve Katya "Yelena" diye çağırmaya başlıyor.

Uykudan başını kaldırınca İnsarov'u görüyor ve "Yelena, ölüyorum" diye söylediğini duyuyor. Bekledikleri geldiğinde İnsarov artık hayatta değil. Ölmeden önce karısı ve vatanıyla vedalaşıyor. Yelena, kocasını memleketi olan Bulgaristan'da defnetmeye karar veriyor ve onları almak için gelen gemiyle Adriyatik denizini aşarak kocasının memleketine yola koyuluyor. Yolda gemi çok kötü bir fırtınaya yakalanıyor ve Yelena'nın bundan sonraki kaderi bilinmemektedir. Ailesine yazdığı son mektubunda yakınlarıyla vedalaşarak hiçbir şeyden pişman olmadığını dile getiriyor. Kendi huzur ve mutluluğunu ise kocasının işini devam ettirmekle onun hatıralarıyla yaşamakta gördüğünü söyler.

Eserde Osmanlının Rusya'ya karşı açtığı savaştan bahsediliyor. Bu bilgi eserdeki olaylarla bağlantılı olarak geçmektedir.

Dostoyevski'nin Türklere beslediği düşmanlığı ***Kararmazov Kardeşler*** **(1879-1880)** romanında bulabiliriz. Çok yüksek sesli bir iddia olarak görünse de yukarıda zikredilenler sonuca *Karamazov Kardeşler* romanında Türklerin vahşiliklerinden bahsettiği bir paragraftan yola çıkarak rahatlıkla ulaşabiliriz.

Roman, babası ve üç oğlu arasında gelişen olaylar serüvenini içermektedir. Babası ve büyük oğlu Dimitriy arasındaki maddi anlaşmazlıkların asıl sebebi Gruşenka'ya besledikleri ihtiraslı aşklarıdır. Aşk üçgeni etrafında gelişen olay halkası çok karmaşık olaylar zincirine bağlanmaktadır. Dimitriy Gruşenka'yı severken, onu seven Katerina İvanovna ise romanın sonunda mahkemede ona karşı ifadede bulunarak ona mahkûmiyet giydirmektedir. Katerina İvanovna'yı ise Karamazovlar'ın ortanca kardeşleri olan İvan sevmektedir.

Romanın sonunda baba Karamazov, kendini asarak intihar eden Smerdyakov tarafından öldürülür, fakat mahkûm edilen Karamazov kardeşlerden büyüğü olan Dimitriy olur. Gruşenka eski sevgilisine kaçar, fakat daha sonra aslında Dimitriy'i sevdiğini anlar.

En saf ve temizi ise Karamazovlar'ın en küçüğü Alyoşa'dır. Babası ve ağabeyleri arasında daima arabuluculuk yapar, küçük olmasına rağmen ağabeylerinidoğru yola yönlendirmeye çalışmaktadır.

Romana damgasını vuran, Alyoşa ve ortanca abisi İvan arasında gerçekleşen konuşmalar olur. Bu ikisi buluştuklarında her zaman önemli konular hakkında fikir alışverişinde bulunurlar. Bunlardan biri de Tanrı ve ölümsüzlük hakkındadır. Alyoşa günahsız kalmanın, haram ve helal çizgisinde yaşamak gerektiğine inanmasına karşın, abisi İvan, her şeye cevaz verir, hayattan mümkün olduğunca her şeyi almak gerektiğine inanmaktadır. Bu her şeyden aşırılık ve her

şeye izin verilir fikrini Smerdyakov'a da aşılar. Smerdyakov da herkes istediğini yapar, istediğini alır fikrine istinaden, baba Feodor Karamazov'u öldürerek parasını çalar.

Romanın bir bölümünde Alyoşa ve İvan'ın yine bir gün dünyanın ebedî sorularını tartışırlarken şöyle bir konuşma geçer:

"- Sözü gelince, bana bir Bulgaristanlı anlatmıştı, Moskova'da,-dedi İvan Fedoroviç, kardeşinin söylediklerini sanki önemsemeden,-Bulgaristan'da Türkler ve Çerkezlerin Slav halklarının ayaklanmasından korkarak yaptıkları vahşilikler,- yani kesiyorlar, yakıyorlar, kadınların ırzına geçiyorlar, esirlerin kulaklarını çitlere çiviliyorlar, bu şekilde de sabaha kadar bırakıyorlar, sabah ise asıyorlar- ve daha neler neler, hepsini tahmin bile edemezsin. Gerçekten bazen "hayvani" zulümden bahsediyorlar, fakat buna hayvanî demek, hayvanlara haksızlıktan başka değil: hayvan insan kadar zalim olamaz, öylesine sanatsal zulmet. Kaplan sadece yırtıyor, kemiriyor ve sadece bunu yapmaya muktedir. Hiç aklına bile gelmezdi insanları sabaha kadar çitlere çivilemek. Bu Türkler, bunların yanı sıra çocuklara da, anne karnından kılıçla kesip çıkarmaktan tut ta süt bebeklerin yukarıya atarak süngülerle yakalamalarına kadar, zevk veren bir hırsla işkence yapıyorlardı. Bunları bebeklerin annelerinin gözleri önünde yapmak ise en çok zevklerden bir tanesiydi. Bu tablolardan ilgimi çekenlerden bir tanesi ise, hayal et: tüyleri ürpermiş annenin kucağında süt bebek, etrafında ise işgalci Türkler. Onların ilgilerini çekecek bir şey: bebeği seviyorlar, gülüyorlar ve onu da güldürmeye çalışıyorlar ki bunda başarılı oluyorlar, bebek gülmekte. İşte bu dakikada Türk yüzüne dört inçlik bir mesafede ona tabanca tutuyor. Çocuk sevinerek ellerini tabancaya uzatıyor, yakalamaya

çalışıyor işte bu anda sanatçı, "oyuncu" yüzüne mermiyi sıkıyor ve başını parçalıyor… Sanatsal değil mi? Söz gelimi, diyorlar ki Türkler tatlıyı çok seviyor.[421]

Ivan'ın bütün söylediklerinin tarzı da dikkat çekicidir. Söylediğini daha çarpıcı kılmak için tezatları kullanıyor. En belirgin örneği de, vahşetten bahsettikten sonra, biraz önce sanki gül çiçekten bahsetmiş gibi, Türklerin tatlı zevklerinden bahsediyor.

" Bizlerde de onlarınki kadar aziz vardı. Fakat Türkler'in kuşatması altında her şeyi unuttular"[422]

Türkler öyle zor şartlar yaşatıyor ki, sanki Bulgarlara bütün maddi manevi değerlerini unutturdular.

Dostoevskiy'den farklı olarak, **Vasili Vereshagyn, "Lıterator" (1894)** adlı hikâyesinde 1877-1878 Türk- Rus savaşından bahsederken sakin bir gözlemci, savaşı dışarıdan gören birisinin tavrıyla anlatmaktadır. Hikâye kahramanı genç bir astsubay geçirdiği hastalıktan iyileşir iyileşmez hemen savaş alanına döner.

Ben burada sıkıntıdan patlarken, arkadaşlarım Türklerle savaşmakta."[423]

Bu tavrını bir başka hikâyenin vuruşmadan bahsettiği bölümde de görmekteyiz.

"alayımızın merkezinin bulunduğu yerden dağın karşı tarafındaki etekleri iyice görülüyordu. Orada Türk birliği bizimkileri karşılamaya hazırlanıyordu. Astsubaylar seyrediyordu: işte bizi Semenov birliğinde birkaç asker görüldü… birkaç daha… işte tüm birlik… Bizimkiler "Ura!" naraları atarak Türklere saldırdı. Onlar

[421] Dostoyevski, Feodor; *Karamazov Kardeşleri*, Russkiy Vestnnik Yay.,S-Petersburg, 1881, C I, s. 165, http://az.lib.ru/d/dostoewskij_f_m/text_0100.shtml
[422] a.g.e., s. 224
[423] Vereshagyn, V.,V; *Hikâyeler, Makaleler, Hatıralar*, "Literator", yay. hzl. V. A. Koshelyova ve A. V. Chernova, Sovetskaya Rossiya Yay.,Moskova, 1990, s. 3

da önce karşı durmaya çalıştı, daha sonra ise dayanamayarak eteğin aşağısından dökülmeye başladı… Tam bu vakitte, yükselen bulutlar savaşanları batan güneşin nuruyla kapladı, öyle ki bütün bunlar tılsımlı tiyatro sahnesi görünümüne büründü.''[424]

Hikâyenin merkezinde Natasha adında, savaşa gönüllü katılan hemşire vardır. Çatışmadan zarar gören askerlere acil müdahalede bulunmak için kurulan seyyar hastanede çalışmaktadır. Bütün gücüyle yaralılara yardım etmeye çalışmakta, hatta onlara fazlasıyla bağlanmaktadır. Onlar vefat edince de yıkılmaktadır.

Literator da, olayları gözlemleyen anlatıcı yazar konumundaki şahsiyettir.

Vereshagyn'in bir başka eserinde de Türklerden bahsederken tarafsız tavrıyla karşılamaktayız. Vereshagyn, dönemin savaş sanatçısıdır. Edebî eserler kaleme aldığı gibi, Fransa'da resim atölyesi de vardı. Merkezi Semerkant'ta bulunan Türkistan birliklerinde bulunarak, çatışmaların resimlerini çiziyordu. 1877-1878 Balkanlarda bulunmuştur. Ağır yaralanmadan sonra sivil hayata dönerek savaş hatıraları yazmaya başlamıştır. İşte böyle bir kitabında şu şiiri kaleme almıştır:

"Havada şakalar uçuşuyor
Şarkılar söyleniyor
Her şey yaşıyor
Her şey yaşıyor
Yaşlı Skobelev orduyla
Don Kazaklarıyla
Türkiye'ye hücme gidiyor."[425]

[424] http://az.lib.ru/w/wereshagin_w_w/text_0030.shtml
[425] Vereshagyn, Vasili; *Savaşta: 1877 yılı Rus- Türk Savaşı Hatıraları, Moskova, 1902, s. 5* http://www.booksite.ru/vereschagin/6_28.html

Görüldüğü gibi Rusların savaşa giderken cesaretlerini çizmeye çalışmış, bunu yaparken de Türklere karşı her hangi aşağılayıcı ifade kullanmamıştır.

Türklere düşman olarak verilen eserlerden bir diğeri de **Şolohov'un *Durgun Akardı Don* (1928)** adlı romanıdır. 1928 yılında yazıldığı halde ilk defa 1940 yılında yayınlanmıştır. Romanda Don Kazaklarının hayatına yer verilmektedir. Bir Kazak ailesi ekseninde Don bölgesini ve savaşın, devrimin ve iç savaşın bölgeye yansıyışını çok yönlü, derinlemesine, sade bir dille anlatmaktadır. Eser iki cilt dört kitaptan oluşmaktadır. Birinci kitapta Don Kazakları'nın Çar dönemindeki yaşam koşulları, gelenek ve görenekleriyle dile getirilir. Birinci cildin ilk kitabı, nehir roman tarzında yazılmış eserin, şahıslar kadrosunu ve ruh durumlarını da ele alır. Birinci cildin ikinci kitabı, Birinci Dünya Savaşı, 1917 Kerenskiy'nin Hükümet dönemi, General Kornilov Olayı ve 1917 Ekim Devrimi'yle ilgili olaylar ve figüratif kadrosundakilerin bu olaylardaki durumuna ilişkin bilgileri kapsamaktadır. İkinci cildin üçüncü ve dördüncü kitaplarında Don Kazakları'nın ayaklanmaları, Don bölgesinde kurulan bağımsız cumhuriyetler ile ilgili bilgiler, iç savaş ve Avrupa'nın bu iç savaştaki rolü irdelenmektedir.

Bundan dolayıdır ki Şolohov'un bu eserin ilk cildi 1928'de yayımlanırken eserin ikinci kısmının çıkması yazarın uzun ve bir o kadar da sancılı bir dönem yaşamasıyla mümkün olabilmişti. Romanın üçüncü ve dördüncü kitaplarını yayımlayabilmek için Şolohov, Gorki'nin yardımına başvurmak zorunda kalmıştır. Gorki ise Şolohov'un 1931'de Stalin ile görüşmesini sağlamıştı. Aralarındaki konuşma çok sert rüzgârların estiği bir havada geçmişti. Stalin, görüşmeden önce bütün romanı okumuştu ve Şolohov'a;

" Neden Beyaz Ruslara sempatizanlık duyarak yazıyorsunuz?... "[426]

Şolohov ise ona şu cevabı vermişti:

" Beyaz Ruslar gerçekten de kayda değer insanlardı. Mesela General Kornilov'u düşünecek olursak, fakir bir ailenin çocuğu olarak doğduğu halde askeriyenin üst makamlarına kadar çıkabilmiştir. Erlerle aynı masada yemek yiyordu. Avusturya esaretinden kaçtığında ise birkaç kilometre yaralı bir askeri sırtında taşımıştı."[427]

Her ne kadar bu cevap Stalin'in hoşuna gitmediyse de eninde sonunda romanın yayımlanmasına izin verilmiştir. Fakat bununla Şolohov'un sınanması bitmemiştir. 1932'de onun romanındaki Petro Melehov'un Kızılların yaptığı vahşetleri ile ilgili aşağıda zikredilecek kelimelerinin çıkartılması istenmiştir.

"...cephede bazen böbürleniyorlar, fakat bir subay görseler kaçacakları deliği aramaktadırlar. Vorontsovo'nun civarlarında Beyaz subaylarla ne yaptıklarını görmüştüm"[428].

Beş yıl sonra ise romandan Lukerya adındaki bir aşçının, Kızılların Listnitski'ler malikânesinin son atını zorla almaları ve seyis Saşka dedeyi öldürmeleri ile ilgili bir bölümü çıkartılmıştı. Daha sonra Grigori Bogatıryöv'un genç bir Kazaçka'nın[429] Kızıllar tarafından tecavüzü hakkındaki hikâyenin akıbeti aynı olmuştu.

---

[426] peoples.ru. (burada ve diğer Rusça kaynaklarından yapılan alıntıların tercümesi tarafımdan yapılmıştır)

[427] peoples.ru. (burada ve diğer Rusça kaynaklarında yapılan alıntıların tercümesi tarafımdan yapılmıştır)

[428] Şolohov, *Durgun Akardı* Don, "Molodaya Gvardiya" Yayınları, Moskova, 1980 1-2. Kitap peoples.ru. (burada ve diğer Rusça kaynaklarından yapılan alıntıların tercümesi tarafımdan yapılmıştır)

[429] Erkeklere Kazak, kadınlara Kazaçka denir

Bununla kalmadılar. Romandan küfür ve halk ağzıyla ilgili ifadeler de çıkartılarak romanın dinamik yapısı bozulmuştur.

Şolohov Gorki ile bir konuşmasında, Kazakların ayaklanmasını haklı gördüğü için Sovyet Devleti'nin onu sanki devrime karşı gibi algılamalarından şikâyet ediliyordu

Bu Kazaklardan biri de Melehov Prokofiy, Türkiye ile yapılan bir önceki müsabakadan bir Türk kadını eş olarak getirdi. Eserde kadın şöyle tasvir edilmektedir:

"Türkiye'den getirdiği karısı kısa boylu, başı ve her tarafı örtüyle örtülü olan bir kadın. Her zaman yüzünü bu örtü altında gizliyordu zaman zaman özlemle ve yalnızlıkla parlayan gözleri göstererek. Örtüsü uzak ve bilinmeyen kokular saçıyordu, üzerindeki parlak desenler ise kadınların kıskançlıklarını kamçılıyordu. Esir Türk kadını Prokofiy'in akrabalarından uzak duruyordu bunun sonucunda adamın babası eski Melehov oğlunu aileden ayırdı. Prokofiy de hakareti ömrünün sonuna kadar unutmadığı için bir daha baba evine hiç gitmedi."[430]

Yazar, insanların bu kadına davranış biçimlerine okuyucu dikkatlerini oldukça usta bir şekilde çekmeyi başarmıştır. Yabancı bir unsuru dışlama davranış biçimi bu genç kadına düşmanca davrandıklarının bir göstergesidir.

Kısa bir süre içinde yeni kurulmuş bu aile evlerini kurdurarak işlerini rayına koymayı başarabilmişlerdi. Fakat yerli halk tarafından hep kayırılıyordu. Yeni evlerine taşınırken bütün halk dışarıya çıkmış, onlara bakıyordu. Kazaklar bıyıklarına gülüyor, kadınlar sesli sesli konuşuyor, çocuklar da değişik değişik sesler

[430] Şolohov, *Durgun Akardı Don,* 1–2. kitap, "Molodaya Gvardiya" (Genç Nesil) Yayınları, Moskova, 1980, s. 3,4

çıkarıyorlardı. Prokofiy ise karısının narin elini "korkma yanındayım, bütün bunların üstesinden kalkacağız" dercesine elinde tutarak yürüyordu. Fakat yüzünden sinirlendiği kadar bu durumdan rahatsız olduğu belli oluyordu.

Prokofiy'in yabancı kadınla evlenmesi, özellikle kadınları çok rahatsız ediyordu. Kinlerini her fırsatta dile getiriyorlardı.

"- Ne bulmuş ki bu kadında bu kadar güzel? Kadın gibi kadın olsa, hâlbuki öylesine… Ne arkası, ne de göbeği, tek utanç verici bir beden. Bizim genç kızlar bile ondan daha vücutlu. Ya beli- kırılması an meselesi, arı gibi ince belli; gözleri- simsiyah, kocaman, bakıyor onlarla şeytan gibi, Tanrı affet. Galiba karnındakini son günler taşımaktadır!

—Hamile mi?-diye şaşırıyorlardı kadınlar."[431]

Birçok şeyde olduğu gibi bu kadınla ilgili her şey onlara garip geliyordu. Eseri okurken bir de yerel halkın çok öznel davrandıkları hissine kapılmaktasınız. Şöyle ki, bu Türk kadınının ne yaptıklarıyla, nasıl giyindiğiyle çok ilgileniyorlar. Her şey de onların gözüne çarpıyor, bununla da kalmıyor hep çarpık gibi geliyor. Mesela

"- Bir de düşünsenize, kadınlar, bu kadın Prokofiy'in pantolonları giyiyor. Kendim gördüm. (…)üstünde uzun gömlek, altında da pantolon çorapların içine sokulmuş. Bir gördüm ki içimdekiler kalktı (iğrendim)."[432]

Bütün bunlar yetmiyormuş gibi bir de bu zavallı kadın hakkında cadı dedikodusu çıkmış ki önü alınamıyordu.

[431] a.g.e., s. 5
[432] a.g.e., s. 5

Kadınlardan biri bu kadıncağızın Hristiyanların bir bayramın ikinci günü, gün çıkmadan önce başı açık ve yalınayak ineklerini sağdığını görmüş. Bu günden sonra sütü azalmış, daha sonra tamamıyla kesilmiş, daha sonra ise telef olmuştu.

O yıl inanılmaz sayıda hayvan telefatı yaşandı. Her gün Don sahili telef olmuş inek ve buzağılarla doluyordu. Daha sonra telefat atlara geçer. Kazaklar bu duruma el koymak amacıyla sakinler arasında bir toplandı yaptılar. Bu toplantıdan sonra soluklarını Prokofiy yanında aldılar. Prokofiy ne için geldiklerini sorunca çıt bile çıkmadı. Nihayet içlerinden biraz içkili olan bir Kazak;

"–Cadını çıkar karşımıza! Mahkeme kuracağız!.. "[433]

Prokofiy karısını kurtarmak için can havliyle eve doğru koşsa da Kazakların içinden Lüşnya adında çok cüsseli olan biri onu yakalamaya başarmış ve sessiz durması gerektiğini, ona hiçbir şey yapmayacaklarını, fakat karısını toprak altına göndereceklerini söyledi. Bunun sebebini de bu cadı kadının ölmesi burada yaşayan bütün insanların hayvansız kalarak açlıktan ölmelerinden iyidir, diye açıkladı. Fakat ses çıkarırsa ona da haddini bildireceğini ima ediyor. Bütün bunlar olurken halk kadına ulaşmış ve hatta Prokofiy'in asker arkadaşı karısının saçlarını ele dolayarak dışarıya çıkararak sinirlenmiş halkın ayakları altına atmıştır.

Halkın bağrışmalarını kadının tiz çığlığı yardı. Sanki bu çığlıktan güç alan kocası altı adamı üstünden atarak evden kılıcını alarak tekrar dışarıya çıkarak karısını kurtarmaya koyulur. Bunu gören kalabalık kaçışmaya başladı. Prokofiy ahırların yanında biraz önce onu tutmaya çalışan Lüşnya'yi ikiye yarmaya başardı. Fakat karısını kurtarmaya başaramamıştı. Bu kadar darbeden sonra erken doğum ile bir erkek çocuğu dünyaya getirmişti. Aynı günün akşamında da darbelere

[433] a.g.e., s. 6

dayanamayarak Prokofiy'in tük karısı vefat etmişti. Dünyaya getirdiği çocuk da akrabaların uzun uğraşları sonunda hayata tutunabilmişti. Ona acıyarak Prokofiy'in annesi bakacaktı. Hayatta kalacağına inandıkları zaman onu vaftiz ederek dedesinin adıyla, yani Panteley diye çağırmaya başlamışlardı.

Prokofiy insan öldürdüğü için ancak on iki yıl sonra Sibirya'dan dönebilmişti. Rus giysileri giyinmeye başladığı için ve turuncu saçlarıyla Kazağa hiç de benzemiyordu. Çocuğunu da yanına alarak kendi ocağını kendisi tüttürmeye çalışıyordu. Panteley annesine benziyordu esmer ve zarif vücut yapılıydı.

Prokofiy'in karısının ölümüyle birlikte "ötekine" nefret de ölmüştü sanki. İyi davranmayı bırak, evlilik olayı bile araya girmiştir. Bu da çok önemli bir unsurdur.

"Prokofiy onu (Panteley'i) komşu kızıyla (Kazaçka[434] ile) evlendirdi. Bundan sonra Türk kanı Kazak kanıyla karışmaya başlamıştı. İşte bundandır Melehov'ların soyunda kemer burunlu, vahşice güzel Kazaklar peyda olmuştu. Melehovlar, lakaplarıyla Türkler."[435]

Bu eserde çok ilginç bir tespitle karşı karşıyayız. Şöyle ki olumsuz bir "öteki" kimliği daha sonra araya acı bir olayın girmesiyle ve bu olayın da trajik bir şekilde sonuçlanmasının, yerli halkın kendilerini suçlu hissettiklerinden, bu olumsuz imajının olumluya dönüşmüştür.

Boris Akunin'in *Erast Fandorin'in Maceraları* serisinin birinci kitabı olan ***Azazel* (1998)** adlı romanında Türklere düşmanlıktan birkaç satırda bahsediliyor. O da gazete haberinde şu şekildedir:

[434] Erkeklere Kazak, kadınlara Kazaçka denir.
[435] a.g.e., s. 7

"…Türk başıbozukların Balkanlar'da saçtığı vahşetler."[436]

Aynı serinin ikinci kitabı olan ***Türk Hamlesi*** **(1998)** romanında düşman Türkleri çizerken hayranlığını gizlememektedir

" (Mithat Paşa için) Onun Rus hükümetinin başında olmasından gurur duyardım. Ama o Rus değil, Türk'tür. Hem de rotasını İngiltere'ye çeviren bir Türk. Bizim amaçlarımız zıt kutupludur, ondan dolayıdır ki Mithat bize düşman. Hem de düşmanlarının en tehlikelisidir. Avrupa bizi sevmiyor ve bizden korkuyor. Fakat Mithat'ı ellerinde taşıyor. Özellikle de Mithat paşa'nın Türkiye'ye anayasayı hediye ettiğinden beri.

Adel Ad isimli bir şairin **"Rus-Türk Savaşı (1877-1878)" (2010)** adlı şiirinde Türklerin verdikleri sözlerde durmayışlarından bahsedilmektedir.

Tuna nehri kanda boğulmuş
Aleksandro'nun hâkimiyeti mengene içinde sıkışmış
Osmanlılar zulmet saçıyor evler yakarak
Bulgaristan kıyılarında da gözyaşları dinmez olmuş
Kutsal, kan savaşına katılarak
Kardeş, Slavlar, topraklarımız için
Oh, İmparator bir tek amaç için
Tek bir yarar- düşen kardeşler intikamı.

[436] Akunin, Boris; *Azazel*, Eksmo yay, Moskova, 1998, s. 7

Romanya'yı geçerek, orda alıp
Şıpka geçitinin bir noktasını
Ve Rus ruhuyla yeniden canlanarak,
Türklerin karşısında bir tek gece
bekleyerek

Plevna'ya doğru Ruslar yürüdüler,
Kuşatarak, Kasım ayına doğru aç
bırakarak almışlar,
balkanlarda Türkler uzsun sevinmediler,
O yerlerde de sulh sağlandı.
Her ne kadar Berlin Kongresi iptal edilse
de
San-Stefanos Sulh Antlaşması,
Güzelce gösterdi ki bu güne kadar
Rusya'yı Osmanlı mengenesiyle
sıkıştıramazsın[437]

Şiirde, Balkanlar'da Osmanlı-Rus savaşlarından bahsediliyor. Ruslar'ın amacı Slav kardeşlerinin yanında olmak, Osmanlı ise kendi topraklarında ödün vermemek için savaşmakta. Yazar, Balkanlar'ın Rus toprakları olduğundan bahsetmektedir.

3. Dost Türk Tipi

[437] Ad, Adel; "Türk- Rus Savaşı", 10 Nisan 2010, *ti-poet.ru/stih.php?b=34988&PHPSESSID*

Her ne kadar iki millet zamanında savaş ilişkileri içerisinde olsa da, insanları birleştiren bir başka ilişkiler olmuştur. İncelediğimiz eserlerde her ne kadar dost tipi örneğine az örnek olsa da, onlardan da bahsetmenin yerinde olacağı düşüncesinden yola çıkarak aşağıda incelemekteyiz.

Lermontov'un "Türk'e Mektup" adlı şiiri bulunmaktadır. Fakat Türklerden bu şiirde sadece başlıkta bahsedilmektedir. Lermontov bu şiiri on dört yaşındayken yazmıştı, şiir isminin altında not düşülmüş, "yabancı arkadaşıma" diye. Bu şiirin kaleme alınma amacı, Rusya'daki düzen eksikliklerini dile getirmek ve hiciv etmektir. Lermontov, sanki Türk arkadaşına Rusya'nın durumunu şikâyet etmektedir.

Şışkov'un *Kasvetli Nehir* (*Ugrüm Reka*) (1928-1933) adlı romanında söz edilen zaman dilimi 19. yüzyılın sonu 20. yüzyılın başlarına denk gelmektedir. Olaylar Gromovlar ailesi etrafında dönmektedir. Şöyle ki, başkahramanın dedesi Danila, Gromov, eşkıyalık ve dolandırıcılıkla servet kazanır. Ölüm döşeğindeyken oğlu Petro'ya paraların kaynağını açıklayarak, sakladığı yeri tarif eder. Oğlu, babasını fenalaşmış halde iken, ölümünde yanında bulunamama pahasına da olsa öylece bırakarak paraların olduğu yere, bataklığa gider ve onları oradan çıkarır. Paralarla ticarete yatırım yapar ve oğlu (aynı zamanda da Danila'nın torunu) olan Prohor'u da ticari havada yetiştirmiştir. Zamanı geldiğinde paraları katlanması için oğlunu Sibirya'ya Ugrüm nehrinden yukarıya çıkarak ticari keşif yapmasını ister. Yanında bir arkadaşının da gelmesi gerekir. Prohor, Askeri Rüştiyesinde okuduğu sıralarda İbrahim-oğlu ile tanışmıştı, hatta Türk olan, fakat annesi Çerkez olduğu için kendisine de Çerkez diyen bu adam Prohor'u arkadaşını bıçakladığında hapisten de

kurtarmıştı. Dolayısıyla güvenilir bir arkadaştı. Babasına İbrahim-oğlu'yu tavsiye etmiştir.

"Prohor heyecanlanarak ona Türk'ten bahsetti. İbrahim'in annesi Çerkez babası Türk'tür. Kendisi ise Çerkez olduğunu söylüyor.

—sadık olduğunu mu söylüyorsun? Bu halk ya cani, ya da dost, köpekten daha sadık bir dost… Hadi!

Prohor'un morali yerine geldi ve hemen İbrahim'e mektup yazmaya başladı:

Bizim için çalışacaksın… Babam maaşını bağlayacak."[438]

Görüldüğü gibi, Petro, o gün insanlar arsında yaygın olan bir sözü seslemektedir.

Sibirya yolculuğu sırasında da İbrahim-oğlu Prohor'u koruyordu.

Daha sonra Prohor, işini kurar ve ticarette en üst seviyelerine kadar çıkar. Fakat daha sonra dürüst, şeref sahibi olan Prohor, kötülükler bataklığında boğulup gider.

Zaten dedesinin haksız bir şekilde kazandığı paraların laneti gibi Gromovlar ailesini felaket üstüne felaket kovalıyordu. Prohor bütün bu olanların üstesinden kalkamaz ve duygular buhranında boğulur. Bunun sonucunda kendisini Ugrüm nehrine atarak intihar eder.

4. Casus Türk Tipi

[438] Şışkov, Vyacheslav, *Kasvetli Nehir, (Ugrüm Reka)*, Astrel Yayınları, Moskova, 2009, s. 7

İnsanlık tarihine bakıldığında, değişik insanlar diğerleri hakkında bilgi sahibi olmak isterler. Bunu bilinçaltında süreçlerin gerçekleşmesiyle olduğu gibi, bilinçli olarak gerçekleştirdiği faaliyetler olarak incelenebilir. Kendileriyle kıyaslama, "ötekilerin" bazı öğrendikleri tekniklerini kullanarak kendini geliştirme ve bazı amaçlara ulaşmak için karşı taraf hakkında topladıkları verileri inceleyerek hamle yapmak, bu süreçlerden birkaçı.

Rusların Türklerle savaş ilişkilerinin etkisinde yazılan edebî eserlerde casus Türk tipleriyle karşılaşmaktayız. Bu durum oldukça doğaldır. Çünkü savaş ve siyasette belli bir amaca ulaşmak için değişik ajanların kullanılması hiç kimse için sır değildir.

Bu tür tiplere özellikle Boris Akunin'in savaş polisiye romanlarında oldukça çok rastlanmaktadır. Eserlerinde değişik milletlerinin Ruslara komplo kurdukları veya kurmak istedikleri fikri yoğun bir biçimde işlenmektedir.

Boris Akunin'in Erast Fandorin'in Maceraları serisi savaş polisiye romanlarından oluşmaktadır. Serinin birinci kitabı olan ***Azazel*** **(1998)** romanında olaylar Mayıs 1876 tarihinde başlamaktadır. Erast Fandorin, günün polis karakolunda stajyer memur olarak çalışmaktadır. Her şey genç bir adamın umuma açık gezi parkında intihar etmesiyle başlar. Olayla ilgili soruşturma açılır ve vak'anın gizli kuruluş olan Azazel örgütüyle bağlantılar ortaya çıkar. Örgütün amacı kendi ajanlarını değişik devletlerin üst kuruluşlarına sokarak devletin siyasetine müdahale etmektir. Ajanlarını yetiştirdikleri yetimhaneler vardır. Bu eğitim kuruluşları İngiliz asıllı Bayan Margaret Ester yönetmektedir. Verilen eğitim de çocukları yeteneklerine göre ayrıştırarak verilmektedir. Dolayısıyla planlanan, bu çocukların bütün dallarda birinci olmalarıdır.

Erast Fandorin olayı çözer ve örgütü çökertir. Satır aralarında örgütün çok güçlü olduğu ve yer altında saklanarak yeryüzüne çıkmak için gününü beklediği anlaşılmaktadır. Erast'ın sevgilisi örgüt tarafından öldürülür ve Fandorin da görevini bırakarak Rus-Türk savaşına katılır.

Esere göre, Türklerin üst düzey yöneticileri arasında da böyle casuslar yerleştirilmiştir. Bunlardan bazıları, Enver ve Mithat Paşalar'dır.

"Türkiye'de 30 Mayıs darbesi ile Sultan Abdülaziz devrildi ve yeni hükümdar Mithat Paşa tahta V. Murad'ı oturttu. Ertesi gün Murad'ın kardeşi olan Abdülhamid'e yeni bir sekreter atadı? Söyle bana, ne acele! Bu son derece önemli bir haberdir. Acaba, Mithat Paşa Murad'dan da mı kurtulmak ve Abdülhamid'i tahta oturtmak için planlar mı kuruyor?"[439]

Ruslar Azazel dosyasıyla ilgili Enver Paşa'ya ait bilgiler toplamaktadırlar. İstanbul'da bulunan bir casus tarafından Rusya'ya şu bilgiler ulaştırılmaktadır.

"...senin ilgini çeken Enver Paşa, uzun süredir benim de ilgi alanımdadır. Bu adam, elimdeki bilgilerime göre, Mithat Paşa'nın yakınlarından biri ve sarayda hazırlanan komplonun merkez şahsiyetlerinden biridir. Yakında şimdiki saltanatın devredilmesi ve yerine Sultan Abdülhamit'in tahta oturtulması beklenmektedir. Bundan sonra ise Enver Paşa en merkez figür haline gelir. Paşa oldukça bilgili, Avrupa'da eğitim görmüş, sayısızca doğu ve batı dilleri bilmektedir. Ne yazık ki bu beyefendiyle ilgili biyografik bilgiye çok fazla sahip değiliz. Bildiğimiz, otuz beş yaşından büyük olmadığı, doğum yeri ise ya Bosna ya da Sırbistan'dır. Kökeni karanlık ve hiç akrabası yoktur. Türkiye için faydaları vaat eden bir durum. (...)

[439] Akunin, Boris; *Erast Fandorin'in Maceraları-I, Azazel*, Eksmo Yay., Moskova, 1998, s. 124

Enver Paşa Mithat Paşa'nın bir nevi "gri kardinalidir", Yeni Osmanlılar partisinin aktif üyesidir."[440]

Fandorin'in aldığı ihbarlarda asıl dikkatini çeken ise, Enver Paşa'nın küçükken bulunması, bulunduğunda ne adını, ne de nereden geldiğini söyleyebilmesidir. Tıpkı yetimhanede büyütülen ve daha sonra devletin önemli makamlarına yerleştirilen diğer çocuklarının hayatlarında olduğu gibidir.

Romanın sonunda Erast'ın yeni evlendiği karısı Lizoçka, Azazel mensupları tarafından bomba yerleştirilerek öldürülür. Erast da acısından Rus-Türk savaşının cephesine katılır.

Serideki ikinci kitap olan ***Türk Hamlesi (Gambiti, 1998)*** romanında olaylar devam eder. Yıl 1877. Erast Türklere esir düşer ve kaçmayı başarır. Kaçarken de Türklerin bir hamle yaparak Rusları yerle bir etmek istediklerini öğrenir. Bunu da, satranç oyununda yapıldığı gibi küçük taşı karşı tarafa yedirerek onun daha büyük bir taşına sahip olmak şeklinde olacağı bilgisine ulaşır. Rus birliklerinin bulunduğu yere giderken, sevgilisinin yanına cepheye giden Varvara adında bir genç kıza rastlar. Bundan sonraki yolculuğuna bu genç kızla devam eder.

Eserde yine Enver Paşa casus rolünde ele alınıyor. Enver Paşa'nın fotoğrafı devlet sırrı gibi saklanıyor, çünkü daha sonra anlaşılacağı gibi Rus birliklerine casus olarak girerek Rusların savaş planlarını bozmak niyetindedir. Ruslara, Enver Paşa'nın birliklerine bir casus olarak geleceği ihbarı ulaşır.

[440] a.g.e., s.127

"İlgimizi çeken bu Türk (Enver Paşa) bizim birliklerimize karşı yapılacak gizli operasyonun başında olduğunun ihbarını aldık. Gözükara bir beyefendidir, entrika damarı da var. Dolayısıyla aramıza bizzat kendisi gelebilir."[441]

Bu romanda da Enver Paşa'nın Ester Hanımefendi'nin eğitim kurumlarında okuduğu bilgisi verilmektedir.

"Avrupa'da Leydi Ester'in kurumlarında eğitim görmüş. Onu Azazel'den biliyorsun. Ortaya on yıl önce çıktı. O dönemde Türklerin büyük reformcusu Mithat Efendi konuşulmaya başlanmıştı. O dönem "bizim" Enver'imiz henüz Paşa değil, Mithat Paşa'nın sekreterliğini yapmakta.(...) Mithat Paşa o dönem Tuna vilayetlerinin valisiydi. Enver Paşa onun himayesinde olarak buranın demiryollarını kurdu ve "ıslahhane" zincirini de. Bu ıslahhanelerde Müslüman ve Hıristiyan ayrım edilmeksizin yetim çocuklar eğitim görmekteler.(...) aslında Midhat'la Enver Paşalar burada öyle işler çevirdi ki, Bulgaristan Rusya'nın etsisinden çıkmak üzereydi. Konstantinopol'deki konsolumuz (...) bütün gücünü kullanarak onun tayininin Bulgaristan'dan alınmasını sağladı."[442]

Her şeye rağmen yazar eserinde, Mithat ve Enver Paşalara hayranlıklarını dile getirmektedir. Mithat Paşa saraydaki rüşvet ve rüşvetçilere savaş açmış olarak gösteriliyor. Bütün Avrupa'ya da artık Türklerin parayla satın alınamayacağını ilan eder. Yazara göre de bu onun sonu olur. Soloniki'lere vali tayin edilir, kısa sürede orası gelişmeye başlara, İstanbul sarayı da yine rüşvet bataklığına ve uykuya dalmıştır.

---

[441] Akunin Boris; *Erast Fandorin'in Maceraları-II, Türk Hamlesi*, Zaharov Yay.,Moskova, 2000, s. 35

[442] a.g.e., s. 39

Eserde Enver Paşa için de güzel şeyler söylenmektedir. Hatta onun reformcu ruhunun Rus hükûmetini örnek alması gerektiği söylenir. Hayata geçirdiği bazı yeniliklerden bahsedilir.

"Mithat Paşa Devlet İstişare kurulunun üyesi oldu ve umumi halk eğitimi hakkında kanunun kabul edilmesini sağladı. Bu kanunun geliştiricisi de Enver Efendi'ydi- muhteşem bir kanun. Bu arada Rusya'da hala böyle bir kanun yok."[443]

Mithat Paşa sürgünden döndükten sonra, İstanbul'a zeki olduğu kadar kurnaz olan Enver Paşayı da getirdi. Enver paşa hem Avrupalı hem de bir Doğulu olarak davranarak ajanlarını her tarafa yaydı ve halkın ayaklanmasını sağladı. Bundan sonra tam Doğulu bir numara oynandı. Mithat Paşa rüyada Peygamber'i gördüğünü ve Türkiye'yi bir tek Mithat Paşa'nın kurtarabileceğini söyledi. Daha sonra eserde sarayda yapılan entrikalar uzunca anlatılıyor. Geleceğin taht varisi olarak V. Murad bütün yetkileri Mithat Paşa'ya devretmişti, tam da zikredilen paşaların istedikleri gibi. En sonunda Abdülaziz'in devri onun intihar etmesiyle bitiyor ve tahta V. Murad getiriliyor. Saraydaki Abdülaziz'in bütün adamları temizleniyor. Fakat amcasının ani ölümü Murad'ı korkutuyor ve onun ruh sağlığı büyük bir darbeyle sarsılıyor. Hasta gizlice Avrupa pisikiyatristlere gösteriliyor. Doktorların söylediklerine göre durumu daha da kötüleşecektir. Yazar, Enver Paşa'nın uzak görüşlülüğüne hayran kalmaktadır. Daha Murad yeni tahta çıktığı sıralarda, Paşa Abdülhamid'in yanına giderek sekreteri oluyor.

V. Murad'ın tahttan indirilmesinden sonra tahta II. Abdülhamit oturtuldu ve Enver Paşa da kulis arkasında onun manipülatörlüğünü yaptı ve gizli polis

[443] a.g.e., s. 38-39

teşkilatının gayr-ı resmi başkanı oldu. Rus-Türk savaşında Türkiye'nin durumu vahim olunca Enver Paşa çatışma alanına gelmiş.

"Enver Paşa, elimizde bulunan ihbarlara göre, gizli operasyonlar başvurarak olayların seyrini değiştirmek üzere çatışma alanına doğru yola çıktı. Tabii neler yapılacağını sadece tahmin edebîliriz."[444]

Romanın devamında çatışma alanındaki Rus ve yanlı subay kesiminin hayatlarından bahsedilmektedir. Savaşa rağmen, her akşam Kulüp adı altında sosyete akşamları düzenlenmekte, şiir okunmakta ve savaş kampına gelen Varvara'nın da bu hayata renk kattığı şüphesizdir. Kulüpte Ruslardan General Sobolev ve Türk başıbozukların elinden kurtardıkları komutan Yeremey Perepelkin, Fransız Revü Parizyen gazetesinin yazarı D'evre, Romanyalı Albay Lukan, İngiliz Deyli Post gazetesinde yazan Şeymas Maklaflin vardı. Akşam toplantılarında savaşın genel durumu konuşulur, şiir okurlardı. Külübün misafirleri olarak kamp hemşireleri ve Varvara vardı.

Fandorin esaretten kaçarken Enver Paşa'yı görmese de onun başka bir kumandanla konuştuğunu duymuştu. Bu konuşmada ruslar'a yapacakları oyundan bahsediliyordu. Yapmak istedikleri cihet manevrasıydı. Ruslara küçük bir toprağı teslim ederek bütün birliklerin bu cihette toplanmasını sağlamaktır. Türkler ise bu sırada Plevne'yi ele geçireceklerdir. Satrançtaki Gambit operasyonu gibi.

Serinin üçüncü kitabı olan ***Leviafan'da (1999)*** ise, Fandorin Konstantinopol'den Leviafan adlı bir gemiye binerek Japonya'ya gitmektedir.

[444] a.g.e., s. 48

Konumuzla ilgili sadece onun Rus-Türk savaşının bitiminde imzalanan antlaşmanın sürecine katıldığı bilgisi verilmektedir.[445]

5. Hain Türk Tipi

Yukarıdaki bölümlerde zikrettiğimiz ve tefrika şeklinde yayınlanan **Şışkov'un *Kasvetli Nehir (*1928-1933*)*** adlı romanında, Prohor ve onu koruması için gönderilen İbrahim-oğlu içki içilen bir lokantada bulunurlar. İçkiyi fazla kaçıran Prohor etrafındakilere sataşmaya başlar. İbrahim onu yakaladığı gibi dışarıya çıkartarak sandala bindirir ve nehrin aşağısına doğru kaçmaya başlarlar. Arkalarından askerlerin onları kovaladığını görürler. Bunun üzerine Prohor şöyle bir ifadede bulunur:

"— Askerler ne? Ne onlar kendi kardeşlerine mi ateş açacaklar?.. Onlar ne… Türkler değil ya!"[446]

Yani Türkler işlerine geldiğinde arkadan da vurabilirler mansında söylenmiş bir sözdür.

Valeriy Sokolov'un "Rus-Türk Savaşı"(Nisan 2013) adlı şiirinde Türklerin (Osmanlıların) daha önce verdiği sözde durmayışlarını şöyle dile getirilmektedir.

Bir kere değil sultan kıldı bize yemin

Anlaşmada etti hain

Fransızlara hemen kaçtı

[445] http://www.akunin.ru/knigi/fandorin/erast/leviafan/glava2/
[446] Şışkov, Vyacheslav, *Kasvetli Nehir, (Ugrüm Reka)*, Astrel Yayınları, Moskova, 2009, s.355

Üçüncü Selim de bilinen hırsız.

Ruslar Fransızlarla savaşta

Ödüyordu ağır bedel

Kendi postunu kartarmak için

Selim Yaş Antlaşmasını bozdu

Ve büyük Rusya'nın arkasından

Sadık insanlar değişti

Tuna beyliklerinde

Tüm valiler değiştirildi.[447]

Şiirde, Selim'in hâkimiyeti altında Osmanlı Devleti'nin ettiği yeminlere rağmen sözünde durmayışlarından, antlaşmaların bozulmasından bahsedilmektedir. Türklerin bu hainliklerinden dolayı, Rusya Fransızlar'a karşı savaşı kaybetmektedir.

6. Kadın Düşkünü Türk Tipi

Yaptığımız araştırmaya göre, Romantik Dönem Rus Edebîyatı (18.-19.yy) eserlerinden başlayarak Türklerin kadınlara düşkünlük imajı yavaş yavaş oluşmaya başlamaktadır. Bunun örneklerini özellikle Puşkin ve Lermontov'un eserlerinde görmek mümkündür. Puşkin şiirlerinde (Gurzuf'ta Fakir Müslüman,), Lermontov ise *Çağımızın Bir Kahramanı* adlı romanında bu tipe az da olsa yer vermektedirler. Zikrettiğimiz yazarların eserlerinde bu tiplerin bariz tipik özellikleriyle ele

[447] *www.stihi.ru/2013/04/09/7355*

alınmadığından bu bölümde sadece bilgilendirme notu olarak bahsetmekle yetinmenin yerinde olacağı düşüncesindeyiz.

Gerçekçi Rus Edebîyatı Dönemlerinde ise bu imaj yavaş yavaş belirginleşerek belli özelliklere sahip olmaya başlamışken, 20. Yüzyıl ve Modern Rus edebîyatı eserlerinde "kemikleşmiş" oldu.

Çehov, kendi eserlerinde toplumun hastalıklarına yer vermesiyle bilinen bir hikâyecidir**. "Yaşayan Tarihler" (1885)** adlı hikâyesinde yine böyle bir hastalığı resmetmiştir. "Yaşayan Tarihler*"* adlı hikâyede olay iki arkadaşın arasında geçen konuşmadan ibarettir. Bahsedilenler yaşadıkları eski zamanları hatırlamaktadırlar. Bu iki adamın eşleri sosyal hayatta oldukça aktif bir rol üstlenmektedirler. Kocaları da hayatlarının bazı olaylarını eşlerinin düzenledikleri yardım akşamlarıyla bağlantı kurarak hatırlamaktadırlar.

Anlatıcı karısının yaralılar için yaptığı hayır konserinden bahsetmektedir:

"Savaştan sonra, hatırlıyorum, esir Türkler burada bulunuyorlardı. Aynacığım yaralılar yararına konser düzenlemişti. Bin ruble toplamıştık. Türk subayları Anya'nın sesinden mest oldular ve ellerini öpüyorlardı. Keh keh keh… Asyalı ama değerbilir bir halk şu Türkler. (…) ne zamandı bu konser?!... Anya bizim Kolya kaç yaşında? [448] *"*

Yani anlaşılacağı üzere bu konser sonrası Anya'nın bu subaylardan birisinden oğlu doğmuştu. Anlatıcı, konser tarihini hatırlamayınca oğlunun doğumuna göre hesaplayabilmişti. Aynı şekilde arkadaşının hanımı bir İtalyan şarkıcısından müzik dersi alırken kız çocuğuna sahip olmuştur. Fakat iki beyefendi de bu durumdan hiç de rahatsız değildir.

[448] Çehov, Anton Pavloviç;"Yaşayan Tarihler"
http://public-library.narod.ru/Chekhov.Anton/zhivaya.html#posle

Türklerin kadın sevgisi **İrina Ulyanina'nın *Bütün Türkler Rus Kadınları Sever* (2006)** adlı romanında ele alınmıştır. Roman Türkiye'yi ve oradaki hayatı ile ilgili bilgiler içermektedir. Yazarın eserinde Türklerle ilgili yer verdiği imajlar oldukça olumsuzdur. Yazara göre her devlet kendine has özelliklerine sahiptir, bu ülkede yaşayanlar da benzersizlikleriyle bu özellikleri daha ilginç kılmaktadırlar. İrina, eserin satırları arasında Türkiye'de görgülü ve bilgili, ayrıca sadık ve vefalı olan Türk sayısının çok olduğu mesajı vermektedir.

Romanda Türklerin günlük hayatı ve millî kimliklerinin özelliklerini roman kahramanının hikâyesi çerçevesinde vermektedir. Rusya'da yaşayan Marina'nın kalbi talihsiz aşk tecrübesiyle paramparça olmuştur. Sevdiği genç adam, sadece büyük bir iş adamı olan Marina'nın babasının firmasında kariyer yapmak için onunla birliktedir. Bunu öğrendikten sonra kızın hayatı kararır. Babası biraz olsun kendisine gelmesi için onu tatil için Türkiye'ye gönderir. Marina aşk meşk meselelerinden ve insanlardan uzak durmak amacıyla tek başına şehirde gezintilere çıkar. İşte böyle gezintilerinden birinde küçük bir kafeye rast gelir. Burada *"garson olarak değişik, kimseye benzemeyen, açık ve parlak bakışlı bir genç çalışmaktaydı"*.[449]

İşte bu genç adamla Marina gerçek aşkın meyvelerini tadacak ve genç kız için aşkın bir özelliği da açılacaktır, o da sadakattir.

[449] Ulyanina, İrina; *Bütün Türkler Rus Kadınları Sever,* Tsentropoligraf Yay., Moskova, 2006, s. 58

7. Erkek Tipi

Rus edebîyatında erkek tipi, oluşmuş imajlar neticesinde kadınların değerini bilir, ateşli bir mizaca sahip olarak çizilmektedir.

Leontyev'in "Hamid ve Manoli" adlı hikâyesinde Türk genci ve Kıbrıs'ta yaşayan Manoli adında Yunan kızının aşkı anlatılmaktadır. Hamid, ticaretle uğraşan, temiz kalpli bir gençtir. Etraftakiler ona "Deli Hamid" demektedirler. Yazara göre bu lakap yersizdir, çünkü:

"ticarette hiçbir sahtekârlığını kimse görmedi. Kıbrıs Türklerindendi. Dinine fanatik değildi, hatta camiye çok nadir uğrardı. Onun sevdiği iş, güzel elbiselere bürünerek, atı sürmektir. Görenler onu zengin Beyin oğlu sanırlardı."[450]

İvan Alekseyevich Bunin'in "Zoya ve Valeri"(1940) adlı hikâyesinde Türk erkeklerin ihtiras dolu oldukları, kadınların da değerlerinden anladıkları dile getirilmektedir. O günün modasına uygun olarak Türk usulüne göre döşenmiş bir odada misafir olan ve tıp fakültesinin beşinci sınıfında okuyan genç ve ev sahipleri arasında bir konuşma geçmektedir. Ondan bundan konuşurken gencin köklerini araştırmaya koyuldular. Grigoriy adında bu genç, ataları arasında Türklerin de bulunduğu dile getirir. Buna binaen ev sahibi kızlarına:

" Tahmin etmiştim. Dikkat edin kızlar ve hanımlar, bu beyefendi türktür, zannettiğiniz kadar mütevazi de değildir. Ha, bir de çok sık âşık olur, siz de biliyorsunuz, Türkler gibi. Şimdi sıra kimde, Beyefendi? Hangi kızın kalbini çaldınız?"[451]

[450] Leontyev, Konstantin; *Kıbrıs Hikâyeleri*, "Hamid ve Manoli", Moskova, 1869, s. 9
[451] Bunin, İ. A., Dört Ciltlik Bunin Kulliyatı, "Zoya ve Valeri"Edebiyat Yay., Moskova, 1988, C. 4, s. 78

8. Komşu Türk Tipi

Türkiye ve Rusya, iki komşu devlet olarak bu eksende de birbirleri hakkında imajlar oluşturmuşlardır. Bunun en belirgin örneği, Rusya'nın Bolşevik Devrimi'nden sonra komşu devletleri arasında komünizmin ilk olarak Türkiye'de yaygınlaştırılması çabaları olarak gösterilebilir. Genel olarak, Osmanlı ile yapılan savaşlar neticesinde, Rus edebîyatında düşman imajıyla Türk komşu olarak algılansa da bunun aksine olan eserler mevcuttur. Özellikle 19. Yüzyılda yaşayan Rus düşünürü, felsefeci, ressam ve edebîyatçı olan Konstantin Leontyev'in hikâyelerinde olumlu komşu Türk imajına rastlamaktayız.

Leontyev, yaşadığı dönem itibarıyla birçok klişeyi yok etmeyi başaran bir yazardır. Özellikle tarih felsefesi konusundaki makaleleri önem arz etmektedirler. Leontyev'e göre her uygarlık, belli tarihî dönemlere mukabil gelen süreçlerden geçerek oluşmaktadır. Yaşadığı dönemdeki felsefe anlayışına göre Ruslar, saf Slav uygarlığın varisleriydi. Leontyev'e göre ise, hiçbir uygarlık saf değildir, zamanında mutlaka başka bir uygarlıkla alış verişte bulunmuştur. Bu alışveriş üç yönlüdür: din, kültür ve devlet menşeli etkileşimlerdir. Bilgeye göre, Rus milleti belli devirlerde Turanlardan etkilenmişlerdir. Slav oldukları kadar turandırlar. İki kavim arasında etkin ya da baskın yoktur. Rus milletinin oluşumunda ve günümüzdeki hale gelmesinde her iki kavmin de aynı miktarda etkilenmesi söz konusudur.

Bahsettiğimiz yazar, bu eksende *Kıbrıs Hikâyeleri* yazmıştır. **Konstantin Leontyev'in "Hamid ve Manoli"[452](1869)** hikâyesinde, Türklerle komşu olarak yaşayan Yunanlılarla ilişkileri anlatılmaktadır. Hikâyede olaylar, 1858 yılında geçmektedir. Fakir bir Yunan ailesi geçimini sokaktan sağlamaktadır. Manoli'nin annesi kuruttuğu biberleri, topladığı çiçekleri satarak eve yiyecek, ekmek götürmeye çalışmaktadır. Eserde anlatılan Türkler zengin olduğu kadar iyi yüreklidirler. İhtiyaçları olmadığı halde kadından bir şey alır, fazla para verirlerdi. Eserde Hıristiyanların Müslümanlardan daha kötü davrandığı anlatılmaktadır.

"Beyefendi mi geçer, zengin Hanımefendi mi, onlara yasemin çiçekleri uzatırdı (...) Türkler hiçbir zaman annemi boş elle göndermez, mutlaka bir şeyler alır, hata fazladan para verirlerdi."[453]

İ. A. Bunin'in "Soğuk Sonbahar"() adlı hikâyesinde, Beyaz Rusların İstanbul'a sığınmalarından bahsedilmektedir. Bir komşu devleti olarak Türkler sığınan Rusları ülkelerine aldıkları gibi, onlara iş imkânı da verdiler.

" Soğuk ve fırtınalı bi gece, Novorosiys limanından üzerinde sayısı mahşeri kalabalık kadar cok mültecileri taşıyan gemimiz Türkiye'ye yol tuttu. (...)Konstantinopol'de, çalışarak hem kendim hem yeğenimin kızı için geçinecek para kazanarak daha çok yaşadım. Ta ki Bulgaristan'a gidene kadar."[454]

B. RUS EDEBİYATINDA ORYANTALİZM'İN ETKİSİ

[452] http://knleontiev.narod.ru/texts/hamid_manoli.htm

[453] Leontyev, Konstantin; *Kıbrıs Hikâyeleri*, "Hamid ve Manoli", Moskova, 1869, s. 5

[454] Bunin, İ. A.; *Dört Ciltlk Bunin Kulliyatı*, "Soğuk Sonbahar", Edebiyat Yay., Moskova, 1988, C. 4, s. 273

Rusya ve Doğu arasında tarihsel ve kültürel ilişkilerin ayrılmaz bir parçası olarak edebî ilişkisi vardır. Rus edebîyatı, Rusya ve Doğu arasındaki bağları yeniden yorumlaması ve Oryantalizme bağlı olarak gelişmesi, dönemin hâkim edebî zevkleri ve eğilimlerinin de yön vermesiyle kendine özgü tarzda olmaktaydı. Rus kültürünün ve özellikle de Rus edebîyatının Doğu'ya ilgisi, her şeyden önce Rusların değişik milletlerle aynı coğrafyayı paylaşmasından kaynaklanmaktadır. Rus edebîyatın tüm gelişme evrelerinde Doğu motiflerin etkisi ve Doğulu konuların işlenmesini görmek mümkündür.

Rus edebîyatındaki oryantalizmin gelişmesi, aydınlanma-romantizm-realizm basamaklarından geçerek estetik evrim geçirmiş ve bugünkü şekli almıştır.

Rusya'nın Doğu ile edebî ilişkileri, Rus edebîyatçıların oryantal temaların ve imajların eserlerinde işlemesi, doğu folklorun kullanılması ve şark imalara ve analojilere yer vermesi olarak kendini göstermektedir.

İncelediğimiz eserler doğrultusunda, oryantalizmin etkisi, Lermontov ve Puşkin'in eserlerinde yoğun olarak görüldüğü sonucuna ulaştık. Lermontov'un eserlerinde bu etki, işlediği konu ve temalar olarak karşımıza çıkmaktadır. Puşkin'in eserlerinde ise, daha çok Doğu motiflerinin işlenmesi olarak kendini göstermektedir. Dolayısıyla bu iki edebîyatçıyla yaptığımız araştırmalar, ilgili bölümlerde zikredilecektir.

Svetlana Svetlaya ve Anna Tambovtseva'nın *Pencere Kenarında Üç Güzel* kitap serisinin üçüncü kitabı olan ***Harem Mafyası* (2006)**, Rus oryantalizminin etkisi oldukça açık görülmektedir. Fantezi roman türünde

yazılmış bu eserin konusu, Rusya'da kurulan bir bilim akademisinin yapmış olduğu zaman makinesi kullanılarak tarihte olmuş olayları çözmek için zamanda yolculuk yapılmasıdır. Eserde İvan Ptençikov adında bir detektif Orta Çağ İstanbul'una yolculuk yaparak, yolunu kaybetmiş, günahlara saplanmış Müslümanlara domuz eti yediren mafyayı etkisiz hale getirmektir.

Ruslar için Doğu tılsımlı masal gibidir. Bu romanda da, tarzın getirisi ve Oryantalizmin etkisi olarak masalımsı anlatım hâkimdir. Dolayısıyla aşağıdaki gibi ifadelere çokça rastlanmaktadır.

"Sultanın güzel cariyesi üzerine atladı, aşk kasırgasında ona döndürdü, tılsımlı geldiği gibi de kayboldu."[455]

[455] Slavnaya S. Tambovceva A.; *Pencere Kenarında Üç Güzel*-3, *Harem Mafyası*, Armada: "Alfa-kitap Yayınları", Moskova, 2006, s. 156

III. TÜRK VE RUS EDEBİYATLARINDA KARŞILIKLI ETKİLEŞİM

A. TÜRKİYE VE RUSYA ARASINDAKİ DİL VE KÜLTÜR ETKİLEŞİMİ

Türk ve Rus edebîyatları sanki iki canlı gibi sürekli etkileşim ve değişim sürecinde bulunmaktaydılar. Türk edebîyatının geçmişteki şekli şimdikiyle çok farklı olduğunu düşünürsek, gelenekten farklı olmasının sebebi değişik edebîyat türlerindeki eserlerden, büyük ustalardan etkileşim süreci sözkonusudur.

Bilindiği gibi Türk Edebîyatının modernleşme sürecinde farklı edebîyatların eserlerinden yapılan tercümelerin büyük etkisi vardır.

Yeni Türk Edebîyatının eskiden beri süregelen değişiminin ve gelişiminin Klasik Rus ve Sovyet edebîyatlarının etkisinde gerçekleştiğini görmekteyiz. Bunu tarihten örneklere baktığımızda daha iyi anlamaktayız. Mesela, Osmanlı'da bile Puşkin, Gogol, Çehov, Tolstoy, Gorkiy gibi yazarların eserleri Türkçeye çevrilmiştir.

Osmanlı Devletinin yıkılışından sonra yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti, Rusya'nın yaptığı yardımlar birçok Türkün bu ülkeye merak etmesini sağlamıştır. Bir başka faktör ise, Kızıl Devrimden sonra Komünizm rejiminden kaçan Beyaz Ruslara açılan Türkiyenin kapıları ve bu elit sınıfa mensup fertlerin İstanbul başta olmak

üzere Türkiye'nin birçok şehrinin sosyal hayatını değiştirmesi de bu merakı daha da tetiklemiştir. Farklı kültüre duyulan bu merak Rus edebîyatıyla tanışmak isteyenlerin yelpazesini genişletmiştir.

Bunun en iyi göstergesi, Puşkin'in 100. Ölüm Yıldönümünde,1937 yılında Türkiye'de Puşkin, Griboyedov, Gogol, Saltıkov- Shedrin, Ostrovskiy, Tolstoy, Turgenev, Chehov, Gorky gibi yazarların eserlerini yeniden tercüme edilmesiyle kutlanır. 1946 yılında ise **Müfettiş** adlı tiyatro eseri Ankara'da sahnelenmiş ve oldukça büyük rağbet görmüştür.

Dil konusundaki etkileşim de özellikle Kızıl Devrimden sonra Türkiye'ye kaçan Beyaz Rusların sosyal hayata kattıkları dönemde daha yoğun gerçekleşmiştir.

Bir zamanlar Türkçe olan Lehçe dilleri Rusçanın etkisinde adeta ayrı bir dil olmuştur. Türkçe kelimeler yerine Rusça kelimeler kullanılmış, çekime girmiş ve eskiden birbirini anlayan değişik Türk boyları birçok Türkçe kelimeyi unutarak birbirinden uzaklaşmıştır.

1. Rusça'dan Türkçe'ye Yapılan Tercümeler

Bir edebîyatın farklı kültüre mensup insanları ne kadar etkilendiğini, ne kadar merak uyandırdığını öğrenmek için onların diline yapılan edebî eserlerin tercümelerinin çokluğuna ve kalitesine bakmak lazım gelir. İşte çalışmamızın araştırma kısmını bu yolda yürütmeye çalıştık ve aşağıdaki sonuçlara ulaştık.

Çeviri, kültür ve devlet hedeflerini düzeltmek için etkili araçlardan biridir. Zenginleştiren yaratıcılık araçları teşvik aracı olabilir, kolektif önceliklerin bilincini

ve hatta bir ölçüde ulusal zihniyeti odaklı bir şekilde değiştirmek için de kullanılabilmektedir.

Ondokuzuncu yüzyılın 80'li yıllarında Türk toplumunun Batı edebîyatlarına ilgisi artmaktadır. Bu ilgi daha sonra Rus edebîyatı için sözkonusu olmaktadır. Fakat yapılan ilk tercümeler önce Fransızca'ya yapılan eserlerin tercümelerinden Türkçeye çevrilme suretiyle olur.

Rusçadan yapılan ilk Türkçe tercüme ise, Mizancı Mehmet Murat Bey tarafından 1884'te yapılan, komedi oyunu olan **Griboyedov'un "Akıldan Belâ"**[456] adlı eseridir. Bu eser Türk okuyucular tarafından oldukça ilgi görmüştür. Bunun sebebi ise bu eserde eski ve yeninin çatışma içerisinde olduğudur. Bu da o dönem Türkiyesi için sözkonusu olan bir durumdur. Tercümenin basılışı[457] Osmanlı'nın çöküşü ve yeni Cumhuriyetin kuruluşun önhazırlıkları dönemine rastlamaktadır.

Daha sonra ise şiir tercümeleri de yapılmıştır. Fakat bu eserlerin hangi dilden çevrildiği belli değildir. Çoğu, gazete ve dergilerde çıkmakta, bazılarında ise yazar adı zikredilmemektedir. Alkayeva'nın çalışmasından da 1889'da **Turgenev'in *Mensur Şiirler*** kitabından bir şiirin çevirisinin İzmir'de[458] çıktığını öğrenmekteyiz. Fakat kimin tarafından yapıldığı ve hangi neşriyatta çıktığı bilgisi verilmemektedir. Bundan dolayı ilk şiir tercümesi olarak Lermontov'un "Sararan Buğday Tarlası Dalgalandığında "[459] olarak kabul edebîliriz. Bu tercüme, Menemenlizade Tahir Bey tarafından yapılmış Nisan 1887 tarihli Mizan gazetesinde yayınmlanmıştır. Fakat bu

[456]http://www.kenthaber.com/Haber/Genel/Kose/teoman-torun/rus-ve-sovyet-edebîyati-11/d77a05de-4d49-467c-b6c4-61ec912607b4
[457] Eser Mahmutbey matbaasında basılmıştır.
[458] Alkayeva, Leyla O.; "Türkiye'de Rus Klassik Edebîyatı" ("Russkaya Klassika v Turcii"), *Doğu Ülkelerinde Rus Edebîyatı, (Russkaya Literatura v Stranah Vostoka)*, Nauka Yay.,Moskova, 1982, s. 100-109
[459] Gariper, C.; "Rusça'dan Türkçe'ye Yapılan İlk Edebî Tercümeler Üzerinde Bir Araştırma: Manzum Tercümeler", *İlmi Araştırmalar Dergisi*., №7, İst., 1999, s. 105-134

tercüme alında da sadece şu ibareye yer verilmekteydi: "Bir Rus şairinin şiiri (Lermontov), Menemenlizade Tahir Bey tarafından düzenlenmiştir."[460]

Birçok Rus yazarın tercümesi Recep Vahyi'ye aittir. Recep Vahyi Rusçayı harbiye okulunda görmüş, Rusça dersi okuma kitabından da Krılov'un fablları, Turgenyev, Koltsov'un şiirlerini, Tolstoy'un "**Yaşlı Dede ve Torunu**" adlı hikâyesini Türkçeye çevirmiştir.

Tolstoy ve onun hikâyeleri Rus edebîyatında önemli bir yere sahiptir. Fakat Rus Türkoloğu olan Alkyayeva'nın araştırmasına göre, Tolstoy sevilmesine rağmen okurların çoğu tercihlerini Dostoyevsky'den yana yapmaktaydılar. Nitekim makalesinde bunu şöyle ifade etmektedir:

"Leo Tolstoy'un sadece büyük bir yeteneğinin gücü değil, belki de görülmemiş enternasyonalist hümanizmle, hem de bunun yanı sıra tüm milletlere ve dinlere hoşgörü ile sevgi dolu tutumu Türklerin gönlünü fethetmiştir."[461]

Her ne kadar bu inkâr edilmeyecek bir gerçek olsa da, Dostoyevsky'yi okuyan, onun ustalığından etkilenen yazar sayısı oldukça fazladır.

Her ne kadar tercümelerin Türk edebîyatına etkisi küçümsenmez ise de, hepsini burada zikretmek çalışmamızın amacına uygun olmadığı gibi zaman açısından da oldukça külfetli olacaktır. Dolayısıyla birkaç önemli tercümanı zikretmenin yerinde olacağını düşünmekteyiz.

Türk şairi **Nigâr Hanım (1856-1918)** Türk okurlarına oldukça kaliteli şiir tercümeleri bahşetmiştir. Zamanının kibar âleminin en seçkin siması olarak

[460] Güney, E. "Rus Klasikleri", *Tercüme*, №28, 1946, s.112
[461] Alkayeva, Leyla O.; "Türkiye'de Rus Klassik Edebîyatı" ("Russkaya Klassika v Turcii"), *Doğu Ülkelerinde Rus Edebîyatı, (Russkaya Literatura v Stranah Vostoka)*, Nauka Yay.,Moskova, 1982, s. 94

bilinmekteydi. Fransız salonlarını andırır şekilde, her Salı günü konağında zamanın tanınmış şahsiyetleri toplanır ve bu toplantılarda şiirler okunur, müzik dinlenir ve sanat ve edebîyat konularında konuşulurdu. Servet-i Fünun edebîyatçıları onun toplantılarının daimi üyeleriydi. A. S. Puşkin, M. Yu. Lermontov ve V. A. Jukovsky'nin şiirlerini ve İ. A. Krılov'un fablları tercüme etmiştir. **Nigâr Hanım** daha sonra bu şiir tercümelerine ***Efsus*** (1891) adlı şiir kitabında yer vermiştir.

Bir başka önemli tercümanlardan biri de **Olga S. Lebedeva** (1854). Türkiye'de Madam Gülnar, Olga dö Lebedev veya Olga de Lebedeff olarak bilinmektedir. Türkiye'ye (Osmanlıya) Ahmet Midhat Efendi'nin davetlisi olarak gelmiştir. Kazan'da yaptığı tercümeleri Ahmet Midhat Efendi'nin çıkardığı "Tercüman-ı Hakikat"[462] adlı dergide daha sonra ise ayrı bir eser olarak yayınlanmıştır.

2. Türk Yazarlarının Rus Yazarlarından Etkilenmesi

Cumhuriyet dönemi edebîyatı yazarlarında Batılı anlamda eser verme düşüncesi vardı. Dolayısıyla Batı klasiklerinden etkilendikleri kadar, Rus edebîyatından da etkilenme söz konudur.

Batılı anlamda edebî eserler vermeye yönelik çabalar değişik edebî akımların ortaya çıkmasını sağladı. Yeniye yöneliş ise çeşitli edebî akımların mücadelesini canlandırmakta ve edebîyatta gerçekçilik eğilimleri geliştirmekteydi. Modernleşme ve demokrasi yanlısı olanlar dilde sadeleştirme ve yabancı

[462] Olcay, Türkan; "Türkiye'de Rus Edebîyatı" *Visnık (Haberci)*, Harkov "Karazin" Devlet Üniversitesi Filoloji Fakültesi Dergisi, № 595, Kharkov, 2003 , s. 91–92

kelimelerden arındırma fikri etrafında toplanmaktaydılar. Sonuç olarak da izlenen bu yol eski nazım şekil ve ölçülerinden vazgeçilmesini beraberinde getirdi.

Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti bütün yeniliklere açıktı. Bu yeniliklerinden biri de eğitim amaçlı olarak Türk gençlerinin yurt dışına çıkmasıdır. Kimi Fransa'ya, kimi ise Rusya'ya gitmiştir. Rusya'ya giden bu gençlerin arasında Nazım Hikmet de vardı.

Devrimci değişimlerini destekleyenlerin arasında bulunan Nazım Hikmet Ran, edebîyatta da oldukça yenilikçiydi. Şiirlerine Rus avangardist şairlerinden (Mayakovskiy, Nikolay Aseyev gibi ve diğerleri) aldığı, ses bakımından ahenksiz ritimler, serbest vezin kullanma gibi yenilikçi fikirlerini uygulamıştır.

Nazım Hikmet, Rus devriminden sonra belli olmuş Devrim sanatçılardan ve özellikle de Mayakovskiy'den etkilenmiştir. Rusya'da bulunduğu sıralarda sık sık onun evini ziyaret etmekte ve fikirlerinden etkilenmekteydi.[463] İlk şiirlerinde hitabet ve acıklı söyleyiş tarzı hâkim iken daha sonra lirizm özelliklerinden biriydi.

Mayakovskiy, bir devrim edebîyatçısıydı. Sovyetlerde yapılan propagandaları onun şiirlerinin sloganlarından ibaretti. Şair bir nevi hatip görevi üstlenmekteydi. Sovyetlerin komünist partisinin amaçları doğrultusunda, partinin "siparişi" üzerine yazılmış oldukça çok eseri vardır. Zaten o dönem Rusya'sında parti siparişiyle ve yine onun gözetiminde şiirler ve hikâyeler yazıldı, filmler çekildi. Bu ürünlerin başında " Parti ve komünist kongresi siparişi üzerine" ibaresi bulunmaktadır.

Mayakovskiy'den farklı olarak Nazım'ın şiirlerinde duygusallık hâkimdir.

[463] Milkov, Vladimir; "Mayakovsky'de" (U Mayakovskogo), Smena Dergisi, No 628, Moskova, Temmuz, 1953 http://smena-online.ru/stories/u-mayakovskogo

B. TÜRK EDEBİYATINDA RUS EDEBİYATI ETKİLERİ

1. Türk Edebîyatı Eserlerinde Rus Edebîyatı Yazarlarına Yer Verilmesi

Kemal Tahir'in *Esir Şehrin Mahpusu* (1961) romanında figüratif kadrosunun başında gelenlerden Kemal Bey'in ağzından Dostoyevski'nin bazı fikirlerinin okuyuculara aktarılmasına şahit olmaktayız. Kemal Bey, güzel eğitim almış, aydın tipini temsil eden bir subaydır. Hemen hemen tüm Avrupa'yı, bütün Amerika'yı, Afrika'nın yarısını, bütün Uzak Şark'ı dolaşmıştır, fakat Anadolu'yu tanımamakta ve bilmemektedir. Edebîyat klasikleriyle de oldukça ilgilidir. Kamil bey hapishaneye düşer ve orada kaldığı hücrede çizimle uğraşırken kendi kendine konuşarak şöyle der;

" – Dostoyevski ne demiş? "Dünyanın en eksiksiz iyi insanı İsa'dır. Ondan sonra Don Kişot gelir." demiş…(…) Dostoyevski sözünü nasıl bağlıyor, aklınızda mı? "Don Kişot'un eksiksiz iyi adamlığı, gülünç olmasından gelir!"[464]

Attila İlhan'ın *Kurtlar Sofrası* (1963) adlı romanında komünist olduğu için İrfan hapse atılır. Romantik Sosyalizm düşüncesini savunan ve yediği dayaklar tesiriyle bu genç polislere kendisinin Sergey Neçayev[465] olduğunu söyler.

[464]Tahir, Kemal; *Esir Şehir-II, Esir Şehrin Mahpusu,* Sander Yayınları, İstanbul matbaası, İstanbul, 1970, s. 9

[465] Sergey Genadiyeviç Neçayev, 19. Yy.'ın ikinci yarısında yaşamış ve *Devrimcinin Anahtar Kıtabı*'nın yazarıdır.

Daha sonra ise kendisini Börekçi Peşkov ile Rusya'da hayal eder. Aleksey Peşkov, Gorki'nin asıl adıdır.

"Sonunda oradakilere Sergey Neçayef olduğunu söyledi. (...) börekçi Peşkov'la birlikte eski Rusya'daydı. Bu defa, ne yapıp edip, Çar'ı ortadan kaldıracak bir suikast düşünüyordu."[466]

Attila İlhan'ın romanlarından ***Zenciler Birbirine Benzemez*** **(1957)** eserinde da Rus yazarlardan etkilenme söz konusudur.

"Dostoyevskiy'nin bir romanını hatırlıyoruz. Üniformalı Rus talebeleri. Aç, diz boyu sefalet içinde. İşçi kızlarla kırıştıran. (...)"[467]

Bu verdiğimiz örnekte Dostoyevski'den etkilenme söz konusudur. Demek ki o dönem gençleri hem Rus klasikleri okumakta hem de onlardan etkilenmektedirler. Fakat bu işin ilginç tarafı şudur ki, Türkler Dostoyevski'den bu kadar etkilenmekteyken, yazarın günlük mahiyetinde olan notlarını incelersek onun Türklerden ne kadar nefret ettiğini, Türk düşmanı olduğunu kolayca anlayabiliriz.

Oğuz Atay'ın *Tutunamayanlar* (1972) romanında inşaat mühendisi olan Selim adında bir aydın tipinin intihar süreci ve intihar sebeplerinin arkadaşı Turgut tarafından araştırılması ele alınmaktadır. Selim çok kitap okuyan bir adamdır. Kütüphanesini devirlere ayırmış. Rus edebîyatından çok etkilenmiştir. Mesela kütüphanesinin devirlerinden biri Dostoyevski devridir. Romanda Selim tipinin İvan Gonçarov'un romanındaki eseriyle aynı adı taşıyan Oblomov tipiyle paralellik

[466] İlhan, Attila; *Kurtlar Sofrası*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Birinci basım, İstanbul, 2002, s. 511
[467] İlhan, Attila; *Zenciler Birbirine Benzemez*, Dost Yayınları, 1. baskı, Ankara, 1957, s. 115

kurulur. Yani Oblomov gibi güzel konuşur ama bu konuşmalar onu hiçbir yere götürmez, bir sonuca ulaştırmaz. Selim idealize edilmiş bir tiptir. Somut olarak bir kişi, fakat soyut boyutuyla ideolojik kişilerdir.

Eserde ayrıca Rus edebîyatı örneklerinden ve bu eserlerde geçen değişik tiplerden bahsedilmektedir.

"Benim Gogol'a benzediğimden ve senin de Belinskiy[468] dümeniyle beni batırdığından bahsediyorduk."[469]

"Beni kızdırma! Başmaçkin[470] ve Çiçikov[471] derim sonra; kendine gelemezsin. Seni Dostoyevski bile kurtaramaz."[472]

Romanda bahsedilen Rus edebîyatı eserler ve kahramanları Rusya'nın bozulmuşluğu, insanların değerlere saygı göstermeyişi, kokuşmuşluğu dile getirilmiştir. Oğuz Atay da bunların üstesinden yüksek kültür seviyesiyle, düşünce ve derin sanatla gelinebileceği teziyle ortaya çıkmaktadır.

Kemal Tahir'in *Karılar Koğuşu* adlı romanında Murat adında siyasî mahkûmun Dostoyevski eserlerinden ve onun sanatından etkilendiğini görmekteyiz. Şöyle ki Murat, aydın tipinin bir örneğidir. Arapça ve Farsça biliyor, Divan edebîyatına meraklı. Ayrıca siyasî görüşünü yansıttığından, Nazım Hikmet'in sanatıyla ilgileniyor. Bunun yanı sıra Batı edebîyatına da uzak değil. Hapishanedekilerden Hanım adında bir hayat kadınının asılarak idam edildiğinde çok

---

[468] Belinsky- 19. yy'da yaşamış ve yazılarındaki sivri diliyle tanınmış Rus edebîyatının eleştirmenidir.
[469] Atay, Oğuz; *Tutunamayanlar*, İletişim Yayınları, 36. Baskı, İstanbul, 2005, s. 57
[470] Gogol'un "*Palto"* adlı hikâyesinin kahramanıdır. Kendisi bir memurdur ve askeri paltoları çalmaktadır.
[471] Gogol'un *Ölü Canlar* adlı romanının kahramanı. Toplumda daha çok saygı görmek ve kendini daha zengin göstermek için komşularından ölü uşakların kayıtları para karşılığında üstüne yaptırmakla meşhur olan bir sahtekâr ve hilekâr tipidir.
[472] Atay, Oğuz; *Tutunamayanlar*, İletişim Yayınları, 36. Baskı, İstanbul, 2005, s. 57

etkilenir, ümitsizliğe kapılır. Kendi halini Dostoyevski'nin eserlerindekilerle empati kurar.

"Ümit kalmadı. Ne korkunç saatler… Dostoyevski'nin bedbaht insanlara karşı duyduğu müthiş şeyler hep bir zamanlar hissettiği ümitsizlikten kalmış olmalı…"[473]

Ahmet Hamdi Tanpınar'ın *Sahnenin Dışındakiler* (1973) adlı romanında Dostoyevski bahsine iki defa yer verilmektedir.

"*Dostoyevski Sibirya'daki mahpusluk hayatından bahsederken, elinde İncil ve Tevrat'tan başka kitap bulunmadığı için, düşüncesinin her şeyi kendi derinliğinden çekmeye mecbur kaldığını ve bu yüzden çok yorulduğunu söyler. Onun kadar ıstıraplı olmamakla beraber Sabiha'nın o senelerinde buna benzer bir hâl vardı."*[474]

Ayrıca Dostoyevski'den "ikinci derecede psikolog"[475] olarak bahsedilmektedir.

[473] Tahir, Kemal; *Karılar Koğuşu*, Tekin Yayınevi, 6. Basım, İstanbul, 1996, s. 341
[474] Tanpınar, Ahmet Hamdi; *Sahnenin Dışındakiler*, Dergâh Yayınları, Dördüncü Baskı, İstanbul 1999, s.53
[475] a.g.e., s.107

2. Türk Edebîyatı Eserleri ve Rus Edebîyatı Eserlerinde Tip Yansımaları

Şebnem İşigüzel'in *Çöplük* (2004) romanında yazar, Rus edebîyatına ait tiplerin etkisinde kaldığı gibi bazı Rus edebîyatı eserlerinden alıntı yaparak eserinde kullanmıştır. Mesela epigraf yazısı için seçtiği parça buna örnek teşkil etmektedir.

"İnsanın-hele çevresindekilerin öyle yaşadıklarını gördükten sonra-alışamayacağı koşul yoktur. Üç ay önce, şimdi içinde bulunduğu koşullarda rahat uyabileceğini söyleselerdi inanmazdı"[476]

Romanda dikkat çeken bir başka nokta da, eserin figüratif kadrosundan Leyla'yı Tolstoy'un Anna Karenina'sına benzetmesidir. Bunun ötesinde de Leyla'nın bütün hayatını satranç üzerine kurgulamasını Tolstoy'un eserlerini kurgulamasına benzetmektedir.

"Öyle ki, ara sıra Tolstoy'un romanının kendi kendini yazdığı kendi malzemesi, kendi konusu tarafından yazıldığı duygusuna kapılırız." Bu tanım Leyla'ya uyuyordu: Onun oynadığı oyunda fil, vezir, piyonlar, kale ve at kendi yolunu kendisi bulurdu. Anna Karenina'yı kaleme alan, ara sıra sakalını sıvazlayan bir yazar var olmadığı gibi taşların ilerlemesini hesaplayan bir oyuncu da yoktu."[477]

"Kendisini karanlık yolun tam ortasına fırlattı, hemen kalkmak istiyor gibi yumuşak bir hareketle dizlerinin üstüne düştü. Onun için her şeyi örten karanlık bir anda dağıldı. Son olarak Anna Karenina'nın da böyle öldüğünü düşündü… Yaklaşmakta olan aracın tekerleklerini gördüğünde kırmızı çantasını kolundan

[476] İşigüzel, Şebnem; *Çöplük*, İletişim Yayınları, Birinci Baskı, İstanbul 2004, s. 7
[477] a.g.e., s. 47

fırlatmayı başardı, kendisini de yüzükoyun yola bıraktı. Yaptığından o anda dehşete düştü…"[478]

Tolstoy'un Anna Karenina'sına bakacak olursak, Rus yazarın romanında bu intihar sahnesi birkaç farkla gerçekleştirilmişti. İlk fark, Anna'nın intihar için tren vagonlarını seçmesi. Diğer farkları tespit etmek için metne bakmakta fayda vardır.

" Onun yanına ortasına kadar yaklaşmış ilk vagonun altına düşmek istemişti. Fakat elinden çıkarmaya uğraştığı kırmızı el bohçası onu oyalamıştı ve atlamak için artık çok geçti: vagon ortası önünden geçmişti. Sonraki vagonu beklemek zorundaydı. Yıkanırken suya girmeye çalıştığında kapıldığı his ona hâkim olmaya başlamıştı ve o, üzerine haç işareti yaptı. Bu alışık olduğu kutsal işaret içinde değişik çocukluk ve genç kızlık duyguların doğmasına sebep oldu, aniden sanki içinde bulunduğu karanlık sis perdesi yırtıldı ve hayatı bir an için yaşadığı bütün aydın güzelliklerle önüne çıktı. Fakat o, yanına yaklaşan ikinci vagonun tekerleklerinden gözlerini ayırmıyordu. Ve tekerleklerin arasındaki orta yer onunla aynı hizaya yaklaşınca, kırmızı bohçacığını fırlatarak, başını omuzların içine çekerek vagon altına elleri üstüne düştü ve sanki kalkacakmış gibi dizleri üzerinde doğruldu. O anda yaptığının bütün gerçeklerini görerek dehşete kapıldı. "Nerdeyim? Ne yapıyorum? Neden?" oradan kalkmak, doğrulmak istedi, fakat kocaman ve yolundan çıkmayan bir şey onun başına çarparak, sırtından sürüklemeye başladı. "tanrım, beni her şey için affet!"- mücadele edemeyeceğini anlayarak söylendi."[479]

[478] a.g.e., s. 247
[479] Tolstoy, Lev Nikolayeviç; *Anna Karenina*, İzdatelstvo Hudojestvennoy Literaturı "Dnipro", (Sanat edebîyat yayınevi "Dnipro"), yedinci bölüm, Kiyev, 1989

3. Türk Edebîyatı Eserlerinde Türklerin Ruslardan Sosyal Anlamda Etkilenmesi

Attila İlhan'ın Aynanın İçindekiler serisinin VI. kitabı olan *Allah'ın Süngüleri "Reis Paşa"* (2002) adlı romanında, Ahmet Ziya, Süryani olan Doktor Melek'in Prens Bragin'in etkisiyle Hıristiyanlığını hatırlatıp hatırlamadığını sorgular. Doktor Melek zıvanalı Rus sigarası içmekte, ensesi tıraşlı Avrupa saçlarını Rus muhacirleri gibi bir tüle sarmakta yani "Rus başı" denilen şekilde bağlamaktadır[480].

Rusların Türkiye ve özellikle de İstanbul'un sosyal hayatını etkilemesi, **Münevver Ayaşlı'nın *Pertev Bey'in Üç Kızı* (1968)** adlı romanında da işlenmektedir. Ruslar İstanbul'un eğlence hayatında etkisinin olduğu gibi, modayı ve insanlar arası ilişkileri de etkilediklerinden bahsedilmektedir.

C. RUS EDEBİYATINDA TÜRK EDEBİYATI ETKİLERİ

[480] İlhan, Attila; Aynanın İçindekiler VI, *Allahın Süngüleri "Reis Paşa"*, Türkiye İŞ Bankası Kültür Yayınları, Barış Matbaası, Dokuzuncu Basım, İstanbul, 2005, s.295

1. Konu ve Tema Etkileşimleri

Araştırmalarımız sonucunda, Rusların edebîyatlarında Türklere yer verilmesinin yanı sıra Türk edebîyatından etkilendiği de görülmektedir. Örnek olarak Lermontov'un Dün ve Bugün adlı şiir kitabında yer alan Doğu motifleriyle bezenmiş bir masal olan Âşık Kerib[481] adlı eserini gösterebiliriz.

Lermontov'un Âşık Kerib adlı eserinde Türk halk edebîyatının etkisi oldukça belirgin bir şekilde karşımıza çıkmaktadır. Şöyle ki bu eserde Lermontov'un Türk halk masallarından etkilendiğini gerek motif, gerekse masal öğeleri veya seçtiği kahramanlarına baktığımızda oldukça net bir şekilde görmekteyiz.

Eserde bir Türk âşığın hikâyesi anlatılmaktadır. Âşık Kerib adında fakir bir genç Tiflis'in zengin Paşalarından birinin kızına âşık olur. Fakir olduğu için Megül Megeri ile evlenemeyeceğini anlayan Kerib, servet toplamak amacıyla yola koyulur. Güzel nişanlısı da onu yedi yıl bekleyeceğini, bu sürenin bitiminde de Kurşud Bey adında biriyle evleneceğini söyler. Yolculuk sırasında Âşık Kerib'in yanına Kurşud Bey gelir ve ona yoldaş olacağını söyler. Biraz yol aldıktan sonra karşılarına bir nehir çıkar. Kıyafetini çıkaran Kerib nehre atlar, Kurşud bey ise eşyaları aldığı gibi soluğunu annesinin yanında alır ve oğlunun nehirde boğulduğunu söyler. Annesi gelin adayının yanına gelir oğlunun öldüğünü söyleyerek artık serbest olduğunu bildirir. Megeri ise verdiği sözden dönmeyeceğini ve sevdiğini yedi yıl bekleyeceğini dile getirir.

Âşık Kerib ise nehirden çıkınca bir köye uğrar, oradakiler onun karnını doyurur ve giyecek verirler. Daha sonra ise yoluna devam eder. Gittiği her yerde,

[481] Lermontov, "Âşık Kerib", Vçera İ Segodya (Dün ve Bugün) dergisi, S. Petersburg, 1846 www.lermontov.niv.ru

düğün dernek, kahvehanelerde sevgilisine olan aşkını anlatan Türküleri saz eşliğinde söyleyerek para kazanır.

Günlerden bir gün Halaf (Halep) şehrine ulaşır ve bir kahvehanede Türkü söylerken oranın en zengin ve aynı zamanda âşıkları ve onların Türkülerini seven fakat bu güne kadar hiçbir tanesini beğenmeyen bir paşanın hizmetçileri onun söylediğini duyar ve zorla onu paşanın yanına götürürler. Paşa Âşık Kerib'e Türkü söylemeyi emreder, duyunca da çok beğenir ve yanında bırakır. Bundan sonra Âşık Kerib Paşanın himayesine girerek altın, gümüş ve ziynet eşyası kazanmaya başlar. Böyle iken çok zaman geçer. Yedi senenin bitimine bir sene kalmıştır, fakat kahramanımız dönmeyi düşünmez bile. Bunu hisseden Magül Megeri altın bir tepsi alarak kervanbaşına gider ve ondan gittiği her şehirde bu tepsinin sahibini aramasını rica eder. Kervanbaşı hemen hemen bütün malları satar ve en son da Halef şehrine ulaşır. Orada da altın tepsiyi göstererek eğer sahibi bulunursa ve ona kendisine ait olduğunu ispatlarsa altınla doldurarak iade edeceğini söyler. Kerib tepsiyi görünce hemen tanır ve kervanbaşının yanına gider. Onu tanıyan kervanbaşı sevgilisinin mesajını iletir. Kerib hemen hatırlar, fakat sürenin bitimine 3 gün kalmıştır. Son bir ümitle bir at alarak yola koyulur. Erzincan ve Erzurum arasındaki dağa ulaşınca son ümidini de kaybeder. Çünkü Erzincan'dan Tiflis'e kadar iki aylık bir mesafe vardır. Dağdan aşağı atlayıp ölmeyi düşünür, fakat aşağıdan kıratlı biri aşağı inerse onu öldüreceğini söyler. Aşağı inince de Kerib'e yardımını teklif eder, nereye gitmek istediğini söylediği takdirde oraya götüreceğini ifade eder. Gözlerini kapatıp açınca kendisini Erzurum'da bulur. Sonra "Kars'a gitmem gerek", der ve kendisini orada bulur. Fakat âşık yalan söylediğini itiraf eder ve asıl Tiflis'e gitmesi gerektiğini ifade eder. Kıratlı onu hemen oraya götürür. Âşık "iki aylık mesafeyi bu kadar kısa bir

zaman zarfında geçtiğime kimse inanmaz" der. Kıratlı ona atın altındaki toprağı almasını söyler. Bu toprağı yedi yıldır kör olan birisinin gözüne sürünce iyileşeceğini ifade eder. Bu sayede bunu gören insanların da inanacaklarını söyler. Kerib teşekkür eder fakat atlının kaybolduğunu görür ve böylece onun Aziz George (Hızır) olduğunu anlar. Daha sonra evine gider fakat annesi oğlum öldü diye onu eve almak istemez. Kız kardeşi kapıyı açınca duvarda asılı olan saz gözüne çarpar, onu almak için izin ister fakat annesi oğlumundur ve yedi yıldır ona kimse elini sürmedi der. Fakat kız kardeşi indirip ona uzatır. Türküyü tutturunca annesi ağlayarak neden senin sesin oğlumunkine çok benzer, o ne zaman gelir, der. Âşık Kerib ne kadar oğlu olduğunu söylediyse de annesi inanmadı. Sonunda kendi eşyalarıyla yemin ederek annesini razı eder ve düğün evine doğru yol tutar. Ablası da onu evin kapısına kadar yolcu eder ve olup bitenleri izlemeye koyulur.

Evlenen Magül Megeri'den başkası değil. Kurşud bey gelen misafirden kim olduğunu sorar, "şimdi görürsünüz" cevabını alır, ismiyle dalga geçmeye başlar. Âşık Kerib annem hamileyken kim olacağı sorusuna Şimdi Görürsünüz dediğinden doğduğu zaman ona bu ismin konulduğunu ifade eder. Kerib Türkü tutturur, Halep'ten bir günde geldiğini ifade eder, fakat Kurşud bey yalancı diyerek ona kılıçla yönelir. Fakat Türküsü karşılığında para istemeyip inandırmaya çalışmadığını ifade edince Bey sakinleşir. Magül Megeri sevdiğinin sesini tanır ve kendisini onun kollarına atar. Böylece İkisi kavuşmuş olur.

a. Rus Edebîyatı Eserlerinde Doğu Motifleri

Puşkin, "**O Deva Roza Ya V Okovah"**

"Ey gül-kız, ben senin esirinim.

Fakat sana esir olmaktan utanmıyorum.

Orman âşıklarının kanatlı kralı

Çalılardaki bülbül gibi,"[482]

Divan edebîyatında olduğu gibi, âşık, gülün çektiği cefalara katlandığı gibi, ona esir olmaktan utanmıyor, tam tersine bununla övünüyor. Gülün dikenleri, ormandaki çalılıklarına benzetilmiştir. Âşıkların kralı bülbül sıradan çalılara takılıp kalıyor ve çalılardaki dikenlerinin bedenine saplanmasına izin veriyor.

"Gururlu ve güzel gülün yakınında

Tatlı bir esaret içinde yasayıp

Gecenin karanlığında.

Ona şarkılar söyleyerek."[483]

Puşkin'in bu şiirinde Rus edebîyatına has olmayan motif söz konusudur. Divan edebîyatındaki "gül"- sevgili ve "bülbül" âşık benzetmeleri kullanılmıştır. "Gül ve Bülbül" motifi Rus edebîyatına taşınmıştır. Bu motifle aynı adı taşıyan şiirinde de görmek mümkündür. Şair, ayrıca alınan motifin kaynağına göndermeler yapmaktadır. Batı edebîyatında kırmızı gül sevgi simgesi olarak kullanılıyor, fakat Puşkin'de sevgi imajıyla değil, doğrudan sevgiliyi ima etmek için kullanılmıştır.

"Gecelerin sessizliğinde, bahar gecesinin sisinde

Güle söyler doğu bülbülü.

Fakat tatlı gül hissetmez, iç geçirmez.

[482] http://ru.wikisource.org/wiki/%D0%9E_%D0%B4%D0%B5%D0%B2%D0%B0-%D1%80%D0%BE%D0%B7%D0%B0,_%D1%8F_%D0%B2_%D0%BE%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D1%85_(%D0%9F%D1%83%D1%88%D0%BA%D0%B8%D0%BD) ;şiirin tercümesi tarafımdan yapılmıştır.

[483] a.g.e.

Aşığın söyledikleri karşısında sallanır ve uyuklar."[484]

Gülün âşığın uğraşları karşısında vurdumduymaz davranılması da, onun âşıklara güzelliğiyle cefa çektirmek için yaratılmış olmasıdır.

Kendine gel ey şair arzuladığın nedir?

O dinlemiyor, seni hissetmiyor.

Bak nasıl canlı seslenmen cevapsız."[485]

Örnek verdiğimiz şiirleri inceleyecek olursak gül ve bülbül motifinin işleyişinde bazı farklılıklar vardır. Doğu edebîyatında Gül (sevgili) ön plandayken Rus edebîyatı ürünlerinde Bülbül(âşık) simgesi ön plana çıkmıştır.

Azbukina adında Rus edebîyatı araştırmacısına göre Rus yazarlarının Doğu kültürüne ait motiflerin yönelmesinde o güne kadar klasisizmin etkisini kaybettiğinden kaynaklanmaktadır. Rus yazar ve şairler romantizmin etkisiyle âşık edebîyatını yaratmak gayeleriyle yola çıkarak bu konuda daha köklü ve deneyimli olan doğulu sanatçılardan etkilenmişlerdir.

Puşkin'in eserlerini incelediğimizde Doğu insanına olan ilgisi dikkatimizi çekmiştir. Şöyle ki, **"Greçanke" (Rum Kızına) (1823)** adlı şiirinde her ne kadar bir Rum kızı ele alınmışsa da asıl olan doğu insanına hayranlık dile getirilmiştir:

"Sen içten selamlamaların

Doğuya ait konuşmaların

Ayna gibi parıldayan gözlerinle

Şairlerin ateşini

[484] a.g.e.
[485] Puşkin, "Gül ve Bülbül" ,1827, http://ru.wikisource.org/wiki/%D0%9E_%D0%B4%D0%B5%D0%B2%D0%B0-%D1%80%D0%BE%D0%B7%D0%B0,_%D1%8F_%D0%B2_%D0%BE%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D1%85_(%D0%9F%D1%83%D1%88%D0%BA%D0%B8%D0%BD) ;

Canlandırmak için yaratılmışsın.”[486]

Şairin eserlerinde ilerledikçe bu hayranlığın sadece insana karşı olan hayranlığın olmadığını, İslamiyet’e de hayran olduğunu tespit ettik. Puşkin’in **“ V Gurzuf’e Bedniy Muzul’man” (“Gurzuf’ta Fakir Bir Müslüman”) (1821)** adlı şiirinde bu oldukça belirgin bir şekilde görülmektedir:

“Gurzuf’ta fakir bir Müslüman
Yakın bir tarihte ailesiyle yaşıyordu:
Bütün ruhuyla kutsal Kuran’a inanıyordu
Ve kaderinden razı oldu.
Memet (adı buydu) her gün özenerek
Arı kovanlarına ve koyun sürülerine,
Kendi üzüm bağlarına bakıyordu.
Başka bir gün bilmedi
Karısını çok seviyordu, bunu bilen Fatime
Her yıl ona çocuk doğuruyordu.[487]”

Bu şiirin devamında doğu insanının kanaatkâr olmasına dikkat çekiliyor. Puşkin bunu yine hamile kalan Fatime’nin aşermesini işleyerek vermiştir.

İslâmiyet’in işlendiği şiirler bununla bitmez, şairin Peygamber Efendimizi konu alan şiiri de mevcuttur.

“Gizli mağarada kovalama gününde
Rahatlatan Kuranı okuyordum
Birden teselli meleği,

[486] Puşkin, Aleksandr Sergeyeviç; *10 ciltlik Şiir Antolojisi*, “Greçanke”, Edebîyat Eserleri Yay., Moskova, 1959, C. I, s. 191-192
[487] a.g.e., “Gurzuf’ta Fakir bir Müslüman”, C. I, s. 126

Uçarak yanıma geldi, bana bir tılsım getirdi,

Onun gizli gücü.

……..

Kutsal sözler karaladı

Üstünde belirsiz bir el."[488]

Adı açıkça söylenmezse de Peygamber Efendimizin hicret ederken takip edenlerden saklanmak için mağaraya sığınma olayı işlenmektedir. Şairin biyografisine bakılırsa bu dizeleri kaleme aldığı tarihlerde Kafkas ve Kırım sürgünündeydi. Söylemlere göre ıstıraplı günler geçiren şair Kur'an çevirisini okuyarak rahatlamaktaydı. Günümüzde eski Sovyet ülkelerinin Müslümanları arasında Puşkin'in kaleminden çıkmış İslam, Kur'an ve Peygamberle ilgili nükteli sözler dolaştırılmaktadır.

Puşkin'in Doğuya merakı, köklerinin de Doğudan geldiğinden dolayıolduğu düşünülebilir. Şöyle ki Puşkin'in anne tarafından büyük dedesi Deli Petro zamanında bir Arap adasından esir olarak çarın köşküne köle olarak satılmıştı. Bulunduğu hizmetlerden dolayı İbragim Petro tarafından çok seviliyordu. 1770 Petro onu Hıristiyan yaparak Petro adını ve Ganibal soyadını vermişti. Fakat kendisi Abram (İbrahim) ismini kullanmayı tercih etmiştir. Petro'nun ölümünden sonra saraydan uzaklaştırılmış ve Elizaveta tahta çıkınca geri dönmüştür. Elizaveta tarafına birçok köy ve köylü hediye edilmişti. Ganibal'ın kız torunu Puşkin'in babasıyla evlendirilmiş ve böylece şair dünyaya gelmiştir.

Şairin Doğu hayranlığı *Erzurum'a Yolculuk* adlı eserinde daha çok hissedilmektedir. Türk kültürüne, hamamlarına ve mimarisine hayranlığını dile

[488] "V Peşçere Taynoy V Den' Gonenya", ("Gizli Mağarada Kovalama Gününde"), 1824, şairin karalama notları, http://pushkin.niv.ru/pushkin/stihi/stih-484.htm

getirmektedir. Erzurum'a giderken Tiflis'ten geçmektedirler ve orada bir Fars onu hamama götürmüştür. Şair her ne kadar Türkiye ve Rusya'da böyle bir hamamı görmediğinden bahsetmişse de aşağıda verilen örnekten tam bir Türk hamamından bahsedildiği anlaşılmaktadır. Şöyle ki;

"*Fars, beni hamama götürdü: sıcak, demir ve kükürtlü bir kaynak, kayalara oyulmuş bir küvete akıyordu... Söylemem gerekir ki ne Türkiye'de ne de Rusya'da böyle Tiflis hamamları gibi hamam görmüştüm. Ayrıntılı bir şekilde anlatayım*

Beni Tatar[489] *bir hamamcıya verdiler. Onun burunsuz olduğunu itiraf etmeyelim, fakat bu onun işinde usta olmasına engel anlamına geleceği anlaşılmasın. Gasan (bu burunsuz hamamcının adıydı) beni sıcak taş* bir *yere yatırdı; bundan sonra benim organlarımı çekip kırmaya, eklemlerimi çekiştirmeye ve bana yumruklarla vurmaya başladı. Ben hiçbir ağrı hissetmedim, aksine şaşırtıcı bir hafiflik duydum. (Asyalı hamamcılar bazen omuzlarınıza çıkıp ayaklarıyla baldırlarınızdan kaymaya, sırtınızda dans etmeye bayılırlar, güzeli de bu zaten.) bundan sonra beni uzun süre yünlü keseyle keseledi, üstüme ılık su serpti ve sabunlu keten kabarcıkla beni yıkadı… Bana kalsa yünlü kese ve keten kabarcık Rus hamamlarında da kullanılmalı…*"[490]

Bu satırlardan da anlaşıldığı gibi Puşkin, Doğu hamam kültürüne de hayran kalmıştır.

---

[489] Tatar kelimesi, Rus edebîyatında Kırım, Kazan, Başkurt Tatarları ifade etmek için kullandıkları gibi Kafkasların yerel halkı, Azerbaycan ve bazı durumlarda Anadolu Türklerini kastetmek amacıyla kullanılmıştır. Bu örnekte ise Kafkaslarda bulunan ve adına Oset Halkına mensup olan birinden bahsederken kullanılmıştır.

[490] Puşkin, Aleksandr Sergeyeviç; *Erzurum'a Yolculuk*, Filipova, S., *İstorografiya*, S. V. Soplenkov, "Erzrum'a Yolculuk: Rusya'nın Doğu İle İlgili Sosyal Düşüncesi (XIX. Yüzyılın birinci yarısı), http://dlib.eastview.com/browse/doc/4296237

Puşkin'in seyahatname tarzında yazmış olduğu ***Erzurum'a Yolculuk*** eseri savaş sonrası Erzurum'u kaleme almaktadır. Yerel halkın yaşadıkları zorlukları dile getirirken Doğu'nun mimari ve kültürel zenginlikleri ve güzelliklerinden bahsetmeden edemiyor. En çok hoşuna giden ise Türk hamamı oluyor.

IV. TARİHÎ SÜRECİN EDEBİYATLARA ETKİSİ

A. TARİHTE TÜRKİYE VE RUSYA ARASINDA GERÇEKLEŞEN OLAYLARIN TÜRK EDEBİYATINDA YANKISI

Edebîyat ve toplum arasındaki ilişki ispatı gerekmeyen bir gerçektir. Edebîyatı o toplumun iletişim aracı olan dilin belirlemesinin yanı sıra, toplumda

gerçekleşen siyasî ve iktisadî olaylar, "ötekiler" için oluşturdukları imajlar ve tplumdakilerin deneyimleri belirler.

İki ülke arasındaki ilişkiler değişik boyutlara sirayet eder. Bunları siyasî, tarihî, sanat ve edebîyat gibi dallara ayrılabilir. Bizim konumuz ise, bu ikili ilişkilerin edebîyata sirayet etmesi yani yansımasıdır. Bir halkın bir diğerine tesir etmesi imaj doğrultusunda mümkün olabilmektedir. Önce imaj kelimesinin nedir diye bakalım. İmaj kelimesi sembol, imge gibi anlamlarının yanı sıra bir de karmaşık düşüncelerin, duyguların, izlenimlerin belli bir ideolojik süreçten geçirilerek oluşturdukları sonuç olarak da açıklanabilir.

İmaj, ikili bir süreçte oluşturulur. Şöyle ki, bir etnik grup kendi kimliğini ortaya koymak için ulusal bellek oluşur. Bu süreçte öteki grubun imajı da oluşmuş olur. Ulusal kimlik oluşturulurken "biz" ve "ötekiler" olarak bir kıyaslama söz konusu olur. "Biz" bilinci o grubun bütün değerlerini kapsar. Bunlar ahlâk, âdet, kültür, sanat gibi olanlarıdır. "Öteki"lerin imajı oluşturulurken, "biz"lerin izlenimleri büyük rol oynar. Şöyle ki bir olay veya durum hakkında "biz" ve "ötekiler" kendi değerleri kullanarak irdelemeye çalışmaktadırlar. Dolayısıyla "biz"lerce olağan olarak kabul edilen bir vaka "ötekiler" tarafından yadırganabilir.

Edebî eserler incelenirken bütün bunların göz önünde tutulması gerekir. Dolayısıyla incelenen eserlerin mensup olduğu edebîyatın iyi bilinmesinin yanı sıra, o edebîyatın ait olduğu millete dair mümkün olduğunca bütün boyutların bilinmesi gerekir. Bunun nedeni de, edebî eserlerde değişik konuların işlenmesi olduğundan, o milletin tarihi, giriştiği savaşları, ahlâk ve kültür yapısının edebî eserlere tesir etmesidir. Dolayısıyla edebîyat eserlerindeki oluşturulmuş imajların kişisellikten çıkarak toplumsal boyuta ulaştığını da söyleyebiliriz.

Türkiye ve Rusya gibi ülkeler de sürekli bir etkileşim içerisindedirler. Dolayısıyla birbirlerinin edebîyatlarında oldukça büyük yer almaktadırlar. Türk-Rus ilişkilerinin edebî eserlerdeki yerini birkaç başlık altında inceleyebiliriz.

1. Osmanlı-Rus Savaşlarının Türk Edebîyatı Eserlerindeki Yeri

Osmanlı-Rus savaşları her iki milletin hem tarihinde hem de edebîyatlara yaptığı tesirlerden oldukça büyük önem taşımaktadır. İncelediğimiz eserleri sayısal olarak değerlendirecek olursak, özellikle de 1990'lı yıllara kadar yazılmış olanların hemen hemen hepsinde yapılan savaşlar işlenmiştir. Eserleri ilgili bölümlerde incelediğimizden, aşağıda onları sadece genel hatlarıyla vermekle yetineceğiz.

Reha Çamuroğlu'nun *Son Yeniçeri* adlı romanı Rusya ile Osmanlı'nın savaşlarını ele almaktadır. Eserde Çariçe II. Ekaterina'nın döneminde yapılan savaşlar söz konusudur. Yani romanda on sekizinci yüzyılın olayları yer almaktadır. Roman kahramanı Rus asıllı, Michaul oğlu Petru'nun Sarı Abdullah'a dönüşüm süreci. Zikredilen şahıs Osmanlıya esir düşer ve ilk izlenimlerini şöyle dile getirir:

Esirdim. (...) hayatımdaki ilk Türkçe sözcükleri burada öğrendim. "kâfir, deyyus, geri dur, domuz, hınzır"[491], bu şekilde Türkçeyi öğrenmeye başlar.

Yeri geldiğinde eserde Bektaşilikten, müritler ve mürşitlerden bahsedilir, adından da anlaşılacağı gibi yeniçerilerin son dönemi kaleme alınır.

Romanda Ruslara "Moskof" (*Moskof'a kök söktürmüştü*[492]), "kâfir" ve hınzır gibi kelimeler kullanarak hitap edilir, fakat bütün bunlar dönemi aksettirmek

[491] Çamuroğlu, Reha; *Son Yeniçeri*, Everest Yayınları, cep boy, 1. basım, İstanbul, 2009, (1. baskı 1999, 10. baskı 2007, s. 11

için kullanılmış gibidir. Yazarın belli bir tarafa sempatisi gözlemlenmiyor. Zaten eser Ruslardan dönme birisinin ağzından kaleme alınmıştır.

Halid Ziya Uşaklıgil'in *Bir Ölünün Defteri* (1891) eserinden 93 Harbinden bahsedilmektedir. M**ehmed Murad Mizancı'nın *Turfanda Mı Yoksa Turfa Mı?***(1891) adlı romanında da 1877-1878 Osmanlı-Rus harbinden bahsedilmektedir. Roman kahramanı Mansur Bey, idealist bir gençtir. Fransa'da eğitim görmüştür. Hayali Rusya ve Hindistan'da yaşayan Müslümanları birleştirmektir. Yazar Mansur Bey vasıtasıyla Osmanlı'nın bulunduğu durumu ve yönetimdeki eksiklikleri okuyuculara aktarır. Mansur Bey 1877-1878 Harbine gönüllü doktor olarak katılır. Ordunun bulunduğu zor şartları doktor arkadaşı Mehmet Bey'e mektuplar yazarak anlatır. Dürüst olduğu için başı derde girer ve Şam'a sürgüne gönderilir. Orada, ailesinden uzakta hastalanır ve ölür. **Moralizade Vassaf Kadri'nin *Şimal Rüzgârı* (1915)** romanı Türk- Rus ilişkilerinin tarihî geçmişine ışık tutar. Bu eserde savaşların bizzat kendisi anlatılmaz, Osmanlı'nın daimi düşmanı olan Rusların savaşların arka perdede Türkler hakkında topladığı istihbaratlardan ve gizli oyunlardan bahsedilir. **Sadri Ertem'in *Bir Varmış Bir Yokmuş* (1933)** adlı romanında Kırım Savaşı öncesinden başlayarak Lozan Antlaşmasına kadar geçen zaman dilimi içerisinde Türkiye (Osmanlı) - Rusya ilişkileri gündeme getirilmiştir. **Mithat Cemal Kuntay'ın *Üç İstanbul* (1938)** romanında İstanbul'un üç dönemi ele alınırken, Türk ve Rus ilişkilerine 93 Harbi ve Kızıl Devrim prizmasından bakılmaktadır. 93 Harbinin olayları etkisinde düşman olan Ruslar, İstanbul'a Rusya'dan kaçarak sığınan Çar yanlısı Beyaz Ruslar ise şehrin sosyal hayatını değiştirmişlerdir. **Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun *Panorama II* (1954)** romanında II. Dünya savaşı

[492] a.g.e., s.384

olayları ele alınmaktadır. Eserin ön planında Rusya-Almanya ilişkileri olmasına rağmen, romanda yer alan Türk halkı için iki devlet de işgalci ve yayılmacı, diğer milletleri sömüren ülkelerdir. **Oğuz Özdeş**'in ***Tuna Nehri Akmam Diyor*** (1962) romanı da Plevne savaşındaki Türk-Rus ilişkilerine ışık tutmaktadır. Eserin önemi, bu savaşta başvurulan casuslukların anlatılmasıdır.

2. Rusya'daki Kızıl İhtilal (Devrim)

a) Bolşevikler (Kızıllar)

Genellikle devrimciler veya bir diğer ifadeyle komünistler, eserlerde iyi ve kötü imajla yer almaktadırlar.

Tarık Buğra'nın *Küçük Ağa* (1963) adlı romanında Akşehir'in bir kasabasındaki kurtuluş mücadelesi ele alınmaktadır. Eserde bir Rus karakterin olmamasının yanı sıra, Ruslar komünizmin bir simgesi olarak ele alınır.

Daha sonra Küçük Ağa olarak adlandırılacak ve Kuvâ-yı Milliye'ye katılacak olan Hoca, çok etkileyici bir insandır ve kısa zaman içerisinde halkın beğenisini ve takdirini kazanır. Hocanın yaptığı vaazlar, Kuvâ-yı Milliye'nin amaçlarına ters düşmektedir. Hoca her seferinde Padişaha bağlılıktan bahsetmekte, Kuvâ-yı Milliye ise padişahtan kurtulmak ve yeni yönetim kurmak için yollar aramaktadır. Bu nedenle Hoca ve Kuvâ-yı Milliye arasında zıtlıklar yaşanır. Fakat halk kendisini zamanında doğru ve dürüst olarak gösteren Hocayı çok sevmektedir. Hoca Kuvâ-yı Milliye'yi Ruslarla işbirliği yapmakla suçlar.

Cemaatte bulunan ve Kuvâ-yı Milliye'ye yakınlık gösteren Reis Bey ona karşı çıkar ve Kuvâ-yı doğrulayacak şu sözleri sarf eder;

"'*Ayı derisinden post, Moskof'tan dost olmaz', deriz. Hele Bolşevik Moskof'tan?.. Neuzubillâh! Bunu hepimiz biliyoruz. Bizde bir söz daha vardır: 'Denize düşen yılana sarılır'. Fakat temas buyurduğunuz mesele bu da değildir. Zira ve lehülhamd millet denize düşmemiştir, bahis buyurduğunuz münasebet dahi dostluk değildir. Karşılıklı menfaatlerin zarurî ve meşru kıldığı bir yardımlaşmadır. Bunu reddetmek akıl kârı olamaz. Kabul ise Bolşevikleşmeyi tazammun etmez. Nitekim Devlet-i Aliye-i Osmaniye'nin Almanlarla ittifakı Hıristiyanlaşacağımıza karine sayılmamıştır (...)*[493]

Bolşeviklerden yardım almanın, onlarla birlik olmanın olağan bir şey olduğunu savunan Reis Bey, eski düşüncelerinden vazgeçmiştir. Onun fikrine göre, insanlar her yeni düzene umutlarını bağlamaktadırlar. Fakat ne yazık ki çoğunlukla bu umutlar boşa çıkıyor.

"Belli belirsiz söylentilerden beliriyordu ki, işte o kuru taklitçiler, o züppeler, o ağzı açıklar ve gene o satılmışlarla hainler türü gene kımıldamaya başlamışlar, her dönüm çağında, her buhran devresinde olduğu gibi başlarını kovuklarından çıkarmışlardı. Onları şimdi de İştirakiyyun diye, Bolşeviklik diye sızdırıyorlardı zehirlerini. Meşrutiyetle her şeyin değişivereceğine, her şeyin güllük gülistanlık oluvereceğine inandığı gibi, şimdi de Bolşeviklikten aynı mucize beklenecek, imkânlar ve kuvvetler şimdi de Bolşeviklik için mi kubura gömülecekti?"[494]

[493] Buğra, Tarık; *Küçük Ağa*, İletişim Yayınları, 13. Baskı, İstanbul, 2008, Birinci kitap, s. 222–223
[494] Buğra, Tarık; (*Ağa*), İkinci kitap, s. 390

Bu eserde komünistler her iki cepheden de verilmiştir. Dolayısıyla yazarın objektif olduğundan bahsedebîliriz.

Attila İlhan ise değişik eserlerinde Rusya'daki Komünizmin etkisindeki Türkiye'deki sol görüşe sahip olanları dile getirir. Sola sempati beslemesine rağmen, Türkiye'deki komünistlerin sol romantizme kapıldıklarını, Türkiye için ise bunun bir çıkış yolu olmadığını söyler. Alternatif olarak da Atatürkçülüğü tavsiye etmektedir. Bu düşüncenin tesiri özellikle ***Kurtlar Sofrası*** adlı romanında görülmektedir.

b) Beyaz Ruslar

Rusya'da patlak veren Eylül Devriminden sonra asil sınıfa mensup ve Çar yanlısı Ruslar, Türkiye'de kurtuluş yollarını aramışlardı. Bazıları buradan başka ülkelere gittiği gibi birçoğu özellikle de İstanbul'da kalmıştır. Türkiye'ye gelen bu insanlar artık Beyaz Ruslar olarak adlandırılmışlar. Beyaz Ruslar İstanbul'un her tarafına dağılmış, şehrin renkli insan tablosu içerisinde yerlerini almışlar.

Beyaz Rusları, **Nermin Bezmen'in *Kurt Seyit & Shura, Kurt Seyit & Murka* ve Attila İlhan'ın *Kurtlar Sofrası,*** ve ***Aynanın İçindekiler*** roman serisindeki gibi eserlerde görebilmek mümkündür.

Kurt Seyit & Shura adlı romanında bir Beyaz Rus'un Kırım'dan kaçtıktan sonra yeni hayat kurmak adına çektiği zorluklar anlatılıyor. Ayrıca bu nehir roman tarzında yazılmış eserde Stalin komutasında olan Sovyetlerin Kırım Türklerine yaptıkları eziyetler ve memleketlerinden sürgüne yer veriliyor.

Asil sınıfa mensup olan Beyaz Rusların fikirlerini ve eski hayatlarını geri getirmek için devam eden mücadelesi de romanlaştırılmıştır. Örnek olarak **Refik Halit Karay'ın *Çete*** adlı romanı verilebilir. Bu romanda Türkiye'nin işgal altından kalkabilmek adına yerli çetelerin mücadelesi anlatıldığı gibi, memleketi Devrimcilerin eline geçen ve kendisi Çar ailesine mensup Nina adında bir kadının ülkesinin eski haline dönmesi için çırpınışları da ele alınmaktadır.

c) Komünizm

Rusya'daki devrim sonrası Sovyet Rusya'daki komünizm rejimin tesirinde, Türkiye'nin kurtuluşunun da komünizmle gerçekleştirilebileceğini düşünen yazarlar arasında Oya Baydar ve Kemal Tahir gibileri örnek olarak verebiliriz. **Oya Baydar "Elveda Alyoşa** adlı hikâyesinde komünizm rejimine özlem duygusunu işlemektedir. **Kemal Tahir** ise ***Karılar Koğuşu*** ve ***Namusçular*** adlı romanlarında

figüratif kadrosunun başında gelen ve siyasî mahkûm olan Murat'ın ağzından Sovyet rejimine beslediği sempatizanlığı dile getirmektedir.

Attila İlhan'ın *O Karanlıkta Biz* (1988) adlı romanı da komünizmin Türkiye Rusya ilişkilerinin tesirinin ortaya konulmasının yanı sıra, Türkiye'deki bazı çevrelerin yaşamı, düşünce tarzları üzerindeki etkisi anlatılmıştır. Ahmet Ziya Almanya'da mühendislik eğitimini tamamladıktan sonra Moskova'ya giderek komünizmi öğrenmek amacıyla KUTV akademisine girer. Akademiye Ahmed Ziya, Vâlâ, Nazım Hikmet ve eşi Doktor Melek ile birlikte giderler ve orada Mayakovskiy, Yesenin ve Aleksandr Blok gibi yazarların şiirlerden örnekler okutulur.

3. Rusya'nın Yayılmacı Siyaseti

Bu konuyla ilgili malzemeyi **Ahmet Midhat'ın** romanlarında bulmak mümkündür. Mesela ***Paris'te Bir Türk*** adlı romanda Lehistanlı bir kahramanın ağzından memleketinin Ruslardan çektiği eziyetleri ve onun bunlara karşı verdiği mücadele dile getirilmektedir. Lehistan halkı Ruslar tarafından zulmediliyor. Araştırmamızın sonucunda çok ilginç bir detayın farkına vardık. Şöyle ki, **Turgenyev'in *Arefe*** adlı bir romanda benzer bir kurguya rastlanmaktadır. Fakat eziyet edilen millet Bulgarlar, eziyet edenler ise Türkler. Bu bulgulardan yola çıkarak ikili bir düşman imajından bahsetmek mümkündür.

Ahmet **Midhat'ın *Arnavutlar Solyotlar*** adlı romanında ise Rusların aynı devlette yaşayan iki milletin birbirine düşürülmesi işlenmektedir.

Ahmet Midhat'ın *Firkat* ve **Lermontov'un *Çağımızın Bir Kahramanı*** adlı romanları da mekân ve olay açısından bir benzerlik göstermektedirler. İkisi de Kafkasya'daki halkları resmediyor. Lermontov onları güvenilmez, üçkâğıtçı olarak çizerken, Ahmet Midhat misafirperver ve yardımsever olarak çizmektedir.

Yukarıdaki açıklamalarımızı özetleyecek olursak, nasıl ki makro ölçüde siyasette, iktisatta ve tarihte izini bırakan buhranlı yılların edebîyat üzerinde etkisi gözlenmişse aynı şekilde iki devlet arasındaki etkileşimi mikro planda tespit etmemiz mümkündür. Ancak, mezkûr etkilişimin tespiti ile doğru yorumlayabilmemiz için adeta bir mütehassıs nazarıyla eserin ortaya çıktığı zamanın siyasî, iktisadî ve dünyadaki könjöktörü bilmemiz yanısıra, iki millet arasındaki ilişkilerin de doğru irdelenmesi gerekir.

Şu bir gerçek ki sanatçılar, kaleme aldıkları sosyal olaylardan toplumun diğer fertleri gibi payını alırlar. Eserlerinde zikredilenleri, öncesinde ruhsal, sosyal ve maddi prizmadan süzerek bir bakış açısı edinirler. Söylediklerimizden tarihte yaşanılan olayları daha sonra kaleme alan, edebî eserlerine taşıyan yazarları hariç tutmamız gerekir. Yazarlar, yaşadıkları toplumun yaşam tarzından, siyasî yapıdan, kültürden, tarihten etkilenirler. Diğer bir ifadeyle, yazarların, kendi dönemlerinde yaşanan sosyal ve siyasî olaylardan etkilenmemesi mümkün olmadığına göre, yukarıda tespit ettiğimiz kıstaslar doğrultusunda dönemin iki devlet arasındaki ilişkileri gözönünde tutularak edebîyat eserlerindeki ortaya konulmuş imajların, fert konumundan çıkarak ne şekilde toplumsal boyuta ulaştığını anlayabiliriz.

Siyasetin edebîyata yansımaları çeşitli hallerde zuhur etmiştir. Bununla birlikte, iktisadi, sosyal veya siyasî olayların, her yazarda aynı etkiyi bırktığını söylememizin yanlış olacağını düşünüyorum. Zira her edebîyatçının bir ideolojisi, kendine has dünya görüşü, hayata bakışı olduğundan, dönemlerindeki sosyal ve siyasî olaylarını kendi dünya görüşleri çerçevesinde bakmış ve bu çerçevede eserlerini ele alıp olaylarını eleştirirmiş veya alkış tutmuştur. İncelediğimiz bölüme baktığımızda, Osmanlı dönemindeki Türk ve Rus edebîyat etkilişimi daha çok savaş edebîyatında kendini göstermiştir. Yine yirminci asır edebîyatına baktığımızda, Türk ve Rus edebîyatlarında ağırlıklı olarak siyasî simge işlenmektedir. Özellikle Türkiye'de devrim hareketini savunan ve bunlara muhalif çıkan yazarların ortaya çıkmasının sebeplerini görebildiğimiz gibi, sanatçıların, dönemin içtimaî sıkıntılara ışık tuttuklarını görebiliriz. Yine, ister Türk edebîyatının Cumhuriyetin ilk yıllarında ister Rus edebîyatında komünizmin ilk devrinde görünen bazı yazarların yoğun ilgisini siyasete renk ve derinlik katmaktan ziyade, sistemin propaganda aleti olmaya vardırdıkları şeklinde değerlendirmek mümkün. Ancak edebîyatçılar bunu yaparken bazen nesnel kıstaslardan sarfınazar ederek öznel yoruma yer vermeleri toplumun duygu ve düşüncelerine tam ışık tutmadıklarının da gözden kaçırılmaması gereken bir gerçektir.

B. TÜRK VE RUS EDEBİYATLARI ESERLERİNDE METİNLERARASI İLİŞKİLER

1. Ahmet Midhat Efendi'nin *Firkat* ve Lermontov'un *Çağımızın Bir Kahramanı* (*Geroy Naşego Vremeni)* Romanları

Adı zikredilen romanlar, işledikleri konu ve yer verdikleri tipleri açısından benzerlik göstermektedirler. İki roman da seyahatname tarzında yazılmıştır.

Zikredilen romanlardaki olayların gerçekleştiği mekân Kafkasya'dır. Benzerlik gösteren başka bir olgu da hüsranla biten bir aşk konusunun işlenmesidir.

Çağımızın Bir Kahramanı[495] romanının "Bella" adlı birinci bölümünde Lermontov, Peçorin adında roman kişisinin Bella adında ve Türk asıllı bir kıza olan aşkı işlenmiştir. Peçorin Bella'yı elde etmek için erkek kardeşiyle işbirliği yapar, Kazbiç adındaki Çerkez bir haydudun atına değiştirilmek üzere ablasını getirmesini ister. Anlaştıkları gün biri atı diğeri ablasını kaçırıp değiş tokuş işlemi gerçekleşir. Bela ilk zamanlar altın kafesteki kuş gibi günden güne erimeye başlar. Peçorin kızın onu sevdiğini anlar ve kendisinin de ona âşık oluncaya kadar her yola başvurur. Fakat bu aşk uzun sürmez, Peçorin daha önceki sevgililerinden soğuduğu gibi Bella'dan da soğur ve kendisini av partilerine verir. Bella'nın ıstırabı uzun sürmez, Peçorin'in evde olmayışını fırsat bilen Kazbiç onu kaçırmaya kalkışır, fark edilince de en alçak bir biçimde Bella'yı sırtından bıçaklayarak onun ölüm yolculuğunu başlatır. Bu Bella için bir bakıma kurtuluştur, çünkü Peçorin'in ondan soğumuş olması, Kazbiç'in sırtında açtığı yaradan daha çok ıstırap vermektedir.

Ahmet Midhat Efendi, *Firkat* adlı romanında Memduh'un Çerkez kızı Guşacuk'a aşkı romanın merkezini oluşturur. Guşacuk kaçırılınca Memduh onu aramak için yola çıkar, fakat hummaya yakalanır.

İki roman, yerel halkı işleyiş bakımından ayrılık gösterirler. *Çağımızın Bir Kahramanı*'nda yerliler üçkâğıtçılar olarak gösterilmektedir. Yabancılardan üç beş kuruş daha fazla kazanmak için başvurdukları hileleri ise şu şekilde dile getirilmektedir:

[495] Lermontov, Mihail Yuryeviç; *Çağımızın Bir Kahramanı*, www.lermontov.niv.ru

"- Rica ederim, bu Çerkezler bilindiği üzere hırsız millettir: yerinde durmayan bir şey görürlerse çalmamak ellerinde değildir; lazım değildir o şey, yine de çalarlar… Bu konuda onları affedin (fıtratları)".[496]

"- bu Asyalılar var ya, çok kurnazlar! Siz onların bağırmalarını yardım olarak zannediyorsunuz. Kim bilir ne bağırdıklarını. Ama boğalar onları anlıyor. İsterseniz yirmi tanesini kiralayın… Onlar bir bağırır yirmisi de durur, yerinden kaldıramazsınız."[497]

Fakat Lermontov, yerliler arasındaki Türk olanları diğerlerden daha üstün tutuyor. Gürcülerle kıyaslarken:

"- Rusça ekmek kelimesini bilmez, fakat ezberlemişler "subay efendi, votkaya para ver". Tatarlar bana kalsa daha iyi, en azından içkici değiller."

Ayrıca Türklerin misafirperverliklerinden bahsetmeden geçemiyor:

"- Asyalılarda böyle bir adet var, bildik bilmedik, yoldan geçen herkesi düğünlerine davet ederler."

Firkat'te Ahmet Midhat ise, yerel halktan bahsederken onların misafirperverlik, cesaret ve dürüstlüklerini ön plana çıkarır.

Ayrıca eserde iki Rus roman kişisine yer verilir. Biri Memduh'un konakladığı hanın sahibi ki Memduh hummanın pençesindeyken onu handan atmaya kalkar. Bundan bahsederken Ahmet Midhat şu sözleri sarf eder:

"Moskoftan mürüvvet ve haslet beklemek abes "[498].

Görüldüğü gibi bir nefretin simgesi olan "Moskof" kelimesini kullanmaktadır.

[496] a.g.e. www.lermontov.niv.ru
[497] a.g.e. www.lermontov.niv.ru
[498] Ahmet Midhat; *Firkat*, s. 154

2. Nabokov'un *Solgun Ateş* ve Oğuz Atay'ın *Tutunamayanlar* Romanları

Nabokov'un *Solgun Ateş* eseri, 1962 İngilizce olarak yayınlanmıştır. Fakat romanın Rus dilindeki versiyonu, 1939'da hazır durumdaydı. Oğuz Atay'ın *Tutunamayanlar* romanının ilk baskısı 1972'de yapılmıştır. Bu iki eser arasında benzerlik bağlamında oldukça çok araştırma yapılmıştır. Kimilerine göre Oğuz Atay'ın eseri Nabokov'un eseriyle aynı özellikleri taşıdığında bir kopyadan başkası değildir. Bu bağlamda Tatjana Seyppel, 1989'da İletişim Yayınları tarafından yayınladığı *Oğuz Atay'ın Dünyası* kitabında, yazarın *Tutunamayanlar*'da tüm ayrıntılarına varıncaya kadar, **Nabokov**'un *Solgun Ateş* romanını taklit ettiğini söylemektedir. Seyppel'e göre yazılan bu eserde yapılan *taklit* asla naif, hayranlığa dayalı bir taklit değildir, yazar aldığı biçimi yeni bir içerikle doldurarak yeni eser ortaya koyduğuna inanıyor.[499]

İki eserin taklit mi, metinler arası ilişkiler tekniğiyle yazılmış mı tarzındakikalem kavgası halen sürmektedir. Yaptığımız araştırmaya göre her iki eserde çok bezerliklerin olmasına rağmen, her biri özgün özellikleri taşımaktadırlar.

Solgun Ateş öldürülen şair John Shade'in ardında bıraktığı uzun şiirini dize dize açıklamaya çalışan aynı zamanda yayımcı olan şairin arkadaşı Charles Kinbote**'**nin ağzından anlatılmaktadır. *Tutunamayanlar*'da da intihar eden Selim Işık'ın arkadaşı Turgut Özben'in ağzından anlatılır. Her iki romancı da, tanrısal anlatıcı tekniğini kullanmak yerine başka bir anlatıcı tekniğine başvurarak, okuyucunun yazar kimliğine bürünmesini sağlamışlardır.

[499] http://www.tersninja.com/paralel-karsi-romanlar-tutunamayanlar-ve-solgun-ates/

Bir başka benzerlik de *Solgun Ateş*'te Charles Kinbote'a şairin yazdığı ve miras olarak bıraktığı şiiri dize dize olarak açıklatırken, *Tutunamayanlar*'da Atay, Selim'in arkasında bıraktığı şarkıyı tıpkı Nabokov'un Kinbote yaptırdığı gibi satır satır Turgut'a açıklatır. Her iki eserde açıklamalar gramer kurallarına aykırı olarak yapılır. Atay, yaklaşık yetmiş sayfalık bir bölümde noktalama işaretleri kullanmaz, yeri gelir, kelimeler arasında boşluk bırakmaz. Nabokov'un Charles Kinbote'u 999 dizelik bir şiir yazarken (Shade ilk dizeyi son dize olarak tekrarlayarak hem 1000 dizeye eseri tamamlatmış, hem de bu dizeyi eserin sonsöz konumuna getirmiştir.), Selim de 131 sayfalık 604 dizelik bir şarkı yazmıştır. Her iki yazar bu tür metinlere başvurarak romanın alışılmış, klasik yapısını bozmuşlardır.

Her iki eserde de yazarları ölmüştür (Selim intihar ederek, Charles Kinbote öldürülerek). Her ikisinin de arkadaşları eseri yayınlama ve seslerini duyurma görevi üstlenmişlerdir.

3. Oğuz Özdeş'in *Tuna Nehri Akmam Diyor* (1962) Ve Boris Akunin'in *Türk Gambiti* (1998) Romanları

Zikredilen eserlerde Plevne savaşının karşı cephelerden ele alınmasından dolayı benzerlik göstermektedir. İlginç olan, her iki eserde de bu savaşta iki tarafın casusluk ilişkileri ve bu birimiyle ilgili tespitler yer almaktadır. Oğuz Özdeş, Rusların istihbaratındaki zayıf noktaları tespit ederken, Akunin, Rus casuslarının zekâları ile hamle yaparak, Türk yönetimini ve özellikle de Enver Paşa'yı gafil avlayarak Plevne savaşını kazanmasını dile getirmektedir.

SONUÇ

Edebîyat, toplumun hayatından ayrı düşünülmeyecek bir bilim dalıdır ve ait olduğu toplumun geçirdiği tarihî, sosyal ve siyasal olayları hakkında okuyucuları veya biz araştırmacıları bilgi sahibi yapar. Edebîyat eserleri, malzeme görevini üstlenir. Bu malzemeyi kullanarak toplumun geçmiş olduğu süreçleri, yaşanılan olayları ve toplum üzerine bırakılan izleri tespit etmek mümkün olur. Edebî eserler sosyal belge niteliğini taşır. Bu belgeleri kullanarak konumuzla ilgili iki milletin oluşturdukları imajların tespitini kolaylıkla yapabiliriz. Çalışmamızda, toplumda oluşturulan imajların edebîyat eserlerindeki etkisini, yazarların kullandıkları tipleri tasnif ederek bulmaya çalıştık.

Çalışmamızın gereği, Türk ve Rus edebîyatlarının eserlerindeki sözel imajları inceleyerek, onların yazar-okuyucu ilişkilerindeki vurguları ortaya koymaya çalıştık. Kimi zaman birbirlerinden nefretle, kimi zaman ise dost bir üslûpla anlatılanlara yer verilen eserlerde iki milletin bir birilerine karşı davranış ve tutumlarını inceledik. Tespitlerimiz doğrultusunda aşağıda zikredilecek sonuçlara ulaştık.

Çalışmamızda başlangıçtan günümüze kadar iki edebîyat eserlerini inceleyerek değişik sonuçlara ulaştık. Türk ve Rus edebîyatları ürünlerinde, iki milletin bir birleri hakkındaki düşünceleri, yaptığı gözlemleri, yazarlar tarafından bir malzeme olarak ne şekilde eserlerine taşıdıklarını tespit etmeye çalıştık. İki edebîyatın ürünlerindeki "öteki" kavramının hangi boyutları kazandığını ve ne gibi değerlere sahip olduğunu ortaya koymaya uğraştık.

Türkler'in Ruslarla ilgili değerlendirmelerinin, bulunduğu dönemin düşünce ve siyaset tarihleriyle doğrudan ilgili olduğu sonucuna vardık. Dolayısıyla, Türk edebîyatı edebî eserleriyle bize, toplumun tarihî süreçleri ve o dönem düşünceleriyle ilgili bilgi vermektedir.

Türk edebîyatı eserlerinde tarihî olayların etkisi baskın olarak görülmektedir. Yani o dönemde gerçekleşen siyasî olaylar edebî eserlerin figüratif kadrosuna, olaylar zincirine ve yazarın eserdeki "öteki" imajına doğrudan etki etmektedir. Gözlemlediğimiz bir başka nokta ise, eserlerinin birbirini etkilemesidir. 1990'lı yıllarına kadar edebî eserlerinde yazarın siyasî fikirleri, yaşam tecrübeleri ve toplumun nabzında elinin ne kadar hafif tutabildiğiyle de doğrudan ilgilidir.

İki edebiyatın eserlerinde yer verilen tiplere bakılırsa, Türkler Ruslara eserlerinde Asker, Düşman, Kahraman, Yayılmacı Zalim Ruslar, Milletleri Birbirine

Düşüren, Kendi Menfaatleri Uğruna Her Yola Başvuran, Çapkınlık Yapan, Kadın gibi tiplere yer vermişken; Ruslar Türkleri tasvir etmek için Uşak, Erkek, Düşman, Barbar ve Hain gibi tiplere yer vermişler. Bu meseleye istatistiksel bakacak olursak çizilmiş olan tiplerin daha çok düşmanca yaklaşım sonucunda ortaya çıktığı görülmektedir.

Türk edebiyatı eserlerini nazara aldığımızda, Tanzimat öncesi yazarlarının eserlerinde Ruslar ile ilgili olumsuz imajların oluşturulması ve kullanılması söz konusudur. Bu olumsuz tutumunun önemli etkenlerden biri, Türkiye'nin (Osmanlı) Rusya ile özellikle de 17. 18. ve 19. Yüzyıllarda yoğun olarak sürdürülen savaşlardır. Dolayısıyla bu döneme ait eserlerde olumsuz Rus imajına, düşman tiplerine ve Ruslara karşı tavırların sergilenmesine tanık olduk.

Tanzimat yazarlarından Ahmet Midhat Efendi'nin özellikle de erken dönem eserlerinde Ruslar hain, daima milletleri birbirine düşüren, zalim düşmanlar olarak çizilmektedir. Daha sonra bu tutum, Ruslarla aynı toprakları paylaşan kardeş Türk milletlerin çıkarları doğrultusunda değişmektedir.

Kökeni Kafkas olan Ahmet Midhat'ın düşmanlık tavrının gelişmesinde, şüphesiz, ailesinin doğduğu mekânlarından göç etmek zorunda kalmasının etkisi büyüktür.

Ahmet Midhat'ın Ruslara düşmanlığı değişik boyutlarıyla ele alınmıştır. Yazarın eserlerinde Rusların ezelî düşman olarak algılanmasından farklı olarak, zalim, milletleri birbirine düşüren ve yayılmacı politikalarıyla ele alınmıştır. Bu sonuçlara *Firkat, Paris'te Bir Türk, Kafkas, Arnavutlar-Solyotlar, Gürcü Kızı Yahut İntikam* ve *Dünyaya İkinci Geliş Yahut İstanbul'da Neler Olmuş* romanları inceleyerek ulaştık. Yazarın eserlerinde dikkatleri çeken nokta da Rusların

Türkiye'den başka Kafkaslar'da ve eski Osmanlı sınırları içinde yaptıkları oyunları dile getirmesidir. Sıraladığımız romanlarında Ahmet Midhat Rusları düşman olarak çizerken, *Acayib-i Âlem* adlı romanında da dostça tavır sergilemektedir. Ayrıca Ahmet Midhat bu eseriyle Cumhuriyete kadar Ruslardan olumlu bahseden tek yazardır. Bu eserinde Türk okuruna Ruslarla ilgili ansiklopedik bilgiler sunulmaktadır. Bu eserde ilk defa Rusların kültürüne sempatiyle yaklaşılmıştır. Ahmet Midhat'ın eserleri, Tanzimat ve Meşrutiyet edebiyatlarında Ruslara yer veren tek eserler olmalarından dolayı özel öneme sahiptirler.

Mizancı Mehmed Murad'ın *Turfa Mı Yoksa Turfanda Mı?* adlı eserinde Ruslara on dokuzuncu yüzyılda yapılan savaşlar çerçevesinde yaklaştığından tavrı olumsuzdur. Yazarların olumsuz, düşmanca tavır sergilemelerinin sebebi, yapılan Kırım savaşı, 93 Harbi ve Balkanlardaki ayaklanmalardan Rusların sorumlu olduklarından kaynaklanmaktadır.

Servet- Fünûn edebiyatçılardan Halit Ziya Uşaklıgil, *Bir Ölünün Defteri* adlı romanında 1893 Harbinde gelişen olayların insanlar üzerindeki etkisi ele alınmaktadır. 1900'lü yıllardaki olaylar ve özellikle Rusların Batum gibi bölgeleri işgal etmeleri Türk yazarlarını çok etkilemiştir. Dolayısıyla bu olaylar eserlere taşınırken Ruslara düşman olarak yaklaşılmış, Türkler ise idealize edilmiştir (Mesela, İzzet Melih'in *Tezat* adlı romanında idealist, vatansever Türk gencinin Rus kızı ile aşkı ele alınması gibi. Güzel kızın hiçbir kusuru olmamakla birlikte Rus olduğu için Türk gençle evlenmeye layık görülmez).

Milliyetçilik düşüncesiyle yazılmış Meşrutiyet Dönemi eserlerinde Ruslar Turancılık fikrinin bir engeli olarak görülür. Bu eserleri sıralayacak olursak İzzet Melih *Tezat*, Moralizade Vassaf Kadri *Şimal Rüzgârı,* Müfide Ferid Tek *Aydemir* ve

Ahmet Hikmet Müftüoğlu *Gönül Hanım* adlı romanları örnek olarak verebiliriz. Cumhuriyete kadar yazılan eserlerde Türk yazarları Rusları zalim, hilekâr, milletleri bir birine düşüren, başka milletlerin ve özellikle de Osmanlı topraklarında gözü olan, olumsuz imajına sahip bir insan topluluğu olarak ele alınmıştır. Bütün bunların sebebi de, tarihten süregelen Türk-Rus savaşları ile Birinci Dünya Savaşının insanların bilincindeki yarattığı olumsuz imajların edebiyat eserlerine yansımasıdır.

Cumhuriyet dönemi edebiyatı eserlerinde de (özellikle 1990'lı yıllara kadar) Ruslara Türklerle yaptıkları savaşlar açısından yaklaşılmıştır. Dolayısıyla bu eserlerde de Ruslar, olumsuz imajın etkisiyle ele alınmıştır. Ruslar, dağılmakta olan ve "Hasta Adam" olarak görülen Osmanlı'nın topraklarında gözü olan bir millet olarak çizilmesinin yanı sıra, Türk-Rus savaşlarının cephe arkası ele alınmakta, bu savaşların insanlar üzerindeki etkisi araştırılmaktadır. Bu dönem eserlerinde özellikle milletlerin göçlerine oldukça çok yer verilmekte ve bu olaylarda Rusların parmağı olmasından rahatsızlık duyulmaktadır.

Bu dönem edebiyatçıların çoğu eserlerinde, yapılan savaşlar arasında en çok 93 Harbine yer vermektedirler. Memduh Şevket Esendal, *Miras* adlı romanında Rusları milletleri göçe zorlayan "Moskof" olarak çizer. Bu ifadeyle Ruslar, bütün kötülükleri içinde barındıran oldukça olumsuz imaj kazanırlar. Sadri Ertem de, *Bir Varmış Bir Yokmuş* adlı romanında Çarlık Rusya, emperyalist ve komşu ülkelerin zenginliklerine sahip olmak isteyen bir devlet olarak gösterilir. Rusların başındakiler, halkı din duygularını istismar ederek savaşlara zorlamaktadırlar. Mithat Cemal Kuntay'ın *Üç İstanbul* adlı romanında Ruslar yine olumsuz imaja sahip olan "Moskof" kelimesiyle anılırlar. Bu eserde Ruslar acının, açlığın ve yine de göçlerin sebepleridir.

Rusların Panslavizm ideolojisi ve Balkanlarda yaptıkları yine bu dönem eserlerinde yer almaktadır. Rusların, insanların dinî duygularını sömürerek istediklerine ulaşması da eleştirilmektedir. Mesela, Kenan Hulusi Koray'ın *Osmanoflar* romanında Rusların, yerli halkı kışkırtarak Türklere karşı Rus-Bulgar zulmü körüklemelerini kaleme almaktadır.

Oğuz Özdeş'in *Tuna Nehri Akmam Diyor* ve *Şeyh Şamil* adlı romanlarında da 1877-1878 Osmanlı-Rus savaşı konu edilirken, Rusların siyasî oyunlarından bahsediliyor. Zikredilen eserlerde, Rusların Kafkaslar'daki amaçlarına ulaşmak için gösterdikleri çabaları anlatmak amacıyla figüratif kadrosunda gerçek siyasî ve askerî adamlar ve onlara uygun tiplere bolca yer verilmektedir. Ayrıca *Şeyh Şamil* romanında, İzzet Melih'in Tezat romanında olduğu gibi benzer kurgu kullanarak, ideallerine sahip olan Türk gencine âşık bir Rus kızı tipi işlenmiştir.

Kafkas halklarının Ruslara kaşı verdikleri mücadele Kemal Bilbaşar'ın *Kölelik Dönemeci* adlı romanında da işlenmektedir. Eserde Ruslar çok büyük bir tehdit unsuru olarak ele alınıyor. Sevinç Çokum'un *Hilal Görününce* adlı romanında ise Rusları, başka milletlerle uğraşan, onları topraklarından eden, milletlerin bütün kötü özelliklerini toplayan bir millet imajı içerisinde işlenmektedir. Sevinç Çokum'un bu eseri Cumhuriyet döneminde Kırım savaşını konu edinen tek roman olma hasebiyle dikkat çekmektedir. Bu eserde Ruslar, Kırım Türkleri'nin huzurlu hayatını tehdit eden bir topluluktur. Şemsettin Ünlü'nün *Toprak Kurşun Geçirmez* romanı Osmanlı-Rus savaşının bizzat cephedeki olayları işlemiş olmasından dolayı önem taşımaktadır. Ayrıca eserde savaşın Doğu cephesindeki olaylar yer almakta ve Rusların siyasî oyunları ve özellikle sıcak denizlere inmek için yaptıkları girişimler eleştirilmektedir.

Araştırmamız sonucunda incelediğimiz eserlerde 1990'lı yıllara kadar yazılmış olanlarda Ruslar daha çok düşman imajıyla kaleme alınmıştır. Dikkati çeken bir başka nokta, Rusların hemen hemen tüm eserlerde aynı, tipik kötü özellikleri taşımalarıdır. Görüşümüze göre bunun sebebi, yakın zamana kadar yapılan savaşlardır.

1990'lı yıllardan sonra yazılan eserlerde Rus düşman imajı baskınlığını kaybetmektedir. Kimi yazarlar eserlerinde düşman imajını işlemelerine rağmen, bunu ele aldıkları konu gereği yapmaktadırlar. Yani anlattıkları savaşlardaki ruhu aktarmak amacıyla bunu tarafsız olarak yapmaktadırlar. Mesela Reha Çamuroğlu'nun *Son Yeniçeri* romanında "Moskof", "kâfir" kelimelerini sarf etmesine rağmen tarafsızdır. Necmi Gürsakal'ın *Floransalı Karlo* romanında Osmanlı-Rus ilişkilerinin ticari boyutuna değinilmektedir. Kürk ticareti yapan Vladimir her ne kadar çirkin, iri yarı olarak çizilmiş ise de, yazar Ruslara karşı düşman tavrı sergilemez, tam tersi bu tür tasvirleriyle figüratif kadrosundakilere masalımsı, fantastik hava katar. Elif Şafak, *Mahrem* romanında her ne kadar Rusları Sibirya kültürünü yok eden, işgalci ve sömürgeci bir millet olarak görse de, onlardan bahsederken düşman tavrı sergilememektedir. Olayları seyirci anlatıcı tavrıyla ele almaktadır. Bu eserde Ruslar ticaret kimlikleriyle karşımıza çıkmaktadırlar. Sibirya'nın zenginliklerini yok ederek Rusya'ya taşımaktadırlar. Yaptığımız tespitler sonucunda, 1990'lı yıllar sonrasında Türkiye-Rusya arasında yapılan savaşlar ele alınmamıştır. Dolayısıyla bu dönem eserlerinde savaşlara bağlı olarak düşman imajı yer almamaktadır.

Araştırmamızın sonucunda, Rusya'nın tarihinde gerçekleşmiş olayların eserlerindeki etkisini tespit edilmiştir. Mesela Kızıl Devrim sonucunda Beyaz

Rusların Türkiye'ye göçü gibi olaylar Türk yazarları tarafından eserlerinde işlenmiştir. Ulaştığımız başka bir sonuç da, 1990'lı yıllara kadar Beyaz Ruslar, Türkiye'nin sosyal hayatı içinde ele alınmasıdır. Beyaz Rusları başlı başına bir konu olarak ele alan eserlerin ortaya çıkması da 1990'lı yıllardan sonra olmuştur. Beyaz Ruslar, Rusya'dan Türkiye'ye ve oradan Avrupa'ya kaçan, Çarlık yanlısı, asil sınıfa mensup insanlardır. Türkiye'de bulunduklarında yerli halkın sosyal hayatını moda, eğlence, yeme-içme adabı, kültür gibi çeşitli yönleriyle etkilemişlerdir. Bu tür etkileşimler Türk edebiyatı eserlerinde de yerlerini almıştır.

Beyaz Ruslar, 1920'li yıllara kadar İstanbul'a göç etmişlerdir. Bu dönem eserlerinde Ruslar, işgal altındaki şehrin kargaşa hayatını daha da kargaşalaştırmış olarak işlenmektedirler. Mesela Hüseyin Rahmi Gürpınar, İstanbul'un ahlâkî çöküntüsünün sebebini fuhuş hayatı içerisinde yerini alan Beyaz Rus kadınlarında görür. Yazar, *Ben Deli Miyim?* ve *Kokotlar Mektebi* adlı romanlarında Beyaz Rus kadınlarının kültürlü olmalarına dikkatleri çekmiştir. Gürpınar *Kokotlar Mektebi* adlı romanında Bolşevik sistemine de değinir. Fakat bu sistem, yazara göre, anlatıldığı gibi ve ekonomik bir sistem değil, kadınlı erkekli insan topluluklarının bir arada teklifsizce yaşayabilecekleri kadar ahlâksızlık ve bataklık tutumudur. Beyaz Rusları eserlerinde işleyen bir başka yazar, Ercüment Ekrem Talu'dur. *Kundakçı* adlı romanında Rusların açtığı eğlence mekânlarına değinir, tavrı Gürpınar'a göre daha ılımlıdır. Burada çalışan Nadya adında bir kızdan çalışkan, temiz ve ahlâklı olarak bahseder.

Mütareke yılları edebiyatımızda Ruslar, ahlâk çöküntüsü, değerlerin çürümüşlüğü içinde yer alırlar. Bu dönem eserlerinde Ruslar, Beyoğlu eğlence hayatının vazgeçilmez parçası olarak karşımıza çıkar. Beyaz Rusların açtıkları

lokantalar ve barlarda votka servisi yaptıkları anlatılmaktadır. Ayrıca, kadınlar fuhuş yapmalarıyla (o dönemde Rus metres sahibi olma modası zikredilir), erkeklerin de uyuşturucuyu hem kullanmaları hem de etraftakilere alıştırmalarıyla ele alınırlar. Söylediklerimize örnek olarak *Sodom ve Gomore, Üç İstanbul* ve *Sahnenin Dışındakiler* adlı eserlerini gösterebiliriz. Zikredilen eserlerde Ruslar, İstanbul'un ve özellikle de Beyoğlu hayatını etkilemeleriyle ele alınmıştır. Lokantalar, barlar, yeme içme alışkanlıklarıyla sosyal hayatı etkilemişlerdir. Beyaz Rus kadınları da giyim kuşamlarıyla Türk kadınların moda anlayışlarını değiştirmişlerdir. Örneğin eserlerde "Rus başı" diye anılan eşarp bağlanması sıkça anlatılmaktadır.

Beyaz Rusların sanata düşkünlükleri, dans ve bale becerileri gibi olumlu özellikleri, Türklerin olumsuz etkilendikleri sosyal hayatlarındaki rolü birlikte anlatılır. Yazarlar bu denli olumsuzluklara rağmen düşmanca bir tavır içinde değildir. Türkiye'ye sığınan Türk edebiyatçıları, Rusların çaresizlikleri ve içinde bulundukları acınacak durumları gerçekçilik tavrıyla anlatmaktadırlar.

Sodom ve Gomore romanında Ruslar, kötü etkileri ile anlatılmaktadırlar. *Üç İstanbul* romanında uyuşturucu illetleriyle ele alınmakla birlikte eski zenginlikleri ve asaletlerinden eser kalmayışları anlatılmaktadır. *Fatih Harbiye*'de lüks hayat için terk edilen Rus kızın haline acınmaktadır. *Sınıf Arkadaşları* romanında Ruslar plaj modası başlattıklarıyla gündeme gelmiştir.

Genel olarak bakıldığında, Mütareke Dönemi edebî eserlerinde İstanbul'a kaçan Beyaz Rusların sosyal hayatları anlatılmakta ve önceki yaşamlarıyla şimdiki hayatları arasında karşılaştırma yapılmaktadır. Yeni hayatlarında prensler, generaller, kontlar temizcilik ve garsonluk yapmalarına rağmen ayakta kalmayı başarıyorlar. Çoğu bunu Rusya'ya, eski hayatlarına dönecekleri inançlarına borçlular. Eki

hayatlarına dönme hayalleri daha çok 1990'lı yıllardan sonra yazılan eserlerde daha yoğun olarak karşımıza çıkmaktadır. (Attila İlhan ve Kemal Tahir'in romanlarında bu tiplere 1990 öncesi eserlerinde de rastlamak mümkündür.)

Kemal Tahir'in *Hür Şehrin İnsanları* romanında Ruslar hizmet sektöründe çalışma kimlikleriyle ele alınırlar. Çizilen kadın tiplerinin ise cinsel kimlikleri öne çıkar. Yazar siyasî görüşünü esere yansıtmıştır. Şöyle ki Tamara adında Beyaz Rus kadın Rusya'dan kaçma sebebi olan komünizm rejimini özlemektedir. Ahmet Hamdi Tanpınar'ın eserlerinde Ruslar ise, İstanbul eğlence hayatına renk katmalarıyla ele alınmaktadır. Olumsuz olarak çizdiği tipler ise, kokain kullanılmasını yaygınlaştıran ve ahlâkî değerleri kötüleştiren Beyaz Rus erkek tipleri ve eserlerde metres tipi olarak karşımıza çıkan Beyaz Rus kadınlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu dönem edebiyatçıların Rusları ele alma özelliklerinden biri de onların değişik sanatlara alâkalarından dolayıdır. Eserlerinde Beyaz Ruslar müzik, dans, resim ve fotoğrafçılıkla uğraşmaktadırlar.

Attila İlhan'ın romanlarında çizilen Beyaz Ruslar İstanbul'un (ve Türkiye'nin) sosyal hayatını etkilemelerinin yanı sıra siyasî kimlik özelliklerini de taşımaktadırlar. Çizilen erkek tipleri casusluk, uyuşturucu ticareti ve fuhuş işleri organize etmekte, kadınlar ise cinsel kimliklerinin yoğun işlenmesiyle, erkekler ile ilişkileri yönlü ele alınmaktadırlar.

2000'li yıllarda Beyaz Rusları anlatan eserlerin sayısı artmıştır. Bu dönem yazarları tarafından eserlerinde anlatılan Beyaz Rusların trajik hayat hikâyeleri ele alınmıştır. Eserlerin çoğu kadın yazarlar tarafından yazılmış ve aile hatıralarından yola çıkarak kaleme alınmıştır. Nermin Bezmen'in *Kurt Seyit & Shura* ve *Kurt Seyit & Murka* adlı romanlarında Beyaz Rusların Rusya'da sürdürdükleri ihtişamlı

hayatlarıyla İstanbul'da çektikleri sıkıntılar paralel olarak anlatılmaktadır. Bu eserlerde çizilen tipler de İstanbul'un eğlenceleri içinde yer almaktadırlar. Nermin Bezmen, kendi ailesinin hatıralarını romanlaştırmıştır.

Zerrin Koç'un *Islak Kentin İnsanları* romanında yine Rusların trajedisini, Rusya'dan Samsun'a kaçmak zorunda kalan bir Rus kızı tipiyle kaleme almıştır. Elif Şafak'ın *Bit Palas* eserinde Beyaz Rusları, İstanbul'un simgesel özelliklerini göstermek amacıyla kullanmaktadır. İstanbul herkese yeri olan, fakat hiç kimsenin beklentilerini yerine getirmeyen bir şehir olarak gösterilmektedir. Turgay Fişekçi, *Hep Yanımda Kal* eserinde Beyaz Rusların İstanbul ve İstanbulluların sosyal hayatlarını ve özellikle de yeme içme adabını açtıkları lokantalarıyla değiştirdikleri vurgulanmaktadır. Hikmet Hükümenoğlu'nun *Küçük Yalanlar Kitabı* romanında servetini Türkiye'ye kaçırabilen bir genç kız tipi karşımıza çıkmaktadır. Eserde, zengin Beyaz Rusların Türklerden daha iyi hayat sürdükleri anlatılmaktadır.

Beyaz Rusların edebî eserlerde yer alması, onların hayat trajedilerine acıma imajlarıyla birlikte, Türkiye'nin siyasî ve fikrî düşüncelerinin etkileriyle sosyal hayattaki rolü irdelenmektedir. Ayrıca, Beyaz Ruslar dolayısıyla, 1917'de Rusya'da yapılan ihtilâl edebî eserlere taşınmış oldu. Türk Rus ilişkilerini ele alan eserlerinde, özellikle de 1960'tan sonra yazılanlar, Soğuk Savaş yıllarındaki düşüncelerin fikrî platformunun edebiyattaki yankı tablosunu sergilemektedir.

Millî Mücadele edebiyatı ürünlerinde dönemin fikrî yapısının eserlere taşındığını göstermektedir. Bu dönem eserlerdeki Rus imajı millî değerlerin yüklenmesinden çok fikrî anlamların yansımasıyla oluşturulmuştur. Dönemin ürünlerinde Ruslar, özellikle de halk arasında Bolşevikler ve Komünistler olarak

algılanmaktadırlar. Bu dönemden başlayarak Ruslarla ilgili oluşan imajlar, Türk Rus ilişkileri etrafında gelişmektedirler.

Tarık Buğra'nın *Küçük Ağa* ve *Firavun İmanı* romanlarında Rusların yaptığı yardımlar, aslında düzen olarak komünizmin Türkiye'ye dayatılmak istenmesi gibi algılanmakta ve bu fikirden rahatsızlık duyulmaktadır.

Cumhuriyet Dönemi eserlerinde Türk Rus ilişkilerini en çok kaleme alan Attila İlhan olmuştur. Attila İlhan romanlarında Bolşeviklere sempatiyle yaklaşmıştır. Bunun sebebi ise Ahmet Ziya gibi Attila İlhan'ın Moskova'da eğitim görmesidir. Yazarın Millî Mücadele Döneminde yazıldığı romanlarda Rusya'nın yapmış olduğu yardımları üzerinde durulur. Rus tiplerine yer verilmediği *Allah'ın Süngüleri-Reis Paşa, Gazi Paşa* gibi romanlarda Attila İlhan Sovyetler Birliğini, Türklere emperyalizme karşı savaşmaya yardım eden devlet olarak anlatılmaktadır.

Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Bir Sürgün* romanında Komünizm meselesini 1917 ve öncesini ele aldığından diğer yazarlardan farklıdır. Bu romanda ele alınan Ruslar, Çarlık Rusya'sından kaçan muhalif tiplerdir. Eserde istibdat karşıtı Türkler komünist yanlısı Ruslarla karşılaştırılır. Refik Halit Karay'ın *Çete* adlı romanında ise Kızıl İhtilâl'in kanlı yüzü gösterilir.

İncelediğimiz eserlerde yer verilen Rus imajlarının yazarların fikrî düşünceleri ve siyasî görüşleriyle doğru orantılı olduğunu tespit ettik. Samim Kocagöz, Refik Halit Karay, Attila İlhan ve Tarık Buğra gibi yazarlar, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş sürecinde Rusya'nın rolünü inceleyerek tespitlerini eserlerine taşımışlardır.

Rus edebiyatı eserlerini incelediğimizde Türk edebiyatına nazaran farklı sonuçlara ulaştık. Şöyle ki, Türk edebiyatı eserlerine tarihî süreçlerin doğrudan etkisi

söz konusu iken, Rus edebiyatı eserlerinde tarihteki olayların bire bir etkisi değil, Türklerle ilgili zamanla oluşmuş imajların etkisinin rolü büyüktür.

Rus edebiyatı eserlerinde Rus oryantalizminin etkisi de büyüktür. Oryantalizmin Rus edebiyatı eserlerinde etkisi iki yönlü olarak karşımıza çıkmaktadır. İlki, Doğu motiflerine yer verilmesidir. Buna örnek olarak Rus edebiyatının erken dönem (18.-19. yüzyıllar) eserlerini verebiliriz. Puşkin ve Lermontov gibi sanatçılar hem şiirlerinde hem de hikâyelerinde Doğu motiflerine bol bol yer vermişlerdir. Oryantalizmin bir diğer etkisi de, Rusların öteki kültürü Doğu masalı şeklinde algılamaları olarak karşımıza çıkmaktadır.

KAYNAKÇA:

I. Birinci Elden Kaynaklar:

A. Romanlar

Adıvar, Halide Edip; *Tatarcık*, Muallim Ahmet Halit Kitabevi yayınları, Kenan matbaası, Beşinci baskı, İstanbul, 1943

Adıvar, Halide Edip; *Zeyno'nun Oğlu,* Remzi Kitabevi, Yükselen matbaası, İstanbul, 1967

Ahmet Midhat, *Dünyaya İkinci Geliş Yahut İstanbul'da Neler Olmuş,* yayına hazırlayan Kazım Yetiş, TDK Yayınları, Ankara 2000

Ahmet Midhat; *Paris'te Bir Türk*, Haz. Erol Ülgen, TDK Yay., Ank., 2000

Ahmet Midhat; *Arnavutlar Solyotlar*, yay. Haz. Nuri Sağlam, TDK Yay., Ank., 2002

Ahmet Midhat; Firkat yay. Haz. Nuri Sağlam, TDK Yay., Ank., 2002

Ahmet Midhat; *Gürcü Kızı Yahut İntikam,* yay. hzl. Kazım Yetiş, TDK Yayınları, Ankara 2003

Ahmet Midhat; *Kafkas*, Haz. Ülgen, Erol – Andı, Fatih, TDK Yay.,Ank., 2000

Akunin, Boris; *Erast Fandorin'in Maceraları-I, Azazel*, Eksmo Yay., Moskova, 1998

Akunin Boris; *Erast Fandorin'in Maceraları-II, Türk Hamlesi*, Zaharov Yay.,Moskova, 2000

Alatlı, Alev; *Aydınlanma değil, merhamet!* Gogol'un İzinde–1. kitap, Everest yayınları, 5. baskı, İstanbul, 2004

Alatlı, Alev; *Gogol'un İzinde-II, Dünya Nöbeti;* Everest yayınları, İstanbul, 2005

Altun, İbrahim; *Sürtük ve Kalpazan*, Doğan Kitap Yay.,İst. 2008

Baydar, Oya; *Sıcak Külleri Kaldı, Can yayınları, ciltli şömizli özel baskı, 1. basım, İstanbul, 2007*

Bezmen, Nermin; *Kurt Seyit & Murka*, PMR Yay.,25. baskı, İstanbul, 2008

Bezmen, Nermin; *Kurt Seyit &Shura*, PMR Yay.,35. baskı, İst., 2006

Bilgin, İsmail; *Sarıkamış Beyaz Hüzün,* Timaş Yay.,15. baskı, İstanbul, 2009

Birkiye, Atilla; *Bir Yıldız Kaydı*, Es yayınları, İstanbul, 2002

Buğra, Tarık; *Gençliğim Eyvah*, Ötüken Neşriyat, 5. baskı, İstanbul, 1991

Buğra, Tarık; *Küçük Ağa*, İletişim yayınları, 13. Baskı, İstanbul, 2008

Çamuroğlu, Reha; *Son Yeniçeri*, Everest yayınları, cep boy, 1. basım, İstanbul, 2009, (1. baskı 1999, 10. baskı 2007)

Çokum, Sevinç; *Hilâl Görününce*, Ötüken Neşriyat, 4. Baskı, İstanbul 1993

Çolakoğlu, Ayşe; *Bir İmparatorluğun Sancılı Yılları Kıskaç,* Doğan Kitap yayınları, 1. baskı, İstanbul, 2007

Dostoyevski, Feodor; *Karamazov Kardeşleri,* Russkiy Vestnnik Yay.,S-Petersburg, 1881

Eray, Nazlı; *Kayıp Kentin Gölgeleri*, 3. baskı, Turkuvaz yayınları, İstanbul, 2008

Esendal, Memduh Şevket; *Miras,* Bilgi Yayınevi, İkinci Baskı, İstanbul, 2003

Fındıklı, Selma; *İmbatta Karanfil Kokusu*, Remzi Kitabevi, 4. baskı, İstanbul, 2007

Fındıklı, Selma; *Saray Meydanı'nda Son Gece*, Remzi Kitabevi, 2. Baskı, İstanbul, 2000

Gezik, Hakan; *Buz Yarası, "Birinci Dünya Savaşı'nda Rus İşgali, Ermeniler ve Kurtuluş", Dharma Edebiyat yayınları, İstanbul,* 2005

Gürpınar, Hüseyin Rahmi; *Kokotlar Mektebi*, Atlas Kitabevi, 3. baskı, İstanbul, 1982

İlhan, Attila, *Aynanın İçindekiler I, Bıçağın Ucu*, (*Ayna I),* Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1973

İlhan, Attila; *Aynanın İçindekiler II, Sırtlan Payı,* Bilgi Yayınevi, Birinci Basım, Ankara, 1974

İlhan, Attila; *Aynanın İçindekiler IV, Dersaadet'te Sabah Ezanları*, İş Bankası Kültür Yayınları, Birinci Basım, İstanbul, 2003

İlhan, Attila; *Aynanın İçindekiler V, O Karanlıkta Biz*, Bilgi Yayınevi, 1. Baskı, İstanbul, 1988

İlhan, Attila; *Zenciler Birbirine Benzemez*, Dost yayınları, 1. baskı, Ankara, 1957

İşigüzel, Şebnem; *Sarmaşık*, Everest yayınları, 2. baskı, İstanbul, 2002

İşigüzel, Şebnem; *Sarmaşık*, Everest yayınları, 2. baskı, İstanbul, 2002

Hükümenoğlu, Hikmet, *Küçük Yalanlar Kitabı*, Everest Yayınları, Birinci Baskı, İstanbul 2007

Karagöz, Erkan; *Rus Kızı Vasilisa*, Gendaş Kültür Yayınları, İkinci Baskı, İstanbul 2003

Karakoyunlu, Yılmaz; *Ezan Vakti Beethoven-Perîze-*, Doğan Kitap, Üçüncü Baskı, İstanbul 2005

Karakurt, Esat Mahmut; *Erikler Çiçek Açtı,* İnkılâp ve Aka Yayınevi, 6.Baskı, İstanbul 1982

Karakurt, Esat Mahmut *Kadın İsterse,* İnkılâp ve Aka Yayınevleri, Dördüncü Baskı, İstanbul 1975

Karaosmanoğlu, Yakup Kadri, *Bir Sürgün*, İletişim yayınları, 6. Baskı, İstanbul, 2002

Karaosmanoğlu, Yakup Kadri; *Panorama*, İletişim yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 2002

Karaosmanoğlu, Yakup Kadri, *Sodom ve Gomore*, İletişim yayınları, 11. Baskı, İstanbul, 2001

Karay, Refik Halit; *Çete*, Semih Lütfi Erciyas, Semih Lütfi Kitabevi Yay.,İstanbul, t-siz

Kemal, Orhan; *Cemile*, Epsilon yayıncılık, İstanbul, 2004

Kenan Hulusi Koray, *Osmanoflar*, Yay. Haz: İnci Enginün, Doğan Kitap, İstanbul 2004

Kırıkkanat, Mine Gökçe; *Destina,* Literatür Yayıncılık, Üçüncü Baskı, İstanbul 2008

Koç, Zerrin; *Islak Kentin İnsanları*, Can Yayınları, İkinci Baskı, İstanbul 2000

Kuntay, Mithat Cemal; *Üç İstanbul*, Sander yayınları, Birinci baskı, İstanbul, 1976

Lermontov, Mihail Yuryeviç; Çağımızın Bir Kahramanı**,** www.lermontov.niv.ru

Mizancı; Mehmed Murad; *Turfanda mı Yoksa Turfa mı?* Yayına Hazırlayan Tacettin Şimşek; Akçağ yayınları, Ankara 1999

Müftüoğlu, Ahmet Hikmet; *Gönül Hanım,* Millî Eğitim Basımevi, İstanbul 1971

Özdeş, Oğuz; *Tuna Nehri Akmam Diyor*, Tekin Yayınevi, 6.Baskı, İstanbul 1983

Özdeş, Oğuz; *Şeyh Şâmil,* Tekin Yayınevi, İstanbul 1977

Pamuk, Orhan; *Kar,* İletişim Yayınları, Birinci Baskı, İstanbul 2002

Sadri Ertem, *Bir Varmış Bir Yokmuş,* İstanbul Devlet Matbaası, İstanbul, 1933

Safa, Peyami, *Fatih – Harbiye*, Ötüken Neşriyat, 18. Baskı, İstanbul, 1999

Slavnaya S. Tambovceva A.; *Pencere Kenarında Üç Güzel*-3, *Harem Mafyası*, Armada: "Alfa-kitap yayınları", Moskova, 2006

Solok, Cevdet Kudret; *Sınıf Arkadaşları*, Ahmet Halit Kitabevi yayınları, İstanbul, 1. baskı, 1943

Şafak, Elif; *Bit Palas*, Doğan Kitap Yayınevi, 13. Baskı, İstanbul, 2010

Şışkov, Vyacheslav, *Kasvetli Nehir, (Ugrüm Reka)*, Astrel yayınları, Moskova, 2009

Şolohov, *Durgun Akardı Don,(Tihiy Don)* 1–2. kitap, Molodaya Gvardiya (Genç Nesil) Yayınları, Moskova, 1980

Tahir, Kemal; *Hür Şehrin İnsanları 2,* Tekin Yayınevi, Yaylacık matbaası, 3. Baskı, 2. Cilt, İstanbul, 1995

Tahir, Kemal; *Esir Şehir-II, Esir Şehrin Mahpusu,* Sander yayınları, İstanbul matbaası, İstanbul, 1970

Tahir, Kemal; *Karılar Koğuşu*, Tekin Yayınevi, 6. Basım, İstanbul, 1996

Tahir, Kemal; *Namusçular*, Tekin Yayınevi, 4. Baskı, Yaylacık matbaası, İstanbul, 1994

Talu, Ercüment Ekrem, *Kundakçı*, Matbaa-i Ahmet Kamil, İstanbul 1926

Tanpınar, Ahmet Hamdi; *Sahnenin Dışındakiler*, Dergâh Yayınları, Dördüncü Baskı, İstanbul 1999

Tolstoy, Lev Nikolayeviç; *Anna Karenina*, İzdatelstvo Hudojestvennoy Literaturı "Dnipro", (Sanat edebiyat yayınevi "Dnipro"), Kiev, 1989

Tolstoy, Aleksei Nikolayevich; *Birinci Petro,* Politizdat Yay.,Birinci kitap, Moskova, 1930

Turgenyev, İvan Sergeyeviç; *Arefe*, Çeviren Ataol Behramoğlu, +1 Kitap yayınları, İstanbul, 2005

Ulyanina, İrina; *Bütün Türkler Rus Kadınları Sever,* Tsentropoligraf Yay., Moskova

Ahmet Ümit, *Beyoğlu Rapsodisi*, Doğan Kitap, 22.Baskı, İstanbul 2007

Uşaklıgil, Halit Ziya; *Bir Ölünün Defteri,* Hilmi Kitabevi, İstanbul, 1944

Ünlü, Şemsettin; *Toprak Kurşun Geçirmez*, Remzi Kitapevi, İstanbul 1988

B. Hikâye

Akçam, Alper; *Kiev'de Aşk,* "Kiev'de Aşk", Cumhuriyet Kitapları Yay.,İst., 2008

Baydar, Oya; *Elveda Alyoşa*, "Brandenburg Kapısı'nda Ölüm", Can Sanat Yayınları, 6. baskı, İstanbul, 2008

Bunin, İ. A.; *Dört Ciltlk Bunin Kulliyatı*, "Soğuk Sonbahar", Edebiyat Yay., Moskova, 1988

Bunin, İ. A., Dört Ciltlik Bunin Kulliyatı, "Zoya ve Valeri", Edebiyat Yay., Moskova, 1988

Çehov, Anton Pavloviç; "Yaşayan Tarihler"

http://public-library.narod.ru/Chekhov.Anton/zhivaya.html#posle

Lermontov, Mihail Yuryeviç; Âşık Kerib, Vçera İ Segodya (Dün ve Bugün) dergisi, S. Petersburg, 1846 www.lermontov.niv.ru

Puşkin, Aleksandr Sergeyeviç; *Erzurum'a Yolculuk*

Sabahattin Ali; "Bir Gemici Hikâyesi", *Resimli Ay*, Ekim 1930

Sabahattin Ali, "Viyolonsel" , *Meşale*, 01.10.1928

Uşaklıgil, Halit Ziya; *İhtiyar Dost,* Yay. Haz. Muhammet Gür, Özgür Yayınları, Birinci Baskı, İstanbul 2008

Vereshagyn, V.V; *Hikâyeler, Makaleler, Hatıralar*, "Literator", yay. hzl. V. A. Koshelyova ve A. V. Chernova, Sovetskaya Rossiya yay. Moskova, 1990

C. Şiir

Atsız, Hüseyin Nihal; *Bütün Eserleri 5, Yolların Sonu, "*Yakarış", İrfan yayımcılık, Yedinci Baskı, İstanbul, 2004

Cansever, Edip, Ben Ruhi Bey Nasılım, "Ben Ruhi Bey Nasılım", V. Bölüm http://www.antoloji.com/siir/siir/siir_SQL.asp?siir=2473

Fişekçi, Turgay; *İnsan Üstüne Sorular –Yanıtlar,* toplu şiirler, 1976- 2006, 2006 Yayınevi, İstanbul, 2007

Koryürek, Enis Behiç; "Moskova", *Donanma Mecmuası*, İstanbul, 18 Ocak 1915, Sayı 29 (77)

Koryürek, Enis Behiç; *Miras ve Güneşin Ölümü*; yayına hazırlayan Fethi Tevetoğlu, Milli Eğitim Bakanlığı yayınları, İstanbul, 1971

Lomonosov, Mihail Vasilyeviç; *Şiirler*, "Anna İoanovna'nın Hatırına Ve Türkler Ve Tatarlar Yenilgiye Uğratılmasına Ve Hotin Kalesinin Ele Geçirilmesi Üzerine Yazılan Fahriye", "Sovetskaya Rossiya" ("Sovyet Rusya") yayınları, Moskova, 1980

Puşkin, Aleksandr Sergeyeviç; *10 ciltlik Şiir Antolojisi*, "Greçanke", Edebiyat Eserleri Yay., Moskova, 1959

Vereshagyn, Vasili; *Savaşta: 1877 yılı Rus- Türk Savaşı Hatıraları, Moskova, 1902*

Ç. Tiyatro

Buğra, Tarık; *Ayakta Durmak İstiyorum*, Ayyıldız Matbaası, 1. baskı, Ankara, 1966

Buğra, Tarık; *Akümülatörlü Radyo*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları: 978, Sevinç matbaası, Ankara, 1988

Buğra, Tarık; *Yüzlerce Çiçek Birden Açtı*; Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları: 1266; Atak ofset; Ankara, 1990

Gorki, Maksim; Hikâyeler. Makaleler. Hatıralar. Oyunlar. *Na Dne; (Ayaktakımı Arasında)*, "Biblioteka Vsemirnoy Literaturı" ("Dünya Edebiyatları Kütüphanesi" serisi), Hudojestvennaya literatura yayınları, Moskova 1975

II. İKİNCİ ELDEN KAYNAKLAR

A. Ansiklopedi Ve Sözlükler

Büyük Sovyet Ansiklopedisi, Türkiye maddesi, C. 26, Moskova, 1977

Gültek, Vedat; *Bilim ve Sanat Rusça-Türkçe Sözlük*, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 2004

Scognamillo, Giovanni, *Türk Sineması Tarihi,* Metis Yayınları, C:1, İstanbul, 1987

Yeğin, Abdullah; Osmanlıca-Türkçe İslamî-İlmî-Edebî-Felsefî Yeni Lügat, Hizmet vakfı, İstanbul, 1992

Yeni Rus Ansiklopedisi, Başmuharrir Nekipelov, A. D., Ansiklopedi (Entsiklopediya) Yay.,Moskova, 2004

B. Kitaplar

Alkyayeva, Leyla O.; "Türkiye'de Rus Klasik Edebiyatı" ("Russkaya Klassika v Turcii"), *Doğu Ülkelerinde Rus Edebiyatı, (Russkaya Literatura v Stranah Vostoka)*, Nauka Yay., Moskova, 1982

Ayverdi, Samiha; *Türk-Rus Münasebetleri ve Muharebeleri*, Samiha Ayverdi Külliyatı, 16, 2. Baskı, Kubbealtı Neşriyatı, Özal Matbaası, İstanbul, 2004

Behramoğlu, Ataol; *Rus Edebiyatında Puşkin Gerçekçiliği*, yayına hazırlayan Mürşit Balabanlılar, Türkiye İş Bankası Kültür yayınları, İstanbul, 2001

Burçak, Rıfkı Salim; *Moskova Görüşmeleri (26 Eylül 1939- 16 Ekim 1939) ve Dış Politikamız Üzerindeki Tesirleri*, Gazi Üniversitesi yayınları, Ankara, 1983

Çakır, Hasan; *Öykü Sanatı*, Çizgi Kitabevi Yay., 2. Baskı, Konya, 2002

Çetin, Nurullah; *Edebiyat ve Bilinç*, Öncü Kitap Yay., 1. Baskı, Ankara, 2010

Çetin, Nurullah; *Millî Doğruluş Yeniden…*, Öncü Kitap Yay., Ank., 2010

Çetin, Nurullah; *Roman Çözümleme Yöntemi*, Öncü Basımevi, 2. Baskı, Ankara, 2004

Çetin, Nurullah; *Şiir Çözümleme Yöntemi*, Öncü Basımevi, 2. Baskı, Ankara, 2004

Dunlop, J. B.; Hammer, D. P; Sinyavsky, A.,; Suny, R. G.; Yanov, A.; *Günümüzde Rus Milliyetçiliği*, Çevirenler Fatma Arzık ve Murat Aygen, Yayına Hazırlayan Adnan Şenel, Forum yayınları, Ankara, 1990

Kumrular, Özlem; *Dünyada Türk İmgesi*, Kitap yayınevi, Birinci baskı, İstanbul, 2005

Lihaçyov, Dimitri Sergeyeviç; *İgor ve Ordusu Destanı,* "Prosvesheniye" ("Aydınlatma") yayınları, Moskova, 1984

Malenko; Aleksandr; *Pişu, Çitayu…, Dumayu O Krıme* (*Kırım Hakkında Yazıyorum, Okuyorum…, Düşünüyorum*), Puşkin hayat ve sanatında Kırım'ın yeri, Biznes İnform Yayınları, 2. Baskı, Simferopol, 2009

Mısıroğlu, Kadir; *Moskof Mezalimi*, Sebil yayınevi, Dördüncü basım, İstanbul, 1976

Milas, Herkül, *Türk ve Yunan Romanlarında Öteki ve Kimlik*, İletişim Yayınları, İstanbul 2005

Moran, Berna, *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış I,* İletişim Yayınları, Yedinci Baskı, İstanbul 1998

Oktay, Ahmet; *Toplumcu Gerçekçiliğin Kaynakları*, İthaki yayınları, 4. Baskı, İstanbul, 2008

Petrosyan, Yu. A.; *Osmanlı İmparatorluğu: Güç ve Ölüm (Osmanskaya İmperiya: mogushestvo i gibel), Tarihi makaleler,* "Nauka" Doğu Edebiyatı yayınları merkezi (Nauka, Glavnaya redakciya vostochnoy literaturı), Moskova, 1990

Potshveriya, B:M; *İkinci Dünya Savaşı Sonrası Türkiye'nin Dış Siyaseti*, Nauka (Bilim) Yay.,Moskova, 1976

Rogojın, Nikolay M.; *Rusya'nın Dış Siyaset Tarihi*, Uluslararası İlişkileri Yay.,Moskova, 1995

Sanin, G. A.; *XVII. Yüzyılın Ortasında Rusya ve Ukrayna'nın Kırım Hanlığıyla Münasebetleri;* Moskova, "Bilim" ("Nauka") Yay.,1987

Sertçelik, Seyit; *Rus Ve Ermeni Kaynakları Işığında Ermeni Sorununun Ortaya Çıkış Süreci 1678–1914*; TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yay.,No 131, Ankara, 2009

Zelyut, Rıza; *Yabancı Kaynaklara Göre Türk Kimliği*, Fark yayınları, İkinci baskı, Ankara, 2008

C. Süreli Yayınlar

Balık, Macit; *"Edip Cansever'in Tragedyaları'nda Yalnızlık, Bunalım Ve Yabancılaşma"*, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 4. Cilt, S. 18, Yaz 2011

Enginün, İnci, "Edebiyatımızda Rus Tipleri", *Araştırmalar ve Belgeler*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2000

Gariper, C.; "Rusça'dan Türkçe'ye Yapılan İlk Edebî Tercümeler Üzerinde Bir Araştırma: Manzum Tercümeler", *İlmi Araştırmalar* Der., №7, İst., 1999

Emel Kefeli, "Kültürler Arası İlişkiler Açısından Seyahatler: Fransa Sefaretnâmesi, *Journal of Turkısh Studises*, (Orhan Okay Armağanı II) *Festschrift in Honor of Orhan Okay II*, (Ed. Nâzım H.Polat), Volume 30/II, Harvard Üniv. Yakındoğu Dilleri ve Medeniyetleri Bölümü Yay.,2006

Marks, K.; "XVIII yüzyılın Diplomasi Tarihinin Aydınlanması", *Tarih Sorunları* (*Voprosy İstorii*) Der., №4, 1989

Milkov, Vladimir; "Mayakovskiy'de" (U Mayakovskogo), Smena Dergisi, No 628, Moskova, Temmuz, 1953

Türkmen, Fikret; "Doğulu Konuların Rus Edebiyatında İşlenmesi Meselesi", *Türkish Studies*, Türkoloji Araştırmaları, Volume 2/2, Spring 2007

Olcay, T.; "Türkiye'de Rus Edebiyatı" *Visnık (Haberci)*, Harkov "Karazin" Devlet Üniversitesi Filoloji Fakültesi Dergisi, № 595, Harkov, 2003

Örgen, Ertan "Üç İstanbul Romanında Anlatıcı Ve Bakış Açısı", http://www.turkiyat.selcuk.edu.tr/pdfdergi/s11/orgen.pdf

Ç. Tezler

Kul, Erdoğan; *ECE AYHAN ŞİİRLERİ ÜZERİNDE BİR ARAŞTIRMA,* Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2007

LEYLAK, Mehmet Halil, *I.Petro Döneminde Rusya'da Yapılan Yenilikler,* Yayımlanmamış yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1990

Özdemir, Fatih; *TÜRK ROMANINDA RUSLAR,* Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, 2009

Tural, Ahmet; *ELİF SAFAK'IN ROMANLARINDA SAHIS KADROSU* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya, 2006

Uçak, Nurcan, *1877–1878 OSMANLI-RUS HARBİNİN TÜRK EDEBİYATINDAKİ AKİSLERİ*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1997

D. İnternet Kaynakları

http://e-dergi.atauni.edu.tr/index.php/kkefd/article/viewFile/3930/3753

http://epigraf.fisek.com.tr/?num=1277

http://profismart.ru/web/bookreader-116544-77.php

http://tr.wikipedia.org/wiki/Nig%C3%A2r_Han%C4%B1m

http://www.dissercat.com/content/rol-perevoda-v-obshchestvennoi-zhizni-turtsii-i-dialog-kultur

http://www.kenthaber.com/Haber/Genel/Kose/teoman-torun/rus-ve-sovyet-edebîyati-11/d77a05de-4d49-467c-b6c4-61ec912607b4

http://www.littera.hacettepe.edu.tr/TURKCE/16_cilt/hulya.htm

Lermontov, "Âşık Kerib", Vçera İ Segodya (Dün ve Bugün) dergisi, S. Petersburg, 1846, www.lermontov.niv.ru

Örgen, Ertan "Üç İstanbul Romanında Anlatıcı Ve Bakış Açısı",

http://www.turkiyat.selcuk.edu.tr/pdfdergi/s11/orgen.pdf

peoples.ru.

Süreyya, Cemal; *Seçmeler*, "Nazım Hikmet", Ararat Yayınevi, 1968, http://epigraf.fisek.com.tr/index.php ?num=1277

https://sites.google.com/site/zivojmaakovskij/elektivnyj-kurs-zivoj-maakovskij/zanatie-no1-ziznetvorcestvo-v-v-maakovskogo

Puşkin, Aleksandr Sergeyeviç; *Erzurum'a Yolculuk,* Filipova, S., *İstorografiya*, S. V. Soplenkov, "Erzurum'a Yolculuk: Rusya'nın Doğu İle İlgili Sosyal Düşüncesi (XIX. Yüzyılın birinci yarısı), http://dlib.eastview.com/browse/doc/4296237

Puşkin, Aleksandr Sergeyeviç; "V Peşçere Taynoy V Den' Gonenya", ("Gizli Mağarada Kovalama Gününde"), 1824, şairin karalama notları, http://pushkin.niv.ru/pushkin/stihi/stih-484.htm

http://az.lib.ru/w/wereshagin_w_w/text_0030.shtml

Vereshagyn, Vasili; *Savaşta: 1877 yılı Rus- Türk Savaşı Hatıraları, Moskova, 1902,*

http://www.booksite.ru/vereschagin/6_28.html

http://ru.wikisource.org/wiki/%D0%9E_%D0%B4%D0%B5%D0%B2%D0%B0-%D1%80%D0%BE%D0%B7%D0%B0,_%D1%8F_%D0%B2_%D0%BE%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D1%85_(%D0%9F%D1%83%D1%88%D0%BA%D0%B8%D0%BD) ;

ÖZET

Türk Ve Rus Edebiyatlarında Öteki isimli bu çalışmada, Türk ve Rus edebiyatları eserleri incelenmiştir. Türk edebiyatı eserlerinde Ruslar hakkında neler yazılmış ve Rus edebiyatı eserlerinde Türkler ne şekilde kaleme alınmış diye araştırılmıştır. Çıkan verilere göre, eserlerde yer verilen tipler sınıflandırılmıştır.

Türkiye ve Rusya gibi iki komşu ülkenin yüzyıllardan beri süregelen dostluk veya düşmanlık ilişkileri mutlaka "öteki" imajın oluşturulmasına sebep olmuştur. Bu imaj günlük hayatta, diplomasi düzeyinde veya bireyleri etkileyecek formlarda oluşmuş olabilmektedir. Fakat genel olarak bir milletin zihnindeki algısı değişik bilim dallarının araştırma konusu olabilmektedir. Şöyle ki, bizim araştırmamızın kaynaklarını edebî metinler oluşturmaktadır. Çalışmamızda, Türk edebiyatı ürünlerinin metinlerindeki Rusya algısı yazarların düşünceleri, fikirleri ve önyargıları olduğu gibi; Türk toplumunda Ruslar hakkında oluşan olumlu veya olumsuz imajlarının da nasıl yansıtıldığı araştırılmaktadır. Zaman sürecinde oluşturulmuş bu imajlar edebî metinlerde olumlu veya olumsuz edebî kişilikler, yani tipler olarak kendini göstermektedir.

Çalışmamızda başlangıçtan günümüze kadar iki edebiyata ait eserler incelenerek hakkında oluşturdukları imaj ve değerler ortaya konulmaktadır.

Genel olarak iki edebiyatta da kullanılan tipler hem düşmanca, hem de dostça ikili çizgide gelişen tavrın göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Düşman tiplerine eserlerinde yoğun olarak yer veren Türk edebiyatında Ahmet Midhat olmuştur. Dönem olarak da düşman tipinin yoğun işlenmesi bakımından Tanzimat dönemi olmuştur. Ayrıca Ahmet Midhat eserlerinde, komşu millet Rusları işleyen ilk yazar olduğundan önemlidir.

Rus edebiyatı eserlerinde düşman Türk tipinin işlenmesinin yanı sıra casus Türk tipi özellikle de som dönem romanlarında yoğun olarak kaleme alınmıştır. Boris Akunin, Türkiye Rusya ile casusluk ilişkileri daha farklı boyutlara taşıyarak resmetmiştir.

ABSTRACT

In this analysis with the name of *"The Other" in Turkish And Russian literature* examined the works of Turkish and Russian literature. What's in the works of Turkish literature written about the Russians and the Turks in the works of Russian literature was written in what manner he was investigated. Which we are classified in the works accorded to the data, of the type. The two neighboring countries such as Turkey and Russia for centuries old friendship or enmity relationships do "other" has led to the creation of the image. This image in daily life, in the form of diplomacy that will affect the level or the individual may be formed. But in general, the perception in the mind of nation different branches of science may be the subject of research. Thus, our research resources constitute literary texts. In our study, the perception of Russia in Turkish literature texts of the author 's thoughts, ideas and prejudices as, about the Russians in Turkish society of the positive or negative image that reflected how being investigated. When these images were created in the process of literary texts literary personality in the positive or negative, presents itself as such.

In our study we examined the artifacts from inception to the present literature about the two images which are being introduced and values. In general, two types used in literature and unfriendly, as well as the friendly bilateral lines as an indicator of the evolving attitude emerge. Types of enemies that works extensively in the place has been in Turkish Literature Ahmed Midhat . Regard to the treatment of enemy type as the period of the Tanzimat period was intense. Also in the works of Ahmed Midhat,, the important because he the first author, who written about Russians functioning is the neighboring nations.

Turkish type of enemy in the works of Russian literature as well as the processing of Turkish type of spy novels, especially as a dense solid period has been drafted. Boris Akunin , have been portrayed by moving to a different size Turkey espionage relations with Russia.